

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Pedagogická fakulta

TRETÍ SEKTOR A MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

ALŽBETA BROZMANOVÁ GREGOROVÁ A KOLEKTÍV

2009

Vysokoškolská učebnica „Tretí sektor a mimovládne organizácie“ bola vydaná v rámci projektu „Občianska spoločnosť a mimovládne organizácie vo vysokoškolskej príprave pomáhajúcich profesií na PF UMB v Banskej Bystrici“ podporeného Nadáciou otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation v rámci grantu G/128/07/63520.

Vedúca autorského tímu a editorka:

PhDr. Alžbeta Brozmanová Gregorová, PhD.

Autori a autorky:

Ing. Ida Adolfová (0.8 AH)

PhDr. Alžbeta Brozmanová Gregorová, PhD. (5.2 AH)

Ing. Beata Hirt (1.6 AH)

Mgr. Jana Kunická (1 AH)

JUDr. Vladimír Pirošík (1 AH)

Andrea Štulrajterová (0.5 AH)

Ing. Luboš Vrbický (0.4 AH)

Recenzenti:

Mgr. Boris Strečanský

Doc. PaedDr. Peter Jusko, PhD.

Jazyková úprava:

PaedDr. Zuzana Bariaková, PhD.

Návrh obálky a grafická úprava:

Ing. Michal Bartko

ISBN

OBSAH

PREDHOVOR

1. OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ A TRETÍ SEKTOR ALEBO PREČO BYŤ AKTÍVNY <i>Andrea Štulajterová, Luboš Vrbický, Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	7
1.1. Občianska spoločnosť a tretí sektor - priestor pre realizáciu záujmov, priestor pre aktívnych ľudí	8
1.2. Občianska spoločnosť a účasť na správe vecí verejných	14
2. TRETÍ SEKTOR A MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE <i>Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	21
2.1. Vymedzenie tretieho sektora a znaky mimovládnych organizácií	22
2.2. Poslanie a funkcie mimovládnych organizácií	25
2.3. Typológia mimovládnych organizácií	27
3. MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKA PRED ROKOM 1989 <i>Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	33
3.1. Prvé príklady neziskových organizácií 13. – 17. storočie	33
3.2. Spolkový život od 18. do začiatku 20. storočia	35
3.3. Vek združovania 1918 - 1939	36
3.4. Obdobie diskontinuity 1939 - 1989	37
4. TRETÍ SEKTOR NA SLOVENSKU PO ROKU 1989 <i>Beata Hirt</i>	39
4.1. Obdobie nadšenia a prudkého rozvoja neziskových organizácií	39
4.2. Obdobie „občianskych kampaní“	40
4.3. Obdobie profesionalizácie a budovania silných organizácií a platforiem	45
4.4. Tretí sektor po roku 2005	48
5. PRÁVNA ÚPRAVA MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ NA SLOVENSKU <i>Vladimír Pirošík</i>	54
5.1. Mimovládna organizácia ako právnická osoba	54
5.2. Širšie a užšie vymedzenie mimovládnych organizácií	55
5.3. Ústavnoprávny vývoj mimovládnych organizácií	56
5.3.1. Vývoj od roku 1918 do roku 1992	56
5.3.2. Medzinárodne záväzné dohovory	57
5.3.3. Ústava Slovenskej republiky	57
5.4. Zákonná úprava mimovládnych organizácií	58
5.4.1. Občianske združenie	58
5.4.2. Nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby	60
5.4.3. Nadácia	61
5.4.4. Neinvestičný fond	61
6. ORGANIZAČNÝ ROZVOJ A ŠTRUKTÚRA MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ <i>Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	64
6.1. Organizačný rozvoj mimovládnych organizácií	64
6.2. Organizačná štruktúra mimovládnych organizácií	66
6.3. Vnútorne dokumenty mimovládnych organizácií	69

7. DOBROVOLNÍCTVO AKO SÚČASŤ TRETIEHO SEKTORA A MVO	71
<i>Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	
7.1. Definícia a formy dobrovoľníctva	71
7.2. Dobrovoľníctvo vo svete	73
7.3. Dobrovoľníctvo na Slovensku	76
7.4. Manažment dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizáciách	79
7.4.1. Plánovanie dobrovoľníckeho programu	80
7.4.2. Nábor dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	83
7.4.3. Výber dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	84
7.4.4. Príprava dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	84
7.4.5. Uzatvorenie dohody (zmluvy) a evidencia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	84
7.4.6. Vedenie, podpora a supervízia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	85
7.4.7. Oceňovanie a odmeňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok	85
7.4.8. Ukončenie spolupráce s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou	86
8. FINANCOVANIE MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ	88
<i>Ida Adolfová</i>	
8.1. Finančný rozpočet organizácie alebo NA ČO?	88
8.2. Zdroje financovania mimovládnych organizácií alebo ODKIAL?	88
8.2.1. Verejné zdroje financovania MVO na Slovensku	89
8.2.2. Súkromné zdroje financovania MVO na Slovensku	90
8.2.3. Samofinancovanie MVO na Slovensku	92
8.3. Fundraising alebo AKO?	93
9. FILANTROPIA A TRETÍ SEKTOR VO SVETE	97
<i>Jana Kunická</i>	
9.1. Filantropia a tretí sektor v Európe	97
9.2. Filantropia a tretí sektor v Ázii	98
9.3. Filantropia a tretí sektor v USA	99
9.4. Filantropia a tretí sektor v Latinskej Amerike	100
9.5. Filantropia a tretí sektor v arabskom svete	101
9.6. Filantropia a tretí sektor v Afrike	102
9.7. Filantropia a tretí sektor v Austrálii	103
10. UPLATNENIE PRVKOV SERVICE LEARNING PRI VÝUČBE PROBLEMATIKY TRETIEHO SEKTORA	107
<i>Alžbeta Brozmanová Gregorová</i>	
10.1. Definícia a ciele service-learning	107
10.2. Service-learning ako súčasť formálneho vzdelávania a jeho prínosy	108
10.3. Špecifiká a predpoklady uplatnenia service-learning v rámci formálneho vzdelávania	109
10.4. Skúsenosti s uplatňovaním prvkov service-learning pri výučbe problematiky tretieho sektora na PF UMB	110
RESUMÉ	114
O AUTORKÁCH A AUTOROCH	116
ZOZNAM PRÍLOH	118
PRÍLOHY	119

PREDHOVOR

Slobodné voľby samy osebe nie sú schopné zaručiť uchovanie demokracie. Vitalita a odolnosť demokracií závisí od nepretržitého dialógu medzi jednotlivcami a vládou, medzi občanmi štátu a ich zástupcami v parlamente. Silná občianska spoločnosť zabezpečuje aj po voľbách priestor pre ďalšiu participáciu. Činnosť občianskej spoločnosti konštituuje silný tretí sektor, ktorý napomáha vytváraniu sociálnej stability a pluralizmu, rastu občianskej zodpovednosti a rešpektovania vlády zákonov. Trvalým výsledkom sú silnejšie a zdravšie demokracie. (Sprievodca tretím sektorom pre ľudí, ktorí rozhodujú, 1997)

Predkladaná vysokoškolská učebnica vznikla ako výstup projektu „Občianska spoločnosť a mimovládne organizácie vo vysokoškolskej príprave pomáhajúcich profesií na PF UMB v Banskej Bystrici“ podporeného Nadáciou otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation v rámci grantu G/128/07/63520, ktorý sa realizoval v rokoch 2007 – 2009 pod gesciou Katedry sociálnej práce PF UMB.

Učebnica je vyústením niekoľko-ročnej spolupráce medzi zástupcami a zástupkyňami tretieho sektora v Banskej Bystrici a akademickej pôdy PF UMB, o ktorej svedčí viacero spoločne zorganizovaných podujatí v minulých rokoch. Zároveň sumarizuje vedomosti a skúsenosti členov a členiek autorského tímu získaných počas niekoľkoročného pôsobenia v treťom sektore, ale i pri výučbe problematiky mimovládnych organizácií v rámci pregraduálnej prípravy študentov a študentiek sociálnej práce a i iných pomáhajúcich profesií a v rámci ďalšieho vzdelávania v tejto oblasti.

Učebnica je určená pre viacero cieľových skupín. Primárne sú to študenti a študentky sociálnej práce, ale aj iných pomáhajúcich profesií, ktorí/ktoré v praxi tretieho sektora nachádzajú uplatnenie ako občianski aktivisti a aktivistky, dobrovoľníci a dobrovoľníčky, ale i ako zamestnanci a zamestnankyne. Inšpiráciu v učebnici nájdu aj vzdelávatelia na iných školách, ktorí sa problematike tretieho sektora venujú vo svojej pedagogickej činnosti alebo sa o ňu zaujímajú.

Ako autorský tím sme dlho diskutovali o tom, čo by malo byť cieľom predmetu, ktorý sa v rámci pregraduálnej prípravy pomáhajúcich profesií venuje tretiemu sektoru a zároveň aj cieľom tejto učebnice. Ciele sme nakoniec formulovali v dvoch smeroch. Tieto smery určili aj koncepciu učebnice. Na jednej strane považujeme za dôležité sprostredkovať študentom

a študentkám poznatky o vybraných aspektoch fungovania občianskej spoločnosti a tretieho sektora. Učebnica preto podáva prehľad tém, ktoré pre získanie základného obrazu o tom, čo mimovládne organizácie sú a ako v praxi fungujú, považujeme za významné. Rozhodne nebolo našou ambíciou spracovať komplexnú monografickú prácu, ktorá by zachytávala všetky aspekty existencie a vývoja tretieho sektora. Na druhej strane si myslíme, že problematika výučby tretieho sektora by nemala zostávať aj v rámci vysokoškolského štúdia len v teoretickej rovine, ale mala by študentov a študentky aktivizovať, umožniť im získať konkrétnu skúsenosť v treťom sektore, podporiť ich kreativitu a iniciatívu a priviesť k pochopeniu, že každý a každá z nás môže ovplyvňovať veci, ktoré sa ho/jej týkajú. Z tohto dôvodu sme teoretický výklad prepojili s príkladmi, prípadovými štúdiami, otázkami a úlohami na zamyslenie a v poslednej kapitole prinášame ako inšpiráciu naše skúsenosti pri začleňovaní prvkov koncepcie service-learning do výučby problematiky tretieho sektora.

Rada by som v tejto časti poďakovala členom a členkám autorskému tímu učebnice: Ide Adolfovej, Beate Hirt, Janke Kunickej, Vladovi Pirošíkovi, Andrei Štulrajterovej a Ľubošovi Vrbickému. Každý z nich do učebnice vniesol kúsok svojej jedinečnej a neopakovateľnej osobnosti. Poďakovanie patrí aj ďalším odborníkom a odborníčkam, ktorí sa zúčastnili našich stretnutí v rámci projektu, na ktorých sme pripravovali koncepciu učebnice: Vierke Dubačovej, Petrovi Medved'ovi, Jurajovi Mesíkovi, Martinovi Novákovi a mnohým ďalším, ktorí nás svojimi názormi inšpirovali. V neposlednom rade chcem vyjadriť poďakovanie študentom a študentkám 2. ročníka sociálnej práce na PF UMB, ktorí/ktoré v akademickom roku 2008/2009 absolvovali predmety Tretí sektor a mimovládne organizácie a Mimovládne organizá-

cie 2 a poskytnú spätnú väzbu na koncepciu predmetu i jednotlivé témy učebnice.

Verím, že učebnica sa stane podkladom pre výučbu, ale i diskusiu o treťom sektore, v rámci akademickej pôdy i v širšej spoločnosti a prispeje ku kvalitatívnym zmenám vo vysokoškolskom vzdelávaní o občianskej spoločnosti a treťom sektore a vytvorí predpoklady aj pre jeho kvantitatívny rozvoj.

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Andrea Štulajterová, Luboš Vrbický, Alžbeta Brozmanová Gregorová

Jeden deň sa myš pozerá cez škáru na gazdu s gazdinou, ako rozbaľujú balíček. S hrôzou zisti, že je v ňom pasca na myši. Beží na dvor a kričí: „Pasca na myši, pasca na myši.“ Sliepka sa na ňu pozrie a hovorí: „Viem, že sa veľmi bojíš, ale ja sa nemám čoho báť.“ Myš sa teda obrátila na prasiatko s tým istým: „Pasca na myši, pasca.“ Prasiatko zachrochtalo a hovorí: „Je mi to ľúto, ale mňa sa to netýka, ale budem sa za teba modliť.“ Myška sa teda rozbehla za kravou a zase: „Pasca na myši.“ Krava zabučala: „Múúú, myška, je mi ľúto, ale nejde o moju kožu.“ Myš sa so sklopenou hlavou vrátila do domu odmietnutá. Teraz musí pasci čeliť sama. Ešte v tú noc sa v dome ozval zvuk klapnutia pasce. Gazdiná sa hneď išla pozrieť, čo sa chytilo, ale potme nevidela, že je to jedovatý had a má chytený chvost. Had gazdinu uštipol. Farmár ju rýchlo odviezol do nemocnice, ale vrátila sa domov s horúčkou. Každý vie, že horúčku je najlepšie liečiť dobrou kuracou polievkou. Farmár teda zabil sliepku a polievku uvaril. No aj tak žena ďalej chorľavela. Prišli priatelia, aby sa o ňu celé dni starali. Farmár zabil prasa, aby mali dosť jedla. Nič však nepomohlo a farmárka zomrela. Na pohreb prišlo veľa ľudí a farmár zabil kravu, aby bolo dosť jedla na pohrebnú hostinu. Myška to celé sledovala škárou s veľkým zármutkom.

Poučenie:

Nezabudni, keď sa nabudúce dozvieš, že niekto má problém a pomyslíš si, že nie je tvoj, zamysli sa! Keď je niekto z nás v nebezpečenstve, všetci sme. Všetci sme na ceste nazývanej „život“. Je nutné, aby sme dávali pozor jeden na druhého, opatrovali jeden druhého. Mali by sme sa snažiť povzbudiť jeden druhého. Každý z nás je dôležitou niťou vo vzácnej tapisérii života toho druhého. A naše životy sú tkané spoločne.

Vymedziť, čo občianska spoločnosť znamená a vyjadruje a zahrnúť tento komplexný jav pod vyčerpávajúcu

definíciu, je neľahká úloha. Pokúsime sa však o niekoľko pohľadov, ktoré ju môžu priblížiť. Ideu občianskej spoločnosti nachádzame už v dielach starovekých filozofov. Od čias Aristotela sa však ponímanie obsahu i rozsahu tohto pojmu zásadne zmenilo. Kým spočiatku bola občianska spoločnosť považovaná za synonymum pojmu štát, postupne začala označovať všetky javy mimo štátu a rodiny a neskôr bol z okruhu javov, ktoré postihovala, vylúčený aj trh. Do centra pozornosti sa tento pojem dostáva znovu v 70-tych a 80-tych rokoch 20. storočia, pričom vzniklo niekoľko prístupov a paradigiem snažiacich sa vymedziť jej rámec, obsah a rozsah.

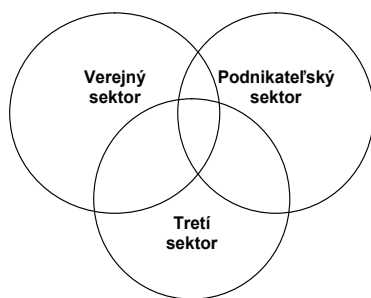
Spoločným znakom občianskej spoločnosti pri akejkol'vek interpretácii však ostávajú primárne predpoklady existencie a identifikačné znaky. **Základným predpokladom existencie občianskej spoločnosti je demokratický právny systém, v ktorom má občan možnosť sebarealizácie, slobodnej voľby a prejavu individuality v rôznych formálnych či neformálnych zoskupeniach. Predstavuje priestor „medzi súkromným životom človeka a mechanizmami ekonomických, štátnych a politických makroštruktúr.“** (Stena, 1991, s. 8)

Fungujúca spoločnosť je zložená z troch sektorov, ktoré by mali byť udržiavané v rovnováhe. Vzťah týchto sektorov v spoločnosti možno zobrazit' ako vzájomne sa prelínajúce kruhy. Každý z troch sektorov má určitý priestor, ktorý je z hľadiska aktivít, právomocí i zodpovedností špecifický a autonómny a súčasne existujú pomerne rozsiahle oblasti, kde dochádza k prekrytiám a prelínaniu týchto sektorov. (viď Obr.1)

Verejný sektor:

- je financovaný prostredníctvom verejných financií,
- je riadený prostredníctvom orgánov verejnej správy,

Obr. 1 Tri sektory v spoločnosti

Obr. 1
Tri sektory v spoločnosti

- rozhoduje sa v ňom prostredníctvom verejnej voľby,
- podlieha verejnej kontrole.

Verejný sektor býva niekedy označovaný aj ako štátny alebo vládny. Označenie verejný však predstavuje širšie vymedzenie, nakoľko zahŕňa štát a štátnu správu, ale aj samosprávu a jej rôzne podoby a zložky.

Podnikateľský sektor:

- je financovaný prostredníctvom súkromných zdrojov,
- hlavnou náplňou je podnikanie fyzických a právnych osôb s cieľom dosiahnuť zisk.

Podnikateľský sektor má rovnako ako tretí sektor súkromný charakter, ale prevažujú v ňom ekonomické záujmy a tvorba zisku.

Tretí sektor:

- je financovaný prostredníctvom verejných aj súkromných zdrojov,
- je inštitucionálne oddelený od štátu a verejného sektora,
- je neziskový, jeho hlavnou úlohou nie je tvorba zisku.¹

Tretí sektor je teda len segmentom, aj keď veľmi významným a podstatným segmentom fungujúcej spoločnosti. **Skutočná občianska spoločnosť však nie sú izolované neziskové či komunitné organizácie, ale je to taký typ spoločnosti, do ktorej patrí rovnako štátny sektor, ako aj privátny podnikateľský sektor a sektor neziskových organizácií.** Všetky tri sektory vytvárajú skutočnú občiansku spoločnosť iba za predpokladu, že ako partneri navzájom spolupracujú, vzájomne sa dopĺňajú a vyvažujú svoje slabé stránky svojimi prednosťami. Takýto koncept napríklad v deklarácii „Budovanie občianskej spoločnosti“

¹ Ďalším charakteristikám tretieho sektora sa venujeme v samostatnej kapitole.

prezentovalo vyše 100 lídrov z neziskovej, nadačnej, filantropickej, štátnej a podnikateľskej sféry z viac ako 22 krajín sveta.²

Ako uvádzajú Bútorová a Bútorá (1996), na rozdiel od niektorých inštitúcií či mechanizmov fungujúceho trhu, kde sa možno oprieť o overené modely, pri utváraní občianskej spoločnosti je popri existujúcich vzoroch a poučeníach zo skúseností iných krajín mimoriadne dôležitý domáci kontext. Pre silnú občiansku spoločnosť sú preto dôležité v našich podmienkach všetky nasledovné komponenty:

- tradičný kresťanský založený étos sociálnej solidarity a služby,
- étos sebazvedelávania a sbeazdokonaľovania,
- občiansky étos sociálnej participácie, ktorého aktéri sú potenciálnymi alebo reálnymi nositeľmi zmien modernizácie,
- postmoderná senzitivita, náklonnosť k fluktuujúcim, meniacim sa štruktúram,
- globalisticko-civilizačné aktivity vyznačujúce sa ekologickou citlivosťou na ohrozenia nového druhu.

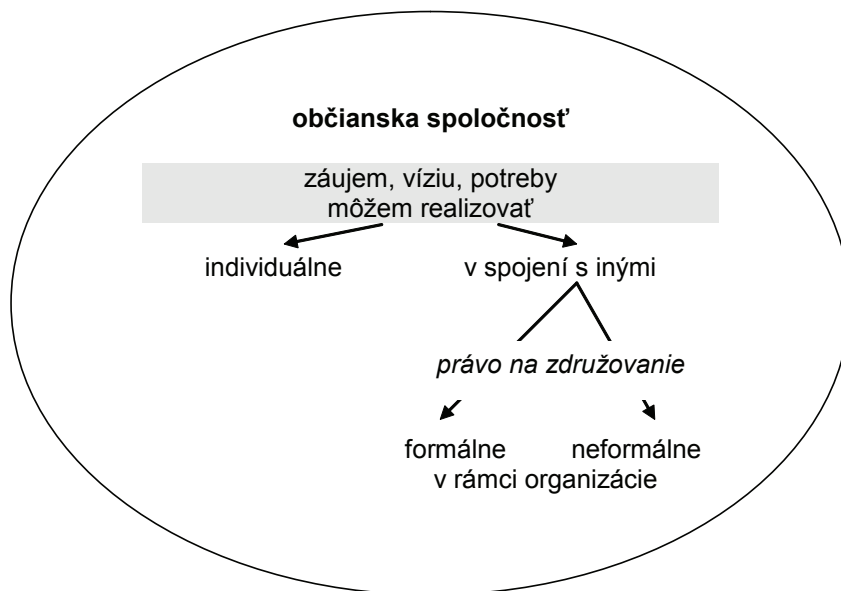
Občianska spoločnosť a tretí sektor – priestor pre realizáciu záujmov, priestor pre aktívnych ľudí

Občianska spoločnosť, ako už bolo uvedené, vytvára priestor na realizáciu záujmov, sebarealizácie, slobodnej voľby, svojej individuality a pozitívnej zmeny, ktoré sa nevzťahujú priamo k práci, k rodine ani politike.

Tieto záujmy môžeme v rámci občianskej spoločnosti realizovať buď individuálne, alebo sa môžeme spojiť s inými ľuďmi. Túto možnosť nám zaručuje právo na združovanie, ktoré patrí k základným ľudským právam garantovaným medzinárodnými dohovormi aj ústavou. Ľudia združení do určitého spoločenstva sa pritom môžu aktivizovať pri realizácii svojich alebo verejnoprospešných záujmov neformálne, ale aj v rámci formálne registrovanej organizácie. (viď Obr. 2)

Združiť na realizáciu alebo presadenie záujmov či vízií pritom môžeme **ľudský kapitál** – v tomto prípade združu-

² Pozri bližšie BARÁT, J. a kol.: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Príloha 1. Bratislava : 2000.

Obr. 2
Občianska spoločnosť ako priestor na realizáciu záujmov

jeme ľudí a vznikajú rôzne neformálne skupiny, občianske združenia, spolky, spoločnosti, zväzy alebo neziskové organizácie alebo **finančný a majetkový kapitál** – v tomto prípade združujeme financie a majetok a zakladáme nadácie a fondy. Názvy týchto zoskupení sa pritom môžu v závislosti od krajiny líšiť. Aktívnymi v treťom sektore sa teda stávajú ľudia, ktorí majú nejakú víziu,

konzervatívci, bez ohľadu na to, či sú kresťania, alebo nie. Kultúra a verejný priestor sú dynamickými prejavmi života, ktorý vo svojich cieľoch presahuje sám seba. Občianska spoločnosť je jedna z foriem tohto života. Občianska spoločnosť predpokladá upevnené, inštitucionalizované práva jednotlivcov. Garantuje všetkým porovnateľné postavenie vzhľadom na inštitúcie štátu

Obr. 3
Tretí sektor ako výraz združovania

záujem alebo potrebu a tú nemôžu alebo nechcú realizovať vo verejnom alebo súkromnom sektore. V treťom sektore pritom môžu pracovať ako profesionáli, t. j. za finančnú odmenu v rámci svojho zamestnania alebo ako dobrovoľníci a dobrovoľníčky.

Dôležité je uvedomiť si, že občianska spoločnosť nie je model, ktorý by sa dal zaviesť. Ide o prejav nejakého orientovaného života ľudí, ktorí prijímajú niečo z moderných aj starších európskych a amerických tradícií. Bez ohľadu na to, či sú politickí liberáli alebo

a zakotvuje teda pluralitu, integruje ju ako systémový prvok. Občianska spoločnosť umožňuje človeku, aby sa svojich práv voči inštitúciám domáhal s pomocou iných inštitúcií a aby sa podieľal na reforme inštitúcií. Aby sa presadzoval nielen ako postupne sa formujúca osobnosť, ale ako základnými ľudskými právami nadaná ľudská bytosť. (Štoger, 2002)

Aktívnym v občianskej spoločnosti sa človek nenarodí ani sa ním nestane zo dňa na deň. Každý má svoju rodinu, svoje zamestnanie a svojich priateľov,

susedov. To sú všetko veci, ktoré pomenujeme ako osobný záujem. Osobný záujem úzko súvisí s tým, čo robí ľudí spokojnejšími, šťastnými a tiež s tým, čo im prináša materiálny úžitok. Motivácia byť aktívnym, resp. angažovať sa vzniká v prípade, že je váš osobný záujem nejakým spôsobom narušený. Problémy, ktoré sa objavujú v rodine, si každý rieši v kruhu rodiny, problémy na pracovisku so svojimi kolegami, problémy s priateľmi a známymi tiež riešime v úzkom kruhu a nie v skupine. No už aj na Slovensku sa stretávame s tým, že veľa ľudí cíti potrebu vziať na seba občiansku zodpovednosť a zapojiť sa do procesu formovania verejných vecí. Ľudia chcú mať kontakt s väčším spoločenstvom a často radi spolupracujú pre spoločné dobro. Takýchto ľudí nazývame aktivistami. Sú to ľudia, ktorí chcú aktívne participovať na plánovacích a rozhodovacích procesoch ovplyvňujúcich budúcu podobu mesta/obce a cítia zodpovednosť za prostredie, v ktorom žijú. Títo ľudia sú ochotní angažovať sa za správnu vec, urobiť niečo z vlastnej iniciatívy, zo svojho presvedčenia a bez vidiny zisťujúceho cieľa.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Ponúkame Vám krátke príbehy ľudí aktívnych v občianskej spoločnosti v rôznych oblastiach. Pokúste sa zodpovedať nasledovné otázky:
 - Čo ľudí motivovalo preto, aby boli aktívnymi?
 - Čo ich motivuje k ich aktivizmu v súčasnosti?
 - V čom bol aktivizmus pre ľudí prínosom?
 - Stretávajú sa ľudia s negatívnou spätnou väzbou?
 - V čom spočívajú životné kréda aktívnych ľudí?
 - V čom sa uvedené príbehy odlišujú a prečo a čo majú spoločné?
- ? Nájdite ľudí vo svojom okolí, o ktorých si myslíte, že patria medzi aktivistov alebo aktivistky, urobte s nimi rozhovor a pokúste sa spracovať ich charakteristiky na základe osnovy v príbehoch.

Hana Fábry

Hana Fábry pracuje ako produkčná v zahraničnom spravodajstve Slovenskej televízie. V treťom sektore je občianska a politická aktivistka za úplné zrovnoprávnenie neheterosexuálnych jednotlivcov i dvojíc v spoločnosti i v legislatíve.

„Genéza“ aktivizmu. Posúval fa niekde aktivizmus?

„V treťom sektore som začala fungovať aktívne od prvého dňa, ako som k nemu na jar 1992 pričuchla a odvtedy som neprestala. Prostredníctvom aktivizmu som objavila v sebe mnoho vlastností, o ktorých som nevedela, že vo mne sú – aj dobrých, aj nič moc. A tiež som sa naučila množstvo reálnych, prakticky využiteľných znalostí a zručností, keďže v treťom sektore robíme všetci/všetky všetko. A keď „nie sú ľudia“, čo je dosť bežné, musíte sa to, čo potrebujete naučiť a urobiť to. Tiež ma aktivizmus veľmi scitlivel na „neviditeľné“ problémy spoločnosti a dal mi pocítiť, že môj život má zmysel.“

Prečo si začala byť aktívna?

„Veľmi jednoduchá odpoveď. Stav vecí verejných, ktoré sa ma bytostne dotýkali v súkromnej sfére, ma tak „srdil“, že som – ako človek, ktorý nerád iba nadáva pri pive, ale sa aj snaží veci aktívne meniť – nemohla nevstúpiť na pôdu občianskeho a politického aktivizmu.“

Čo fa teraz motivuje?

„Stále to isté...“

Mala si nejaké pochybnosti o tom, či robíš správnu vec, mala si negatívnu spätnú väzbu?

„Nie, nikdy som nezapochybovala a nepochybujem. Skôr som často pociťovala – a pociťujem – silnú psychickú vyčerpanosť, opotrebovanosť a skepsu. A často práve pre negatívne reakcie, najmä z prostredia najvyššej politiky a z virtuálneho prostredia anonymných žltovitých vševedov.“

Stretla si s pozitívnou spätnou väzbou? S tým, že ti niekto povedal, že je rád, že robíš dobrú vec?

„Áno, našťastie áno. Dokonca dosť často a veľmi explicitne. Niekedy sa zabávam na tom, že som po toľkých rokoch v tejto citlivej téme vnímaná (najmä v lesbickej komunite) ako ikona. Ale samozrejme, vždy to veľmi dobre padne, to bez debaty... Bez pozitívnej spätnej väzby by som asi nemohla vytrvať.“

Tvoj odkaz – krédo pre iných

„Použijem môj obľúbený výrok Mahátmá Gándhiho, ktorý vnímam ako svoje celoživotné krédo: Buď tou zmenou, ktorú chceš v živote uvidieť. Myslím si, že je to presne o aktivizme – nielen verejnom, ale aj vnútornom.“

Alžbeta Mračková

Alžbeta Mračková pracuje ako projektová manažérka OZ C.A.R.D.O. a predsedkyňa a koordinátorka aktivít Dobrovoľníckej skupiny Vrba. Venuje sa rozvoju dobrovoľníctva na Slovensku, jej zameraním je najmä dobrovoľníctvo pre dospelých ťažko chorých a umierajúcich a pre seniorov, sčasti dobrovoľníctvo cez internet, dobrovoľníctvo v administratíve a manažmente.

„Genéza“ aktivizmu. Posúval ťa niekde aktivizmus?”

„Už od malička som bola vychovávaná k tomu, aby som vnímala potreby iných ľudí. Ako človek v aktívnej kresťanskej farnosti som sa zapájala do rôznych voľnočasových aktivít s deťmi, viedla som detský zbor, neskôr zbor pre dospelých, išlo o moju osobnú záľubu. Počas štúdia na vysokej škole som začala uvažovať nad tým, čo by som rada v budúcnosti robila. V roku 2000 som sa ako vysokoškolská študentka (Sociológia na FiF UK v BA) začala aktívne hľadať dobrovoľnícku pozíciu s ambíciou raz sa možno aj zamestnať v treťom sektore. Navštívila som vtedy fungujúce Národné dobrovoľnícke centrum SAIA v Bratislave, kde som dostala do ruky „šanon“ ponúk a nikto sa mi nevenoval. Pár dní, možno týždňov na to som na nástenke v škole našla náborový inzerát do Vrby. Začala som nad tým uvažovať, išla na prvé stretnutie s dobrovoľníkmi. Dovtedy bola onkologická nemocnica pre mňa tabu, no postupne po školení, supervíziách a prvých stretnutiach s pacientmi mi bola čoraz bližšia. Vo Vrbe som sa prvýkrát stretla na vlastnej koži s nesprávnym manažmentom dobrovoľníkov a špeciálne vďaka jednej dobrovoľníčke, dnes už supervíznej psychologičke DS Vrby, sme začali pracovať na jeho kvalite. Postupne sme tak vytvorili štandardy práce s dobrovoľníkmi pri ťažko chorých a zomierajúcich. Medzitým som sa stala koordinátorkou skupiny, DS Vrba sa stala občianskym združením, o rok na to som počas 7 mesiacov v Anglicku bola dobrovoľníčkou v dvoch londýnskych hospicioch, a to bola pre mňa neoceniteľná skúsenosť v oblasti manažmentu dobrovoľníkov. Po návrate domov som po roku dostala ponuku pracovať v OZ C.A.R.D.O. a to práve na projekte, ktorý sa venoval vzdelávaniu dobrovoľníkov v domovoch pre seniorov. Popri tomto projekte sa nám podarili rozbehnúť ďalšie celoslovenské a medzinárodné aktivity, išlo to tak ruka v ruku a niekedy toho bolo až priveľa. Aktivizmus

ma posúva stále, na mojej práci sa mi páči práve to, že nie je jednotvárna, dokonca sa mi niekedy darí vyvíjať vlastné iniciatívy a ťahať sa vlastným smerom, teda smerom, ktorý si sama zadám a snáď tak zároveň naozaj slúžim iným.“

Prečo si začala byť aktívna?

„Preto, že som cítila akúsi vnútornú pohnútku, že sa chcem profesionálne venovať práci v neziskovom sektore. Cítila som pri všetkej skromnosti, že som dostala určité dary, že som zdravá osobnosť, mám silné sociálne cítenie, mám výborné zázemie doma i medzi priateľmi a to všetko (čo možno množstvo ľudí nemá) chcem využiť k „službe“ iným. Okrem toho zisk nie je to, čo ma inšpiruje k pracovnému výkonu. Nazvime to, že ide o poslanie. I keď nie som presvedčená o tom, že je to poslanie celoživotné, jednoducho v rámci posledných 9 rokov som sa preto rozhodovala ja sama, ale aj situácie, ktoré prichádzali akosi nečakane a pritom jasne nasvedčovali, že mám ísť týmto smerom.“

Čo ťa teraz motivuje?

„Ťažká otázka. V prvom rade asi pocit, že ľuďom posiela odkaz, aby nezabúdali na iných a nežili čisto konzumne, resp. aby zistili, čo je pre život zmysluplné a ako nadobudnúť určitú kvalitu života aj ponúknutím samého seba iným. Tiež cítim, že to, čo som začala, musí pokračovať. Niekedy je dobrou aj zlou motiváciou spätná väzba od ostatných. A potom potreba či dopyt zvonka po mojej/našej službe, ten prináša pocit, že moja činnosť má význam, aj keď niekedy robím niekoľko dní len administratívu projektov a účtovníctvo. A to ma ťahá ďalej.“

Mala si nejaké pochybnosti o tom, či robíš správnu vec, mala si negatívnu spätnú väzbu?

„Áno, momentálne prežívam také obdobie. Nie, že by som mala negatívnu spätnú väzbu, ale mám pocit, že nemám takmer žiadnu spätnú väzbu. Moje pochybnosti súvisia aj finančnou situáciou organizácií, s udržateľnosťou organizácií, v ktorých pôsobím a aj s neprofesionálnym prístupom mnohých mimovládok a dobrovoľníckych organizácií, ktorý sa týka aj dobrovoľníctva.“

Stretla si sa s pozitívnou spätnou väzbou? S tým, že ti niekto povedal, že je rád, že robíš dobrú vec?

„Áno. Niekoľko ľudí v sektore mi to

otvorene povedalo, no väčšinou sa stretávam s „nepriamou“ spätnou väzbou. Ide o situácie, keď naši dobrovoľníci získajú pozitívnu spätnú väzbu od klientov, ktorých sprevádzajú, keď sa oni sami – dobrovoľníci/dobrovoľníčky cítia ocenení klientmi a personálom, vtedy mi je jasné, že robíme dobré veci a že vďaka tomu, čo robíme, môže mať „x“ klientov svojich dobrovoľníkov, ktorí im prinášajú svoj čas a energiu. V tomto období vysielame tiež dobrovoľníkov nad 50 rokov do zahraničia, aj pre nich je veľmi vzácné vidieť, ako fungujú dobrovoľnícke programy za hranicami a sú za to, ale aj za našu starostlivosť o nich, veľmi vďační.“

Tvoj odkaz – krédo pre iných

„Nemám krédo ani odkaz pre iných. Sama sa riadim tým, že chcem žiť naplno a s dôverou, že sa všetko vyvinie tak, ako má, i keď to nebude vždy jednoduché a že na tomto svete nie som len tak, mám tu nenahraditeľné miesto a chcem ho (vyu)žiť čo najlepšie.“

Lucia Skokanová

Lucia Skokanová pracovala v Slovenskej agentúre životného prostredia od roku 2002. V súčasnosti pracuje v nadácii Ekopolis. Jej práca, pokiaľ si pamätá, počnúc štúdiom na VŠ až doteraz, bola priamo či nepriamo spojená s občianskymi aktivitami, vzácnymi ľuďmi, ktorí aktívne pristupovali k tomu, čo sa deje v ich blízkom i vzdialenejšom okolí a posúvali veci dopredu.

„Genéza“ aktivizmu. Posúval ťa niekde aktivizmus?

„Začínala som aktívne v roku 1999, hlavne vo vidieckom prostredí, pri práci s ľuďmi, s ktorými sme plánovali rozvoj obcí. Keďže mám dve deti a žijem v meste, pomaly som sa presunula k veciam, ktoré sa dejú v mojom bezprostrednom okolí, týkajú sa života mesta, problémov bežných občanov v meste, ktorí koľkokrát nevedia, že keby aktívnejšie pristupovali k tomu, čo sa deje v ich okolí a čo ich trápi, mnohé problémy by sa riešili rýchlejšie, efektívnejšie.“

Prečo si začala byť aktívna?

„Pokiaľ si pamätám, aktívna som bola vždy, od detstva, krúžky, nacvičovanie divadla pre celý panelák v prerobenej kočíkárni, organizovanie a angažovanie sa na strednej škole, spracovanie diplomovej práce medzi aktívnymi ľuďmi – dobrovoľníkmi, pri Čierno-

hronskej železničke v Čiernom Balogu.

Moja aktivita v meste sa začala hroziacou výstavbou polyfunkčného objektu na našom sídlisku, ktorá sa vďaka našej občianskej iniciatíve nezrealizovala. V súčasnosti pokračuje úspešným projektom realizácie detského ihriska na participáčnom princípe a pri plánovaní a úprave verejného priestranstva na našom sídlisku spoločne s občanmi.“

Čo ťa teraz motivuje?

„Chuť riešiť veci, ktoré sa týkajú nás občanov, posúvať ich rýchlejšie, nastavovať zrkadlo samospráve a byť jej „partnerom“. Niekedy možno len ukázať ľuďom, že na malých veciach sa vieme naučiť robiť veci veľké. A robiť pozitívne zmeny...“

Mala si nejaké pochybnosti o tom, či robíš správnu vec, mala si negatívnu spätnú väzbu?

„Niekedy áno, trochu, keď Vás niektorí úradníci či poslanci presviedčajú, že výstavba 14-poschodového domu pár metrov od Vašich okien „bude prirodzeným spôsobom dopĺňať ulicu“. To už človek rozmyšľa, keď mu niekto povie, že je „ekoterorista“ alebo, že takí ako on brzdia rozvoj mesta. S vyslovenou negatívnou spätnou väzbou som sa však nestretla, skôr z pozitívnou alebo s úsmevmi, keďže som asi dosť zanešená.“

Stretla si s pozitívnou spätnou väzbou? S tým, že ti niekto povedal, že je rád, že robíš dobrú vec?

„Samozrejme, keď ľudia nevedia, kde ísť, čo napísať, koho osloviť sú radi, keď im vie niekto pomôcť. Moje/naše aktivity vnímajú ľudia veľmi pozitívne a ja som presvedčená, že robím naozaj dobré a prospešné veci.“

Tvoj odkaz – krédo pre iných

„Každá „osvietená samospráva“, nekorumpovaná a transparentná, prijíma názory a aktivitu svojich občanov, pretože vie, že sa jej to vráti. Verím tomu, že v priebehu rokov bude čo najviac samospráv, či už obecných alebo mestských, „osvietených“.“

Tomáš Sobota

Tomáš Sobota je architektom vo svojom vlastnom ateliéri. Povonku chodí s otvorenými očami – nasáva. Vzhľadom na svoju profesiu sa dokáže pozerať na prostredie, v ktorom žije, aj ako odborník. Nie sú mu vždy ľahostajné rôzne

investičné výstavby, ktoré v mnohých prípadoch nie sú realizované ani na základe spoločenskej požiadavky, ani v súlade s normami, no aj napriek tomu sa realizujú. K aktivizmu ho prvýkrát motivovala nevhodne navrhnutá výstavba v parku pod Pamätníkom SNP v roku 2006 a odvtedy sa snaží na veci, o ktorých si myslí, že nie sú správne, upozorňovať verejne.

„Genéza“ aktivizmu. Posúval ťa niekde aktivizmus?

„Aktivizmus ma posunul do miest, odkiaľ je lepšie vidieť na okolitý svet. Nevie, či vyššie, ale aspoň nad oblaky.“

Prečo si začal byť aktívny?

„Lebo som sa nemohol pozerieť na pasívu spoluobčanov. Videl som mizernú účasť na voľbách, obrovskú ľahostajnosť ľudí okolo.“

Čo ťa teraz motivuje?

„Drobné úspechy a vedomie, že môžem svojou troškou prispieť, aj keď to mnohí nevedia.“

Mal si nejaké pochybnosti o tom, či robíš správnu vec? Mal si negatívnu spätnú väzbu?

„Mal. Aj občas mávam. Stále je to ale akosi iný pocit, strach a neistota už opadla.“

Stretol si s pozitívnou spätnou väzbou? S tým, že ti niekto povedal, že je rád, že robíš dobrú vec?

„Málokedy, ale stretol. Myslím ale, že to nerobím pre pochvalu.“

Tvoj odkaz – krédo pre iných

„Nemali by sme ostať úplne ľahostajní k prostrediu, v ktorom žijeme. Rozlišuj podstatné – vyhýbaj sa „slovnému smogu“ a ver, že sa všetko na lepšie obráti.“

Dana Žilincíková

Dana Žilincíková pracuje v občianskom združení Návrat ako koordinátorka Centra Návrat Banská Bystrica

„Genéza“ aktivizmu. Posúval ťa niekde aktivizmus?

„Môj prvý aktivizmus začal podľa mňa na základnej škole a neskôr na strednej škole aktívnym písaním do novín a školských časopisov, keď sa mi zdalo normálne písať o veciach, ktoré mi vadia, ktoré ma trápia a na ktoré treba upozorniť. Po osemnástke som sa veľa angažovala v „zelenom“ hnutí na ochranu životného prostredia, ne-

skôr v environmentálnej výchove. Keď som stretla svojho manžela a neskôr sa nám narodili deti, bol mi silným vzorom v aktívnej občianskej advokácii – postavenie sa za práva tých, ktorí si ich nemôžu obhájiť sami. A tak som sa dostala k Návratu a k svojmu miestu v ňom – aktívna ochrana práv detí z ohrozených skupín prostredníctvom budovania odborných služieb.

V súčasnosti sa angažujem aj v medzinárodných projektoch práve v tejto téme a v podpore profesionálov, ktorí môžu byť oporou rodinám v ohrození. Rovnako je pre mňa dôležité odkomunikovať verejnosti túto tému dostatočne zrozumiteľným a citlivým spôsobom.

Aktivizmus ma posúval čoraz viac k mojej osobnej zodpovednosti za čestný život (v súlade s prírodou, v súlade s druhými ľuďmi), ale aj k uvedomeniu si osobnej filantropie v bežnom živote.“

Prečo si začala byť aktívna?

„Už ani neviem, možno preto, lebo som vnímala nespravodlivosť a čiastočne preto, lebo som sama na sebe cítila nespravodlivosť. A nepochybne preto, že ma moji rodičia silne podporovali v tom, čo som vnútorne cítila ako dôležité robiť.“

Čo ťa teraz motivuje?

„Motivujú ma konkrétni ľudia, ktorí cítia veci podobne ako ja (či už priamo okolo mňa, alebo v rámci medzinárodných vzťahov). A motivujú ma aj ľudia v iných oblastiach a témach, že sa aktivizujú za dobré veci. Motivuje ma každý klient, ktorý nedostal to, čo mu náleží, lebo úprimne verím, že v tejto krajine má každé dieťa právo žiť pokojné a dobré detstvo. Motivujú ma rozhovory s ľuďmi z rôznych rezortov, z rôznych organizácií, rôzneho vzdelania, ktorí bez ohľadu na to, či pracujú v štátnej alebo neštátnej sfére chcú zostať poctiví. Motivujú ma otázky, ktoré mi v bežnej praxi napadajú, motivujú ma odborné semináre a výmeny skúsenosti s inými. Motivujú ma skvelé knihy, dobrá hudba, hory, veselý čas s mojimi deťmi či rodinou a blízki ľudia, ktorí ma berú takú, aká som.“

Mala si nejaké pochybnosti o tom, či robíš správnu vec, mala si negatívnu spätnú väzbu?

„Nikdy som necítila pochybnosti. Negatívnych spätných väzieb bolo. Považujem to za normálny proces a za mimoriadne dôležitý – aby neboli všetci spokojní. V negatívnych spätných vä-

bách objavujem kvality, ku ktorým sa dá ísť alebo rôznosť názorov.“

Stretla si sa s pozitívnou spätnou väzbou? S tým, že ti niekto povedal, že je rád, že robíš dobrú vec?

„Áno, aj spätné väzby sú súčasťou angažovania sa. Dokonca niekedy, predovšetkým, keď som unavená, pozitívnu spätnú väzbu mimoriadne potrebujem.“

Tvoj odkaz – krédo pre iných

„Dobro je prenesiteľné a deliteľné – tak to robme.“

01.2 Občianska spoločnosť a účasť na správe vecí verejných

Účasť verejnosti na správe verejných vecí – pretože práve to robia rozličné občianske organizácie a ich siete tvoriace sociálny kapitál – je z pohľadu dlhodobých perspektív ktoréhokoľvek mesta alebo regiónu nevyhnutnou podmienkou. Účasť verejnosti je ale časovo, informačne, technicko-organizačne a teda aj materiálne náročný proces. Odmenou za jeho podstúpenie je spravidla vyššia kvalita rozhodnutí mestských autorít a ich lepšia akceptácia alebo priamo aktívna podpora zo strany občanov. Vo vyspelých demokraciách je účasť verejnosti v plánovaní oceňovaná aj ako nástroj prevencie zdĺhavých a nákladných konfrontácií medzi záujmovými skupinami a odporcami určitých projektov. V slovenských podmienkach treba účasť verejnosti chápať aj ako súčasť zápasu proti klientelizmu a korupcii.

Pre zabezpečenie efektívnej účasti verejnosti, ktorá v našich podmienkach naráža okrem mnohých iných bariér aj na rozšírenú nedôveru a z nej plynúcu rezignáciu a apatiu časti verejnosti, je potrebné pamätať na to, že:

- „Zatiahnutie“ verejnosti do účasti potrebuje **byť facilitované** a oceňované.
- Je potrebné uvoľniť preň aj **finančné zdroje**.
- Práca s komunitou **vyžaduje čas, energiu a veľa odhodlania** a oddanosti veci.
- Ústne podanie a **neformálne siete** môžu vytvárať základ pre „efekt snehovej gule“ pri zapájaní širšej verejnosti.
- Perspektíva a **názory profesionálov**

a **občanov** sa môžu veľmi líšiť.

- **Spolupráca** medzi sektormi a inštitúciami je zásadne dôležitá, ale nie ľahká.
- **Odpor byrokracie voči výzvam** verejnosti je častý a niekedy silný.
- Dobré využitie **miestnych médií** môže byť pre komunikáciu a diskusiu veľmi užitočné.
- Pozornosť treba venovať riziku vytvárania **nereálne veľkých očakávaní** u verejnosti.
- **Ľudí treba povzbudzovať** k tomu, aby prichádzali s návrhmi a námetmi.
- Rozličné **časové nároky** môžu vytvárať napätie medzi termínmi na dodanie výsledkov a nereálne krátkymi termínmi na účasť verejnosti a jej reakcie.¹

Úlohy a otázky na zamyslenie:

? V ďalšom texte Vám ponúkame tri prípadové štúdiá o tom, ako aktívni ľudia dokázali zmeniť veci, ktoré sa na prvý pohľad zdajú ako nemenné. Pokúste sa na základe ich prečítania zodpovedať nasledovné otázky:

- Kto zmenil situáciu?
- Čo museli ľudia robiť preto, aby sa situácia zmenila?
- Aké sú predpoklady pre to, aby sa niečo, s čím ľudia nesúhlasia, zmenilo?
- S kým všetkým museli občania spolupracovať?
- Myslíte si, že verejnou kritikou, resp. aktivitou si jednotlivci mohli uškodiť?
- Bolo správne, že sa do procesu zapojili aj „občania laici“?

Prípadové štúdiá 1 „Park si zastavať nedáme !“

Začiatkom apríla roku 2006 sa aktivisti z občianskej iniciatívy Občania mestu (ďalej len OI OM) dozvedeli o pripravovanej výstavbe v priestoroch parku pod Pamätníkom SNP, na Štefánikovom nábreží, Ná mestí slobody smerom k Triede SNP a Ulici 29. augusta v Banskej Bystrici. Pretože spôsob, akým mesto informovalo obyvateľov mesta o pripravovanej výstavbe, sa aktivistom zdal nedostatočný, rozhodli

¹ Viac o technikách zapájania verejnosti do rozhodovacích procesov a využívania týchto techník pri príprave rozhodnutí sa dočítate: ŠTULAJTEROVÁ, A.–VRBICKÝ, L.: Praktická príručka pre lídrov občianskych iniciatív. Banská Bystrica : 2007.

sa rozbehnúť informačnú kampaň. Počas informačnej kampane sa aktivisti stretávali s obyvateľmi mesta a zrozumiteľným spôsobom informovali banskobystrickú verejnosť o pripravovanej výstavbe. Stretávali sa s názorom, že navrhovaná výstavba nie je v súlade s potrebami a požiadavkami obyvateľov Banskej Bystrice a obyvatelia ju jednoznačne odmietajú. Aktivisti sa preto rozhodli napísať

chiteka boli aj napriek vyjadrenému nesúhlasu obyvateľov stále v prospech pripravovaného investičného zámeru, aktivisti OI OM sa rozhodli, že deň pred zasadnutím mestského parlamentu zorganizujú protestnú akciu, ktorá by presvedčila primátora a poslancov, že navrhnuté urbanistické štúdie nie sú v súlade s potrebami a požiadavkami obyvateľov Banskej Bystrice. Hlavným cieľom protestnej

primátorovi mesta a poslancom mestského zastupiteľstva otvorený list, v ktorom žiadali, aby k výstavbe takého rozsahu bolo zvolané verejné zhromaždenie obyvateľov, kde by obyvatelia okrem prezentácie pripravovanej výstavby dostali aj šancu k problematike sa verejne vyjadriť. Dňa 25. mája 2006 mestské zastupiteľstvo zvolalo verejné zhromaždenie obyvateľov a zároveň požiadalo o predĺženie termínu verejného pripomienkovania. Súčasne už prebiehala petičná akcia proti pripravovanej výstavbe a informačná kampaň o pripravovanom verejnom zhromaždení, ktoré bolo vyhlásené na 30. mája 2006.

Verejného zhromaždenia sa zúčastnilo takmer 400 obyvateľov, ktorí jednoznačne odmietli navrhované urbanistické štúdie a zároveň vyzvali poslancov mestského zastupiteľstva, aby tak urobili tiež na najbližšom zasadnutí mestského zastupiteľstva plánovanom na 27. júna 2006.

Pretože reakcie primátora a kompetentných zamestnancov Mestského úradu (MsÚ) a Útvaru hlavného ar-

akcie bolo ukázať kompetentným, že zelené plochy na území mesta sú pre obyvateľov cennejšie ako nevhodne umiestnené polyfunkčné zariadenia alebo športové haly. Aktivisti OI OM svojpomocne rozvešali plagáty (ktoré im na niečí príkaz vzápätí strhávali mestskí policajti) a informačnými rozhovormi sa snažili dostatočne spopagovať termín protestnej akcie. Dňa 26. júna sa v parku pod Pamätníkom SNP zišlo presne o 5 minút 12 viac ako 2-tisíc ľudí, ktorí sa chytili za ruky a tým vytvorili živú reťaz okolo parkovej zelene, ktorá mala byť podľa pripravovaných plánov zastavaná (primátor sa vyjadril, že stromy v parku sú už aj tak staré a zbytočne tam clonia). Zhromaždení obyvatelia za účasti mnohých regionálnych, ale aj celoslovenských médií ešte raz vyzvali poslancov mestského zastupiteľstva, aby na najbližšom zasadnutí odmietli navrhované urbanistické štúdie a výzvu poslancom doručili aj písomne. Poslanci na svojom zasadnutí konanom deň po protestnej akcii síce zobrali na vedomie výsledok verejného zhromaždenia, ale primátor

toto uznesenie podpísať odmietol. Nakoniec sa poslanci dohodli, že počkajú, ako dopadne pripomienkové konanie, ktorého termín bol predĺžený, aby mali obyvatelia aj organizácie pôsobiace na území mesta dostatok času na vyjadrenie svojho stanoviska k navrhovaným urbanistickým štúdiám.

Počas procesu vyhodnocovania aktivisti museli upozorňovať zodpovedných pracovníkov na chýbajúce pripomienky (okolo 130 pripomienok), ktoré sa s podivným vysvetlením napokon našli v zásuvke zamestnanca mestského úradu, tiež sa museli dožadovať termínu zverejnenia výsledku pripomienkového konania, na ktorý Banskobystričania netrpezlivo čakali. Napriek tomu, že v dôvodovej správe boli vyjadrenia, ktoré označovali aktivistov a všetkých, ktorí nesúhlasili s plánovanou výstavbou, za „extrémistické skupiny, ktoré brzdia rozvoj mesta“, podarilo sa zastaviť realizáciu tohto zámeru. Aktivisti však vedia, že ambície investorov stavať v centre Banskej Bystrice, sú stále silné a je len otázka času, kedy sa znova objavia podobné plány, ktoré nebudú reflektovať potreby jej obyvateľov. Vzhľadom na to, že informovanosť obyvateľom zo strany mestského úradu je takmer nulová, sa aktivisti OI OM rozhodli, že budú celý proces územného plánovania Banskej Bystrice sledovať a v rámci svojich možností posúvať informácie širokej verejnosti. Pre zabezpečenie harmonického rozvoja každého mesta je dôležité vytvoriť dostatočný priestor na to, aby o konečnej podobe veľkých investičných zámerov nerozhodovalo niekoľko poslancov alebo úradníkov MsÚ, ale široká verejnosť.

Čo bolo na kampani dobré, čo sme sa naučili a môžeme poradiť aj iným?

Aktivistom OI OM sa podarilo prebudiť aj záujem obyvateľov o prostredie, v ktorom žijú, a o správu vecí verejných. Spojiť aktívnych ľudí, ktorí sú ochotní poskytnúť svoje vedomosti a svoj voľný čas pri riešení územného plánovania. Vznikla početná, aktívna skupina, v ktorej je aj mnoho odborníkov na územné plánovanie, tiež odborníkov na techniky zapájania verejnosti do plánovacích procesov, odborníkov v oblasti žurnalistiky a v neposlednom rade občanov – aktivistov, ktorí majú ambíciu sa v rámci možností dožadovať toho, aby v procese tvorby nového územného plánu mesta bol vytvorený dostatočný priestor pre zapojenie verejnosti, čo v konečnom dôsledku ovplyvní kvalitu jedného z najdôležitejších strategických dokumentov

Banskej Bystrice. Vytvorením živej reťaze poslúžili ako inšpirácia pre mnohé iniciatívy na Slovensku a napríklad krátko po bystrickej reťazi organizovali podobnú akciu aj aktivisti v Bratislave, kde si aj vďaka našim radám podobným spôsobom chránili Sad Janka Kráľa.

Aktivisti sa zorientovali v postupoch a súvislostiach pri rozhodovaní v samospráve. Nadviazali kontakty s poslancami a majú dobrý obraz o tom, na ktorého z poslancov sa možno obrátiť a ktorí nie sú ochotní ustúpiť politickej vôli pred vôľou obyvateľov. Kontakty na zástupcov médií určite aktivisti využijú aj v budúcnosti. Najsilnejšia zbraň proti korupcii a netransparentnosti je dostatočná informovanosť obyvateľov. Jedným z najúčinnějších nástrojov, ako zapojiť obyvateľov do procesu verejného plánovania, je verejné zhromaždenie obyvateľov.

Aktivistom, ktorí budú riešiť podobný problém, môžeme poradiť, že pri organizovaní petície treba dbať na to, aby bola adresovaná na konkrétnu osobu, text by nemal byť príliš dlhý a musí byť jasne formulovaný. Vždy treba kontaktovať primátora a poslancov a prostredníctvom nich tlačiť na kompetentné orgány. Nesnažiť sa riešiť problém sami, ale o probléme zrozumiteľným spôsobom informovať širokú verejnosť, čo slúži aj ako spätná väzba, či problém okrem aktivistov vnímajú aj viacerí. A samozrejme, snažiť sa problém dostať do médií.

Prípadová štúdia 2 „Chceme bezpečné cestičky pre cyklistov !“

V septembri 2005 Mestský úrad v Banskej Bystrici požiadal Centrum komunitného organizovania o spoluúčasť pri organizovaní charitatívnej akcie „Na kolesách proti rakovine“. Tá je určená deťom, mládeži i dospelým s cieľom zapojiť sa do športovej aktivity. Projekt je postavený na čo najväčšej účasti verejnosti. Formou zvládnutia stanovovej dĺžky trate na akomkoľvek nemotorovom kolieskovom vozidle a prispením symbolickou sumou na podporu v boji proti rakovine sa verejnosť stáva súčasťou projektu. Problém začal vtedy, keď sme začali oslovovať škôlky, školy a iné inštitúcie v meste, aby sa zúčastnili tohto podujatia, kde, samozrejme, bola podmienka prísť na Námestie SNP na akomkoľvek nemotorovom dopravnom prostriedku. Všetci sa zdvorilo ospravedlňovali, že nie je možné bezpečne sa dopraviť na

avizované miesto konania akcie, pretože Banská Bystrica nemá vytvorené žiadne podmienky pre bezpečnú nemotorovú dopravu. Po tejto skúsenosti, kde som sa ako spoluorganizátorka akcie a komunitná organizátorka stretla s mnohými ľuďmi, ktorí navrhovali začať kampaň za budovanie cyklotrás na území mesta a ponúkali vlastnú účasť, som začala dávať dokopy skupinu ľudí, ktorí o tému prejavili záujem.

prepojenie centra mesta s okolitými sídliskami.

Skupina aktivistov, ktorá sa sformovala počas prebiehajúcej petície, sa začala pravidelne schádzať, dali si meno (BBez!mot), aby mohli oficiálne vystupovať pri rokovaníach s mestom aj regionálnou samosprávou, ako aj inými organizáciami a vypracovali si strategický plán na dosiahnutie svojich cieľov. Nakoľko sa Banská Bystrica nachá-

Koncom septembra mala skupina prvé stretnutie, kde zhodnotili súčasnú situáciu v oblasti nemotorovej dopravy na území mesta a rozhodli sa, že formou petície upozornia na tento dlhodobý zanedbávaný problém vedenie mesta a samozrejme, pri získavaní podpisov pod petíciu získajú aktivisti spätnú väzbu od Banskobystričanov, či tento problém tiež vnímajú. V priebehu dvoch týždňov sa pod petíciu podpísalo viac ako 2 a pol tisíce ľudí. Ukázalo sa, že vzhľadom na neustále sa zvyšujúce problémy s automobilovou dopravou – nedostatok parkovísk v centre, nízka priepustnosť komunikácií, zvyšujúce sa ceny pohonných hmôt a cestovného v mestskej hromadnej doprave sprevádzaných zmenou životného štýlu, začína mnoho obyvateľov uprednostňovať pohyb na bicykli, resp. peší pohyb. V súčasnosti neexistuje žiadne bezkolízne pešie, resp. cyklistické prepojenie obytných zón Sásová, Podlavice, Radvaň, Fončorda s centrom mesta a najbližším okolím. Preto si aktivisti dali ako hlavnú prioritu dosiahnuť v Banskej Bystrici plynulé a bezpečné

dzala práve v období, keď sa vedenie mesta rozhodlo dať vypracovať nový územný plán mesta, jednou z prvých aktivít BBez!mot bolo okrem odovzdania petície pripomienkovanie zadania územného plánu mesta, ktoré po jej akceptovaní zaväzuje spracovateľa územného plánu navrhnúť sieť cyklistických trás na území mesta tak, aby vzniklo funkčné prepojenie sídlisk s centrom mesta a sídlisk navzájom pre bicykel ako plnohodnotný dopravný prostriedok. Pri ústnom rokovaní o požiadavkách petície aktivisti iniciovali vznik pracovnej skupiny, ktorá bude zložená zo zástupcov stavebného úradu, zástupcov Útvary hlavného architekta a zástupcov cykloiniciatívy. Táto skupina pripravila vhodné riešenie návrhu cyklotrás ako podklad k budúcemu územnému plánu. Členovia iniciatívy sa podieľali na príprave Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta a predložili pripomienky smerujúce k začleneniu témy nemotorovej dopravy medzi priority v rozvoji mesta. BBez!mot v spolupráci s Cykloklubom Poľana zabezpečila znovuvyznačenie

a základné terénne úpravy cyklotrasy Rodinná cestička medzi Banskou Bystricou a Zvolenom. Ďalej v spolupráci s Cykloklubom Poľana, mestom Banská Bystrica a Nadáciou Ekopolis pripravila v apríli slávnostné otvorenie cyklistickej sezóny v meste (napriek nepriaznivému počasiu sa ho zúčastnilo 130 cyklistov) a v októbri rozlúčku so sezónou (Cyklofest) za účasti 200 bicyklujúcich ľudí s podvečerným koncertom na Námestí SNP. Aktivistom sa podarilo získať finančnú podporu z grantu a z rozpočtovej rezervy mesta na vyznačenie a jednoduchšie terénne úpravy na prvú banskobystrickú cyklotrasu vedúcu od Rodinnej cestičky cez Radvaň až po Europa Shopping Centrum, čím boli vytvorené vhodné podmienky pre cyklistov prichádzajúcich od Zvolena a Radvane do predmestia Banskej Bystrice. BBez!mot sa aj v roku 2007 úspešne uchádzala o získanie finančnej podpory z mestského rozpočtu na dobudovanie pokračovania prvej banskobystrickej cyklotrasy, ktorá by umožnila bezpečne sa dostať cyklistom a iným nemotorovým účastníkom čo najbližšie k centru mesta. V spolupráci s mestom Banská Bystrica a inými organizáciami pôsobiacimi na území mesta zorganizovali aktivisti už tretí ročník Cyklofestu, ktorý si získava stále viac priaznivcov a stáva sa v meste už tradíciou.

Dlhodobým zámerom iniciatívy je aj naďalej v spolupráci s orgánmi mesta, Banskobystrickým samosprávnym krajom, ako aj s inými organizáciami budovať sieť cyklotrás, ktoré budú môcť v rámci možností zachovania dostatočnej bezpečnosti využívať nielen cyklisti, ale aj iní nemotoroví spoluobčania (vozičkári, korčuliari, mamičky s kočíkmi a pod.). Pri každej novej investičnej výstavbe sa presviedčame o tom, že, žiaľ, ani po viac ako troch rokoch činnosti cykloiniciatívy sa nepodarilo aktivistom presvedčiť vedenie mesta o tom, že bicykel nie je len vhodný prostriedok na šport a rekreáciu, ale že môže zohrať dôležitú úlohu v doprave, že cyklistická trasa neslúži len cyklistom a korčuliarom, ale zabezpečuje bezbariérovosť rodičom s kočíkmi a vozičkárom. Je to dôsledok toho, že poslanci a vedenie mesta na čele s primátorom ešte stále nevytvorili podmienky pre systematické riešenie infraštruktúry pre nemotorovú dopravu a cyklotrasy v našom meste.

Čo bolo na kampani dobré, čo sme sa naučili a môžeme poradiť aj iným?

Podarilo sa nám spojiť aktívnych ľudí, ktorí sú ochotní poskytnúť svoje ve-

domosti a svoj voľný čas pri riešení infraštruktúry pre nemotorovú dopravu. Vďaka tomu sa nám podarilo dať do pozornosti tak obyvateľov, ako aj kompetentných pracovníkov na mestskom úrade myšlienku budovania bezpečných cyklotrás na území mesta, čo podnietilo vznik odbornej komisie. Počas kampane aktivisti začali tradíciu organizovania podujatia pod názvom Cyklofest, ktoré sa teší v Banskej Bystrici veľkému záujmu a tým prispieva k podpore zdravšieho životného štýlu obyvateľov a rozširovaniu komunity ľudí, ktorí si uvedomujú svoju zodpovednosť za prostredie, v ktorom žijú. Aktivisti sa zdokonalili v hľadaní a získavaní prostriedkov z rôznych zdrojov na tvorbu a realizáciu samotných projektov.

Aktívnym občanom môžeme poradiť, že najefektívnejší spôsob pri riešení podobného problému je kontaktovať v prvom rade poslancov a primátora mesta a získať si ich priazeň. Pri spojení záujmu samosprávy a občanov je zabezpečený takmer stopercentný úspech. V prípade, že záujem nie je rovnako na jednej a druhej strane, sú akékoľvek aktivity neefektívne a veľmi zdĺhavé.

Prípadová štúdia 3 „Urbanistická štúdia THK 100“

(Vyrozmávaná očami bežnej obyvateľky sídliska Ing. Lucie Skokanovej, z ktorej sa počas kampane stala aktivistka, ktorá pochopila, že zodpovednosť za prostredie, v ktorom bezprostredne žijeme, je hlavne na samotných obyvateľoch.)

V auguste 2006 som pri prechádzke s našimi ratolesťami stretla vyšokované známe s podivnými papiermi v ruke. Vraj pod materskou školou sa ide stavať. Samozrejme, že som o ničom nevedela, keďže k mestskému úradu sa žena na materskej dovolenke tak ľahko nedostane, pokiaľ na to nemá pádny dôvod. Štúdia ma poriadne vykoľajila. Navrhovaná stavba bola totiž poriadny nezmysel: 12 – 14 poschodový polyfunkčný objekt v tesnej blízkosti nášho domu, podzemné garáže v areáli škôlky, nebezpečný vjazd na parkovisko. K navrhovanej štúdii sme napísali nesúhlasné stanovisko, pod ktoré sa nám za 4 dni podarilo vyzbierať podpisy takmer 300 občanov. List s argumentmi proti výstavbe sme adresovali aj vtedajším poslancom mestského zastupiteľstva. A potom nastalo ticho – až do marca, keď sme sa dostali k vyhod-

noteným pripomienkam. Po ich prečítaní bolo jasné, že toto nás bude stáť poriadne veľa úsilia a energie a samozrejme, že to bude na úkor príjemne stráveného voľného času, na úkor rodiny, vlastnej práce. Ale rozhodli sme sa bojovať. List s argumentmi proti výstavbe sme poslali novým poslan-

PROSÍM. Takýmto nezmyselným štúdiám by sa dalo zabrániť veľmi jednoducho – komunikáciou s občanmi. Zorganizovaním možno jedného, dvoch riadených verejných zhromaždení, kde by ľudia povedali, čo na svojom sídlisku potrebujú, v akom prostredí chcú žiť.

foto: Martin Marencin

com mestského zastupiteľstva (MsZ). Požiadali sme o stretnutie poslancov za náš volebný obvod a dospeli sme k záveru, že sa teda pokúsime nájsť odborné argumenty, prečo v tejto lokalite nestavať uvedený objekt. Ale narazili sme. Na stretnutiach so šéfom Útvoru hlavného architekta (ÚHA) aj vedúcim Odboru rozvoja a výstavby na MsÚ sme sa dozvedeli, že naše argumenty nie sú odborné a navrhovaný objekt okrem iného „prirodzene dopĺňa priestor“. A tak sme sa rozhodli zorganizovať verejné zhromaždenie občanov a pozvať naň primátora a poslancov za náš volebný obvod. Primátor prišiel, rovnako aj zodpovední z ÚHA a MsÚ; z našich 11 poslancov však o diskusiu so stovkou občanov neprejavil záujem ani jediný. Diskusia bola emotívna, ale občania svojimi vystúpeniami povedali jasné NIE výstavbe a napokon aj primátor uznal, že by nemalo význam ísť proti občanom. Dosiahli sme politický úspech: na zasadnutí mestského zastupiteľstva dňa 15. 5. 2007 bolo uznesenie o zamietnutí Urbanistickej štúdie THK 100 prijaté bez jedného všetkými prítomnými poslancami MsZ. Samozrejme, že nás to potešilo, ale „z hasenia tohto ohňa“ sme boli najmä poriadne unavení. Čo z toho všetkého vyplýva? Možno výzva pre kompetentných na mestskom úrade: HOVORTE S NAMI,

Čo bolo na kampani dobré, čo sme sa naučili a môžeme poradiť aj iným?

V prvom rade vznikli na našom sídlisku úžasné priateľstvá, ktoré nás posúvajú ďalej pri riešení rôznych vecí. Vytvorili sme občiansku iniciatívu, ktorá intenzívne komunikuje so svojimi poslancami, MsÚ aj médiami. Spoločne sme pripravili dva projekty na úpravu verejných priestranstiev, pretože sme si viac začali všímať, v akom prostredí žijeme. Prišli sme na to, aké dôležité sú pre nás „priestory“, ktorými každý deň prechádzame, kde trávime svoj čas. Postavili sme sa do pozície rovnocenného a sebavedomého partnera vo vzťahu k miestnej samospráve, pretože sme do nášho územia priniesli naše myšlienky, nápady, finančné prostriedky, kúsok z nás, pretože nikto nepozná naše bezprostredné okolie lepšie než my sami. Počas spoločného plánovania, ako aj úpravy verejných priestranstiev sme vytvorili silnú skupinu ľudí – sídliskovú komunitu, ktorá sa snaží aktívne pristupovať k veciam, ktoré sa dejú v jej bezprostrednom okolí.

Naučili sme sa veľa o sebe i o iných. Prišli sme na to, akí sú naši poslanci, ktorí z nich sú „použiteľní“ a ktorí veciam nerozumejú. Získali sme prehľad o činnosti mestského úradu, vzájomnej komunikácii kompetentných medzi sebou i vo vzťahu k nám. Niekoľkokrát

sme prišli na to, že obozretní musíme byť neustále. Utvrdili sme sa v skutočnosti, že tok informácií zo strany úradu smerom k občanom je stále nedostatočný a slabý. Prišli sme na to, ako veľmi nám chýba informačná tabuľa či zrozumiteľné názvy prerokovaných dokumentov v Mestskom zastupiteľstve. Rovnako sme prišli na to, aký rôzny môže byť prístup občanov k úprave svojho okolia. Niekoľkokrát sme museli suplovať prácu našich poslancov a poučili sme sa, ako veľmi môžu byť aj dobré a pozitívne veci ovplyvnené komunálnou politikou. Napriek tomu si myslíme, že je dobré byť aktívnym občanom a sme na to právom hrdí. Je

dôležité nastavovať zrkadlo samosprávy a otvorene povedať, ako veci vnímate my. Jednoducho, chceme hovoriť o tom, v akom prostredí chceme žiť. V peknom a zdravom pre nás –sídľiskových ľudí.

Ďalšie otázky a úlohy na zamyslenie:

- ? Pokúste sa vlastnými slovami vysvetliť pojmy: právny štát, demokracia, občianska spoločnosť.
- ? Aký je vzťah medzi občianskou spoločnosťou a tretím sektorom?
- ? Aké charakteristiky majú spoločné organizácie v rámci verejného a tretieho sektora a v rámci podnikateľského a tretieho sektora?

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BARÁT, J. a kol.: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2000. ISBN 80-968095-3-9
- BÚTOROVÁ, Z. – BÚTORA, Z.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo na Slovensku očami verejnej mienky I. Bratislava : SPACE, 1996. ISBN 80-967403-3-4
- DEBBASCH, CH. – BOURDON, J.: Neziskové organizace. Praha : Victoria Publishing a. s., 1995. ISBN 80-85865-78-5
- MAJCHRÁK, J – MARIOŠOVÁ, L. (ed.): Dovidieť za roh. 21 politikov o mimovládnych organizáciách. Bratislava : IVO, 2003. ISBN 80-88935-55-5
- MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.): Keď ľahostajnosť nie je odpoveď. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- MALCEVOVÁ, E.: Občan, občianska spoločnosť, právny štát. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995. ISBN 80-7160-010-5
- RAPOŠ, I. (ed.): Občan a demokracia. Metodická príručka. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 2000. ISBN 80-967169-9-9
- RAPOŠ, I. (ed.): Občan a verejná správa. Metodická príručka. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 2000. ISBN 80-968528-3-3
- ROŠKO, R.: Slovensko na konci tisícročia. Bratislava : VEDA, 2000. ISBN 80-24-0633-3
- SALOMON, L. M. – SOKOLOWSKI, S. W. - LIST, R.: Global Civil Society. An Overview. Baltimore : The John Hopkins Univesity, 2003. ISBN 1-886333-50-5
- ŠAMALÍK, F.: Občanská společnost v moderním státě. Brno : Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-45-4
- ŠTOGR, J.: Dobré a správne. Východiska k uvažovaniu o participácii, rozvojových programech a roli neziskových organizácií. Praha : AGNES, 2002. ISBN 80-902633-9-9
- ŠTULAJTEROVÁ, A. – VRBICKÝ, L.: Praktická príručka pre lídrov občianskych iniciatív. Banská Bystrica : Centrum komunitného organizovania, 2007.
- TOŠNER, J. (ed.): Obecné otázky neziskového sektoru. Sborník vybraných materiálu specializačného kurzu Řízení neziskových organizací. Praha : AGNES, 1999. ISBN 80-902633-2-1

ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA TRETIEHO SEKTORA A MIMOVládNYCH ORGANIZÁCIÍ

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Tretí sektor predstavuje jeden zo základných pilierov občianskej spoločnosti a dôležitý prvok sociálnej stability. „Je nástrojom zmeny v živote človeka“ (Drucker, 1994, s. 8) a celej spoločnosti.

I keď s pojmom „tretí sektor“ či „mimovládna organizácia“ sa bežne stretávame už dvadsať rokov, dodnes nie sú tieto termíny ako také v slovenskom právnom poriadku jasne definované.¹ Jednoznačnú úpravu majú len jednotlivé právne formy mimovládneho sektora. Samotný pojem „mimovládny sektor“ teda nie je pojmom právnym (legálnym), čo však neznamená, že by nebol legitímny a nemohol sa používať na označenie určitého inštitucionálneho rámca života spoločnosti. Jeho vznik je úzko spojený s tzv. postmoderným chápaním vzťahov spoločnosti a štátu, ktoré je založené na princípe diverzifikácie záujmov, ako aj ich foriem a spôsobov ich uplatňovania. (Svák, 2002, s. 6)

Ako sme uviedli v predchádzajúcej kapitole, inštitúcie tvoriace tretí sektor svojou činnosťou vyplňajú oblasť medzi komerčnou činnosťou fyzických a právnických osôb (činnosť zameraná na dosiahnutie zisku, ktorý sa rozdeľuje medzi majiteľov, prípadne reinvestuje za tým istým účelom) a doménou štátu ako formou organizácie spoločnosti. Ich účelom je teda zasahovať a pôsobiť tam, kde z rôznych dôvodov nezasahujú a nepôsobia ostatné dva sektory, t. j. štát a trh, prípadne ich činnosť dopĺňať.

Takéto inštitúcie môžu mať mnohokrát podobu. Siahajú od spolku včelárov či záhradkárov, cez materské centrá, športové kluby a združenia ochrancov zvierať až po vedeckovýskumné spoločnosti a analytické centrá.

¹ Vo všeobecnej podobe, t. j. bez jasnej obsahovej definície, však napr. pojem „mimovládna organizácia“ obsahuje od roku 1990 už vyše sedemdesiat slovenských zákonov, vyhlášok, resp. dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Pri charakteristike tretieho sektora a mimovládnych organizácií sa stretávame s jeho rôznymi označeniami, ktoré vyjadrujú jeho jednotlivé kvality: „neziskový“, „dobrovoľný“, „charitatívny“, „neštátny“, „mimovládny“, „svojpomocný“, „verejnoprospešný“, „občiansky“ atď.

U nás rozšírené používanie termínu „**tretí sektor**“ je odpoveďou na aktuálnu potrebu obnovy občianskej spoločnosti. Totalitný systém v podstate zrušil oddelenie spoločnosti a štátu, podrobil štátu občiansku spoločnosť i podnikateľský sektor a v extrémnej podobe fungovania existoval len jeden sektor – štátny. Ten riadil zabezpečoval a kontroloval všetky sféry života. Transformácia našej spoločnosti od roku 1989 v podstate spočíva vo vydeľovaní druhého a tretieho sektora zo všeobjímajúceho zovretia toho prvého – štátneho. Výrazom „tretí sektor“ sa poukazuje na to, že ide o sektor pôsobiaci v priestore medzi štátom a trhom.

Pri označení „**neziskový sektor**“ sa dôraz kladie na to, že na rozdiel od komerčných a ziskových organizácií cieľom nie je vytvárať zisk a rozdeľovať ho medzi vlastníkov. Ak sa aj nejaký zisk dosiahne, vracia sa späť do programov a fungovania organizácie.

Termínom „**dobrovoľnícky sektor**“ sa vyzdvihuje podiel dobrovoľníkov, hoci v sektore pôsobia aj platení zamestnanci.

Výraz „**nezávislý sektor**“ naznačuje nezávislosť sektora od štátu a trhu, hoci ide o nezávislosť relatívnu, pretože organizácie tretieho sektora sú podporované štátom i súkromným sektorom.

Pri termíne „**mimovládne organizácie**“ alebo „**neštátne organizácie**“ sa označuje oddelenie týchto organizácií od štátu, t. j. ich činnosti nie sú viazané na rozhodnutie štátneho orgánu a nie sú mu bezprostredne podriadené. Sú to teda organizácie „neštátneho charakteru“.

Výraz „charitatívne, humanitárne, filantropické, dobročinné organizácie“ upozorňuje na verejnoprospešný charakter takýchto organizácií a implikuje tiež dávne tradície dobročinnosti, milosrdenstva, kresťanskej lásky k blížnemu.

Prívlastkom „svojpomocné skupiny, kluby, organizácie“ sa kladie dôraz na vlastné sily, schopnosti a skúsenosti, na vzájomnú pomoc poskytovanú často mimo rámca oficiálnych, profesionálnych služieb.

V zahraničí používaný termín „**sektor oslobodený od daní**“ zdôrazňuje okolnosť, že v niektorých krajinách sú organizácie pôsobiace v tomto sektore v rôznej miere oslobodené od niektorých daní (napr. daň z príjmu, daň z majetku) alebo majú iné finančné úľavy (napr. pri poštovom styku, pri clách).

Ďalším označením používaným najmä v USA je „**súkromný neziskový sektor**“ predstavujúci organizácie, ktoré síce vznikli ako súkromné, ale slúžia verejným cieľom. Sem môže spadať pestrá paleta inštitúcií, od súkromných nemocníc a rôznych ústavov sociálnej starostlivosti, cez vzdelávacie zariadenia ako školy, univerzity, vedecké ústavy, výskumné a informačné centrá, školiace a rekvalifikačné centrá, kultúrne inštitúcie ako múzeá, umelecké galérie, symfonické orchestre, lokálne organizácie slúžiace na rozvoj danej oblasti či regiónu, až po rozličné profesijné združenia.

02.1 Vymedzenie tretieho sektora a znaky mimovládnych organizácií

Pre vymedzenie tretieho sektora sa najčastejšie používa definícia, ktorá vychádza z piatich základných znakov organizácií spadajúcich pod tento sektor spoločnosti. Tieto znaky sformulovali Salamon a Anheier pre potreby medzinárodného výskumného projektu, v ktorom sa zaoberajú komparáciou tretieho sektora v 32 krajinách sveta.¹

Tretí sektor a mimovládne organizácie charakterizuje týchto päť základných

znakov alebo kritérií:

1. Formálna štruktúra, inštitucionalizovanosť

Sú formalizované, do istej miery inštitucionalizované, majú právnu subjektivitu, môžu vstupovať do právnych vzťahov a zákonné normy vyžadujú, aby sa vtesnali do zákonom stanovených organizačných noriem – pre každý typ takejto organizácie je vydaný špecifický zákon. Všetky musia absolvovať stanovený registračný proces a v rámci neho predložiť požadované dokumenty registrácie.

2. Súkromný, neštátny charakter

Sú inštitucionálne oddelené od štátu, v ich správnych radách neprevládajú vládni úradníci. Hoci sú vo väčšine súkromné, nezávislé a samosprávne, neznamena to, že nemôžu dostávať príspevky zo štátneho rozpočtu alebo regionálnych, miestnych a obecných zdrojov.

3. Neziskovosť

Rešpektujú neziskové rozdelenie finančných prostriedkov, čiže ich cieľom nie je vytvárať zisk s cieľom súkromného obohatenia, ale prípadný zisk sa používa v súlade so štatútom organizácie a vracia sa späť do programov súvisiacich so základným poslaním organizácie.

4. Nezávislosť, fungovanie na samosprávnom princípe, samosprávnosť

Väčšinou fungujú na samosprávnom princípe, sú nezávislé, nekontroluje ich ani štát, ani inštitúcie stojace mimo ne. Vytvárajú vlastné kontrolné mechanizmy určené organizačnou štruktúrou. Ich finančné operácie má právo kontrolovať darca a riadia sa platnými zákonnými normami a predpismi (napr. daňovými zákonmi, colným zákonom, zákonom o účtovníctve a pod.). Po zaregistrovaní sa sa ich činnosť riadi zriaďovacími dokumentmi.

Organizovanosťou treba rozumieť nielen organizovanosť členskej základne, ale aj mechanizmus samotného fungovania neziskových organizácií. To znamená, že systém organizácie a pravidiel fungovania je prijatý na základe vzájomnej dohody rešpektovanej všetkými členmi združenia. Sú formulované v spoločne prijatom dokumente, akými sú napríklad stanovy, štatút, zakladateľská zmluva alebo iný zakladateľský dokument.

¹ Bližšie pozri: WOLEKOVÁ, H. a kol.: Dobrovoľníctvo vo svetle výskumu, Bratislava : 2002; SALAMON, L. M. – ANHAIER, H. K. a kol.: Nástup neziskového sektoru (medzinárodný srovnání). Praha : 1999.

5. Dobrovoľnícky charakter

Stupeň dobrovoľnosti v organizácii tretieho sektora je rôzny. V mnohých prípadoch ide priamo o zapájanie dobrovoľníkov do činnosti organizácie alebo ide o pôsobenie správnych orgánov, ktorých členovia vykonávajú prácu bez nároku na finančnú odmenu. Prijímajú dary a dobrovoľné príspevky v podobe neplatenej práce. Často organizujú zbierky na humanitné a charitatívne ciele.

Takéto vymedzenie tretieho sektora a mimovládnych organizácií označujeme aj ako **širšie vymedzenie**. Pri takomto vymedzení sa do tretieho sektora zaraďujú aj samosprávne stavovské organizácie, verejnoprávne inštitúcie, štátne fondy a napokon aj cirkvi, náboženské združenia, politické strany a politické hnutia.

Pre **užšie vymedzenie** tretieho sektora sa k uvedeným znakom mimovládnych organizácií spravidla pridávajú ešte dve kritériá, ktoré ich odlišujú od cirkevných inštitúcií, politických strán a odborov:

- **nie sú náboženské**, t. j. ich hlavným cieľom nie je pestovanie náboženstva a náboženská výučba,
- **nie sú politické**, t. j. ich hlavným cieľom nie je združovať kandidátov na politické miesta. (Bednařík a kol., 2003)

V učebnici sa prikláňame k užšiemu vymedzeniu tretieho sektora, do ktorého nezaraďujeme politické strany a hnutia a cirkvi a náboženské spoločnosti.

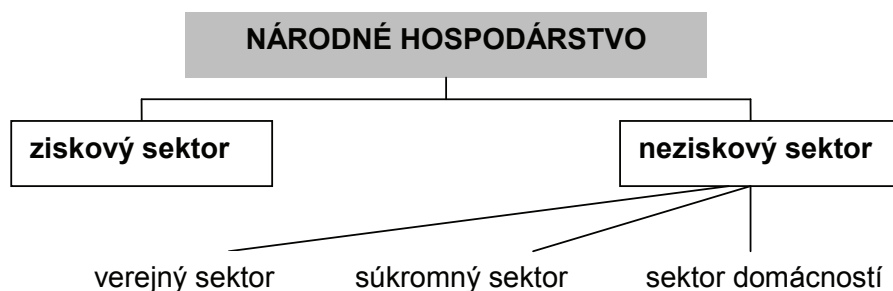
ty, ktoré boli založené za účelom podnikania a dosahovania zisku. Neziskový sektor je prezentovaný subjektmi, ktoré za týmto účelom zriadené neboli. Neziskový sektor pritom možno rozdeliť do troch ďalších sektorov:

- **neziskový sektor verejný** – sektor financovaný prostredníctvom verejných financií, riadený orgánmi verejnej správy, rozhoduje sa v ňom verejnou voľbou a podlieha verejnej kontrole;
- **neziskový sektor súkromný** – sektor financovaný prostredníctvom súkromných zdrojov aj verejných financií, jeho cieľom však nie je tvorba zisku, ale priamy prospech alebo úžitok;
- **neziskový sektor domácností** – jeho rola je dvojaká. V pasívnej role sú členovia a členky domácností prijímateľmi produktov a služieb, ktoré ostatné sektory ponúkajú. V aktívnej role sa členovia a členky domácností stávajú aktérmi jednotlivých sektorov národného hospodárstva.

Ďalšie znaky mimovládnych organizácií

Telec v zborníku Obecné otázky neziskového sektora (1999) uvádza spoločné znaky (rysy), ktoré sú prítomné u všetkých spoločností všeobecného občianskeho a spolkového práva, medzi ktoré patria mimovládne organizácie. Mnohé z týchto znakov sú prítomné aj v našich podmienkach. Bližšia charakteristika týchto znakov ozrejmuje ďalšie špecifiká fungovania mimovládnych organizácií.

Obr. 4
Národné hospodárstvo podľa princípu financovania
Zdroj: REKTOŘÍK, J. kol.:
Organizace neziskového sektoru. Praha : 2007. s. 13.

Iný pohľad na vymedzenie tretieho sektora poskytujú ekonomické teórie, ktoré ho vymedzujú v rámci národného hospodárstva na základe princípu financovania. (Vid' Obr. 4)

Na základe princípu financovania možno ekonomiku väčšiny krajín rozdeliť na dva sektory: **sektor ziskový a neziskový**. Ziskový sektor zahŕňa tie subjek-

- **Slobodné založenie organizácie viacstranným občianskoprávnym úkonom**

Každý typ/právna forma mimovládnej organizácie sa zakladá zmluvou, ktorá má rôznu podobu, pričom na založenie organizácie je potrebná prítomnosť viacerých osôb (napríklad pri občianskom združení na Slovensku minimálne troch).

- **Odlúčenosť od štátu, ktorá je ústavne zaručená**

Štát vznik týchto spoločností ako právnických osôb nijako svojím rozhodnutím, vyplývajúcim zo správneho alebo súdneho uváženia, nepovoľuje, len ich administratívne registruje.

Odlúčenosť od štátu sa prejavuje aj v tom, že mimovládne organizácie nie sú napojené na štátny alebo verejný rozpočet žiadnym finančným vzťahom, na rozdiel od príspevkových a rozpočtových organizácií. Možnosť oddelenia dotácií z verejných rozpočtov je zachovaná, ale nejde o vymedzujúci znak týchto organizácií. V podstate u mimovládnych organizácií nejde o právo na dotáciu z verejného rozpočtu, ale majú právo uchádzať sa o dotáciu.

- **Generálna právna subjektivita a generálna procesná spôsobilosť**

Mimovládne organizácie majú spôsobilosť mať práva a povinnosti (právna spôsobilosť), ktorú je možné obmedziť len zákonom.

- **Dobrovoľnosť členstva**

Ide o zásadnú črtu mimovládnych organizácií vychádzajúcu z princípu, ktorý je osobitne zvýraznený v právnych predpisoch upravujúcich jednotlivé právne formy organizácií tretieho sektora. Nikto nesmie byť nútený k združovaniu, k členstvu v združeniach ani k účasti na ich činnosti. Právo na založenie mimovládnej organizácie je výlučne vecou iniciatívy súkromných osôb, ktoré majú záujem na jej založení.

- **Princíp členskej samosprávy**

Tento princíp je vyjadrením odlúčenosti mimovládnych organizácií od štátu. Štát do samosprávy organizácií nesmie nijakým spôsobom zasahovať. Mimovládne organizácie si vytvárajú vlastné samosprávne orgány – riadiace, výkonné a kontrolné, ktoré tvoria ich členovia a členky.

- **Potenciálna spôsobilosť k zákonnému poverovaniu verejnou úlohou (úlohou vo verejnom záujme)**

Mimovládne organizácie môžu byť poverené výkonom verejnej úlohy alebo úlohy vo verejnom záujme (napríklad poskytovaním všeobecne prospešných služieb), pričom sa niekedy prelína aj so skupinovými záujmami. Samotné poverenie úlohou vo verejnom záujme však nerobí z mimovládnej organizácie subjekt verejnej správy, pokiaľ nie je toto poverenie spojené aj s de-

legáciou mocenskej právomoci robiť mocenské úlohy voči verejnosti (napr. vydávať osvedčenie na výkon určitej činnosti a pod.).

- **Nerozdeliteľnosť disponibilného zisku spoločnosti jej členom**

V prípade, že mimovládna organizácia dosiahne počas svojho fungovania zisk, nemal by byť rozdelený v prospech jej členov, ale je ponechaný v majetku spoločnosti.

Úloha:

- *Občianske združenie dosiahlo ku koncu roka zisk 2 000 €. Riaditeľ organizácie sa rozhodol vyplatiť zamestnancom organizácie z dosiahnutého zisku vianočné odmeny. Správna rada odmeny odsúhlasila. Konali správne?*

- **Nerozdeliteľnosť likvidačného zostatku, majetku a záväzkov organizácie spoločnosti jej členom/členkám pri jej zániku, zlúčení alebo rozdelení**

V prípade, že organizácia zanikne, zlúči sa s inou organizáciou alebo dôjde k jej rozdeleniu, majetok spoločnosti sa nerozdeľuje v prospech jej členov a členiek, ale nakladá sa s nimi v súlade s poslaním spoločnosti. Pravidlá nakladania s majetkom v takýchto prípadoch určujú stanovy, pričom najčastejšie majetok prechádza buď na inú mimovládnu organizáciu, alebo na obec, v ktorej mala organizácia sídlo.

- **Nezodpovednosť ani neručenie členov za záväzky spoločnosti**

Majetok člena je právne aj ekonomicky oddelený od majetku spoločnosti, čo sa týka aj záväzkov spoločnosti.

- **Zverejňovanie údajov o spoločnosti**

Pre mimovládne organizácie je typické, že o svojej činnosti a hospodárení zverejňujú výročné správy. Zo zákona takáto povinnosť v našich podmienkach nevyplýva všetkým typom mimovládnych organizácií, ale napríklad nadácia, neinvestičný fond i nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby majú túto povinnosť zákonom stanovenú. V praxi sa často stretávame aj s tým, že mnoho občianskych združení zverejňuje správy o svojej činnosti a hospodárení, aj keď táto povinnosť nie je pre ne obligatorne daná. Stanovením vlastných nárokov na zodpovednosť a spoľahlivosť si tretí sektor získava u verejnosti dôveru

a legitímnosť.

- **Zvlášťne daňové a účtovné postavenie**

Zvlášťne daňové a účtovné postavenie vyplýva z toho, že pri mimovládnych organizáciách nejde o právnické osoby založené za účelom podnikania, ale realizácie vzájomne prospešnej alebo verejnoprospešnej činnosti. V mnohých krajinách majú mimovládne organizácie rôzne daňové úľavy.

Podľa zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov platného na Slovensku sú mimovládne organizácie chápané ako organizácie nezriadené za účelom podnikania. Zákon uvádza, že predmetom dane daňovníkov, ktorí nie sú založení alebo zriadení na podnikanie, sú príjmy z činností, ktorými dosahujú zisk alebo ktorými sa dá zisk dosiahnuť, a to vrátane príjmov z predaja majetku, príjmov z nájomného, príjmov z reklám, príjmov z členských príspevkov a príjmov, z ktorých sa vyberá daň podľa § 43. Podľa § 13 zákona o dani z príjmov od dane sú oslobodené príjmy mimovládnych organizácií plynúce z činností, na ktorej účel títo daňovníci vznikli alebo ktorá je ich základnou činnosťou vymedzenou osobitným predpisom okrem príjmov z činností, ktoré sú podnikaním, a príjmov, z ktorých sa daň vyberá podľa § 43 (ide o daň vybranú zrážkou, pričom zrazením sa považuje daň za vysporiadanú – napr. úrok z peňažných prostriedkov bežných účtov).

02.2 Poslanie a funkcie mimovládnych organizácií

Poslaniu a funkciám mimovládnych organizácií sa venuje v teoretickej rovine viacero vedných disciplín. Každá z nich poskytuje na otázku, aké sú úlohy mimovládnych organizácií v dnešnej spoločnosti svoju špecifickú odpoveď. Zároveň každá z nich vnáša do vymedzenia tretieho sektora svoj pohľad, ktorý vytvára rôznorodú mozaiku jeho poslania a funkcií.

Podľa Šiklovej (In: Obecné otázky neziskového sektoru, 1999) tretí sektor je a má byť **protiváhou, prirodzenou bariérou** proti rozpínavosti štátnych a nadnárodných štruktúr a „**kompensáciou**“ dravosti sektora súkromného. Má byť **kritikom, doplnkom** a súčasne aj akousi **konkurenciou** štátu v oblasti realizácie záujmov občanov a sociál-

ných služieb.

Silná občianska spoločnosť a silný tretí sektor **obmedzujú moc štátu**, ale aj moc štátu a mnohé funkcie štátu môžu **nahrádzať**. Ak sa dokážu sami ľudia organizovať či svojpomocne si pomáhať, nepotrebujú zásahy či pomoc štátnych inštitúcií.

Angažovaním sa v treťom sektore **ľudia získavajú skúsenosti so združovaním**, poznávajú svoje práva a stávajú sa aktívnymi občanmi. Keby neexistoval tretí sektor, ľudia by sa na akomkoľvek dianí v štáte mohli podieľať len formou účasti na voľbách raz za štyri roky.

Tretí sektor umožňuje **presadenie práv a záujmov menšín**. Väčšina v spoločnosti je obvykle silná a v demokratickom štáte si svoje záujmy presadí. Menšina, či už etická, národnostná, záujmová a iná, však v akomkoľvek prostredí potrebuje podporu a ochranu, aby sa mohla presadiť a uplatniť svoje záujmy. Tretí sektor sa nemusí snažiť realizovať niečo, čo je atraktívne pre všetkých alebo pre väčšinu spoločnosti. Nemusí vždy sledovať celospoločenský alebo verejný záujem, či niečo čo trvá len v rámci jedného volebného obdobia (napr. práva sexuálnych menšín).

Ako uvádza Šiklová (In: Obecné otázky neziskového sektoru, 1999), svoje oprávnenie v demokratickom štáte má aj existencia organizácií, ktoré sú vyložené protištátne alebo idú proti tomu, čo hlása štát alebo čo robí. Napríklad Greenpeace, Amnesty International a iné.

Tretí sektor **vypĺňa medzery**, do ktorých štát „nedosiahne“ a kam nedosiahol alebo nemá záujem dosiahnuť ani sektor podnikateľský.

V Čítanke pre neziskové organizácie (2003) autori a autorky uvádzajú, že mimovládne organizácie plnia minimálne 10 dôležitých funkcií.

1. **Advokačná funkcia.** Bežne sa táto funkcia chápe ako obhajovanie alebo presadzovanie práv, záujmov jednotlivcov a konkrétnych skupín občanov. Na Slovensku táto funkcia patrí medzi najvýznamnejšie, pretože sa vyvíja v kontexte transformácie celej spoločnosti. Je vyjadrená ako **formulovanie a tlmočenie predstáv a požiadav**

vek občanov prostredníctvom ich aktívnej účasti. Mimovládne organizácie sú prostriedkom, ktorý vyjadruje rôznorodé a zložené potreby spoločnosti a aktívne sa nimi zaoberá.

2. **Uchovávanie a rozvoj rôznorodosti, plurality.** Rôznorodosť patrí medzi základné, neodmysliteľné prvky demokracie.
3. **Mienkotvorná funkcia.** Mimovládne organizácie vystupujú ako klasické inštitúcie občianskej spoločnosti. Rozširujú informácie o alternatívnych pohľadoch na rôzne otázky alebo samy takéto alternatívy vytvárajú, utvárajú názorové alebo akčné platformy, usilujú sa ovplyvňovať priebeh spoločenskej rozpravy o dôležitých témach.
4. **Pôsobenie v prospech spoločenskej integrácie.** Prostredníctvom mimovládnych organizácií sa jednotlivé skupiny občanov začleňujú do spoločenského života. Uspokojujú sa v nich potreby uznania a súhlasu od druhých. Medzi sociálno-integračné funkcie patrí aj **funkcia zmiernovania napätia** medzi inak súťažiacimi alebo zápasiacimi skupinami, najmä na miestnej úrovni. Takto sa môžu stretávať ľudia z rôznych častí krajiny či ľudia s odlišným kultúrnym pozadím, ktorých spája spoločný záujem, spoločná práca.
5. Mimovládne organizácie sú tiež činiteľmi **spoločenskej socializácie**. Ľudia si v nich osvojujú demokratické princípy, kultivujú občianske cnosti. Môžu byť aktívnymi účastníkmi nového legislatívneho prostredia, spolutvorcami ústavnosti. Funkcia budovania komunít alebo **demokratizačná funkcia**. Je mimoriadne dôležitá najmä u nás na Slovensku, kde minulý režim potlačil prirodzený rozvoj komunitného života, zodpovednosti občanov za život v obci či štvrti. Potlačil aj prirodzené mechanizmy aktivizácie a účasti občanov na správe vecí verejných. Ani nízky rozsah právomocí a zodpovednosti samospráv nevytvoril v posledných rokoch priestor na to, aby sa tento ľahostajný postoj výrazne zmenil. V tomto smere sa tak otvára priestor pre mimovládne organizácie.
6. **Kontrolná funkcia.** Mimovládne organizácie dozerajú na dodržiavanie demokratických pravidiel hry. Spolu s médiami a politickými stranami poskytujú určitú zá-

kladňu na obmedzovanie štátnej moci, slúžia ako včasné varovné mechanizmy pred negatívnymi tendenciami.

7. **Poskytovanie služieb a verejných statkov**, ktoré zvyčajne nie sú zabezpečované štátom ani trhom – **servisná funkcia**. Ide o služby humanitárne a sociálne, ale aj vzdelávacie, informačné, právnické. Môže ísť aj o organizačné služby súvisiace so spoločensko-ekonomickým rozvojom, o technické spojenia medzi rôznymi skupinami, profesiami, oblasťami.
8. Tretí sektor ponúka pestrú paletu sčasti overených **sociálnych inovácií**, z ktorých si štát a trh môžu potom vybrať a inštitucionalizovať tie, ktoré považujú za najslubnejšie. Tak vytvára tretí sektor terén pre sociálne inovácie a sociálne experimenty. Popri podnikateľskom je práve neziskový sektor zdrojom všetkých inovácií akéhokoľvek druhu. Technologickými počnúc, cez metódy vzdelávania či sociálnej práce až po inovačné postupy aktivizácie občanov. Nemusí ísť len o celkom nové veci, ale aj o preberanie a aplikáciu moderných metód zo zahraničia. Plnením inovačnej funkcie vytvára neziskový sektor náročnejšie prostredie aj pre prácu verejných organizácií.

9. **Prevencia a riešenie konfliktov** sa týkajú najmä etnických a rasových konfliktov. Existujú programy na zmiernenie interetnického napätia, kde sa lepšie ako štátni zamestnanci uplatnia aktivisti mimovládnych organizácií, pretože vzbudzujú väčšiu dôveru.
10. **Rozmnožovanie spoločenského bohatstva.** Spoločným menovate-

Tom mimovládnych organizácií je, že utvárajú, rozširujú a reprodukujú tri druhy špecifického spoločenského bohatstva: bohatstvo kognitívne (teoretické koncepty a stratégie reagujúce na miestne problémy a potreby, ale aj na veľké globálne výzvy, napríklad environmentálne problémy), bohatstvo praktických skúseností, zručností, schopností zvládnuť komplikované životné okolnosti a bohatstvo prosociálnych vzorov správania (solidarita, dobročinnosť, altruizmus, obetavosť, zodpovednosť a pod.).

Úloha:

? V adresári mimovládnych organizácií alebo na internete vyhľadajte ku každej funkcii mimovládnych organizácií jeden príklad organizácie.

02.3 Typológia mimovládnych organizácií

Pre typológiu neziskových organizácií je možné využiť niekoľko kritérií. Vymedzenie jednotlivých typov mimovládnych organizácií na základe nich opäť poukazuje na pestrosť organizácií tretieho sektora v našej spoločnosti.

Aj keď sa v učebnici prikláňame k užšiemu vymedzeniu tretieho sektora, pre komplexnejší prístup budeme v tejto kapitole uvádzať aj organizácie, ktoré sú súčasťou širšieho vymedzenia mimovládnych organizácií.

Svák, Handiak a kol. (2002) uvádzajú tri kritériá delenia inštitúcií tretieho

sektora, ktoré vplyvajú z aktuálnej právnej úpravy na Slovensku: subjektové, ústavné a zákonné.¹

Subjektové kritérium

Subjektové kritérium vychádza zo základného členenia subjektov práva na fyzické osoby a právnické osoby. Medzi neziskové organizácie patria právnické osoby a tieto sa ďalej členia na:

- zduženia osôb (politické strany, cirkvi, občianske združenia a iné)
- zduženia majetku (nadácie, fondy).

Ústavné kritérium

Ústavné kritérium vychádza z platnej ústavy, ktorá predpokladá konštituovanie určitých typov neziskových organizácií, a to

- spolkové, ku ktorým možno priradiť aj nadácie (čl. 29 Ústavy SR)
- straníckopolitické (čl. 29 Ústavy SR)
- náboženské (čl. 24 Ústavy SR)
- odborové (čl. 37 Ústavy SR).

Úloha:

? Vyhľadajte v Ústave Slovenskej republiky konkrétne články, ktoré hovoria o delení mimovládnych organizácií podľa ústavného kritéria a pridajte k nim jednotlivé právne formy organizácií.

Zákonné kritérium

Zákonné kritérium vychádza z aktuálnej právnej úpravy. Môžeme tak členiť neziskové organizácie na tie, ktoré sú upravené Občianskym zákonníkom, všeobecnými zákonmi a osobitnými zákonmi.

- na základe Občianskeho zákonníka sú vymedzená záujmové združenia právnických osôb (§ 20 a nasledujúce)
- na základe všeobecných zákonov sú upravené:
 - občianske združenia, spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia a kluby (zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov)
 - odborové organizácie (zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov)
 - nadácie (zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách a o zmene Občian-

¹ K typológii mimovládnych organizácií z právneho hľadiska viď aj kapitolu Právna úprava mimovládnych organizácií na Slovensku

ského zákonníka v znení neskorších predpisov)

- politické strany a politické hnutia (zákon č. 424/1991 Zb. o združovaní v politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov)
- náboženské spoločnosti (zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností)
- neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby (zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení zákona č. 35/2002 Z. z.)
- neinvestičné fondy (zákon č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch)
- organizácie s medzinárodným prvkom (zákon č. 116/1985 Zb. o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike v znení neskorších predpisov)
- obchodné spoločnosti zriadené za iným účelom ako je podnikanie v zmysle § 56 ods. 1 Obchodného zákonníka
- na základe osobitných zákonov sú zriaďované osobité inštitúcie, ktoré možno rozdeliť na tie, ktoré plnia:
 - všeobecnoprospešné ciele, napríklad:
 - Výbor OSN pre ľudské práva
 - Slovenský rozhlas a Slovenská televízia
 - Slovenský Červený kríž
 - Protidrogový fond
 - záujmové ciele, napríklad:
 - profesijné komory
 - neprofesijné komory
 - poľovnícke a rybárske združenia.

Ďalšie kritériá uvádzajú autori v publikácii Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie (2000), a to: kritérium verejnoprospešnosti, prevažujúci typ aktivít, podpora a priama realizácia, adresát činnosti, samostatnosť, formalizovanosť. V texte ich samostatne analyzujeme.

Kritérium verejnej prospešnosti

V mnohých právnych systémoch sa rozlišujú organizácie zamerané na realizáciu vzájomného prospechu členov

a členiek, označované ako členské alebo vzájomne prospešné organizácie a organizácie slúžiace v prospech verejnosti, t. j. verejnoprospešné alebo všeobecne prospešné organizácie. Toto rozlíšenie je v niektorých krajinách dôležité z hľadiska daňových zvýhodnení organizácií či iných špecifických práv a povinností.

Účelom verejnoprospešných organizácií je v prvom rade slúžiť verejnosti alebo jej časti. Prvotným účelom vzájomne prospešných organizácií je slúžiť svojim zakladateľom a zakladateľkám alebo členom a členkám. To však neznamená, že by sa členské organizácie nezapájali aj do takých činností, ktoré prospievajú verejnosti, sú však väčšmi

sústredené na svojich členov. Veľmi často sa však stáva, že aj členská organizácia uskutočňuje projekty prospešné aj iným ľuďom a je veľmi ťažké určiť hranicu medzi verejnoprospešnou a vzájomne prospešnou organizáciou.

Klasickým príkladom toho, ako členské organizácie uskutočňujú verejnoprospešné projekty, sú organizácie skautského typu. Primárne je činnosť skautských organizácií orientovaná na svojich členov a členky. Súčasne sa však

členovia a členky organizácií podieľajú na projektoch a aktivitách, ktoré slúžia celej verejnosti. Napríklad čistia potočky, ochraňujú životné prostredie, zúčastňujú sa na zbierkach a pod.

Podobne napríklad fungujú aj organizácie, ktoré založili rodičia detí s určitým druhom postihnutia. Aktivity ich združenia sú zamerané predovšetkým na vzájomnú pomoc a svojpomoc, organizujú voľnočasové aktivity pre svoje deti a podobne. Zároveň však napríklad organizujú prednášky aj pre nečlenov či poskytujú poradenstvo v oblasti starostlivosti o deti aj pre širšiu verejnosť.

O verejnej prospešnosti mimovládnych organizácií sa viedli aj na Slovensku diskusie v rámci projektu Verejná prospešnosť a jej dôsledky pre neziskový sektor na Slovensku, ktorý v auguste 2005 začali realizovať Fórum donorov a Nadácia otvorenej spoločnosti.¹ Výstupom z projektu sú viaceré inšpiratívne publikácie, ktoré uvádzame v zozname odporúčanej literatúry na konci kapitoly.

Možno konštatovať, že z hľadiska základných právnych foriem mimovládnych organizácií možno hovoriť o kritériu verejnej prospešnosti najmä v súvislosti občianskymi združeniami. Pre ostatné právne formy (nadácie, neinvestičné fondy a neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby) je totiž zákonom vymedzené, že vznikajú na plnenie alebo realizáciu verejnoprospešného alebo všeobecne prospešného účelu. Zároveň je taxatívne vymenované, čo sa týmto účelom myslí. Občianske združenia by na druhej strane mali vznikať najmä za účelom realizovania svojich záujmov, ale nie je vylúčená možnosť, že by poskytovali aj všeobecne prospešné služby. V praxi je dokonca táto situácia veľmi častá, nakoľko podmienky vzniku a celkového fungovania občianskych združení sú omnoho jednoduchšie ako iných právnych foriem.

Kritérium verejnej prospešnosti je teda možné v praxi chápať skôr ako kontinuum, kde na jednej strane stoja čisto verejnoprospešné a na druhej čisto vzájomne prospešné organizácie. Medzi týmito krajnými pólmi sa vyskytuje široké spektrum organizácií, v ktorých dochádza k rôznej kombinácii oboch účelov.

Kritérium prevažujúci typ aktivít

Z hľadiska tohto kritériá by sme mohli

rozdeliť organizácie na množstvo typov, najčastejšie sa však rozdeľujú na tzv. servisné organizácie alebo organizácie poskytujúce služby a na organizácie zamerané na obhajobu záujmov (verejných alebo súkromných). Toto delenie mimovládnych organizácií úzko súvisí aj s chápaním tzv. dvojakej roly tretieho sektora: poskytovať služby a zároveň obhajovať záujmy občanov.

Príklad servisnej organizácie:

Občianske združenie Nádej deťom pomáha rómskym, sociálne slabým a neprispôsobivým rodinám pri rovnomernom rozvoji osobnosti detí v telesnej, duševnej i duchovnej oblasti v ich živote. Hlavnými aktivitami sú:

- Pravidelná klubová činnosť počas školského roka zameraná na budovanie zodpovednosti, charakteru detí, slušného správania;
- Voľnočasové aktivity zamerané na rozvoj hudobného, dramatického a výtvarného cítenia;
- Vzdelávacie programy o hygiene, zdravej výžive, plánovanom rodičovstve, zdravom životnom štýle;
- Letné tábory pre deti a športové hry počas prázdnin;
- Charitatívna pomoc sociálne odkázaným rodinám.

Príklad organizácie zameranej na obhajobu záujmov:

Centrum komunitného organizovania podporuje a presadzuje aktívnu účasť občanov v procesoch verejného rozhodovania, napomáha občanom pri formulovaní a obhajobe ich prirodzených záujmov. Vytvára platformu pre efektívnu spoluprácu medzi občanmi, verejnou správou a podnikateľským sektorom pri všestrannom rozvoji komunít.

V praxi opäť možno nájsť organizácie, v ktorých dochádza ku kombinácii týchto dvoch funkcií, a preto aj toto kritérium je možné chápať ako určité

¹ Bližšie pozri aj kapitolu Tretí sektor na Slovensku po roku 1989

kontinuum. Často sa stáva, že organizácia, ktorá poskytuje služby určitej cieľovej skupine, sa začne zaoberať aj presadzovaním jej záujmov.

Napríklad prioritou občianskeho združenia Návrat je prispievať k vytváraniu tolerantnej občianskej spoločnosti, v ktorej bude systém starostlivosti o opustené, osirelé a inak ohrozené deti postavený na rodinných modeloch. Poskytuje jednak priamu pomoc opustených deťom pri hľadaní náhradnej rodiny a následne sociálne, psychologické a pedagogické poradenstvo a služby pre náhradné rodiny. Zároveň aktívne spolupracuje so štátnou správou, médiami aj širokou verejnosťou na zmene systému starostlivosti o opustené deti a obhajujem najlepší záujem dieťaťa.

Kritérium podpora a priama realizácia

Na základe tohto kritéria rozdeľujeme organizácie na tzv. grantové a organizácie realizujúce programy. Hlavnou úlohou grantových organizácií je poskytovať finančnú alebo materiálnu podporu pre iné organizácie, skupiny alebo jednotlivcov, ktorí realizujú konkrétne programy alebo aktivity. Medzi grantové organizácie u nás zaraďujeme nadácie a neinvestičné fondy, ktoré môžu poskytovať rôzne granty, dary, štipendiá či materiálnu pomoc. Na druhej strane veľkú skupinu organizácií tvoria tie, ktoré realizujú konkrétne programy, projekty alebo aktivity. V praxi tiež často dochádza k tomu, že grantové organizácie sa zaoberajú nielen poskytovaním finančnej alebo materiálnej pomoci, ale realizujú aj vlastné programy súvisiace s ich poslaním, či už ako servisné alebo ako advokačné aktivity.

Kritérium adresát činnosti

Kritérium adresát činnosti rozdeľuje organizácie na tie, ktoré slúžia priamo verejnosti, čiže adresátom ich činnosti sú jednotlivci, špecifické skupiny alebo komunity, ktoré potrebujú konkrétne pomoc alebo služby, ale aj napríklad príroda, životné prostredie, zvieratá, pamiatky a podobne. Na druhej strane spektra tohto kritéria sú organizácie, ktorých hlavným adresátom činnosti sú iné trefosektorové organizácie alebo ľudia z tretieho sektora.

Príkladom organizácie, ktorá je sprostredkujúcou alebo podpornou organizáciou pre iné organizácie, je Centrum vzdelávania neziskových organizácií. Vzdelávacie služby CVNO

využívajú predstavitelia neziskových organizácií, verejnej správy (Úrad vlády, ministerstvá, miestna a regionálna samospráva, úrady práce), stredných a vysokých škôl, podnikatelia. Zámerom CVNO je adaptovať zahraničné skúsenosti na domáce podmienky pri hľadaní efektívnych projektových riešení v oblasti rozvoja regiónov.

Kritérium samostatnosti

Podľa kritéria samostatnosti môžeme mimovládne organizácie diferencovať na tie, ktoré predstavujú samostatné, nezávislé subjekty z hľadiska svojich programov, financovania a rozhodovania a na organizácie, ktoré vytvárajú strešné organizácie a siete. V tomto type je mimovládna organizácia súčasťou siete pobočiek alebo sama pobočky vytvára.

Príkladom organizácie, ktorá vytvára pobočky, je Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska. Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska je občianske združenie, charitatívna a humanitárna organizácia, ktorá združuje nevidiacich a slabozrakých občanov, ich priaznivcov, priateľov, rodičov nevidiacich a slabozrakých detí. Hlavným cieľom Únie je zvyšovať kvalitu života zrakovo postihnutých ľudí, pripravovať ich na integrovaný život, umožňovať im zú-

časťňovať sa na vytváraní podmienok pre ich plnú účasť na živote spoločnosti, poskytovať a vykonávať špecializované sociálne služby, sociálne poradenstvo a obhajovať ich záujmy. Únia svoje služby poskytuje prostredníctvom krajských stredísk, ktoré pôsobia vo viacerých mestách Slovenska.

Kritérium formalizovanosti

Medzi subjekty, ktoré tvoria tretí sektor, zaraďujeme nielen tie, ktoré prešli formálnym, registračným procesom, ale rovnako aj neformálne skupiny občanov tretieho sektora bez právnej subjektivity.

Napríklad časťmi neformálnymi skupinami ľudí sú skupiny občanov, ktorí sa rozhodnú urobiť niečo pre prostredie, v ktorom žijú. Rodiča detí žijúci na

sídlisku sa napríklad spoja a spoločnými silami vystavajú detské ihrisko.¹

Podiel dobrovoľníkov a dobrovoľníčok na činnosti organizácie

Ďalším kritériom, na základe ktorého možno mimovládne organizácie členiť, je podiel dobrovoľníkov a dobrovoľníčok na činnosti organizácie.

Na základe tohto kritéria by sme mohli rozdeliť mimovládne organizácie na tie, ktoré fungujú čisto na dobrovoľníckom princípe, nazývame ich aj dobrovoľníckymi organizáciami. Tieto organizácie nemajú zväčša platených zamestnancov, činnosť zabezpečujú dobrovoľníci a dobrovoľníčky alebo dobrovoľní členovia a dobrovoľné členky bez nároku na finančnú odmenu. Na druhej strane stoja organizácie, ktorých činnosť zabezpečujú predovšetkým zamestnanci a zamestnankyne a dobrovoľníci a dobrovoľníčky sú využívaní a využívané len na niektoré činnosti v organizácii alebo pôsobia v rámci vybraných orgánov organizácie, napr. v správnej rade, poradnom výbore a pod.

Pri tomto kritériu je možné poukázať na dve skutočnosti. Prvou je fakt, že

nie všetky mimovládne organizácie by mali byť zároveň označované ako dobrovoľnícke. Druhou je skutočnosť, že miera závislosti organizácie od pomoci dobrovoľníkov a dobrovoľníčok nie je totožná s mierou profesionality neziskovej organizácie. Aj dobrovoľnícka organizácia totiž môže poskytovať služby na profesionálnom základe a naopak to, že v organizácii pracuje 10 zamestnancov, ešte nehovorí o tom, nakoľko profesionálne služby poskytuje.

Oblasť činnosti

V medzinárodnej klasifikácii je zaužívané aj rozdelenie mimovládnych organizácií podľa oblasti činnosti. Medzinárodná klasifikácia neziskových organizácií (International Classifications of Nonprofit Organisations – ICNPO) rozdeľuje neziskové organizácie do dvanástich hlavných skupín činností alebo odborov:

1. kultúra a rekreácia,
2. vzdelávanie a výskum,
3. zdravotná starostlivosť,
4. sociálne služby,
5. životné prostredie,
6. komunitný rozvoj a bývanie,
7. obhajoba práv skupín a jednotlivcov,
8. filantropia, dobročinnosť,
9. medzinárodné organizácie,
10. cirkvi a náboženské spoločnosti,
11. podnikateľské a profesijné združenia, odbory,
12. ostatné organizácie, inde nezaraďované.

Podľa tejto klasifikácie patria medzi mimovládne organizácie odbory, športové kluby, športové oddiely, bytové družstvá, spoločenstvá nájomníkov bytov, spoločenstvá vlastníkov bytov, vzdelávacie a vedecké asociácie, vedecké spoločnosti, združenia blízke zdravotníctvu, svojpomocné skupiny pacientov, kultúrne, hudobné, umelecké združenia, súbory, náboženské organizácie, organizácie blízke cirkvi, politické strany a hnutia, občianske, národnostné spolky, únie, rekreačné a spoločenské kluby, združenia sociálnej starostlivosti, environmentálne organizácie, profesionálne združenia, obchodné komory, detské a mládežnícke organizácie, komunitné lokálne iniciatívy, medzinárodné organizácie, organizácie na ochranu ľudských práv, mierové organizácie a iné.

¹ Pozri napríklad prípadové štúdie v 1. kapitole.

Ďalšie úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Vypracujte krátku prípadovú štúdiu mimovládnej organizácie a začleňte ju podľa uvádzaných kritérií. Typológiu zdôvodnite.
- ? Aké výhody a nevýhody prináša, ak organizáciu striktne začleníme podľa jednotlivých kritérií k jednému alebo druhému typu?

Odporúčaná a použitá literatúra k téme:

- BARÁT, J. a kol.: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2000. ISBN 80-968095-3-9
- BEDNAŘÍK a kol.: Čítanka pre neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2003. ISBN 80-968095-9-8
- BEŇÁKOVÁ, N. a kol.: Ako založiť mimovládnu organizáciu. Bratislava : SAIA, 2002. ISBN 80-88928-32-1
- BÚTOROVÁ, Z. – BÚTORA, Z.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo na Slovensku očami verejnej mienky I. Bratislava : SPACE, 1996. ISBN 80-967403-3-4
- ILANOVSKÁ, L. – KONDRÁDOVÁ, Z. – WOLEKOVÁ, H.: Verejná prospešnosť. Proces diskusie. (Verejná prospešnosť a jej dôsledky pre neziskový sektor na Slovensku). Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation a Fórum donorov, 2006. ISBN 80-967009-9-5
- KUVIKOVÁ, H. – MURGAŠ, M. – NEMEC, J.: Mimovládne organizácie 1. Vybrané kapitoly. Banská Bystrica : TRIAN, 2001. ISBN 80-88945-55-0
- MAJDUCHOVÁ, H. a kol.: Neziskové organizácie. Bratislava : Sprint, 2004. ISBN 80-88848-59-8
- MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.): Keď ľahostajnosť nie je odpoveď. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- MOORE, D. – MARČEK, E.: Verejná prospešnosť. Príklady iných krajín. (Úprava verejnej prospešnosti a skúsenosti zo zahraničia). Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation a Fórum donorov, 2006. ISBN 80-969565-0-7
- MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: Letom svetom do sociálnej práce v treťom sektore. Bratislava : ASSP, 2006.
- RADKOVÁ, L.: Sociálna práca v treťom sektore. Trnava : Trnavská univerzita, 2003. ISBN 80-89104-30-4
- REKTOŘÍK, J. kol.: Organizace neziskového sektoru. Praha : Ekopress, 2007. ISBN 978-80-86929-25-5
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. a kol.: *Nástup neziskového sektoru (mezinárodní srovnání)*. 1. vyd. Praha : NROS a AGNES, 1999. ISBN 80-902633-1-3
- Sprievodca tretím sektorom pre ľudí, ktorí rozhodujú. Salzburg : Salzburg Seminar, 1997. ISBN 3-901895-07-8
- STREČANSKÝ, B.: Tretí sektor a spoločnosť. Bratislava : ETP Slovensko, Centrum pre filantropiu a neziskové aktivity, 2000.
- TOŠNER, J. (ed.): Obecné otázky neziskového sektoru. Sborník vybraných materiálu specializačného kursu Řízení neziskových organizací. Praha : AGNES, 1999. ISBN 80-902633-2-1
- Učená právnická spoločnosť. Verejná prospešnosť. Legislatíva a prax. (Verejný záujem a verejná prospešnosť v legislatíve a praxi orgánov verejnej správy). Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation a Fórum donorov, 2006. ISBN 80-967009-7-9
- WOLEKOVÁ, H. a kol.: *Dobrovoľníctvo vo svetle výskumu*. 1. vyd. Bratislava : SPACE, 2002. ISBN 80-88991-16-1
- Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Myšlienka nevládných, neziskových organizácií nie je pre nás novinkou, ktorú sme spolu s McDonaldom a Coca-Colou importovali z USA. Naopak, to čo dnes nazývame tretím sektorom, má svoju kolísku v Európe a charakterizuje európsku kultúru – uznanie občana štátu za rovnoprávného, schopného organizovať sa aj bez nariadení na princípoch svojpomoci a občianskej solidarity.

*Kostol sv. Alžbety na fotografii
spred r. 1918, ktorý bol
súčasťou komplexu stavieb
špitála sv. Alžbety*

Vo vývoji neziskových organizácií na území Slovenska v závislosti od vývinových období spoločnosti rozoznávame niekoľko etáp, ktoré sú charakterizované rôznym stupňom ich kvalitatívneho rozvoja, zmenami cieľov, funkcií, právneho postavenia, stupňa vnútornej i celospoločenskej demokratizácie, pričom rozhodujúcu úlohu zohráva forma politického zriadenia a usporiadania. Prelomy medzi jednotlivými etapami pritom často znamenajú kvalitatívne skoky vo vývoji, najmä čo sa týka kontinuity, respektíve diskontinuity v spolčovaní. (Dudeková, 1998)

V celkovom vývoji organizácií, ktoré je možné zaradiť pod organizácie tretieho sektora, nachádzame dve línie. Prvá línia aktivít a organizácií je zameraná prevažne na plnenie verejnoprospešných cieľov (napr. sociálna a charitatívna činnosť). Druhá línia sa sústreďuje najmä na spolkový život a združovanie občanov, a to jednak za účelom primárne vzájomne prospešných či svojpomocných aktivít, alebo so širším osvetovým poslaním. Možno konštatovať, že uvedené rozdelenie zamerania organizácií tretieho sektora nachádzame v našich podmienkach kontinuálne až po súčasnosť.

Príklady neziskových organizácií, ktoré sa na našom území objavujú pre rokom 1989, sme sa rozhodli ilustrovať na konkrétnych organizáciách, spolkoch a spoločnostiach, ktoré pôsobili na území Banskej Bystrice.

03.1 Prvé príklady neziskových organizácií 13. – 17. storočie

Na území celého Slovenska vytváranie prvých organizácií tretieho sektora súvisí s činnosťou cirkvi a s formovaním meštianstva.

K najstarším príkladom neziskových organizácií na území Slovenska patria charitatívne sociálno-zdravotné ústavy nazývané lazarety, xenodochiá, chudobince a špitály, ktoré poskytovali bezplatné zdravotné a sociálne za-

bezpečenie nemajetným.

Ako špitály fungovali?

Na území mesta Banská Bystrica možno ako jedno z najstarších zariadení takéhoto charakteru spomenúť **špitál svätej Alžbety**, uvádzaný tiež ako *xenodochium* alebo *chudobinec*. Existoval už v 13. storočí, ale prvý dokument, ktorý potvrdzuje jeho existenciu, je až z roku 1363. Špitál bol cirkevnou inštitúciou s charitatívnym, sociálnym a sčasti zdravotníckym poslaním. Jeho cieľom bolo poskytovať trvalý útulok, duchovnú pomoc a v obmedzenej miere aj poskytovanie zdravotníckej pomoci starým, nevládnym a nemajetným obyvateľom.

Tento špitál bol štedro podporovaný panovníkmi a bohatými ľuďmi, no podporovali ho aj obyčajní ľudia. Napríklad Eudovít II. Jagelovský potvrdil špitálu v roku 1524 vlastníctvo pôdy na území 20 poddanských osád, právo

rybolovu, dva mlyny, okrem toho mlynopol na stavbu ďalšieho mlyna a mletie v okolí. (Bokesová, Uherová, 1973, s. 57)

V roku 1605 špitál počas Bočkajovho povstania vyhorel a jeho obyvatelia boli presťahovaní do Seelenhausu – mestského chudobinca. Meštania po požiari síce dom, v ktorom sídlil, zrekonštruovali, ale činnosť špitála už ne-

bola obnovená.

Na území mesta okrem špitála sv. Alžbety vznikol po udelení mestských výsad v roku 1255 aj **chudobinec svätej Anny**. Dôvodom jeho založenia bola skutočnosť, že okrem cirkvi sa otázkou pomoci chudobným, chorým a starým obyvateľom mesta museli zaoberať aj mestá. Často toto zariadenie nájdeme aj pod názvom Seelenhaus.

Cieľom činnosti bolo zabezpečovanie útulku na dožitie a opatrovanie v chorobe a starobe schudobneným mešťanom, invalidným robotníkom a baníkom. Do chudobinca prijímali aj osirelé deti, ktoré tam zostávali do určitého veku, kým nešli do služby. Finančná podpora tejto inštitúcie bola zabezpečená prostredníctvom milodarov obyvateľstva, zbaveného tovaru, zo zbierok pokladničky umiestnenej pri mestských váhach, darmi od bohatej sesterskej inštitúcie sv. Alžbety či väčšími darmi bohatších obyvateľov. (Nagy, 1997, s. 249-251) Súčasťou seelenhausu boli aj kúpele pre chudobných ľudí s bezplatnými službami.

Za prvé pokusy organizovania spolkového života na Slovensku označujú zhodne Pasiar (1968) a Dudeková (1998) tzv. **bratstvá**. Bratstvá mali pôvodne takmer výlučne náboženský charakter, postupne sa ich ciele rozširovali na svojpomoc, obranu sociálnych práv a vzdelávaciu činnosť. Bratstvá a bratské pokladnice predstavujú vývojový predstupeň k neskorším cechom, cechovým pokladniciam až k odborovým organizáciám.

Na území mesta Banská Bystrica významnú úlohu plnilo **Bratstvo Božieho tela**, ktoré založili ťažiaru spolu s vykorisťovanými baníkmi. Za rok založenia bratstva sa považuje rok 1463. Bratstvo ako náboženské združenie baníkov plnilo spočiatku predovšetkým náboženské ciele. V rokoch 1517 – 1519 zohralo bratstvo významnú úlohu pri formovni baníckeho hnutia. V roku 1519 sa okrem kňazov jeho správcami stali aj zástupcovia baníckych robotníkov a združenie sa obmedzením náboženského poslania premenilo na sociálno-podporné, na tzv. bratskú pokladnicu, ktorá sa sústreďovala na podporu chorých baníkov, invalidov, vdov a sirôt po baníkoch. Bratská pokladnica v Banskej Bystrici – predchodca nemocenského a sociálneho poistenia – je považovaná za jednu z prvých bratských pokladníc nielen na Slovensku, ale aj v strednej Európe.

Činnosť bratských pokladníc pretrvala s určitými zmenami až do roku 1922, kedy všetky pokladnice na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi boli zákonom zlúčené do jednotnej spoločnej Revírnej bratskej pokladnice pre Slovensko a Podkarpatskú Rus so sídlom v Bratislave. (Surovec, 2000)

V stredoveku k významným prejavom spolčovania patrili aj **remeselnícke cechy**. Cechy združovali remeselníkov, najčastejšie jedného remesla, riadili sa tzv. artikulami, pričom sa rozlišovali cechy majstrov – tzv. veľké cechy a cechy tovarišov, tzv. malé cechy.

V 15. storočí začali vznikať prvé cechy aj na území nášho mesta. Ako prvý v Banskej Bystrici sa spomína cech ševcov už v roku 1471. V Banskej Bystrici vznikol aj prvý cech kováčov na Slovensku, pravdepodobne okolo roku 1500. Následne v 16. storočí tu vznikali cechy klobučníkov, zámočníkov, mäsiarov, krajčírov, remenárov, zlatníkov... V

Banskej Bystrici v roku 1526 pracovalo okolo 100 remeselníkov a na konci 17. storočia už bolo v Bystrici registrovaných 24 cechov. (Darulová, 1998)

Od stredoveku existovali na našom území aj **nadácie**. Išlo o majetok v podobe kapitálu, nehnuteľností, naturálií a podobne v správe osoby alebo združenia, použitie ktorého bolo určené na špecifické účely. Nadácie vystupovali pod rozličnými názvami – napr. *základina*, *poručenstvo*, *fond*, *fundus*, *fundatio*, *stipendium*, *beneficium* a iné. Vznikali z testamentárnych odkazov a darov panovníka, šľachty, mešťanstva a spojením majetku viacerých darcov, slúžili najčastejšie na financovanie rôznych sociálnych zariadení, neskôr aj na vzdelávanie. Rozlišovalo sa medzi základinou, z ktorej sa mohli použiť len výnosy z jej celkového majetku, a fondom, ktorý netvoril samostatnú právnickú osobu a mohol sa použiť celý. Základiny dostávali pomenovanie spravidla podľa svojho jediného, prvého alebo najväčšieho zakladateľa. (Dudeková, 1998)

Truhlica zlatníckeho cechu v Banskej Bystrici

Na území mesta Banská Bystrica možno ako jednu z najväčších základín v tomto období uviesť základinu, ktorou disponoval špitál svätej Alžbety a ktorú tvorili lúky, polia, záhrady, mlyny, vinice ... venované panovníkmi a bohatými ľuďmi. Z jej výnosov sa financoval chod špitála a jeho aktivity na pomoc chudobným.

03.2

Spolkový život od 18. do začiatku 20. storočia

Najrozšírenejšou formou združení v 18. storočí boli **učené spoločnosti**, ktoré zakladali učitelia a kňazi s cieľom šíriť nové poznatky v duchu osvietených ideálov, spravidla vydávaním kníh a časopisov. Charakteristický pre tieto spoločnosti bol stavovský charakter s malým počtom členov a obmedzený lokálny význam. (Dudeková, 1988).

*Na území mesta Banská Bystrica v súlade s uvedeným poslaním pôsobila od roku 1785 spoločnosť **Societas slavica**.*

Na prelome 30. a 40. rokov 19. storočia začali združenia na území Slovenska nadobúdať charakter **meštianskych spolkov**. Začali vznikať literárne, čitateľské, dobročinné, študentské a hospodárske spolky, ktoré zohrali významnú úlohu pri národnom hnutí a rozvoji občianskej spoločnosti, keďže „boli založené na demokratickejších princípoch a menej trvali na formálnych kritériách členstva.“ (Buerkle, 2004, s. 25)

Najmasovejšími spolkami v polovici 19. storočia sa stali **spolky miernosti** alebo striezlivosti, ktoré vznikali v mestách i na dedinách a do roku 1848 ich fungovalo okolo 500. „Členovia sa pred vstupom do spolku nielenže zriekli pitia alkoholických nápojov a toto svoje rozhodnutie potvrdili prísahou, ale zaväzovali sa tiež toto rozhodnutie v sebe utvrdzovať účasťou na spolkovom kultúrnom živote.“ (Pasiar, 1968, s. 33) Spolky miernosti boli často prepojené aj s nedeľnými školami, čitateľskými spolkami a knižnicou a mali širšie osvetové zameranie.

Výrazom organizačného kultúrneho ducha podnieteného štúrovcami boli aj dva banskobystrické spolky. **Pohronský spolok** (založený v roku 1885) združoval katolíckych vzdelancov a orientoval sa na ľudovýchovnú činnosť. Druhým spolkom bol **Spolok**

lok všeobecnej vzdelanosti v Banskej Bystrici, založený v roku 1847 Karolom Kuzmánym. Bol ojedinelým ústredným spolkom, združoval záujmové krúžky čitateľského, ovocinárskeho, priemyselného, obchodného, včelárskeho a mineralogického zamerania. V spolku bola knižnica a nedeľná škola. Spolok usporadúval rôzne prednášky. Jeho význam bol aj v tom, že v ňom aktívne spolupracovali katolícki aj evanjelickí vzdelanci. Tento spolok prezentoval vyšší typ lokálnej spolkovej mestskej vzdelávacej činnosti. (Pasiar, 1968)

Spolková činnosťou takmer do polovice 19. storočia bola predovšetkým záležitosť mužov a ženy sa praktickej spolkovej činnosti zúčastňovali len vo vymedzenom rámci. Až spoločenské prostredie 19. storočia vytvorilo podmienky, ktoré umožnili spolkové združovanie žien.

Ženské spolky v minulosti predstavovali bohatú paletu osvetových, charitatívnych a sociálnych aktivít, ale zároveň boli prejavom rozvíjajúceho sa emancipačného hnutia na našom území.

*Dôležitým činiteľom verejného a spoločenského života v Banskej Bystrici bol **ženský spolok pod vedením Karolíny Dexlerovej**. Bol založený v roku 1829 a združoval vzdelané ženy túžiace po verejnej a charitatívnej činnosti. Jeho činnosť bola úzko prepojená s detskou opatrovnícou, založenou v Banskej Bystrici v tom istom roku, ktorá ako jedinečné zariadenie v tej dobe slúžila na predškolskú výchovu detí. V 50. rokoch spolok rozšíril svoju činnosť, napríklad v roku 1947 sa zúčastnil na stravovaní chudobných. Počet členov ženského spolku rástol a mal veľa prívrženkýň. V roku 1865 bolo v spolku 34 žien, v roku 1868 už 75 žien a v roku 1869 už 89 žien.*

V dôsledku revolučných udalostí v rokoch 1848 – 1849 a v porevolučnom období zanikla väčšina spolkov a osvetových zariadení. Opäť sa zaviedlo dozorné právo štátu nad všetkými združeniami, povinnosť nového spolku registrovať sa a preložiť stanovky. Až do roku 1860 bol však povolený len minimálny počet spolkov, niektoré účinkovali tajne. (Dudeková, 1998)

V 60. rokoch bola obnovená činnosť väčšiny spolkov a začali vznikať nové vzdelávacie neziskové organizácie pod vplyvom a za pomoci Matice Sloven-

skej.

Napriek úradným obmedzeniam v 70. rokoch 19. storočia prudko vzrástol počet dobročinných, svojpomocných a hasičských spolkov a spolky sa stali nezastupiteľnou súčasťou spoločenského života miest. Významné postavenie zaujímali aj **robotnícke spolky**.

*V Banskej Bystrici vznikol takýto spolo-
lok pod názvom **Invalidný a penzijný
spolok robotníkov Uhorska** v roku
1902 a združoval okolo 80 robotníkov.
Jeho cieľom bola prevažne podporná
činnosť. (Müllerová, 1998)*

Okrem spolkov významnú úlohu v 18. a 19. storočí zohrávali aj rôzne **charita-
tívne zariadenia**, zriaďované prevaž-
ne cirkvou.

Počas celého obdobia existencie
habsburskej monarchie fungovalo na
území Slovenska množstvo **nadácií**.
Rozlišovalo sa medzi právnickou oso-
bou – základinou, z ktorej sa na vyhra-
dené účely smeli použiť len výnosy z jej
celkového majetku, a medzi fondom,
ktorý netvoril samostatnú právnickú
osobu a mohol sa použiť celý. Nadácie
sa členili ďalej podľa správcu na cirkev-
né a svetské, podľa učenia na verejno-
prospešné a súkromné. Od roku 1797
evidovala župná administratíva všetky
nadácie. Dôvodom pre založenie nadá-
cie bolo získať finančné prostriedky na
riešenie dlhodobého alebo akútneho
problému – financovanie štúdia, soci-
álnej a zdravotnej starostlivosti, soci-
álnych akcií v obdobiach kríz a vojen,
stavby alebo kúpy budovy pre verejno-
prospešné organizácie a pod. (Dudeko-
vá, 1998).

*Ako príklad nadácie na území mesta
Banská Bystrica možno uviesť **nadáciu
vytvorenú barónkou Máriou Radvan-
skou-Podmanickou**, ktorá venovala
detskej opatrovni 2000 zlatých, z nich
však opatrovňa disponovala len úrok-
mi, ročne 100 zlatých, lebo dary si
v darovacej listine vyhradila s polovi-
cou týchto úrokov voľne disponovať
a druhú polovicu prenechala ženské-
mu spolku.*

Obmedzenia slobody združovania
a zhromažďovania nabrali na intenzi-
te v čase prvej svetovej vojny. Spolkový
život ochrnul, mnoho ľudí sa dostalo
pod policajný dozor. (Dudeková, 1998)

**Najdôležitejšiu funkciu dobrovoľ-
ných asociácií v období do roku 1918**

**možno vidieť v tom, že na rozdiel od
štátneho sektora vytvárali priestor
pre uplatňovanie demokratických
princípov (vnútrospolková demokra-
cia, platforma artikulácie nacionál-
nych, kultúrnych a sociálnych záuj-
mov, emancipácia žien) a otvorili tak
cestu budovania občianskej spoloč-
nosti zdola. (Dudeková, 1998)**

03.3

Vek združovania 1918 – 1939

Obdobie prvej Československej repub-
liky možno právom označiť za „vek
združovania“. Štát zaručil právo zdru-
žovania okrem ústavy aj konkrétnymi
opatreniami. Enormne vzrástol počet
dobrovoľných asociácií, spolky a na-
dácie sa vytvárali podľa účelu a v rá-
mci neho podľa náboženskej, etnickej
a profesijnej príslušnosti či podľa poli-
tického presvedčenia. Silné postavenie
si zachovali sociálne a zdravotné zdru-
ženia a nadácie. Vznikali masové zdru-
ženia s pôsobnosťou na celom území
Slovenska.

V rámci neziskových organizácií si
nadácie zachovali status právnickej
osoby. Štát vykonával právo dozoru
schvaľovaním nadačnej listiny minis-
terstvom vnútra. (Dudeková, 1998)

Na Slovensku začali pôsobiť aj zahra-
ničné nadácie, napr. Rockefellerova
nadácia.

*Po roku 1918 nastáva aj rozvoj rôznych
zariadení poskytujúcich sociálnu po-
moc a starostlivosť, ktoré na území
mesta Banská Bystrica nadviazali na
predchádzajúcu činnosť.*

Dokument Zákonná úprava staro-
binskej pečlivosti č. 6610/1932 zo dňa
25. mája 1932 poskytuje informáciu
o ústavnej starostlivosti v meste. V tom
čase pôsobili na území mesta 4 ustano-
vizne:

- **Mestský chudobinec,**
- **Rímskokatolícka opatrovňa
sv. Alžbety** udržiavaná rímsko-
katolíckou obcou,
- **Banskobystrická evanjelická
opatrovňa,**
- **Židovská opatrovňa,** založená
a prevádzkovaná Dobročin-
ným židovským ženským spol-
kom.

Podľa prílohy mestskej kroniky z roku
1938 mesto udržiavalo mestský chu-
dobinec, podporovalo detskú opatrov-

ňu, *Suchotinársky ústav, Masarykovu ligu proti TBC, tri cirkevné opatrovne, Sprostredkovateľňu práce, sirotinec sv. Alžbety*.

Ako uvádza Buerkle (2004), toto bolo skutočné obdobie zrodu „občana“. Účasť na aktivitách v združeniach vytiahla ľudí von z uzavretého kruhu rodiny a učila ich zúčastňovať sa na verejných aktivitách, vyjadrovať sa, komunikovať so štátom a spolupracovať v záujme dosahovania spoločných cieľov. Na druhej strane vzhľadom na silnú závislosť od politickej, etnickej i náboženskej príslušnosti svojich členov, na ktorú upozorňujú viacerí autori (Mannová, Černo, Dudeková, Buerkle), mnohé organizácie v tomto období neprispievali len k budovaniu demokracie, ale i k rastu intolerancie v spoločnosti.

03.4 Obdobie diskontinuity 1939 – 1989

Obdobie existencie Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 narušilo kontinuitu vývoja občianskej spoločnosti a neziskových organizácií. Mnohé združenia boli autoritatívnou vládou rozpustené alebo sa rozpadli.

Po roku 1945 sa začala občianska spoločnosť rýchlo aktivizovať, svoju činnosť obnovilo približne 10 000 združení s viac ako pol miliónom členov. Už v máji 1945 však bolo spolčovanie obmedzené, aby sa na základe stanovenej kolektívnej viny Nemcov a Maďarov zabránilo ich vplyvu na spoločenský život. Spolky povolené totalitným vojnovým režimom boli na celom území Slovenska rozpustené, okrem spolkov uvedených v osobitom zozname (napr. Matica Slovenská, Živena, niektoré dobročinné a hasičské spolky), ktoré ale boli povinné urobiť zásahy do svojich stanov. (Dudeková, 1998)

V júni 1945 však rozhodla vláda Národného frontu o vytvorení jednotných masových organizácií (Revolučné odborové hnutie, Zväz slovenskej mládeže, Živena, Sokol), pričom všetky jestvujúce združenia v príslušnej oblasti boli povinné do nich vstúpiť. K úplnému začleneniu všetkých jestvujúcich združení pod záštitu Národného frontu došlo po nastolení mocenského monopolu Komunistickej strany Československa v roku 1948.

Zákomom č. 68/1951 sa určil smer vývoja neziskového sektora na nasledujúcich vyše 35 rokov. Podľa neho sa existujúce spolky sa mali premeniť na „dobrovolné organizácie“, včleniť do jestvujúcich organizácií alebo zaniknúť. Bolo zrušené nielen používanie termínov spolok, spolčovanie, ale aj ich samotná podstata – dobrovoľnosť členstva a vnútorná demokracia. (Dudeková, 1998) Majetok spolkov a nadácií bol znárodnený. Neziskový sektor bol „vtiahnutý“ do politického systému štátu na čele s KSČ. „Spoločenské organizácie“ – nový termín pre združenia v rámci národného frontu – boli poverené plnením politických úloh budovania socialistickej spoločnosti. Po roku 1948 nemôžeme hovoriť o tom, čo dnes máme na mysli pod tretím sektorom, nakoľko stratil svoju základnú charakteristiku – nezávislosť od štátneho sektora.

V období rokov 1968 – 1969 došlo k uvoľneniu režimu, ale rozvoj spolkov na území Slovenska nezaznamenal taký úspech ako v Čechách. Po násilnom postačení pokusu o reformu komunistického režimu, boli opäť všetky organizácie stojace mimo Národného frontu zákonom zakázané. Napriek tomu začali medzi obyvateľmi vznikať tzv. hnutia odporu (napr. Charta 77), ktoré však na Slovensku nenadobudli také rozmery ako v Čechách. Slovenskí sociológovia opisovali vtedajší spôsob boja proti režimu ako „ostrovy pozitívnej deviácie“ (Bútora, 1990). Aktivity, ktoré predstavovali isté alternatívy voči režimu ponúkali najmä tajné aktivity katolíckej charity, pôda oficiálneho Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny (SZOPK) či niektoré aktivity Socialistického zväzu mládeže (napr. Strom života).

Ako dokumentuje uvedený prehľad, v minulo sti existovali na našom území rôzne typy neziskových organizácií, ktoré síce nespĺňali všetky znaky dnešných organizácií tretieho sektora, ale ktoré boli na druhej strane v mnohých oblastiach rozvinutejšie ako dnešné typy formálnych občianskych zoskupení a ktoré môžu i dnes predstavovať východiská a inšpirácie pre rozvoj rozličných foriem filantropie, občianskej angažovanosti a participácie.

Poznanie historického vývoja v tejto oblasti je zároveň jedným z dôležitých predpokladov pochopenia základov,

na ktorých sa rozvíja občianska spoločnosť v súčasnosti.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? *Pokúste sa v obci, z ktorej pochádzate, vyhľadať informácie o činnosti niektorých typov neziskových organizácií, ktoré sa pre rokom 1989 rozvíjali. Zistite, v čom bolo ich poslanie, ako fungovali, čomu sa venovali. Porozmýšľajte, v čom bol ich prínos pre rozvoj Vášho mesta alebo obce.*
- ? *Porozmýšľajte, aký mali jednotlivé typy mimo vládnych organizácií význam pre rozvoj vzdelávania, osvetu a sociálnej starostlivosti na území Slovenska.*

Použitá a odporúčaná literatúra k téme

- BOKESOVÁ – UHEROVÁ, M.: Zdravotníctvo na Slovensku v období feudalizmu. Bratislava : 1973.
- BUERKLE, K.: História občianskeho združovania na Slovensku. In: Keď ľahostajnosť nie je odpoveď. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3. s. 23 – 35.
- DARULOVÁ, J.: Remeselníci v Banskej Bystrici a v Radvani v prvej polovici 20. storočia v literatúre a spomienkach pamätníkov. In: Banská Bystrica pramene a spomienky. Etnourbanne štúdie. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 1998. ISBN 80-8055-069-7. s. 70 – 96.
- DUDEKOVÁ, I.: Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti. Bratislava : SPACE, 1998. ISBN 80-967403-8-5
- GREXA, J.: Športové a telovýchovné spolky ako súčasť formovania občianskej spoločnosti. In: Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900 – 1989. Bratislava : 1998. s. 231 – 243.
- KUŠNIERIKOVÁ, N.: Tradícia spolkovej činnosti na Slovensku. In: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2000. ISBN 80-968095-3-9, s. 51 – 66.
- MANNOVÁ, E.: Spolky a ich miesto v živote spoločnosti na Slovensku v 19. storočí. Stav a problémy výskumu. In : Historický časopis, 38, 1990, č. 1, s. 15 – 27
- MANNOVÁ, E.: Spolky v období sociálno-politických zmien na Slovensku 1938 – 1951. (Analýza spolkových stanov). In: Občianska spoločnosť na prahu znovuzrodenia. Zost. Ján Stena, Sociologický ústav SAV 1992.
- MANNOVÁ, E.: Prehľad vývoja spolkového hnutia na Slovensku z aspektu formovania občianskej spoločnosti. In: Občianska spoločnosť – problémy a perspektívy. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 1991. s. 71 – 80.
- MYNARČÍK, L.: Formovanie slovenskej kultúry a spolkový život Slovákov v 19. storočí. In: Národná kultúra v živote miest a obcí na Slovensku. Martin : 1996, ISBN 80-88723-56-6, s. 17 – 22.
- MÜLLEROVÁ, V.: Vývin sociálnych zariadení v Banskej Bystrici do roku 1918. Diplomová práca. Banská Bystrica : 1998.
- NAGY, I.: Príbehy z minulosti Banskej Bystrice. Výber z tvorby Emila Jurkoviča. Banská Bystrica : 1997. ISBN 80-85169-38-8
- SUROVEC, J.: Bratské pokladnice – sociálnopodporné spolky baníkov. In: Fórum archivárov. 2000, apríl. s. 9 – 14.
- PASIAR, Š.: Spolkový život Slovákov – náčrt jeho začiatkov a vývinu do roku 1918. Bratislava : 1968.
- ŠALINGOVÁ, A.: Združovanie a spolkový život žien na Slovensku od polovice 19. storočia do 20. storočia. Aspekt, č. 1, 2003 – 2004, s. 51 – 61.
- VRANOVÁ, E.: Spolky na Slovensku v rokoch 1945 – 1951. In: Slovenská archivistika, 15, 1980, 1, s. 63 – 95.
- Zákonná úprava starobinskej pečlivosti č. 6610/1932 zo dňa 25. mája 1932

04

TRETÍ SEKTOR NA SLOVENSKU PO ROKU 1989

Beata Hirt

November 1989 predovšetkým oslobodil občana. Z apatickeho pokorného štátneho príslušníka sa stáva slobodný občan. Byť slobodný v štáte znamená mať svoju individuálnu slobodu garantovanú právnym systémom. Ak je táto garancia zabezpečená a dodržiavaná, štát sa stáva právnym štátom. Potom si občan môže povedať: „Žijem v demokratickej, občianskej, otvorenej spoločnosti.“

To, prečo stáli ľudia v novembri 1989 na námestiach bol pocit neslobody a túžba po občianskych právach. Pretože totalitná moc nechce slobodného nezávislého občana, logicky prišlo k celkovej zmene systému. Jedny z prvých zákonov, ktoré sa prijímali po novembri 1989 boli práve preto zákony upravujúce základné ľudské práva a slobody občana.“

Martin Giertl

Nadácia Charty 77, Non-Profit, november 1995

Obdobie po roku 1989 možno v slovenskej spoločnosti nazvať obdobím hľadania novej identity. Jej základom sa stala idea slobodnej demokratickej spoločnosti, založenej na občianskych princípoch, spolupráci a vzájomnej solidarite.

Na jednej strane prichádza skúsenosť s liberalizmom, trhovým hospodárstvom, konzumnou spoločnosťou, sebaupresadzovaním a individualizmom, na druhej strane dochádza k rozvoju humanizmu, tolerance a spontánnej pomoci iným.

Znovu sa oživuje priestor občianskej spoločnosti, v ktorom nachádzajú ľudia možnosť sebarealizácie, slobodnej voľby a prejavu individuality v rôznych formálnych či neformálnych skupeniach. Formuje sa priestor medzi súkromným životom človeka a mechanizmami ekonomických, štátnych a politických makroštruktúr.

Ako však upozorňujú Bútorová a Bútorová (1996), v pozadí rozvoja tretieho sektora a dobrovoľníctva na Slovensku po roku 1989 nestoja len vnútropolitické okolnosti, ale aj faktory tzv. univerzálnej povahy, ktoré sa vyskytli v rôznych krajinách a v rôznych spoločenských systémoch. Ich výsledkom bol jav, ktorý popredný teoretik Salomon súhrnne označil ako „**revolúciu v združovaní**“. Medzi tieto faktory patrí najmä kríza sociálneho štátu, nárast aktívnejších stredných vrstiev, revolúcia v komunikáciách, kríza životného prostredia a prechod od klasickej charitatívnej a humanitárnej k tzv. rozvojovej pomoci založenej na filozofii posilňovania (empowerment) a svojpomoci.

Od roku 1989 prešiel tretí sektor na Slovensku významným kvantitatívnym aj kvalitatívnym rozvojom.

Nežná revolúcia v Československu priniesla zásadné zmeny vo všetkých oblastiach spoločnosti. Zmena režimu priniesla aj obrovský rozvoj občianskych a dobrovoľníckych iniciatív v rôznych oblastiach. Z pohľadu rozvoja tretieho sektora bolo veľmi významným prvkom **prijatie zákona č. 83/1990 o združovaní občanov v marci 1990**, ktorý upravil právo na slobodné združovanie a vytvoril priestor pre zakladanie spolkov, hnutí, klubov a iných občianskych združení.

V tom istom roku boli novelou hospodárskeho zákonníka **vytvorené i podmienky pre vznik nadácií** ako samostatne nezárobkových právnických osôb. K úprave nadácií ako účelového združenia majetku došlo v roku 1991 prijatím novely Občianskeho zákonníka. (Pirošík, 2004)

Počet organizácií tretieho sektora a dobrovoľníkov po roku 1989 prudko stúpol. Mimovládne organizácie vytvorili popri vládnom a podnikateľskom sektore samostatný sektor. Rozvoj tohto sektora priniesol do spoločnosti nové témy a hodnoty, ako je pomoc iným, dobročinnosť, solidarita a filantropia, participácia občanov na rozhodovaní o veciach verejných a prispieval k odkrývaniu dovtedy tabuizovaných a citlivých problémov, ako napr. život ľudí s mentálnym postihnutím, život v rómskych komunitách, rodinné násilie, integrácia sociálne vylúčených ľudí a pod.

Vznik mnohých organizácií bol iniciovaný občanmi, ktorí sa zaujímali o rovnaký problém, tému a cítili potrebu „konať“, a to buď na celonárodnej, alebo lokálnej úrovni. Niektoré organizácie vznikli ako slovenské pobočky medzinárodných organizácií, napr. EPCE (neskôr Nadácia Ekopolis, OSF – Nadácia otvorenej spoločnosti). Niektoré organizácie nadviazali na činnosť svojich predchodcov, organizácií, ktoré mali na Slovensku tradíciu, ale počas obdobia komunizmu bola ich činnosť zakázaná alebo výrazne obmedzená (skauti, Katolícka charita). Charakteristic-

04.1
Obdobie nadšenia a prudkého rozvoja neziskových organizácií

kou črtou tohto obdobia bol obrovský entuziazmus, vysoký nárast počtu neziskových organizácií, dobrovoľníkov, vytvorenie rámca na ochranu záujmov inštitúcií s celoštátnou pôsobnosťou, účasť na verejnom živote, podpora demokracie na všetkých úrovniach a medzinárodné akceptovanie.

Stupavské konferencie

Na základe potreby a požiadavky mnohých mimovládnych organizácií sa v roku 1991 v Stupave uskutočnila po prvýkrát konferencia českých a slovenských mimovládnych organizácií. Hlavným organizátorom bola nezisková organizácia Slovenská akademická a informačná agentúra (SAIA). Odvtedy sa spoločná konferencia mimovládnych organizácií realizovala každoročne na rôznych miestach Slovenska pod tradičným názvom „Stupavská konferencia“. Stupavská konferencia bola pre mnohé mimovládne organizácie platformou pre každoročné stretnutia s tradičnými, ako aj novými partnermi, miestom pre diskusiu a výmenu skúseností, spoločným hľadaním odpovedí na aktuálne výzvy v spoločnosti. Každá konferencia mala svoju nosnú tému (napr.: „SOS tretí sektor“, „Tretí sektor za decentralizáciu a transparentnosť“, „Tretí sektor za spravodlivé voľby“, „Tretí sektor – aby ľudia spolupracovali“), ktorá preddefinovala hlavnú tému diskusie a odzrkadľovala, čím žila spoločnosť v danom období. Posledná Stupavská konferencia sa konala v roku 2006 ako „mimoriadna“ s motívom „Ľudia ľuďom“ za zachovanie asignácie 2 % z poukázanej dane, v čase, keď vláda pripravovala zákon na jej zrušenie.

Grémium tretieho sektora

Účastníci Stupavskej konferencie volili svojich zástupcov do Grémia tretieho sektora (G3S). G3S bola dobrovoľná skupina lídrov mimovládnych organizácií. Zvolení členovia Grémia nezastupovali svoje organizácie, ale boli zvolení ako osobnosti uznávané za svoju činnosť v konkrétnej sfére občianskych aktivít. Hlavnou úlohou G3S bolo obhajovať a presadzovať záujmy mimovládnych organizácií, rozvíjať spoluprácu a solidaritu v rámci tretieho sektora, vysvetľovať a popularizovať úlohu tretieho sektora doma i v zahraničí. V Grémiu mali zastúpenie lídri MVO nielen podľa oblasti svojej činnosti, ako aj podľa geografických krajov. V rámci Grémia sa postupne vytvorili tematické sekcie: sekcia humanity a charity, mládeže, vzdelávania a

vedy, ľudských práv, kultúry a sekcia komunitných iniciatív. **Od roku 1996 začali vznikať aj Krajské grémia tretieho sektora** v mestách Banská Bystrica, Košice, Nitra, Prešov, Trenčín, Trnava a Žilina. Prvým hovorcom G3S bol Pavol Demeš.

Časopis NonProfit

Prvé číslo NonProfitu vyšlo v decembri 1991, najprv ako občasník a od apríla 1994 vychádzal mesačne. NonProfit poskytoval aktuálne informácie zo sveta mimovládnych organizácií doma i v zahraničí, právne poradenstvo, profile jednotlivých grantových nadácií, názory lídrov k aktuálnym témam. NonProfit prestal vychádzať začiatkom roku 2001 a nahradil ho internetový denník Changenet.sk.

04.2

Obdobie „občianskych kampaní“

Po vzniku Slovenskej republiky sa vtedajšia vláda snažila použiť rôzne nedemokratické a nelegálne nástroje na ovládnutie tretieho sektora, na obmedzenie jeho nezávislosti.

Prakticky iba tretí sektor ostal takou oblasťou spoločenského života, kde mohli byť uplatňované normy demokracie. Toto obdobie sa môže nazvať aj obdobím „občianskych kampaní“. Neziskové organizácie používali proti autoritatívnym aktivitám taký súbor nástrojov demokratických noriem,

protestné stretnutie proti
nadačnému zákonu pod náz-
vom „Slúžime dobrovoľne –
slúžime občanom“,

ktoré občanom naznačovali hodnoty
právneho štátu.

Kampaň „Tretí sektor SOS“

Prvou kampaňou väčších rozmerov bola kampaň pod názvom „Tretí sektor SOS“ (1996). Mečiarova vláda chcela radikálne zmeniť zákony ovplyvňujúce tretí sektor. Ako prvý pozmenila zákon o nadáciách: zdvihnutím hranice základného imania znemožnila ich prácu a priamo ich podriadila štátnej kontrole. Kampaň SOS síce nedosiahla svoj cieľ (zákon bol prijatý), ale po prvýkrát zmobilizovala tretí sektor na celoštátnej úrovni. Za úspešnú ju však môžeme považovať v tom, že vláda sa už neodvážila pustiť do zmeny zákona o občianskych združeniach.

Ukážky článkov uverejnených v čase občianskej kampane „Tretí sektor SOS“, ktoré dokresľujú napätú situáciu medzi vládou a tretím sektorom v tomto období:

Z vystúpenia Romana Hofbauera na 9. schôdzi Národnej rady SR 21. septembra 1995

V závere 9. schôdze Národnej rady SR vystúpil vo všeobecnej rozprave aj predseda výboru NR SR pre hospodárstvo, privatizáciu a podnikanie Roman Hofbauer. Z jeho vystúpenia vyberáme:

„Ako predseda výboru, ako poslanec Národnej rady dostávam veľké množstvo veľmi zaujímavej a podnetnej korešpondencie. Osobitnú časť medzi nimi tvoria listy, ktoré nie sú podpísané konkrétnymi osobami, ale spolkami, inštitúciami, občianskymi združeniami a rozličnými nadáciami. Takéto listy spravidla nebývajú signované jediným signatárom, ale viacerými. Ide najmä o ekologické, humanitné názo-

ry a záujmy rozličných skupín občanov, údajne obhajujúcich organizácie. Priznávam sa, že v tejto neprehľadnej džungli dokumentujúcej našu pluralitu, slobodu a demokraciu stratil som prehľad, kto je kto, kto je za kým, čo je za čím, kto je čo a čo je vlastne v prospech koho a čoho. Preto som nemeškal a požiadal som ministra financií o zoznam nadácií pôsobiacich na území Slovenska a ministra vnútra o zoznam strán, hnutí, občianskych združení a spolkov na území Slovenska. Odpovede od ministrov, ktoré som dostal, sú viac ako prekvapujúce.

Lubovoľné nadácie, ktoré pôsobia na území Slovenska, nepodliehajú nijakému schvaľovaciemu konaniu, nie sú kryté nijakým osobitným zákonom. Minister financií mi odporúčal takúto informáciu získať z úrovne okresných alebo obvodných úradov, zatiaľ čo minister vnútra ma odkázal na Štatistický úrad. Obidvaja majú pravdu, no výsledkom je to, že som tam, kde som aj bol, a o tejto veci naďalej neviem vôbec nič. Na území tohto štátu nikto neskúma a zdá sa, že s výnimkou mňa to zatiaľ ani nikoho nezaujíma, odkiaľ plynú do týchto nadácií finančné prostriedky, aký je ich pôvod, komu sú určené a najmä, kde a v prospech čoho aj skutočne končia. Ďalej, podobne ako pri štátnych podnikoch paraziticky bujnejú s. r. o., ktoré tvoria obvykle vedenia týchto spoločností, tak aj pri štátnych inštitúciách fungujú parazitické nadácie, do ktorých vtekajú príjmy týchto inštitúcií, zatiaľ čo náklady inštitúcií znáša štátny rozpočet, voči ktorému sú však tieto nadácie pri týchto inštitúciách inertne.

Desaťtisíc pochybných subjektov
V tomto smere naša legislatíva poskytuje najveľkorysejší lievik na pretekánie nekontrolovateľných a aj nekontrolovaných finančných prostriedkov, ľubovoľne sporných zdrojov a s neznámym použitím, s ktorými na rozdiel od podnikateľských subjektov fyzických či právnických osôb možno zaobchádzať prakticky úplne nekontrolovane, a to aj na účely, ktoré môžu byť úplne v rozpore so záujmami občanov tejto republiky a nášho štátu. Ešte kurióznerejšiu informáciu tykajúcu sa politických strán, hnutí, spolkov, občianskych združení mi poskytol minister vnútra. Bola veľmi svedomitá a presná. Kým politických strán na Slovensku pôsobí 52 a politických hnutí 21, teda ide spolu o 73 politických subjektov, čo sa týka spolkov a občianskych združení, namiesto písomnej odpovede ministerstvo mi ako prílohu sprievodného

listu ministra poslalo disketu s týmito údajmi. Disketa disponuje 2,3 MB údajov, čo po prepise predstavuje 901-stranovú husto popísanú dokumentáciu s údajmi viac ako 10 000 subjektov. Ak zvážime, že sekretariát každého politického subjektu má v priemere iba 10 ľudí a jeho členská základňa je aspoň 5-tisíc ľudí, ak predpokladáme, že sekretariát občianskych združení má iba 5 ľudí a ich členskú základňu tvorí v priemere 500 ľudí, dostávame neuveriteľný údaj angažovanosti 5,5 milióna občanov Slovenska. Je to údaj zhodný s počtom všetkých obyvateľov vrátane starcov, detí a dojčiat.

Tajomní signatári – ešte aj v prípade odhadu polovičnej početnosti ide o všetkých dospelých ľudí v aktívnom veku. Je toto vôbec možné? Myslím, že úplne hravo poviem i prečo. K ešte zaujímavejším údajom je totiž možné dospieť pri podrobnejšom preskúmaní tejto titanskej dokumentácie. V prvom prípade ma zarazilo, že rad organizácií a združení, ktoré sa objavujú v podpisoch listov, ktoré mi chodia, no aj verejnosti poskytovaných, a na zhromaždeniach či transparentoch, zoznam ministerstva vnútra vôbec neobsahuje. Sú to vari ilegálne, podzemne organizácie a občianske združenia, ktoré mútia našu spoločenskú vodu bez reálnej existencie? Nejde teda o falošných signatárov, akési občianske či čikovovské mŕtve duše? Zaujímavé sú i ďalšie údaje, ktoré tuším málokto kedy preskúmal. Ako signatári najrôznejších vyhlásení občianskych združení veľmi často figurujú mená osôb, ktoré oficiálny zoznam ako štatutárnych predstaviteľov týchto združení vôbec neuvádza a ich meno sa nachádza pri úplne inom spolku. Takže, ako je to vlastne? V mene takýchto občianskych združení hovorí ktosi iný? Alebo existujú volajakí rotujúci hovorcovia pre celé skupiny združení, alebo opačne – rotujúce združenia pre stabilných hovorcov? Ďalšou zaujímavosťou je fakt, že to isté meno štatutárneho predstaviteľa občianskeho združenia sa objavuje pri viacerých takýchto subjektoch. Teda pod fyzickou podstatou tej istej skupinky ľudí figuruje viacero spolkov, združení? Takže, ak vznikne jedno vyhlásenie z pera jedného autora, môže získať signatúru hoci i desiatich združení? Zdá sa, že sme na stope podpisov listín, ktoré toľko čerajú hladinu verejnosti.

Politický chaos na objednávku

Zdá sa, že naša súčasná demokratická a pluralitná súčasnosť získava občas groteskný a anarchistický charakter,

ktorý málo informovaného pozorovateľa môže zmiestiť dojemom, že celé Slovensko je proti Slovensku, väčšina obyvateľov Slovenska je proti tomu, o čom rozhodla vo voľbách, a vlastne každý občan nesúhlasí so všetkým a s každým. Za minimum prostriedkov a ľudí sa teda dá vytvoriť obraz politického chaosu ako hrom, ktorý si nesympatizanti Slovenska a Slovákov želajú. Spolky a občianske združenia však minimom prostriedkov nedisponujú, práve naopak, čím sú protislovenskejšie zamerané, tým na viac seminárov, sympózií a kongresov do sveta cestujú a špinia tento štát, čo im len výšky dotácií z nadácií kryjú. Kto tomu neverí, nech vycestuje hoci do Nemecka a nech 8. októbra 1995 navštívi v Mníchove seminár (iste nie náhodou počas trvania sviatku Oktoberfest), ktorý usporiada vcelku akási bezvýznamná Mníchovská ľudová univerzita. Seminár ma veľavravný názov Slovensko na rázcestí. O aké rázcestie ide a kam sa náš nešťastný štát rúti, o tom budú nemeckú verejnosť informovať takí politologickí titani, ako je Dušan Kováč, brat pána prezidenta, nuž a obligatórne „Slováci“ Martin Bútora, Peter Zajac a, ako inak, Martin Šimečka. Z toho páni Kováč a Zajac ako pracovníci štátom financovanej Slovenskej akadémie vied.. Zdá sa, že pod touto ušľachtilou egidou plurality, demokracie a slobody nám tu vyrástlo, vykvitlo a rozbujnelo čosi, čo s týmito ušľachtilými pojmami má spoločné iba veľmi málo. Vlastne okrem názvu takmer nič. Každá sloboda a pluralita každého jednotlivca či skupiny sa končí totiž presne na hranici slobody a plurality iného jednotlivca a inej skupiny. Súčasná spoločnosť nevymyslela nijaký iný optimálnejší model vzťahov, než je demokratické rozhodovanie väčšiny vo vzťahu k menšine, ktorá sa väčšine pri rozhodovaní jednoducho podriadiť má. Pokiaľ tento spoločenský model v súčasnosti je tendencia prevracáť, tak by to nesmerovalo k ničomu inému ako k podriaďovaniu väčšiny menšine, a to by bol diktát a teror menšiny voči väčšine, čo je už čosi úplne iné než sloboda a pluralita. V tomto smere, domnievam sa, súčasný vývoj spoločnosti občanom zatiaľ dlhuje veľmi veľa. Vôbec totiž nie je prejavom vyspelej slobodnej spoločnosti, keď pod falošnou egidou slobody a plurality sa niektorým jednotlivcom alebo nepočetným skupinkám umožní ľubovoľne otravovať spoločenskú, politickú, ľudskú a medzinárodnú klímu a vzťahy, otravovať pracovné a medziľudské

vzťahy, rozosievať nenávisť, rozbroje, nekonečnú nespokojnosť a bezhraničnú intoleranciu. Ak naša spoločnosť v súčasnosti čosi výnimočne, naliehavo potrebuje, tak je to práve pokojná klíma pokojného života a pokojnej práce. Vykrikovaním a podnecovaním na trvalú nespokojnosť každého a so všetkým, no predovšetkým proti legítimnej vláde a proti vlastnému štátu, sa nevytvorí vôbec nikdy a nikde nijaké hodnoty, pretože deštrukciou sa jednoducho netvorí. Je ľahké a veľmi lacné nepretržite podnecovať občanov k nespokojnosti so všetkým, čo vláda robí. Predstava, ktorá sa s pôžitkom kultivuje, že totiž vláda môže za všetko a vláda má a musí urobiť všetko za všetkých a všetci nespokojenci nemusia v prospech spoločnosti, no i seba robiť nič a budú sa iba prizerať a vykrikovať výhrady, takáto predstava je predstava absurdná a je proti potrebám a záujmom všetkých našich občanov.“

(Časť príspevku uverejneného v denníku Slovenska republika 29. septembra 1995, ktorá sa dotýkala činnosti mimovládnych organizácií)

Uvedené vystúpenie dokumentuje vzťah vtedajšej vlády k tretiemu sektoru a bolo impulzom na **prvú vážnu celoslovenskú mobilizáciu neziskových organizácií proti vláde** za svoju záchranu a prežitie demokracie na Slovensku.

Reakcia hovorca Grémia tretieho sektora (G3S) „Tretí sektor v ohrození“

„V čase, keď pripravujeme do tlače toto číslo NonProfitu, tlačová beseda členov Grémia tretieho sektora, ktorá bude pod týmto názvom, je iba ohlásená. Keď už máte NonProfit v rukách, je dávno po nej. Určite ste si už na stránkach dennej tlače všimli príspevky, ktoré na titul reagovali súhlasne či záporne. Niektorí ohrozenie tretieho sektora pochopili, iní ho v tejto situácii podporili. Sú u nás politici, ktorí sú priam zdeseň rozvojom a aktivitami tretieho sektora. Nezávislosť a samostatnosť týchto organizácií im robí problémy. Do ich mocenských snov sa vkráda i sen o disciplinovanom, prehľadnom košari – sen o Národnom fronte.“

Vystúpenie poslanca za HZDS Romana Hofbauera na 9. schôdzi Národnej rady SR 21. septembra 1995, ktoré v dvoch podobách publikoval aj denník Slovenska republika, je vynikajúcim úvodom do diskusie na tému **Národný front či Občianska spoločnosť?** Nie je to diskusia akademická. Cielene navodzovanie pocitu ohrozovania repub-

liky nadáciami a občianskymi združeniami má vyústiť do prijatia takej legislatívnej normy, ktorá by zasiahla nielen celý tretí sektor, nielen „neposlušných aktivistov a rebelov, nepriateľov vlasti“. Článok poslanca Hofbauera poskytuje mnoho námetov na polemiku. Prijmeme ju! Ľudia z tretieho sektora na Slovensku už vedia hovoriť a písať. A neboja sa. Napíšte vaše ohlasy (stačí odfaxovať hoci len vetu) na diskusný príspevok R. Hofbauera do NonProfitu. Uverejňujeme ho v tomto čísle spolu s komentárom a názormi niektorých členov grémia v téme mesiaca na 3.-6. strane.

Vzhľadom na neutíchajúci záujem poslanca Hofbauera o občiansku spoločnosť na Slovensku mu zabezpečíme bezplatne doporučené zasielanie nášho mesačníka. Ak ho začne poctivo čítať (aj niekoľko čísiel dozadu), snáď získa tak vytúžený prehľad a zistí, že nie je sám, kto sa zaujíma o tretí sektor; „odkiaľ plynú do týchto nadácií finančné prostriedky, aký je ich pôvod, komu sú určené a hlavne, kde a v prospech čoho aj skutočne končia“. Snáď ho aj poteší, že tretí sektor nie je „neprehľadná džungľa“. Naopak, má svoju vnútornú štruktúru a veľkou mierou prispieva k rozvoju našej spoločnosti. No, a že sú v ňom i ľudia, ktorí vedia, čo je kritika vládnych a spoločenských nešvárov, to už poslanec Hofbauer zistil.“

Pavol Demeš, hovorca Grémia 3. sektora a redakcia mesačníka NonProfit

SOS je volanie o pomoc

Rozhovor s členkou Grémia tretieho sektora Andreou Chorvátovou.

„Kampaň proti likvidačnému návrhu zákona o nadáciách vyhlásilo Grémium pre tretí sektor (tvorí ho skupina 17 zvolených zástupcov mimovládnych organizácií z celého Slovenska z najrozličnejších oblastí činnosti). Dôvodom vyhlásenia kampane bola skutočnosť, že tri dni pred vianočnými sviatkami sme dostali na pripomienkovanie vládny návrh zákona o nadáciách a hoci na vyhotovenie pripomienok sme mali len tri dni, stihli sme to, ale naše pripomienky zásadného charakteru neboli akceptované.“

Zákon o nadáciách má byť prijatý zrýchlenou legislatívnou cestou bez prerokovania zásad zákona. Hneď bolo pripravené paragrafované znenie, vďaka čomu nastala situácia, že tí ľudia, ktorých sa zákon priamo dotýka, teda pracovníci nadácií, alebo tí, ktorí využívajú služby nadácií, nemali žiadnu možnosť vyjadriť sa. Zákon v navrhovanom znení, žiaľ, neulahčuje nadáci-

ám ich prácu, naopak sa ich snaží obmedzovať, kontrolovať a znepríjemňovať im život. Ktorýkoľvek z paragrafov návrhu zákona môže byť nástrojom na likvidáciu nadácie. Neochota pracovníkov Ministerstva spravodlivosti SR, ktorí vypracovali návrh zákona, spolupracovať a vypočuť si naše pripomienky, viedla v konečnom dôsledku k vyhláseniu kampane.“ (NonProfit, október 1995)

Ďalšie kampane organizovali občianske združenia v záujme vstupu Slovenska do NATO a pri presadení priamej voľby prezidenta.

Kampaň OK '98 za spravodlivé a čestné voľby

Vrcholom aktivít občianskych združení bola kampaň „OK '98“. Aktivita s názvom Občianska kampaň '98 pozostávala z viacerých prvkov a bola najoriginálnejšou iniciatívou celoštátneho meradla a vyvolala najväčšiu domácu a zahraničnú odozvu. Jej hlavným cieľom bola mobilizácia mladých a nerozhodných voličov, aby sa zúčastnili parlamentných volieb. Dôležitým prvkom celej kampane bolo však aj paralelné sčítavanie hlasov. Kampaň bola úspešná, volieb sa vo veľkej miere zúčastnili mladí ľudia a voliči demokratických strán. Paralelné sčítavanie hlasov už pol dňa pred vyhlásením oficiálnych výsledkov prinieslo presné výsledky. Niekoľkým desiatkam tisíc aktivistov možno vďačiť za to, že nedošlo k volebným manipuláciám. Tretí sektor právom cítil, že zohral dôležitú úlohu pri páde bývalého režimu. (Tóth, www.ngoemmanual.org)

Voľby v roku 1998 priniesli Slovensku novú skúsenosť. Bolo ňou zapojenie sa neustranických subjektov do informovania, motivovania občanov k účasti na voľbách a dohľadu nad korektným priebehom volieb. Aktivita mimovládnych organizácií sformovaných do občianskej kampane OK '98 rozvírili dovtedy stojatú hladinu občianskeho aktivizmu. Ľudia dostali príležitosť naplno si uvedomiť svoje miesto v spoločenskom dianí. Kampaň OK '98 vyvolala spoločenskú diskusiu, často kontroverzné ohlasy politikov, médií a verejnosti.

Na voľbách 1998 sa zúčastnil neočakávane veľký počet voličov – 84 %, čo bolo mimoriadne veľa v slovenskom i stredoeurópskom kontexte. Podľa výskumných zistení (Bútorá, Bútorová, Mesežnikov, 1999) OK '98 upútala pozornosť väčšiny obyvateľstva pričom

až 70 % respondentov ocenilo kampaň pozitívne. Za zbytočnú či škodlivú považovalo kampaň 11 % respondentov. Na základe vplyvu kampane sa volieb zúčastnilo až 19 % z prvovoličov a celkove účasť najmenej 9 % spomedzi všetkých voličov bola ovplyvnená kampaňou mimovládnych organizácií v smere ísť voliť.

Občianska kampaň OK '98 pozostávala z množstva celonárodných, regionálnych a miestnych aktivít, napr. projekt:

Rock Volieb '98 – séria koncertov zameraná na motiváciu prvovoličov ísť voliť, projekt občianskeho monitorovania volieb.

Občianske oko 98 – po prvýkrát na Slovensku monitorovali parlamentné a komunálne voľby domáci pozorovatelia. Cieľom bolo prispieť k demokratickému priebehu volieb.

Cesta pre Slovensko – pochod dobrovoľníkov, ktorý prešiel cez viac než 1000 miest a obcí s cieľom zlepšiť informovanosť o aktuálnom volebnom zákone a mobilizovať občanov k účasti na parlamentných a komunálnych voľbách. Projekt pripravilo občianske združenie GEMMA 93 z Rimavskej Soboty.

Jednou z posledných najmasovejších kampaní bola **Občianska kampaň za dobrý zákon o prístupe k informáciám**, ktorá vyústila do prijatia tohto zákona v máji 2000. Do kampane sa zapojilo vyše 120 mimovládnych organizácií.

Občianska iniciatíva za dobrý zákon o prístupe k informáciám spolu so

skupinou poslancov na čele s Jánom Langošom presadila nakoniec takmer pôvodné znenie zákona. Znamená to, že úradník je povinný poskytnúť akékoľvek informácie (s výnimkou dôverných osobných a štátnych údajov), ale i pracovník v štátnom podniku a v štátnej či obecnej akciovej spoločnosti a spoločnosti s ručením obmedzeným musí podať informácie o hospodárení s majetkom štátu a o zmluvnom vzťahu štátu v tejto spoločnosti.

tívne príklady pri získavaní informácií na základe zákona 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám (infozákona), a tým monitorovať pôsobenie tohto zákona ako jedného zo základných zákonov potrebných na fungovanie demokratickej spoločnosti. (www.osf.sk)

„Treba vedieť, že zákon je jednou z foriem boja proti korupcii a klientelizmu a navyše umožňuje kontrolu na všetkých stupňoch štátnej správy a samosprávy zo strany verejnosti. Je preto dôležité, aby sa kritériá na poskytovanie informácií udomácnili nielen na vyššom stupni riadenia, ale aj v samosprávach miest a obcí“, zdôraznil A. Bartosiewicz.

(NonProfit, máj 2000)

Infočin roka

Na základe schváleného „Infozákona“ organizuje Nadácia otvorenej spoločnosti

(Open Society Foundation

– OSF) súťaž INFOčin roka, ktorá vytvára priestor na celoročné monitorovanie slobodného prístupu k informáciám. Monitoring sa uskutočňuje na základe nominácií od občanov ako aj organizácií.

Od roku 2003 si súťaž INFOčin (do roku 2004 známa pod názvom „Priateľ a nepriateľ informácií“) kladie za úlohu poukazovať na pozitívne a nega-

Obdobie profesionalizácie a budovania silných organizácií a platforiem

Po voľbách v roku 1998 nová vláda venovala tretiemu sektoru veľkú pozornosť. Grémium tretieho sektora dostalo miesto vo viacerých konzultčných radách jednotlivých vládnych orgánov a občianskymi združeniami sa vláda zvlášť zaoberala na úrovni podpredsedu vlády. Najcharakteristickejším prvkom tohto obdobia však predsa len bola **orientácia na západ**: pridružiť sa k stredoeurópskym štátom vstupujúcim do NATO a vytvoriť na Slovensku podmienky na pričlenenie k Európskej únii. Tretí sektor v týchto otázkach vystúpil jednoznačne a jednotne. Podnikal medzi občanmi v tomto smere závažné aktivity. Robili to vtedy, keď veľké západné a americké nadácie (odvolávajú sa na to, že Slovensko už má demokratickú vládu) prakticky opustili Slovensko. V minulosti stabilné finančné zdroje z jedného dňa na druhý „zmizli“ a nový systém vládnych podpôr ešte nevznikol. Veľmi citlivo sa to dotklo celého sektora. Do popredia sa dostala aj cezhraničná

spolupráca, resp. podpora vytvárania regionálnych programov. Aj v zameraní celého sektora nastal posun. Kým predtým sa tretí sektor v podstatnej miere organizoval proti vládnej moci, v nových demokratických podmienkach v duchu hodnôt EÚ bolo „potrebné“ vytvoriť rôznorodé formy spolupráce so sférami obchodu, štátu a samosprávy. Nebola to ľahká úloha, veď na opačnej strane – hlavne zo strany štátnej správy na strednom stupni riadenia – sa vôbec neprezentovala vôľa na spoluprácu. Toto všetko postupne viedlo **k oslabeniu významu sektora vo verejnom živote**. Grémium tretieho sektora prakticky stratilo svoje predošlé pozície, vymenilo sa jeho vedenie, a aj keď pri príprave zákona o slobodnom prístupe k informáciám (ktorý je príkladom v celej strednej Európe) boli ešte naposledy občianske združenia mobilizované a vyvíjali veľký tlak na moc, namiesto štátnych kampaní sa dostal do popredia **lobbying, miestne a mikroregionálne iniciatívy občianskych koalícií**. (Tóth, www.ngoemannual.org)

Odchod medzinárodných nadácií

Toto obdobie je tiež poznačené odchodom medzinárodných nadácií, a tým aj dostupných zahraničných zdrojov na financovanie aktivít tretieho sektora. Od vstupu Slovenska do Európskej únie sú mimovládne organizácie financované viac menej z domácich zdrojov (okrem fondov EÚ). Pre mnohé organizácie to znamenalo obmedzenie alebo presmerovanie svojich aktivít tak, aby ich dokázali financovať z domácich zdrojov.

Zvyšovanie efektivity práce, združovanie sa do väčších celkov

Po období kampaní, mobilizácie tretieho sektora za zachovanie demokracie na Slovensku a nezávislosti tretieho sektora konečne prišlo obdobie, keď sa mimovládne organizácie mohli naplno venovať budovaniu svojich organizácií, napĺňaniu svojho poslania cez poskytované programy a služby. Mimovládne organizácie sa venovali zvyšovaniu efektivity svojej práce, združovaniu sa do väčších celkov vytváraním platforiem, strešných organizácií a pod. Platformy mimovládnych organizácií sa začali vytvárať na základe potreby organizácií spolupracovať na spoločnej téme, lobbyingu alebo advokácie pre určitú tému, pripomienkovania návrhu zákonov, ktoré sa týkajú ich činnosti a potreby byť silným partnerom vláde a ministerstvám. Príkla-

dy silných fungujúcich platforiem: SocioFórum, Ekofórum, Rada rómskych mimovládnych organizácií. Príklady významných strešných organizácií: Rada mládeže Slovenska, Slovenská humanitná rada, Slovenský Červený kríž, Vidiecky parlament, Slovenská katolícka charita a iné.

(Tóth, www.ngoemannual.org)

Think-tanky

Pozoruhodný kvalitatívny vývoj, vysokú mieru kooperácie a spoločenského vplyvu dosiahla špecifická komunita mimovládnych organizácií, tzv. „think-tanky“. Toto spojenie sa používa na označenie zoskupení mimo akademickej sféry, ktoré majú za cieľ produkovať intelektuálne riešenia vedeckými metódami. Sú to najmä výskumné inštitúty zaoberajúce sa verejnou politikou v rôznych oblastiach. Do pozornosti verejnosti najviac vstúpil Inštitút pre verejné otázky (IVO), Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku (SFPA), INEKO, Centrum pre analýzu sociálnej politiky (S.P.A.C.E), Centrum pre európsku politiku, Nadácia F. A. Hayeka či M.E.S.A 10. Mnohé mimovládne organizácie, ale aj politici, odborníci a médiá čerpajú údaje práve z analýz uvedených think-tankov. Najznámejším príkladom spolupráce odborníkov z viacerých think-tankov a mimovládnych organizácií je *Súhrnná správa o stave spoločnosti*, ktorá zachytáva stav krajiny v celej jeho rozmanitosti a prináša svedectvo o nejednoznačnosti až rozporuplnosti vnímania viacerých aspektov súčasného vývoja slovenskej spoločnosti expertmi, politickými aktérmi a širšou verejnosťou.

Watchdogs

Samostatnú a typovo veľmi významnú skupinu mimovládnych organizácií tvoria „watchdogs“, organizácie, ktoré sa snažia dlhodobo monitorovať dodržiavanie zákona, ľudských práv a etických pravidiel. Skúmajú jednotlivé prípady, zverejňujú svoje zistenia a navrhujú nielen vyvodenie zodpovednosti za konkrétne konanie, ale aj systematické riešenia. Napríklad: Aliancia Fair-play, Via Iuris, Priatelia Zeme-CEPA. (Demeš, 2003)

Rada vlády pre mimovládne organizácie.

Hlavnou platformou spoločných rokovaní medzi zástupcami vlády a MVO je Rada vlády pre mimovládne organizácie. Po viacerých rokovaniach zástupcov tretieho sektora a podpredsedu

Vlády SR Pála Csákyho vláda uznesením č. 738 zo dňa 31. augusta 1999 zriadila Radu vlády pre mimovládne neziskové organizácie (RV MNO) ako poradný a iniciatívny orgán vlády pre podporu činnosti mimovládnych neziskových organizácií. Sú to najmä občianske združenia, nadácie a neinvestičné fondy, združenia právnických osôb, združenia majetku a zariadenia charity a humanity, ktoré vykonávajú všeobecne prospešnú činnosť najmä v oblasti humanity a charity, starostlivosti o deti, mládež a šport, vzdelávania, ochrany ľudských práv, zdravotníctva, kultúry, ochrany životného prostredia a regionálneho rozvoja.

1 % a 2 % zákon

Najväčšou iniciatívou obdobia po roku 1998, ktorá významne ovplyvnila život celého tretieho sektora, bolo prijatie **zákona o 1 %, neskôr 2 % zaplatenej dane z príjmu**. V roku 2000 sa podarilo presvedčiť šikovným lobingom, aby sa ministerstvo financií témou vážne zaoberalo a po niekoľkomesačných ťažkých rokovaníach parlament zákon prijal. Pri vypracovaní a prijatí zákona a v organizácii prvých vážnych kampaní zohrali dôležitú úlohu: 1. slovenské neziskové centrum a Informačné centrum Fórum. Pôvodný zákon o 1 % (nebol to samostatný zákon, ale súčasť daňového zákona) poskytol každej fyzickej osobe možnosť poukázať 1 % dane z príjmu niektorej neziskovej organizácii. Prijímateľmi týchto ponúk mohli byť organizácie, ktoré sa dopredu registrovali u notárskej komory. Ťažkopádne byrokratické procesy a nemalé finančné náklady s tým spojené síce proces sťažovali, ale táto forma darovania v našej krajine už v prvom roku zožala úspech.

Ozajstný prelom však znamenala zmena zákona v troch dôležitých otázkach: od roku 2004 sa zvýšila poukázateľná suma na 2 % a túto možnosť mohli využiť aj firmy a podniky (kým u fyzických osôb bol prevod anonymný, právnické osoby môžu 2 % prerozdeliť medzi viacero občianskych združení a ich meno bude zverejnené) a možnosť poukázania sa stala súčasťou tlačiva daňového priznania (tým sa zjednodušil byrokratický proces). Vo veľkej miere to zvýšilo možnosti príjmu tretieho sektora.

Súčasne však tiež treba uviesť, že vláda sa k tejto otázke nepostavila celkom nezištne. Po prijatí zákona o 2 % zrušila právnickým i fyzickým osobám iné daňové zvýhodnenia z darovania (možnosť odpísať darovanú sumu zo základu dane). Za negatívum sa môže

považovať aj to, že cca 80 veľkých slovenských podnikov, ktorých 2 % z dane aj jednotlivo činilo niekoľko desiatmilionové sumy, si založili vlastné nadácie, ktorým poukázali 2 %, alebo o tieto dary lobovali veľké občianske združenia s veľkým (niekedy aj politickým) vplyvom. Ale toto sa očakávalo a akokoľvek hodnotíme účinok „2 % zákona“, treba povedať, že tretí sektor takto prišiel k dôležitým domácim finančným zdrojom, ktoré sa prostredníctvom účinných zákonov v rámci tretieho sektora dajú a môžu použiť pre cieľové skupiny. (Tóth, www.ngoemmanual.org)

Firemné nadácie

Vplyvom zákona o asignácii 2 % mnoho veľkých firiem založilo vlastné nadácie (Nadácia SPP, nadácie založené bankami, ...) alebo firmy založili fondy v už existujúcich nadáciách. Príjmy získané prostredníctvom asignačného mechanizmu tvorili u firemných nadácií v roku 2007 viac ako 60 % ich všetkých príjmov. (Správa o stave Slovenských nadácií, 2008) Nadácie ročne prerozdedia a na svoje programy vynaložia veľké sumy finančných prostriedkov, a preto zo strategického hľadiska rozvoja neziskového sektora ich neustály rozvoj a posilňovanie sú viac ako nevyhnutné. Mnohé z nich využívajú poradenstvo tradičných skúsených grantových nadácií alebo im zveria celý manažment grantového programu zo svojich prostriedkov.

Fórum donorov

V roku 1996 Nadácia otvorenej spoločnosti, Nadácia pre občiansku spoločnosť, Nadácia na podporu občianskych aktivít, Nadácia pre deti Slovenska a Sasakawa Peace Foundation iniciovali vznik neformálnej platformy Fóra donorov. Hlavným dôvodom vzniku bola potreba organizácií vymieňať si informácie o svojej činnosti a spoločne hľadať možnosti zefektívnenia podpory slovenského mimovládneho neziskového sektora. Fórum donorov bolo v roku 2000 oficiálne zaregistrované ako záujmové združenie právnických osôb (www.forumdonorov.sk). Pri Fóre donorov sa v roku 2006 vyprofiloval **Klub firemných darcov**, ktorý je prestížnym zoskupením firiem podnikajúcich v Slovenskej republike a venujúcich sa firemnej filantropii. Všetky firmy združené v Klube majú skúsenosti v oblasti transparentného a systematického darcovstva. Členovia Klubu sa hlásia k princípom spoločenskej zodpovednosti firiem, presadzujú zodpovedné a transparentné darcovstvo,

dodržiavajú Etický kódex firemného darcu a venujú pozornosť podpore verejnoprospešných aktivít.

Fórum donorov od roku 2002 každoročne organizuje **výročnú konferenciu nadácií**, ktorá poskytuje jedinečný priestor na výmenu poznatkov a skúseností každodennej praxe a zároveň predstaviteľom nadácií umožňuje oboznámiť sa s aktuálnymi výzvami donorskej komunity na Slovensku i v zahraničí.

Najlepšia ročná správa

Hlavnou myšlienkou súťaže Najlepšia ročná správa je motivovať neziskové organizácie, aby prostredníctvom svojej ročnej správy čo najširšie informovali verejnosť o použití finančných prostriedkov, ktoré získali v rámci verejných zbierok alebo ako podiel zo zaplatenej dane z príjmu a poskytovali tak dostatočnú spätnú väzbu. Práve informácia, akým spôsobom sa použili poskytnuté finančné prostriedky, môže zohrať dôležitú úlohu pri rozhodovaní verejnosti, občanov i firiem o tom, na realizáciu ktorých projektov v budúcnosti prispejú. V súťaži sa hodnotia ročné správy neziskových organizácií uverejnené na ich vlastných internetových stránkach. Dôvodom tohto výberu je predovšetkým ľahká dostupnosť, ako aj nízka finančná náročnosť vyhotovenia takto spracovaných a publikovaných ročných správ. Súťaž organizuje Inštitút INEKO, týždenník Trend a agentúra SK-media, v spolupráci s KPMG Slovensko, Capgemini Slovensko, AJG-Amrop Jenewein Group a Fórum donorov. (www.forum-donorov.sk)

Via Bona Slovakia

MVO si uvedomujú dôležitosť spolupráce s podnikateľským sektorom. Pre firmy, ktoré sú si vedomé svojej spoločenskej zodpovednosti a v jej rámci podporujú filantropické aktivity, od roku 1999 udeľuje Nadácia Pontis ocenenie Via Bona Slovakia.

Rozvoj a ocenenie dobrovoľníctva

Jedným z hlavných znakov mimovládnych organizácií je zapojenie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok do rôznych aktivít buď vo forme neplatennej práce, alebo daru pre organizáciu.

V roku 1998, rovnako ako v Česku, vzniklo na Slovensku **Národné dobrovoľnícke centrum pod vedením SAIA** (Slovenskej akademickej a informačnej agentúry) – SCTC (Servisné centrum pre tretí sektor) a pod svojimi pobočkami vytvorila sieť dobrovoľníckych cen-

tier na celom území SR. V priebehu svojho fungovania rozbehlo zaujímavé aktivity, napr. každoročne realizovalo *Týždeň dobrovoľníkov*, Oceňovanie dobrovoľníkov *Srdce na dlani*, viedlo školenia manažmentu dobrovoľníkov, ďalej poskytovalo konzultačný a informačný servis a nakoniec realizovalo vlastný program dobrovoľníkov v nemocniciach. Projekt Dobrovoľníckeho centra SAIA-SCTS bol však ukončený v septembri 2002, a to po neúspešnom hľadaní finančných zdrojov na ďalšie fungovanie, aj napriek verejnému uznaniu, ktoré si tieto aktivity získali. Odvtedy až do roku 2006 sa na Slovensku nerealizovali spoločné aktivity v prospech rozvoja dobrovoľníctva. (Brozmanová Gregorová, Mračková, Marček, 2009)

04.4

Tretí sektor po roku 2005

Dobré meno je základ

Mimovládne organizácie si uvedomujú, že pre získanie podpory širokej verejnosti pre svoje aktivity potrebujú profesionálnu medializáciu a PR aktivity. Organizátori úspešných mediálnych kampaní sa zhodli na tom, že základom úspešného presadenia sa v médiách je dobré meno a dôveryhodnosť organizácie. Vybudovať dobré meno je veľmi ťažká a dlhodobá úloha. Mimovládne organizácie na Slovensku majú rozličné pozície. Dôležitou súčasťou všetkých úspešných kampaní je transparentnosť – informovanie verejnosti o sume vyzbieranej v danej kampani a jej konkrétnom použití.

„Slovenský Červený kríž má mimoriadne postavenie v rámci humanitných organizácií, pretože nie je občianske združenie, ale inštitúcia zriadená zo zákona, vyplývajúceho z medzinárodných dohôd. Má dlhoročnú tradíciu, disponuje domácou i zahraničnou sieťou, takže ide o subjekt, ktorý je dôveryhodný, spoľahlivý a nestranný,“ vysvetľuje Bohdan Telgársky, generálny sekretár SČK.

*Jedným z príkladov aktivít, ktoré pozná celé Slovensko, je kampaň Nadácie pre deti Slovenska **Hodina deťom**, ktorej cieľom je osloviť čo najviac darcov ochotných venovať zárobok za poslednú pracovnú hodinu na podporu detí a mládeže. Je zároveň výborným príkladom zodpovedného a zaujímavého informovania verejnosti, kam šli*

vyzbierané peniaze.

*Hnutie kresťanských spoločenstiev detí - eRko - organizuje počas Vianoc kolednícku akciu **Dobrá novina**. Z vyzbieraných prostriedkov podporujú charitatívne projekty v Afrike.*

*Verejnosti je určite známa aj kampan Ligy proti rakovine **Deň narcisov**, ktorá z vyzbieraných prostriedkov úspešne realizuje programy zdravotnej prevencie.*

Kampan Ľudia ľuďom

Najvýznamnejším dianím na poli legislatívy týkajúcej sa mimovládnych organizácií po roku 2005 bola verejná diskusia od septembra do konca roku 2006, ktorú v rámci novely zákona o dani z príjmov predloženej do vlády v septembri 2006 vyvolali návrhy Ministerstva financií SR. Návrhy mali pôvodne zrušiť daňovú asignáciu právnických osôb, zvýšiť minimálnu poukazovanú čiastku podielu zaplatenej dane u fyzických osôb na 250 Sk a zrušiť nezdaniteľných 300 000 Sk z príjmov z vedľajšej činnosti neziskových organizácií.

Cieľom kampane Ľudia ľuďom bolo dosiahnuť, aby – aj s prihliadnutím na hlas verejnosti – poslanci Národnej rady SR napokon novelizáciu príslušného zákona neprijali a ponechali v platnosti súčasný stav. Druhým cieľom kampane bolo rozprúdiť celospoločenskú diskusiu o podpore dobročinnosti na Slovensku.

Kampan Ľudia ľuďom mala ukázať šírku záberu neziskového sektora a priťahnúť pozornosť verejnosti k bohatej palete užitočných činností, ktoré sa realizujú pomocou prostriedkov z daňovej asignácie. Mimovládne organizácie doslova vyniesli svoje aktivity do ulíc, aby tak oslovili čo najširšiu verejnosť a získali jej podporu pri presvedčaní poslancov NR SR.

Kniha o 2 %

Počas celého obdobia kampane od jednotlivých mimovládnych organizácií prichádzali príspevky na tému využitia 2 % z dane. Svoje príbehy o dvoch percentách napísalo viac ako sto MNO, a tak mohla vzniknúť Kniha 2 %, ktorá je obrazom toho, aké dôležité sú prostriedky z daňovej asignácie pre celú spoločnosť a pre rôzne skupiny občanov. V knihe nájdeme ukážky občianskeho nasadenia nemalého počtu

obetavých ľudí i príklady systematickej dlhoročnej práce, ktorá prináša výsledky.

Ukážky z Knihy o 2 % :

„Sme malé občianske združenie (je nás dokopy 9, z toho 3 deti), ktoré pôsobí v Ivanke pri Dunaji a v Bratislave. Svoje aktivity zameriavame na zrakovo postihnuté deti a mládež, pretože sme sami zrakovo postihnutí“, uvádzajú vo svojom príbehu dvoch percent.

„Z daňovej asignácie od jednotlivcov,“ píše predstaviteľ Združenia Slatinka vo Zvolene, „sme obdržali na náš účet takmer 32 000 korún. Z nich sme zabezpečili fungovanie ekoporadne „Zelená skrinka“, kde pre obyvateľov Zvolena a okolia bezplatne poskytujeme telefonicky, písomne, elektronicky, ale aj osobne informácie o tom, ako riešiť konkrétne problémy životného prostredia, aj ako vzniku problémov predchádzať. Cieľom poradne je naučiť verejnosť obracať sa správnym spôsobom na správne miesta tak, aby nedochádzalo k zahlcovaniu úradníkov nekvalifikovanými sťažnosťami a na druhej strane tak, aby sa ľudia vedeli domôcť nápravy negatívneho stavu ich prostredia. Ekoporadňa je tiež miestom, ktoré poskytuje informácie o životnom prostredí, o prírodných lokalitách aj o histórii regiónu žiakom a študentom, a tak sčasti odbremeňujeme od tejto práce štátnych zamestnancov, ktorých kapacity zaťažovali mladí doteraz.“ Okrem toho získalo Združenie aj takmer 115 000 Sk od právnických osôb, ktoré použilo na opravu veľkého ihriska na sídlisku Zvolen – Západ a na výrobu a osadenie dvoch úplne nových ihrísk na sídliskách Sekier a Bukovinka: „To, ako budú nové ihriská vyzeráť a kde budú presne osadené, sme naplánovali spolu s ľuďmi, ktorí na sídliskách žijú.“ Všetky zariadenia Združenie darovalo mestu Zvolen, ktoré sa dnes o upravené priestranstvá stará.

Aj pomerne veľká suma 39 505,- Sk z daňovej asignácie pomohla mimovládnej organizácii Päť Pé v roku 2006 zorganizovať letné tábory, ktorých sa zúčastnilo 170 mladých ľudí z celého Slovenska. Tábory boli zamerané na pomoc pri ochrane prírodných, kultúrnych a technických pamiatok prostredníctvom práce dobrovoľníkov.

Pôsobivým príkladom je aj použitie prostriedkov, ktoré získala Nadácia

Ekopolis, známa nielen svojím koncepcným prístupom k zveľaďovaniu životného prostredia, ale aj imaginatívnymi technikami na mobilizáciu občanov. Príkladom môžu byť roky 2005 a 2006, keď Nadácia získala každoročne vyše milióna korún od právnických i fyzických osôb (www.ekopolis.sk). Okrem známeho Fondu Tatry pomáhajúceho obnoviť turistické chodníky, prístrešky, plochy v lesoch a na tatranských sídliskách, vysadiť stovky stromov a kríkov či podporiť vzdelávacie projekty o tatranských lesoch ich vynaložili napríklad na podporu projektov kultivácie zväčša zanedbaných alebo zdevastovaných verejných priestorov i na aktivizáciu občanov. Ako informujú predstavitelia Nadácie Peter Medveď a Henrieta Hrinková, takto ožil zanedbaný priestor za jednou z knižníc v Žiline, ktorý sa zmenil s pomocou dobrovoľníkov na literárny parčík s miestami pre hry, oddych a čítanie; oddychový priestor pre menšie deti, ich rodičov, aj starších ľudí vo Zvolene či podobný priestor pre oddych a hry starších detí v Nitre; takto sa zrodila detská Čarovná záhrada v Leviciach; takto sa skrášlila zanedbaná záhrada pri materskej škole v Pezinku a premenila sa na miesto stretávania a oddychu obyvateľov rôznych vekových kategórií a záujmov; takto občania v Kežmarku premenia nefunkčné ihrisko na prítulné verejné priestranstvo a občania Nových Zámkov upravia priestory na sídlisku. Pozoruhodné sú investície do Fondu aktívnych občanov v rámci projektu Kto je kto vo VÚC, kde voliči dostali informácie o hlasovaní a rozhodovaní poslancov Banskobystrického, Prešovského a Trenčianskeho kraja alebo do projektu Obhajoba občianskych záujmov, kde sa ľudia učia, ako sa zapájať do riešenia vecí verejných, do legislatívnych zmien a kontroly moci.

Členovia Združenia rodičov a priateľov hluchoslepých detí z daňovej asignácie obdržali na účet združenia v roku 2005 viac ako dva milióny korún a v roku 2006 milión dvestotisíc korún. Všetky takto vyzbierané finančné prostriedky venovali realizácii pilotného projektu asistovaného malokapacitného bývania pre hluchoslepých dospelých. Za takouto skromnou vetou sa skrýva projekt potenciálne veľkého významu, ktorý tak môže reálne prispieť k zvýšeniu dôstojnosti života občanov žijúcich v osobitne komplikovaných okolnostiach.

Členovia občianskeho združenia Pre

Prírodu časť z peňazí, ktoré získali z 2 % daní fyzických a právnických osôb za rok 2005, použili na projekt Žabie taxi. Pod týmto názvom sa skrývajú každoročné jarné záchranné prenosy žiab na rizikových úsekoch ciest.

Príbeh o dvoch percentách, s ktorými pracovali v Domove dôchodcov a Domove sociálnych služieb Klas n. o., sa týka veľmi konkrétnej skupiny občanov, pre ktorých je takáto pomoc doslova nenahraditeľná. V citovanej knihe o tom píšú: „Z 2 % sme si mohli dovoliť kúpiť pre našich obyvateľov – zdravotne ťažko postihnutých, imobilných starých ľudí elektrické polohovateľné postele a hydraulické zdvíhacie zariadenie na premiestnenie imobilných osôb.“ (www.ludia-ludom.sk)

Knihu príbehov o tom, aké rozmanité užitočné a dôležité aktivity sa dajú podporovať z dvojpercentnej daňovej asignácie, doručili zástupcovia kampane a ľudia zo slovenských mimovládnych organizácií tesne pred začiatkom decembrového rokovania do parlamentu každému zo 150 poslancov.

Diskusia o verejnej prospešnosti

Dokladom serióznosti prístupu mimovládnych organizácií k otázkam svojho pôsobenia je projekt Verejná prospešnosť a jej dôsledky pre neziskový sektor na Slovensku, ktorý v auguste 2005 začali realizovať Fórum donorov a Nadácia otvorenej spoločnosti. Mimovládne organizácie neustále zápasia s viacerými problémami, niektoré sa týkajú každodenného fungovania a iné majú hlbší filozofický rozmer. Organizácie si často kladú otázku o svojom prínose pre spoločnosť a snažia sa vyhodnotiť, prečo realizujú svoje aktivity, či potreby napĺňajú, v čom spočíva ich hodnota a aké medzery v spoločnosti zaplňujú. Hľadanie odpovedí na tieto otázky je priamo spojené s ocenením ich práce spoločnosťou. V rámci projektu bola vypracovaná analýza „Verejný záujem a verejná prospešnosť v legislatíve a praxi orgánov verejnej správy“. Jej autori sformulovali ambiciózne návrhy, ktorými by sa malo ukotviť právo na verejnoprospešné služby medzi ústavné práva. Štát by týmto právom garantoval poskytovanie verejnoprospešných služieb občanom a demonštroval svoj pozitívny vzťah aj k neziskovým organizáciám, ktoré väčšinou tieto služby poskytujú. (www.verejnaprospešnost.sk)

Štrukturálne fondy

Národný strategický referenčný rámec (NSRR) SR pre roky 2007 – 2013, ktorý začala vláda pripravovať v roku 2004, stanovil národné priority, ktoré sú spolufinancované zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu Európskej únie. Ich objem je niekoľkonásobne väčší ako v tzv. prechodnom období 2004 – 2006. Dopad týchto fondov na Slovensku môže byť veľmi významný. Aj z tohto dôvodu venovali mimovládne organizácie programovaciemu procesu na obdobie 2007 – 2013 značnú pozornosť.

Po odchode súkromných zahraničných nadácií zo Slovenska sú štrukturálne fondy významným zdrojom financovania mimovládnych organizácií. Veľkou nevýhodou tohto finančného zdroja je komplikovaný proces predkladania žiadostí, manažovania a účtovania projektu podporeného zo štrukturálnych fondov, nadmieru byrokratický prístup zo strany štátnych úradníkov, ktorí manažujú tieto fondy, oneskorené platby zo strany štátnych inštitúcií, ktoré môžu byť pre mimovládne organizácie až likvidačné.

Rozvojová spolupráca a humanitárna pomoc mimovládnych organizácií.

Každý rok stúpa počet organizácií pôsobiacich na najchudobnejšom kontinente sveta – v Afrike –, kde sa rozvojové aktivity koncentrujú najmä do Kene, južného Sudánu, Mozambiku a Malawi. Veľmi silne je zastúpená práca našich mimovládnych organizácií na Balkáne alebo vo východnej Európe, menší počet mimovládnych organizácií sústreďuje svoju činnosť do Ázie, na Blízky Východ a Kubu. Oblasť Latinskej Ameriky v práci slovenských mimovládnych organizácií zatiaľ nerezonuje.

Sektorové zameranie projektov slovenských rozvojových mimovládnych organizácií je najmä na zdravotníctvo a sociálnu starostlivosť, vzdelávanie, dostupnosť pitnej vody, fair trade a podporu malých podnikateľov, ale aj demokratizačných procesov a poskytovanie know-how.

Slovenské mimovládne organizácie sú aktívne aj v oblasti formovania politiky EÚ voči východným susedom. Významnou v tomto smere bola medzinárodná konferencia pripravená RC SFPA „Strategický rámec pre východnú politiku EÚ: hľadanie nového prístupu“, ktorá sa konala v Bratislave 9. – 12. novembra 2006, kde sa okrem expertov z európskych think tankov zúčastnili riaditelia plánovacích odborov

7 členských krajín EÚ vrátane predsedníckych krajín Fínska a Nemecka. Konferencia v Bratislave bola zaradená medzi konferencie v Helsinkách (máj 2006) a Berlín (december 2006), na ktorých sa diskutovali nové iniciatívy v politike EÚ voči východným susedom, ktoré pripravili spoločne Nemecko a Fínsko počas svojich predsedníctiev v EÚ.

Bolo vyhlásených niekoľko verejných zbierok pre pomoc v zahraničí: pre pomoc záplavami postihnutému Rumunsku (ADRA Slovensko), pre obeť zemetrasenia na Jáve (Slovenská katolícka charita, UNICEF, ADRA, Slovenský Červený kríž, Človek v ohrození, Ekumenická rada cirkví, Evanjelická DIAKONIA) a na pomoc civilnému obyvateľstvu postihnutému vojnovým konfliktom v Libanone (Človek v ohrození, Slovenská katolícka charita). V rámci posthumanitárnej pomoci sa realizovali projekty pre obeť tsunami (Človek v ohrození, MAGNA – Deti v núdzi, Slovenská katolícka charita). Zemetrasením postihnutému Pakistanu (v roku 2005) poskytovali posthumanitárnu pomoc Slovenský Červený kríž, OZ Človek v ohrození a ADRA.

Väčšina slovenských mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti zahraničnej rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci má svoje zastúpenie v Platforme mimovládnych rozvojových organizácií (Platforma MVRO). Platforma MVRO je jedným z priamych aktérov v oblasti zahraničnej rozvojovej a humanitárnej pomoci, spolupráce a politiky Slovenskej republiky, aktívne pôsobí aj na úrovni Európskej únie a spolupracuje s rôznymi inštitúciami zameranými na rozvoj v ekonomicky menej rozvinutých krajinách.

Celoslovenské iniciatívy a diskusie o dobrovoľníctve

Od roku 2006 začína činnosť v oblasti dobrovoľníctva na celoslovenskej úrovni vyvíjať občianske združenie C.A.R.D.O. Pod jeho vedením za podpory Ministerstva školstva SR a za účasti organizácií pracujúcich s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami na území celého Slovenska sa v roku 2007 začal realizovať projekt národného virtuálneho dobrovoľníckeho centra¹. Od tohto obdobia C.A.R.D.O. pracuje na vytváraní siete spolupracujúcich dobrovoľníckych organizácií, s ktorými organizuje tematicky zamerané stretnutia. Posledné stretnutia sa venovali spoločnému celoslovenskému zviditeľ-

¹ Blížšie pozri www.dobrovolnictvo.sk.

neniu Medzinárodného dňa dobrovoľníkov 2007 a legislatíve dobrovoľníctva na Slovensku.

V roku 2007 dobrovoľnícke organizácie začali viesť diskusie o právnej úprave dobrovoľníctva. V januári 2008 zorganizovala Nadácia Otvorenej spoločnosti v spolupráci s C.A.R.D.O. a 1. SNSC medzinárodný seminár o legislatíve dobrovoľníctva v krajinách strednej a východnej Európy, na ktorom sa zúčastnili experti a expertky z deviatich krajín. Seminár rozpútal ďalšie stretnutia k právnej úprave dobrovoľníctva. V súčasnosti tím právnikov 1. SNSC spolu so zástupcami/zástupkyňami dobrovoľníckych organizácií pripravuje prvý legislatívny návrh právnej úpravy dobrovoľníctva.

Medzitým Ministerstvo školstva SR pripravilo zákon o podpore práce s mládežou, ktorý bol v roku 2008 schválený. V niekoľkých paragrafoch sa zákon venuje tzv. mládežníckemu dobrovoľníctvu. Definuje mládežníckeho dobrovoľníka, dohodu o dobrovoľníckej službe a povinnosti organizácií pri zabezpečení dobrovoľníckej služby. (Brozmanová Gregorová, Mračková, Marček, 2009)

Postavenie a činnosť MNO vo svetle výskumov verejnej mienky

Podľa reprezentatívneho výskumu IVO z novembra 2006 na vzorke 1040 dospelých obyvateľov SR sa dôveryhodnosť mimovládnych organizácií v očiach občanov oproti roku 2005 zmenila iba nepatrne. V novembri 2006 mimovládnym organizáciám dôverovalo 47 % a nedôverovalo 39 % občanov, kým rok predtým bolo dôverujúcich 49 % a nedôverujúcich 39 %. Nepokračoval teda trend nárastu dôvery z rokov 2003 – 2005. Pokles podielu dôverujúcich a nárast vyháňavých odpovedí je však príliš malý na to, aby sa dalo hovoriť o skutočnom zmenšení kredibility mimovládnych organizácií. Mimovládne organizácie sa ešte vždy tešia výrazne vyššej dôvere verejnosti ako politické strany. (Strečanský a kol., In: Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti, 2007)

Ako ukázala analýza, mimovládnym organizáciám vo zvýšenej miere dôverujú ľudia s vyšším vzdelaním; občania maďarskej národnosti; ďalej prozápadne orientovaní respondenti (t. j. tí, čo podporujú členstvo SR v EÚ a NATO) a ľudia, ktorí priaznivejšie hodnotia vývoj spoločnosti po páde komunizmu.

Na záver možno konštatovať, že jednotlivé udalosti dokumentujúce roz-

voj tretieho sektora na Slovensku po roku 1989 dokazujú, že patrí k dôležitým segmentom súčasnej slovenskej spoločnosti a môže zohrať významnú úlohu pri formovaní politického, sociálneho či kultúrneho života občanov. Obe jeho základné roly – poskytovanie služieb a obhajoba záujmov – si v rôznej miere našli v našich podmienkach svoje uplatnenie. Pred mimovládnymi organizáciami na Slovensku stojí zároveň mnoho výziev. Reakcia na ne bude odpoveďou na otázku, aká je udržateľnosť tretieho sektora na Slovensku v budúcnosti.

Ďalšie úlohy a otázky na zamyslenie

- ? *Akú mediálnu kampaň zameranú na konkrétnu neziskovú organizáciu alebo jej projekt poznáte? Ako ju osobne vnímate?*
- ? *Aký je váš osobný názor na dôveryhodnosť mimovládnych organizácií? Uveďte na konkrétnom príklade.*
- ? *Skúste vybrať z uvedených udalostí, ktoré považujete pre rozvoj tretieho sektora na Slovensku za kľúčové.*

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BARÁT, J. a kol.: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2000. ISBN 80-968095-3-9
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. – MRAČKOVÁ, A. – MARČEK, E.: Analýza dobrovoľníctva na Slovensku. Bratislava : PDCS a PANET, 2009.
- BÚTORA, M. – FIALOVÁ, Z.: *Neziskový sektor a dobrovoľníctvo na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava : SPACE, 1995. ISBN 80-09674-80-09
- BÚTOROVÁ, Z. – BÚTORA, M.: *Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo očami verejnej mienky I*. 1. vyd. Bratislava : SPACE, 1996. ISBN 80-967403-3-4
- BÚTORA, M. – KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ED.): Slovensko 2005. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : IVO, 2006. ISBN 80-88935-84-9
- BÚTORA, M. – KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ED.): Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : IVO, 2007. ISBN 978-80-88935-92-6
- BÚTORA, M. – KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ED.): Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : IVO, 2008. ISBN 80-89345-01-4
- KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ED.): Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-61-X
- KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ED.): Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava : IVO, 2005. ISBN 80-88935-75-X
- MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.) : *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- PIROŠÍK, V.: Legislatívny vývoj mimovládnych organizácií. In: MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.) : *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- Rozvoj verejnoprospešných služieb pre zvýšenie zamestnanosti v treťom sektore, zriadenie pilotných centier poskytujúcich služby rodinám s deťmi. Bratislava : Slovenský Červený kríž, 2007. In: www.equalslovakia.sk Správa o stave slovenských nadácií. Analýza údajov za rok 2007. Bratislava : Fórum donorov, 2008.
- STREČANSKÝ, B.: *My a oni alebo spolu? Vplyv mimovládnych neziskových organizácií na rozhodovacie procesy vo višegrádskych krajinách – Slovensko*. Tokyo: The Sasakawa Peace Foundation, The Sasakawa Central Europe Fund, 2008.
- TÓTH, K.: Tretí sektor po roku 1989. In: www.ngoemmanual.org
- 2 % ľudia ľuďom. Kniha o využití 2 %. Bratislava : CPF, 2006.
- www.cpf.sk
- www.donorsforum.sk
- www.donorsforum.sk
- www.government.gov.sk
- www.ivo.sk
- www.ludia-ludom.sk
- www.ngoemmanual.org
- www.nonprofit.sk
- www.partnerstva.sk
- www.panet.sk

Slovenský právny systém je systémom tzv. kontinentálneho práva (*law in books*). Je preň typická istá rigidnosť a formalizmus, ktorý vyplýva z toho, že zákon v našom prostredí „robí“ výhradne parlament a nie sudca či iný subjekt aplikačnej praxe. V porovnaní so systémom precedentného práva (*law in action*), uplatňovaným najmä v angloamerickom prostredí, sa tak na Slovensku pri vzniku akýchkoľvek právnických osôb, mimovládne organizácie (MVO) nevynímajúc, už historicky kladie väčší dôraz na presné zakotvenie foriem činnosti a štruktúr a na vznik a registráciu takýchto osôb ako na samotný obsah činnosti. Dôsledkom potom je, že aj akákoľvek právna forma MVO v Slovenskej republike sa musí „vtesnať“ do zákonom stanovených organizačných foriem. Neinkorporované neformálne zoskupenia a iniciatívy občanov nemôžu mať u nás – povedzme na rozdiel od USA – postavenie porovnateľné s postavením registrovaných MVO a len veľmi zriedka môžu vystupovať ako subjekty práva.

Mimovládna organizácia ako právnická osoba

V rámci prehľadu legislatívneho vývoja MVO je potrebné sa zastaviť pri kľúčovom pojme, od ktorého sa odvíjajú aj všetky mimovládne právne formy. Ide o termín „právnická osoba“. Ako už totiž bolo naznačené v 2. kapitole, jedným zo základných znakov MVO je ich určitá formalizácia (inštitucionalizácia). Rečou práva teda pri MVO nejde o akési „obyčajné“ fyzické osoby, ale o tzv. právnické osoby.

Termín právnická osoba teda vyjadruje určitú formu združovania ľudí. Tento pojem sa v Európe historicky datuje približne od začiatku 19. storočia, a to pod názvom „morálna osoba“. V kontinentálnom práve sa pojem morálnej, t. j. právnickej osoby objavil napr. v § 26 rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB) v roku 1811, ktorý bol v Rakúsku a v rokoch 1918 – 1950 aj v Československu všeobecným predpisom o právnických osobách. Hlavným znakom právnickej osoby je predovšetkým majetok, t. j. vecný substrát. To znamená, že akékoľvek združenie fyzických alebo právnických osôb je právnickou osobou vtedy, ak je majetok tejto právnickej osoby **oddelený** od majetku jej členov, t. j. nie je majetkom tých, ktorí právnickú osobu založili. Podobné stanovisko zastávali aj sudy, a to už napr. od čias prvej ČSR.¹ V našom právnom poriadku bol však pojem právnická osoba po roku 1960 nahradený pojmom „organizácia“, aby sa k nemu opätovne vrátilo po roku 1989. (Haňdiak, 200, s. 18)

Z uvedeného teda už čiastočne vyplýva, že základný právny predpis, ktorým treba začať pri štúdiu postave-

nia jednotlivých MVO, je **Občiansky zákonník**, t. j. zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov. Ten v § 18 definuje ako subjekty spôsobilé mať práva a povinnosti (právnú subjektivitu) okrem fyzických osôb aj právnické osoby. Mimovládne organizácie sú v tomto ponímaní právnickými osobami. Na účely Občianskeho zákonníka (§ 18 ods. 2) sa totiž považujú za tzv. „združenia fyzických alebo právnických osôb“ (občianske združenia, verejnoprospešné organizácie, ale aj komory, obchodné spoločnosti, politické strany, cirkvi, ...), resp. „účelové združenia majetku“ (nadácie, neinvestičné fondy).²

Z nadväzujúcich ustanovení zákona vyplýva, že **na zriadenie právnickej osoby je v zásade potrebná písomná zmluva alebo zakladacia listina**. Právnické osoby vznikajú dňom, ku ktorému sú zapísané do obchodného alebo do iného zákonom určeného registra, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak. Možnosť MVO, resp. aj akýchkoľvek iných právnických osôb nadobúdať práva a povinnosti vzniká až odo dňa účinnosti zápisu do takéhoto registra. MVO teda začína formálne existovať až po absolvovaní tohto kroku. Zároveň však treba v tejto súvislosti pripomenúť, že jednotlivé zákony upravujúce právnú formu tej ktorej MVO majú aj osobitné ustanovenia o svojom vzniku. Znamená to, že v prípade kolízie týchto ustanovení so všeobecnými ustanoveniami Občianskeho zákonníka sa musia v zmysle zásady *lex specialis derogat legi generali* (konkrétnejší zákon má prednosť pred všeobecnejším) aplikovať normy jednotlivých zákonov, a nie zákonník. **Všetky právnické osoby, vrátane MVO, musia mať v zmysle Občianskeho zákonníka už pri svojom zriadení určený svoj názov**. Pri neoprávnenom použití názvu právnickej osoby, rovna-

1 Pozri napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu vo veci Vážny 3801: „Na strane právnickej osoby musí byť jednotná, tak prejavená vôľa, aby právnická osoba mala svoje vlastné imanie, slúžiace určitému účelu, aby právnická osoba bola nositeľkou práv a povinností voči tretí osobám (...)“.

2 Občiansky zákonník pozná celkovo štyri druhy právnických osôb: okrem spomínaných združení fyzických alebo právnických osôb, resp. účelových združení majetku sú to ešte jednotky územnej samosprávy a tzv. iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon.

ko ako aj pri neoprávnenom zásahu do dobrej povesti právnickej osoby, sa môže MVO domáhať súdnej ochrany, a to prostredníctvom zdržovacej, odstraňovacej, resp. satisfakčnej žaloby.¹ Záverom tejto časti teda možno konštatovať, že slovenský Občiansky zákonník ako všeobecný právny predpis určujúci základné rámce pre všetky právnické osoby zreteľne vychádza z rozlišovania **právnických osôb s osobným substrátom** (korporácie) a **právnických osôb s majetkovým substrátom** (nadácie a fondy). Definícia akejkoľvek právnych foriem MVO potom vždy spadá do jednej z týchto dvoch kategórií.

05.2 Širšie a užšie vymedzenie mimovládnych organizácií

Korporácie, nadácie a fondy však v sebe *stricto sensu* zahŕňajú oveľa širší okruh subjektov ako len organizácie, ktoré v bežnom jazyku charakterizujeme ako mimovládne (neziskové). V ponímaní slovenských právnych teoretikov môžu byť korporácie, nadácie a fondy tak subjektom súkromného, ako aj verejného práva (štátom zriaďovaná časť fondov sa v zásade považuje za verejnoprávne nadácie). MVO väčšina odborníkov zaraďuje do oblasti súkromného práva.

Z tohto pohľadu možno medzi **korporácie**, čiže združenia fyzických alebo právnických osôb, zaradiť:

- občianske združenia, spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia a kluby, t. j. subjekty upravené zákonom č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v platnom znení,
- politické strany a hnutia čiže právnické osoby založené zákonom č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach,
- cirkvi a náboženské spoločnosti a nimi založené komunity, rády, spoločnosti a iné spoločenstvá, ktoré sú upravené v zákone č. 308/1991 Zb. o postavení cirkví a náboženských spoločností v aktuálnom znení,
- niektoré združenia, ktoré sú zriadené priamo zákonom – tzv. pro-

fesijné komory (advokátska, notárska, exekútorská, ...),

- obchodné spoločnosti, príp. družstvá, teda subjekty založené podľa Obchodného zákonníka (zákona č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov),
- verejnoprospešné organizácie vznikajúce v zmysle zákona č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v aktuálnom znení.

Nadáciami, t. j. účelovými združeniami majetku, treba zasa rozumieť:

- súkromnoprávne nadácie vznikajúce podľa zákona č. 34/2002 Z. z. o nadáciách,
- verejnoprávne nadácie – fondy upravené osobitnými zákonmi,
- neinvestičné (súkromnoprávne) fondy zriaďované v zmysle zákona č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch.

V **širšom zmysle slova** možno za mimovládne, resp. neziskové považovať všetky vyššie uvedené subjekty². Špecifikom inštitúcií mimovládneho sektora však je, že musia fungovať na základe určitého stupňa organizovanosti, oddelenia od štátu, samosprávy, neziskovosti a dobrovoľníctva. Z tohto pohľadu, t. j. v **užšom zmysle slova**, spĺňa charakteristické znaky MVO v plnom rozsahu len **päť kategórií subjektov**: občianske združenia upravené zákonom č. 83/1990 Zb., ďalej neziskové organizácie podľa zákona č. 213/1997 Z. z., nadácie v zmysle zákona č. 34/2002 Z. z., neinvestičné fondy zriaďované zákonom č. 147/1997 Z. z. a cirkvi a spoločenstvá vznikajúce podľa zákona č. 308/1991 Zb. Vzhľadom na špecifické postavenie cirkví sa však v ďalšom texte zameriavame výhradne na analýzu vyššie uvedených štyroch právnych foriem MVO.

Na záver tejto časti možno zhrnúť, že právna úprava mimovládneho sektora má v našom právnom poriadku **tri základné úrovne**:

- ústavnú,
- zákonnú,

¹ Konkrétne ide o možnosť MVO žiadať na súde, aby sa neoprávnený užívateľ zdržal tohto svojho užívania (zdržovacia žaloba), príp. aj odstránil závadný stav (odstraňovacia žaloba), pričom sa zároveň možno domáhať aj primeraného zadosťučinenia, ktoré sa môže požadovať i v peniazoch (satisfakčná žaloba).

² Pri tejto širšej interpretácii sem môžeme zaradiť aj obchodné spoločnosti, pretože Obchodný zákonník umožňuje založiť spoločnosť s ručením obmedzeným, resp. akciovú spoločnosť aj za iným účelom, ako je podnikanie, pokiaľ to osobitný zákon nezakazuje. Rovnako je možné zahrnúť tu i profesionálne komory, teda minimálne tie, ktoré nemajú povinné členstvo.

- podzákonnú¹.

Zákonná úroveň má zároveň tri podúrovne – najvšeobecnejšiu, všeobecnú a osobitnú. Najvšeobecnejšia je obsiahnutá v Občianskom zákonníku pri úprave tzv. právnickej osoby. Predmetom všeobecnej podúrovne, ktorá nadväzuje na ústavnú úpravu, sú právne normy obsiahnuté v jednotlivých zákonoch upravujúcich tú-ktorú právnu formu MVO, resp. aj politické strany, cirkvi, príp. aj odbory. Do osobitnej podúrovne treba nakoniec zaradiť špeciálne zákony, ktorými sú zriadené konkrétne právnické osoby, a to tak v podobe združenia majetku, ako aj osôb. Čiže napr. profesijné komory, jednotlivé fondy, Slovenský Červený kríž, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva a pod.²

05.3 Ústavnoprávny vývoj mimovládnych organizácií

Slovenská republika (SR) je demokratický a právny štát (čl. 1 Ústavy SR). Jedným z atribútov právneho štátu je aj ústavnosť (konštitucionalizmus) a zákonnosť (legalita), čiže inými slovami, viazanosť štátu právom. Ústavnosť je pritom jadrom zákonnosti, najmä jej zásada všeobecnej viazanosti všetkých platným právom a zásada postupu štátnych orgánov a štátnych inštitúcií na základe zákona. (Prusák, 1995, s. 169) Pregnantne to vyjadruje aj tzv. generálna interpretačná norma, teda čl. 152 ods. 4 Ústavy SR, v zmysle ktorého „výklad a uplatňovanie (...) zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s ústavou“.

Aj preto možno legislatívny vývoj slovenských mimovládnych organizácií skúmať len výhradne v rámci, ktoré vytvorili všeobecnejšie predpisy, najmä „zákon zákonov“, t. j. ústava, a tiež medzinárodné zmluvy, ktoré majú prednosť pred slovenskými zákonmi a ktorými je SR viazaná. Na dobré pochopenie inštitucionálnej úpravy MVO je preto nevyhnutné oboznámiť sa aspoň v stručnosti so základnými ústavnými a medzinárodnými dokumentmi z tejto oblasti, a to aj v širšej historickej per-

¹ Do podzákonnej úrovne úpravy MVO možno zaradiť napr. niektoré vykonávacie vyhlášky ministerstiev, opatrenia ústredných orgánov štátnej správy (napríklad v rámci účtovníctva) a pod.

² Pozri aj 2. kapitolu

spektíve našich moderných dejín, t. j. od roku 1918.

05.3.1 Vývoj od roku 1918 do roku 1992

Právo tvoriť spolky, ktoré možno pokladať za historického predchodcu práva zaručeného čl. 29 Ústavy SR, sa priznávalo už **Ústavou z roku 1920** v § 113 ods. 1, a to spolu so slobodou tlače a právom zhromažďovať sa. Výkon spolčovacieho práva odkazoval § 113 ods. 1 na osobitný zákon. Podľa § 113 ods. 2: „*Spolok môže byť rozpustený len keď jeho činnosťou bol porušený trestný zákon alebo verejný pokoj a poriadok.*“ Podľa § 113 ods. 3 zákonom sa mohli zaviesť obmedzenia pre zakladanie zárobkových spolkov a pre účasť cudzincov v politických spolkoch. Týmto spôsobom sa mohlo ustanoviť, akým obmedzeniam podliehajú zásady § 113 za vojny, alebo vtedy, ak vo vnútri štátu vypuknú udalosti ohrozujúce zvýšenou mierou republikánsku štátnu formu, ústavu alebo verejný pokoj a poriadok.

Ústava Slovenskej republiky prijatá v roku 1939 v § 84 ustanovila: „*Shromažďovacie, tlačové a spolčovacie právo sa zabezpečuje v medziach zákonnych ustanovení.*“

Spolčovacie právo sa zaručilo **ústavným zákonom č. 150/1948 Zb.**, dokiaľ sa tým neohrozuje ľudovodemokratické zriadenie alebo verejný pokoj a poriadok (§ 24 ods. 1) s tým, že jeho výkon upravujú zákony (§ 24 ods. 2).

Ústava ČSSR z roku 1960 spolčovacie právo ani právo slobodne sa združovať nezaručila.

Listinou základných práv a slobôd (ústavným zákonom č. 23/1991 Zb.) sa ustanovilo: „*Právo slobodne sa združovať je zaručené. Každý má právo spolu s inými združovať sa v spolkoch, spoločnostiach a iných združeniach.*“ (čl. 20 ods. 1). „*Občania majú právo zakladať aj politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich*“ (čl. 20 ods. 2). „*Výkon týchto práv možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, ochranu verejnej bezpečnosti a verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.*“ (čl. 20 ods. 3). „*Politické strany*

a politické hnutia, ako aj iné združenia sú oddelené od štátu.“ (čl. 20 ods. 4). (Drgonec, 1999, s. 109 – 110)

05.3.2

Medzinárodne záväzné dohovory

Právna úprava čl. 20 Listiny základných práv a slobôd z roku 1991 nadviazala na medzinárodný štandard dohovorov o ľudských právach, hlavne na Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ďalej Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a čiastočne aj na čl. 15 Dohovoru o právach dieťaťa. Všetky tieto dohovory majú v zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR prednosť pred našimi zákonmi.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Podľa Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ktorý u nás formálne nadobudol platnosť v roku 1976: „Každý má právo na slobodu združovať sa s inými, aj právo zakladať na ochranu svojich záujmov odborové organizácie a pristupovať k nim“ (čl. 22 ods. 1). A ďalej: „Výkon tohto práva sa nesmie žiadnym spôsobom obmedzovať, výnimkou sú obmedzenia, ktoré sú ustanovené zákonom a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej alebo verejnej bezpečnosti, verejného poriadku, ochrany verejného zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Nič v tomto článku nebráni zákonom obmedziť výkon tohto práva príslušníkom ozbrojených síl a polície.“ (čl. 22 ods. 2)

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Podľa čl. 11 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Dohovor), ktorý sa stal záväzným pre Československú federatívnu republiku, resp. pre SR od 18. marca 1992, „každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými, včítane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich“. V zmysle nasledujúceho ustanovenia (čl. 11 ods. 2): „Na výkon týchto práv sa nemôžu uvaliť žiadne obmedzenia okrem tých, ktoré ustanovuje zákon a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrana

zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Tento článok nebráni uvaleniu zákonných obmedzení na výkon týchto práv príslušníkmi ozbrojených síl, polície a štátnej správy“. K čl. 11 Dohovoru zároveň existuje aj bohatá judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu (ESLP), ktorý toto ustanovenie ďalej spresňuje a interpretuje aj vo vzťahu k MVO¹. Napriek tomu, že Dohovor v nijakej podobe neobsahuje právnu úpravu tzv. negatívneho práva na združovanie, ESLP v rámci svojej rozhodovacej činnosti vyjudikoval pri tejto príležitosti ako súčasť čl. 11 Dohovoru aj tzv. právo na nezdzružovanie. Obsahom tohto „práva“ je, že nikto nemôže byť donucovaný vstupovať do odborovej organizácie, aby si tým zachoval pracovný pomer. Naopak pod právo na nezdzružovanie nespadá nútené členstvo v organizáciách, ktoré plnia verejnoprávne ciele. (Svák, 2002, s. 11)

05.3.3

Ústava Slovenskej republiky

Ako už bolo uvedené v úvode tejto časti, ústavnoprávna úprava je základným rámcom, v ktorom sa pohybuje „právny život“ akéhokoľvek subjektu na území demokratického a právneho štátu. Z neho potom vychádza zákonná i podzákonná úprava, ako aj všetky akty aplikácie práva (individuálne rozhodnutia štátnych orgánov, napr. Ministerstva vnútra SR ako registrového orgánu o ne/zaregistrovaní vybraných právnych foriem MVO).

Platná Ústava SR (ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v aktuálnom znení) v čl. 29 stanovuje: „Právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach.“ (čl. 29 ods. 1). „Občania majú právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich.“ (čl. 29 ods. 2). „Výkon práv podľa odsekov 1 a 2 možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a

1 Ako pars pro toto pozri napr. Chassagnou a ostatní v. Francúzsko, Artico v. Taliansko, Le Compte, Van Leuven a De Meyere v. Belgicko, ale tiež Balmer-Scharfothová a ostatní v. Švajčiarsko a pod. (www.echr.coe.int).

slobôd iných.“ (čl. 29 ods. 3). „*Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia sú oddelené od štátu.*“ (čl. 29 ods. 4).

Podľa J. Sváka obsahuje Ústava SR celkovo tri ústavné princípy združovacieho práva: **princíp dobrovoľnosti**, **princíp záujmovosti** (spoločného cieľa) a **princíp oddelenosti od štátu**.¹ Iný ústavný právnik, Ján Drgonec však napr. v súvislosti s dikciou čl. 29 ods. 1 Ústavy SR zdôrazňuje aj to, že právo slobodne sa združovať patrí k ústavným normám „s terminologickou nadbytočnosťou“, nakoľko sa v tomto ustanovení spájajú slová „právo“ a „sloboda“. (Drgonec, 2004, s. 220) Ten istý autor zároveň v inej práci upozorňuje na rozdiel úpravy združovacieho práva v Ústave SR v porovnaní s čl. 11 Dohovoru. Slovenský základný zákon totiž okrem práva podľa čl. 29 pozná ešte aj osobitne garantované právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych záujmov (čl. 37 ods. 1), pričom výkladom Ústavy SR možno podľa Drgonca dospieť k záveru, že čl. 29 ods. 1 sa zaručuje právo slobodne sa združovať **za iným účelom**, ako je združovanie na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov (Drgonec, 1999, s. 115)².

Rovnako ako iné práva garantované Ústavou SR, ani združovacie právo nie je absolútne a neobmedziteľné. Podmienky obmedzenia tohto práva sú pritom do veľkej miery porovnateľné napr. s podmienkami obmedzenia slobody prejavu, práva na informácie či práva pokojne sa zhromažďovať. Aj v tomto prípade teda musí byť súbežne splnená tzv. formálna podmienka a zároveň dve materiálne podmienky. V prvom rade to teda znamená, že právo podľa čl. 29 Ústavy SR možno formálne obmedziť **výhradne zákonom**, nie právnym predpisom nižšej právnej sily (nariadením vlády, vyhláškou ministerstva a pod.). Prvou materiálnou podmienkou je, že takéto obmedzenie sleduje **jeden zo štyroch legitímnych cieľov**, ktorými sú bezpečnosť štátu, ochrana verejného poriadku, predchádzanie trestným činom a ochrana práv a slobôd iných. Druhou podmienkou

1 K podrobnému výkladu jednotlivých princípov združovacieho práva pozri Svák, 2002, s. 10 – 13.

2 K podrobnostiam súvisiacim s komplikovaným rozlišovaním medzi predmetom a obsahom ústavnej ochrany zaručenej čl. 29 a 37 Ústavy SR pozri tiež Drgonec, 1999, s. 118.

zasa je, že takýto zásah do združovacieho práva je v „**demokratickej spoločnosti nevyhnutný**“ (*necessary in democratic society*). Pri výklade a uplatnení tejto druhej podmienky je pritom do veľkej miery dôležitá aj interpretačná prax Ústavného súdu SR (viď napr. PL. ÚS 15/98), príp. i Európsky súd pre ľudské práva.

05.4 Zákonná úprava mimovládnych organizácií

Ako sme už uviedli, v centre pozornosti tejto kapitoly sú štyri kategórie organizácií, ktoré v plnom rozsahu spĺňajú charakteristické znaky MVO. Sú to: 1. občianske združenia, 2. neziskové organizácie, 3. nadácie a 4. neinvestičné fondy. V nasledujúcich riadkoch sa zameriame na stručnú analýzu obsahu týchto jednotlivých právnych foriem³, ale rovnako aj na opis vonkajších okolností, ktoré zrod tej-ktorej formy MVO determinovali.

05.4.1 Občianske združenie

Občianske združenia tvoria najviditeľnejšiu a zároveň najpočetnejšiu skupinu slovenských MVO. V súčasnosti ich je na Slovensku okolo dvadsaťtisíc, t. j. 95 % zo všetkých MVO.

Pod občianskym združením sa rozumie skupina ľudí s právnou subjektivitou, ktorí sa združili kvôli určitému špecifickému cieľu. Podstatu občianskeho združenia teda tvorí personálny substrát (*unitas personarum*). Synonymami pojmu „občianske združenie“ sú výrazy ako spolok, spoločnosť, zväz, hnutie, klub a pod. Podstatné pritom je, aby takto združení občania – bez ohľadu na názov asociácie – boli registrovaní ako združenie podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov.

Zákon o združovaní občanov bol prijatý ešte Federálnym zhromaždením ČSFR, a to dňa 27. marca 1990. OZ tak boli vôbec prvou demokratickou práv-

3 Komplexnejšie spracovanie obsahu jednotlivých právnych foriem MVO vrátane druhov účelov, registrácie, povinností voči verejnosti, podnikania či daňového a finančného pôsobenia pozri napr. In.: Hrubala – Haňdiak – Machalová, 1999, Haňdiak, 2002, Košičiarová – Kelley, 2004 a pod.

nou formou MVO v našej histórii po roku 1989. V ten istý deň bol schválený aj zákon č. 84/1990 Zb. o zhromažďovaní práve a zákon č. 85/1990 Zb. o petičnom práve. Tieto tri právne predpisy sa spolu zvyknú nazývať ako „veľká triáda“. Zákon o združovaní občanov, rovnako ako aj ostatné dva spomínané predpisy, sa na naše pomery vyznačuje mimoriadnou právnou stabilitou (za 19 rokov svojej existencie bol zmenený a doplnený iba trikrát, aj to len menšími technickými novelami), jednoduchosťou a tiež **liberálnym „duchom“**. I to je bezpochyby jedným z dôvodov, prečo v priemere až 95 zo 100 slovenských mimovládnych organizácií má práve formu občianskeho združenia.

Zákon o združovaní občanov nevymedzuje účel, na ktorý by mali občania zakladať združenia. Občania sa teda môžu združiť za akýmkoľvek účelom. Občianske združenie vzniká registráciou, pričom registrovým orgánom je Ministerstvo vnútra SR.

Čo sa týka vnútroorganizačnej štruktúry občianskych združení, zákon neurčuje žiadne povinné orgány a necháva to teda plne na vôli tejto právnickej osoby. Rovnako žiadne obmedzenia zákon nekladie ani na veľkosť združenia, resp. počet členov či povinnosti voči verejnosti (výročné správy a pod).

Zákon o združovaní občanov nemá špeciálne ustanovenia, ktorými by upravoval podnikanie občianskych združení. Ak združenie chce, môže vykonávať aj klasickú podnikateľskú činnosť, ale len na základe osobitných predpisov upravujúcich podnikanie, pričom musí mať na to aj živnostenské oprávnenie. Existujú však i právne názory, ktoré zdôrazňujú, že napr. činnosť vykonávaná v rámci poslania občianskeho združenia, o ktorej je zo stanov združenia zrejmé, že je činnosťou za účelom ktorej občianske združenie vzniklo, **nie je podnikaním** a netreba si na ňu teda vybavovať ani príslušné oprávnenia. (Hrubala, 1999, s. 54)

V súvislosti s občianskymi združeniami však treba pre úplnosť spomenúť ešte aj existenciu tzv. **medzinárodných združení (organizácií)**. Tie sú dodnes upravené starým zákonom č. 116/1985 Zb. o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike. Organizáciou s medzinárodným prvkom sa podľa tohto zákona rozumie medzinárodná mimovládna or-

ganizácia, ďalej organizácia cudzích štátnych príslušníkov, ktorá je združením s činnosťou analogickou ako činnosť občianskych združení založených podľa zákona o združovaní občanov a rovnako aj osobitná organizácia na zastúpenie (česko)slovenských záujmov v medzinárodnej mimovládnej organizácii. Tento zákon je však podľa viacerých prejavom socialistickej legislatívy, ktorý je v súčasnosti neúčelný. Medzi hlavné nedostatky zákona sa považuje napr. skutočnosť, že táto právna úprava nereflektuje nové, porevolučné ponímanie právnej subjektivity, a tiež, že stanovuje odlišný režim pre cudzincov, čo nie je celkom v súlade s ústavnými princípmi, najmä s princípom slobody združovania, ktorý nediferencuje medzi občanmi a cudzincami. (Haňdiak, 2002, s. 23)

Ako založiť občianske združenie

Návrh na založenie/registráciu OZ môžu podávať najmenej traja občania, z ktorých aspoň jeden musí byť starší ako 18 rokov (tzv. prípravný výbor). Registrovým orgánom je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (MV SR). Prípravný výbor predloží na MV SR tri podklady: stanov OZ, návrh na registráciu a správny poplatok – kolok v príslušnej nominálnej hodnote.

V stanovách musí byť uvedené minimálne: a) názov OZ, b) sídlo, c) cieľ jeho činnosti, d) orgány OZ, spôsob ich ustanovovania, určenie orgánov a funkcionárov oprávnených konať v mene OZ, e) ustanovenia o organizačných jednotkách, pokiaľ budú zriadené a pokiaľ budú konať vo svojom mene a f) zásady hospodárenia. Názov OZ sa musí líšiť od názvu právnickej osoby, ktorá už vyvíja činnosť na území Slovenskej republiky. Stanovy OZ sa podávajú na MV SR v dvoch vyhotoveniach (kópiách).

Návrh na registráciu je sprievodný list pripojený k stanovám OZ. Návrh podpisujú členovia prípravného výboru a uvedú svoje mená a priezviská, rodné čísla a bydliská. Ďalej uvedú, kto z členov starších ako 18 rokov je splnomocnencom oprávneným konať v ich mene.

Poslednou vecou, ktorú treba pripojiť na MV SR, je tzv. správny poplatok, čiže kolok. V súčasnosti je tento poplatok vo výške 66 eur.

Pokiaľ MV SR nezistí dôvod na odmi-

etnutie registrácie, vykoná ju do 10 dní. Ak splnomocnencovi prípravného výboru nebolo do 40 dní od začatia konania doručené rozhodnutie MV SR, platí, že OZ vznikne dňom nasledujúcim po uplynutí tejto lehoty. V prípade, že stanovy, resp. iné podklady nie sú kompletne, resp. súladné so zákonom, MV SR registráciu odmietne. Proti odmietnutiu registrácie sa možno odvolať na súd.

Podrobnosti o registrácii OZ, vrátane vzorových stanov a návrhu na registráciu, možno nájsť na webstránke MV SR (www.minv.sk), príp. na webstránke OZ Via Iuris (www.viaiuris.sk).

Úloha:

? *Pripravte návrh na založenie vlastného občianskeho združenia, ktoré bude pre Vás zaujímavé a užitočné. Vypracujte jeho stanovy a pripravte ho na registráciu. Uvažujte nad združením, na ktorého práci by ste sa skutočne chceli podieľať a ktorého založenie je reálne. K dispozícii máte v Prílohe 1 Vzor návrhu na registráciu občianskeho združenia a v Prílohe 2 Návod na vypracovanie stanov občianskeho združenia.*

05.4.2 Nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby

Ďalším typom mimovládnych korporácií sú tzv. neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby (neziskové organizácie). Táto právna forma MVO sa vyvinula v druhej polovici deväťdesiatych rokov z potreby nájsť výhodnejšiu štruktúru, ako dovtedy poskytovali občianske združenia na vykonávanie služieb vo verejnom (všeobecnom) záujme, avšak na báze určitej (účelovo viazanej) odplatenosti. Právne postavenie neziskových organizácií upravuje zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby. Spomedzi približne 22-tisíc slovenských MVO tvoria neziskové organizácie niečo menej ako 2 %.

Nezisková organizácia je podľa zákona o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby právnickou osobou poskytujúcou všeobecne prospešné služby za vopred určených a pre všetkých používateľov rovnakých podmienok, ktorej zisk sa

nesmie použiť v prospech zakladateľov, členov orgánov ani jej zamestnancov, ale sa musí použiť v celom rozsahu na zabezpečenie všeobecne prospešných služieb. Dva základné definíčné znaky tejto právnej formy MVO teda sú:

poskytovanie služieb ako predmet činnosti a **neziskovosť** ako základné kritérium fungovania tejto inštitúcie. Týmto druhým znakom sa zároveň nezisková organizácia odlišuje povedzme od podnikateľských subjektov, kde je práve ziskovosť hlavným motívom, resp. účelom vzniku.

V porovnaní s občianskym združením rozdielom pri neziskových organizáciách však nie je len uvedená bližšia špecifikácia účelu, ale napríklad aj proces vzniku, ktorý je v tomto prípade komplikovanejší (je potrebná zakladacia listina, štatút a čestné vyhlásenie zakladateľov), a rovnako aj registrový orgán. Tým už nie Ministerstvo vnútra SR, ako v prípade občianskych združení, ale miestne príslušný obvodný úrad.

Zákon o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby je **formálnejší** aj pri určovaní vnútroorganizačnej štruktúry. Stanovuje totiž minimálne tri „povinné“ orgány neziskovej organizácie (správna rada, riaditeľ, dozorná rada) a príp. aj ďalšie orgány, ak tak určí štatút. Inak sú upravené i povinnosti voči verejnosti: zatiaľ čo v prípade OZ neexistujú de facto žiadne, pri neziskových organizáciách zákon vyžaduje povinne vypracovať výročnú správu. Tá musí byť zároveň – aj spolu so štatútom – prístupná pre každého v sídle organizácie na nahliadnutie. Ročnú účtovnú závierku musí zasa za určitých okolností overiť auditor.

Nezisková organizácia **môže podnikat'** podľa osobitných predpisov (napr. Obchodný zákonník, živnostenský zákon), a to za podmienky, že touto činnosťou sa dosiahne účelnejšie využitie jej majetku a nebude ohrozená kvalita, rozsah a dostupnosť služieb, pre ktoré bola založená. Nezisková organizácia sa však nemôže zúčastňovať na podnikaní iných osôb, uzatvárať zmluvu o tichom spoločenstve a pod.

05.4.3

Nadácia

Nadácie boli známe už v rímskom práve. Na našom území bola úprava nadácií obsiahnutá už napr. vo Všeobecnom občianskom zákonníku (ABGB) z roku 1811. Po roku 1948 však československý právny poriadok pojem nadácia už neobsahoval. Táto právna forma sa vrátila až novelou Hospodárskeho zákonníka z roku 1990, kedy boli nadácie dočasne upravené ako samostatne nezárobkové právnické osoby. K istej „štandardizácii“, t. j. právnej úprave nadácií ako účelového združenia majetku, došlo následne prijatím novely Občianskeho zákonníka v roku 1991. V roku 1996 bol prijatý tzv. prvý nadačný zákon (zákon č. 207/1996 Z. z.), ktorý bol v roku 2002 zrušený a nahradený tzv. druhým nadačným zákonom (zákon č. 34/2002 Z. z.). Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách je platný a účinný dodnes.

V zmysle zákona o nadáciách je nadáciou účelové združenie majetku slúžiace na podporu verejnoprospešného účelu, ktoré sa ako právnická osoba zapisuje do registra, ktorý vedie Ministerstvo vnútra SR. Právny zrod nadácie teda prebieha v dvoch etapách: najprv sa tento subjekt založí prostredníctvom nadačnej listiny a následne Ministerstvo vnútra SR rozhodne o zápise. Spolu s nadačnou listinou však musí správca nadácie doložiť ministerstvu aj ďalšie dokumenty, ktorých môže byť dohromady až sedem.

Tak ako v prípade neziskových organizácií, aj zákon o nadáciách stanovuje nadáciám demonštratívny výpočet verejnoprospešných účelov a rovnako aj okruh orgánov, ktoré treba ustanoviť. Ide o správnu radu, správcu, dozornú radu (ak je majetok nadácie vyšší ako 165 969 eur, v ostatných prípadoch len ak tak ustanoví nadačná listina, revízora (ak nie je ustanovená dozorná rada) a príp. aj iný orgán, ak to ustanoví nadačná listina.

Nadácia je po skončení kalendárneho roka povinná vypracovať výročnú správu. Ako už bolo uvedené, povinnou je aj ročná účtovná závierka, ktorá musí byť vždy overená audítorom. Nadácia je podľa zákona povinná tiež poskytovať informácie o svojej činnosti a nakladaní s majetkom podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám.

Nadácia nemôže podnikáť s výnimkou prenechania nehnuteľností do nájmu, organizovania kultúrnych, vzdelávacích, spoločenských alebo športových akcií, ak touto činnosťou účinnejšie využíva svoj majetok a táto činnosť je v súlade s verejnoprospešným účelom nadácie. Nadácia zároveň nemôže, rovnako ako nezisková organizácia, uzatvárať zmluvu o tichom spoločenstve či použiť svoj majetok (prostriedky) na financovanie činnosti politických strán ani na prospech kandidáta na volenú funkciu.

Úloha:

? V skupine ste dostali k dispozícii každý sumu 3 320 Eur. Darca určil, že peniaze môžete využiť len na verejnoprospešný účel a vy ste sa rozhodli, že založíte na tento účel nadáciu. Vašou úlohou je vypracovať základ pre nadačnú listinu v nasledovnej štruktúre:

- názov a sídlo nadácie,
- verejnoprospešný účel, ktorý bude nadácia podporovať,
- hodnotu nadačného imania,
- dobu, na akú sa nadácia zriaďuje,
- počet členov orgánov nadácie, dĺžku funkčného obdobia a spôsob ich voľby,
- spôsob zvolávania, hlasovania a rokovania orgánov nadácie,
- podmienky nakladania s majetkom nadácie,
- určenie okruhu osôb, ktorým sa poskytnú jú prostriedky nadácie,
- ďalšie náležitosti, ktoré považujete za potrebné uviesť.

K dispozícii máte základné informácie o nadácii uvedené v predchádzajúcom texte a v Prílohe 3 v tabuľke o vybraných charakteristikách MVO.

05.4.4

Neinvestičný fond

Neinvestičné fondy (fondy), rovnako ako neziskové organizácie, tvoria približne 2 % z celkového počtu všetkých slovenských MVO. V súčasnosti ich u nás existuje približne 450. Právnym základom pre ich existenciu je zákon č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch.

V zmysle zákona o neinvestičných fondoch sú fondy neziskové právnické osoby, ktoré združujú peňažné

prostriedky určené na plnenie všeobecne prospešného účelu alebo individuálne určenej humanitnej pomoci pre jednotlivca alebo pre skupinu osôb, ktoré sa ocitli v ohrození života alebo potrebujú naliehavú pomoc pri postihnutí živelnou pohromou.

Tak ako v prípade neziskových organizácií či nadácií, aj zákon o neinvestičných fondoch obsahuje demonštratívny výpočet jednotlivých všeobecne prospešných účelov¹. Z uvedenej definície zároveň vyplýva, že podstatou fondu je – zhodne s nadáciou a na rozdiel, povedzme, od občianskeho združenia či neziskovej organizácie – majetkový substrát. Základným rozdielom medzi fondom a nadáciou však je, že fond môže združovať **iba finančné prostriedky**.

Fond vzniká na základe osobitnej zriaďovacej zmluvy, resp. listiny, a to dňom, ku ktorému bol zapísaný do registra. Registrovým orgánom je príslušný obvodný úrad v sídle kraja. Jedným z predpokladov pre vznik fondu je zároveň vklad zriaďovateľa. Suma peňažných prostriedkov, ktoré sa zriaďovateľ zaväzuje vložiť do fondu pritom musí byť aspoň 66 eur. Fond musí mať správnu radu, správcu a ak tak ustanoví štatút, aj ďalšie orgány. Fond musí každoročne vypracovať a zverejniť výročnú správu a tiež sprístupniť každému na požiadanie svoj štatút.

Prostriedky fondu sa nesmú použiť na podnikanie ani na financovanie činnosti politických strán. Fondy však môžu mať okrem grantov či darov aj ďalšie príjmy (napr. príjmy z lotérií, verejných zbierok, predaja vlastnej literatúry podporujúcej účely fondu, úroky z peňažných vkladov a pod.). Základným predpokladom legálnosti týchto príjmov je však to, aby činnosť vyvinutú na ich dosiahnutie nebolo možné považovať za podnikanie v zmysle definícií určených osobitnými predpismi.

Záverom časti 3.4. uvádzame, že v posledných rokoch sa v rámci neziskového sektora možno stretnúť s volaním po reforme neziskového práva, a to v podobe prijatia uceleného komplexného kódexu. Takýto Zákonník nezis-

kového práva (ZNP) by mal výhľadovo systematizovať a unifikovať jednotlivé právne formy právnických osôb MVO, t. j. zredukovať existujúce právne formy na spolky, verejnoprospešné spoločnosti, nadácie a komory. Myšlienka ZNP však v rámci komunity MVO nie je prijímaná jednoznačne a značná časť občianskych organizácií zastáva názor, že platná legislatíva v tejto oblasti je dostačujúca a netreba ju zásadnejšie meniť.

Ďalšie úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Aký je rozdiel medzi fyzickou osobou a právnickou osobou?
- ? Aké základné ústavné právo využívajú občania pôsobiaci v mimovládnych organizáciách?
- ? Aké mimovládne organizácie poznáte? Ktoré z nich sú občianske združenia, neziskové organizácie, nadácie, neinvestičné fondy?
- ? Akú právnu formu mimovládnej organizácie by ste odporučili niekomu, kto by rád na báze neziskovosti poskytoval všeobecne prospešné služby? Prečo?
- ? V Prílohe 3 sa nachádza tabuľka, v ktorej sú zhrnuté charakteristiky jednotlivých právnych foriem mimovládnych organizácií. Pokúste sa špecifikovať, aké sú hlavné rozdiely medzi jednotlivými právnymi formami mimovládnych organizácií týkajúce sa ich vzniku, fungovania a zániku.

¹ Paragraf 2 ods. 2 ZoNF: „Podľa tohto zákona sa za všeobecne prospešný účel považuje najmä rozvoj a ochrana duchovných hodnôt, ochrana ľudských práv, ochrana a tvorba životného prostredia, zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt, ochrana a podpora zdravia a vzdelávania, rozvoj sociálnych služieb.“.

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BEŇÁKOVÁ, N. a kol.: Ako založiť mimovládnu organizáciu. Bratislava : SAIA, 2002. ISBN 80-88928-32-1
- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Šamorín : Heuréka, 2004. ISBN 80-89122-05-1
- DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zväzok 2. Bratislava : MANZ, 1999. ISBN 80-85719-13-4
- HAŇDIAK, P. – VALOVÁ, K.: Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách. Komentár. EPP 12/2002.
- KOŠIČIAROVÁ, S. – KELLEY, E: Právna analýza neziskového sektora. In.: Poznávanie tretieho sektora na Slovensku. Bratislava : S.P.A.C.E., 2004. ISBN 80-88991-26-9
- MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.) : Keď ľahostajnosť nie je odpoveď. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995. ISBN 80-71600-80-6
- SVÁK, J. – HAŇDIAK, P. a kol: Právna úprava tretieho sektora. Bratislava : 1. slovenské neziskové servisné centrum, 2002. ISBN 80-968754-2-6
- Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách
- Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 116/1985 Zb. o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch
- Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby
- www.minv.sk
- www.viajuris.sk

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Organizačný rozvoj a štruktúra mimovládnych organizácií objasňuje to, ako v praxi mimovládne organizácie fungujú alebo by mali fungovať z hľadiska ich rozvoja a procesu správy, rozhodovania a riadenia.

Organizačný rozvoj a štruktúra mimovládnych organizácií vychádza zo základného znaku MVO – **samosprávnosti**. Tento znak determinuje aj systém riadenia mimovládnych organizácií. Samosprávnosť vyjadruje, že každá organizácia má minimálne tri typy orgánov:

- rozhodovacie,
- výkonné,
- kontrolné.

Okrem týchto troch základných orgánov môže mať ešte iné, napríklad poradné. Štruktúra a funkcia jednotlivých orgánov je daná pri vzniku mimovládnej organizácie stanovami, štatútom alebo zakladacou listinou.

Organizačnú štruktúru mimovládnych subjektov determinuje v značnej miere právna forma mimovládnej organizácie, ale aj jej veľkosť, štádium rozvoja či oblasť činnosti.

Špecifikom organizačnej štruktúry mimovládnych organizácií je ďalej skutočnosť, že činnosť týchto organizácií zabezpečujú minimálne tri skupiny osôb, ktoré vo vzťahu k mimovládnym organizáciám vystupujú v rámci rôznych právnych vzťahov:

- **členovia a členky** (ich práva a povinnosti vo vzťahu k organizácii sa riadia občianskym právom, t. j. Občianskym zákonníkom a stanovami, štatútom alebo zakladacou listinou organizácie),
- **zamestnanci a zamestnankyne** (ich práva a povinnosti sa riadia pracovno-právnymi vzťahmi, t. j. Zákonníkom práce) alebo osoby, ktoré sú s organizáciou v obchodnom vzťahu (napríklad ak niekto v organizácii pracuje na živnosť),
- alebo **dobrovoľníci a dobrovoľníčky bez statusu členov a členiek** (ich práva a povinnosti sa riadia občianskym právom, t. j. Ob-

čianskym zákonníkom, zakladacia listina organizácia však ich práva a povinnosti nevymedzuje).

Okrem týchto troch skupín majú mimovládne organizácie vzťahy k ďalším skupinám, najmä k:

- darcom a podporovateľom,
- cieľovým skupinám alebo klientom a klientkám,
- ostatným členom a členkám komunít, v ktorých pôsobia,
- partnerom.

06.1 Organizačný rozvoj mimovládnych organizácií

Organizačnému rozvoju MVO sa venujú vo svojich publikáciách viacerí autori a autorky (Majdúchová 2004; Bednařík, A. a kol. 2003; Kulcsár a kol., www.ngoemmanual.sk). Vychádzajúc z uvedených zdrojov a vlastnej praxe v MVO, sa pokúsime o charakteristiku jednotlivých štádií organizačného rozvoja MVO.

Ako upozorňuje Ondrušek v Čítanke pre neziskové organizácie (2003), vývinovo vyššia úroveň neznamena lepšiu, hodnotnejšiu či kvalitnejšiu úroveň. Vynikajúce a kvalitné môžu byť organizácie prvej aj poslednej úrovne. Ich kvalita bude daná tým, nakoľko ich vývinová úroveň zodpovedá misii a rozsahu úloh, ktoré majú plniť. Organizácia sa môže rozhodnúť zotrvať dlhodo- bo na vývinovo najnižšej organizačnej úrovni, pretože tá najlepšie zodpovedá tomu, čo potrebuje.

Prvé kroky – málo štruktúrovaná skupina okolo charizmatického lídra/ líderky alebo lídrov

História každej organizácie sa zväčša začína neformálnou, sporadicky sa stretávajúcou skupinkou ľudí, ktorí zdieľajú spoločné myšlienky, majú podobné predstavy a odhodlanie niečo zmeniť. Začínajú spoločne rozmýšľať o tom, čo by mohli sami urobiť, zbierajú nápady, hľadajú riešenia. Lídri/líderky a skupina dobrovoľníkov a dobrovoľ-

níček okolo nich bez nejakého väčšieho plánovania, z nadšenia pre vec a na základe sociálneho, ekologického či kultúrneho cítenia, slobodne podnikajú nezávislé aktivity, vďaka ktorým pocifujú naplnenie, zmysluplnosť. Spravidla sa všetci podieľajú na všetkom, deľba úloh je minimálna. Charakteristickými pre ten stupeň sú *idealizmus, dobrovoľníctvo, veľký počet nápadov* (čo by sa všetko dalo urobiť), *chaotické rozhodovanie, nedostatok rol v skupine* – každý je za všetko zodpovedný, respektíve nikto nie je za nič

Po čase sa stretávať pravidelnejšie, zvolia si názov a rozbehnú spoločnú činnosť. Nie vždy sa však týchto spontánnych iniciatív vytvorí inštitucionalizovaná organizácia. Často si členovia a členky združenia ani neželajú byť v organizovanej a inštitucionalizovanej skupine. Takéto iniciatívy alebo združenia môžu napriek tomu fungovať veľmi efektívne.

Organizovaná skupina s vymedzenou misiou

Po určitom čase si obyčajne skupina uvedomí, že jej efektívnosť sa zvýši, ak nebudú robiť všetci všetko, ale budú sa špecializovať. Nastáva *proces formálneho a neformálneho definovania rolí, funkcií, kompetencií a zodpovedností*. Vytvára sa vnútorná hierarchia. Typická je napríklad rotácia funkcií alebo hromadenie funkcií (rôzne úlohy členov v rôznych paralelne bežiacich projektoch). Organizácia si zúži svoje priority a *definuje svoju misiu a poslanie*. Skoncipovanie poslanca umožňuje dlhodobejšie plánovanie, určí konkrétne kroky k dosiahnutiu cieľa organizácie.

Registrovaná organizácia

K tomu, aby organizácia na konci predošlého cyklu skoncipované nedostatky vedela zmeniť, treba hľadať nejaké zdroje. Pre zabezpečenie svojich požiadaviek a požiadaviek cieľovej skupiny je už nepostačujúca doterajšia investícia (dobrovoľnícka práca, čas, energia) a zabezpečenie finančného pozadia je viazané zväčša s registrovaním organizácie. Právna subjektivita neznamena len organizáciu ako právnickú osobu, ktorá umožňuje, aby si otvorila bankový účet, ale vzbudzuje dôveru napr. pri potenciálnom finančnom zdroji, pri vytvorení iných zmluvných vzťahov a pri nových členoch a členkách organizácie. *Pri zaregistrovaní je potrebné vyjasniť veľa dôležitých otázok*, napr.: aká právna forma vyhovuje najviac činnosti organizácie, kto bude štatutárnym zástupcom, ako sa budú tvoriť

dokumenty potrebné pre zaregistrovanie, akú bude mať štruktúru a pod. *Registrovanie* je veľkým krokom nielen smerom von, ale aj v živote organizácie vytvára *podstatné zmeny*.

Väčšina organizácií po zaregistrovaní sa stále zakladá na dobrovoľníckej báze, nemá platených zamestnancov. Čím sa viac zvyšuje množstvo a náročnosť projektov, tým je na ich realizáciu potrebných viac času, zdrojov a ľudského potenciálu. Organizácia sa ocitá na križovatke: buď bude aj naďalej pôsobiť na dobrovoľnom základe a pracovať len toľko, koľko dovoľujú ľudské a peňažné sily, alebo sa rozhodne, že vytvorí zmluvné vzťahy s tými, ktorí v organizácii zobrali na seba veľa práce a vytvorí pracovné miesto/miesta.

Profesionalizovaná organizácia

V ďalšom vývoji organizácie nastáva *kvalitatívna zmena – profesionalizácia*. Profesionalizácia smeruje do vnútra: vzdelávanie členov a členiek, pracovníkov a pracovníčok, dobrovoľníkov a dobrovoľníčok MVO, získavanie skúseností, seba vzdelávanie, organizácia kladie dôraz na administráciu, na pravidelné porady, organizačný a hospodársky poriadok, vytvára sa jasnejšia vnútorná hierarchia. Profesionalizácia smerujúca navonok spočíva vo vytváraní jasnejších a profesionálnejších vzťahov s verejnosťou, s cieľovou skupinou, s donormi atď.

Diferencovaná organizácia

Snahy o zvýšenie efektivity, rozsiahle kontakty, spolupráca s inými organizáciami, dostatočné skúsenosti so získavaním finančných zdrojov vedú zvyčajne k tomu, že organizácia sa začne diferencovať, a to:

- vertikálne (vytvorí oddelenia s čiastkovými úlohami alebo založí pobočky s podobnou činnosťou),
- horizontálne (spolupráca s inými organizáciami v partnerstve, v konzorciu alebo v spoločnej organizácii).

Dôležité fakty o organizačnom rozvoji MVO:

- Dynamický rozvoj organizácie je podmienený vhodnou organizačnou štruktúrou, relevantnými programami a vhodnými ľuďmi.
- Krízy sú prirodzené a veľmi často predchádzajú prechodu organizácie na vyšší stupeň vývoja.
- Vo vývoji sú prítomné križovatky – v určitom vývojovom štádiu sa organizácia musí rozhodnúť o svojom ďalšom smerovaní.

- Stagnácia nie vždy znamená rozvrát alebo zánik. Stagnácia môže byť aj „oddychom“, počas ktorého načerpá MVO novú silu.
- Prepad na nižšiu úroveň vývoja môže byť tiež užitočný. Organizácia sa dostane na takú úroveň, kde už kedysi bola. Môže to chápať ako poučenie a uvedomené prekážky pred sebou už zvládne hravo.

Prípadová štúdia „Zelená oáza“

Spoločnosť „Zelená oáza“ je malá nezisková organizácia zameraná na poskytovanie sociálnych služieb, ktorá funguje už niekoľko rokov. Prijala Jana Mrvu, aby vytvoril, zaviedol a koordinoval jeden z jej programov týkajúci sa zdravotne postihnutých klientov. Keď Jano nastúpil, mala organizácia neformálnu štruktúru so široko využívaným participatívnym rozhodovaním. Prevažujúcim presvedčením, ktoré ovplyvňovalo takmer všetky rozhodnutia a medziľudské vzťahy, bolo, že demokratický štýl je efektívnejší a vedie k vyššiemu stupňu pracovnej spokojnosti, ako by dokázal iný štýl riadenia. Zamestnanci a zamestnankyne sa schádzali na pracovných poradách aj päťkrát do týždňa. Nezriedka na nich riešili aj interpersonálne problémy.

Väčšina zo zamestnancov a zamestnankyň, ale aj dobrovoľníkov a dobrovoľníčok boli mladí ľudia. Pri prijímaní do organizácie často uvádzali, že hľadajú miesto, kam by patrili a kde by boli dobre prijímaní. Organizácia plnila tieto očakávania veľmi dobre, dokonca aj mimopracovný život ľudí sa točil okolo aktivít s ďalšími členmi a členkami pracovného tímu.

Platy v organizácii boli relatívne nízke. I keď boli zamestnanci a zamestnankyne bystrí/bystré, nadšení/nadšené a motivovaní/motivované, chýbali im schopnosti, ktoré by im umožňovali dosiahnuť stabilne dobrý výkon. Vedenie pozitívne hodnotilo zamestnancov a zamestnankyne skôr vtedy, keď sa vedeli pekne správať k iným ľuďom v práci, než pokiaľ dokázali dobre pracovať s klientmi.

V priebehu troch mesiacov od svojho príchodu Jano vytvoril projekt na zavedenie svojho programu. Riaditeľom organizácie bol tento projekt označený za pozoruhodný kus práce. Skoro potom ako bol program zavedený, sa však ukázalo, že nefunguje, ako by mal. Ostatní spolupracovníci ale stále poklepkávali Janovi po ramene a hovorili mu, akú výbornú vec robí. Jano za-

krátko organizáciu opustil.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? V čom vidíte príčinu toho, že organizácia nebola vo svojej činnosti efektívna?
- ? V akej fáze rozvoja bola podľa Vášho názoru organizácia a prečo?
- ? Aké odporúčenia by ste dali Zelennej oáze, aby ste im pomohli zlepšiť sa?
- ? Ktoré svoje prejavy a typické znaky by si mala, podľa Vášho názoru, Zelená oáza zachovať?

06.2 Organizačná štruktúra mimovládnych organizácií

Občianske združenia

Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov nepredpisuje žiadnu štandardnú organizačnú štruktúru občianskych združení. Názov, tvorbu a kompetenciu orgánov združení celkom ponecháva na rozhodnutí občanov a stanovách.

Rozhodovanie v združeniach sa uskutocňuje najčastejšie prostredníctvom hlasovania jednotlivých členov a členiek. Rozhodovacím (najvyšším) orgánom môže byť napríklad *valné zhromaždenie, zhromaždenie členov združenia alebo členská schôdza*. Spravidla je tvorený zo všetkých členov združenia. Tento orgán volí výkonné orgány pre riadenie a spravovanie organizácie a kontrolné orgány pre výkon kontroly. Aktivita združenia môžu obvykle kontrolovať všetci jeho členovia a členky. Výkonnými orgánmi v združeniach obvykle bývajú: *predsedníctvo, predseda alebo výbor a štatutárny orgán, zástupca, prezident* (zastupuje združenie navonok).

Okrem samosprávnych orgánov, ktoré sú tvorené členmi a členkami, sa na činnosti združenia podieľajú zamestnanci a zamestnankyne a dobrovoľníci a dobrovoľníčky. (viď Obr. 5)

Neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby

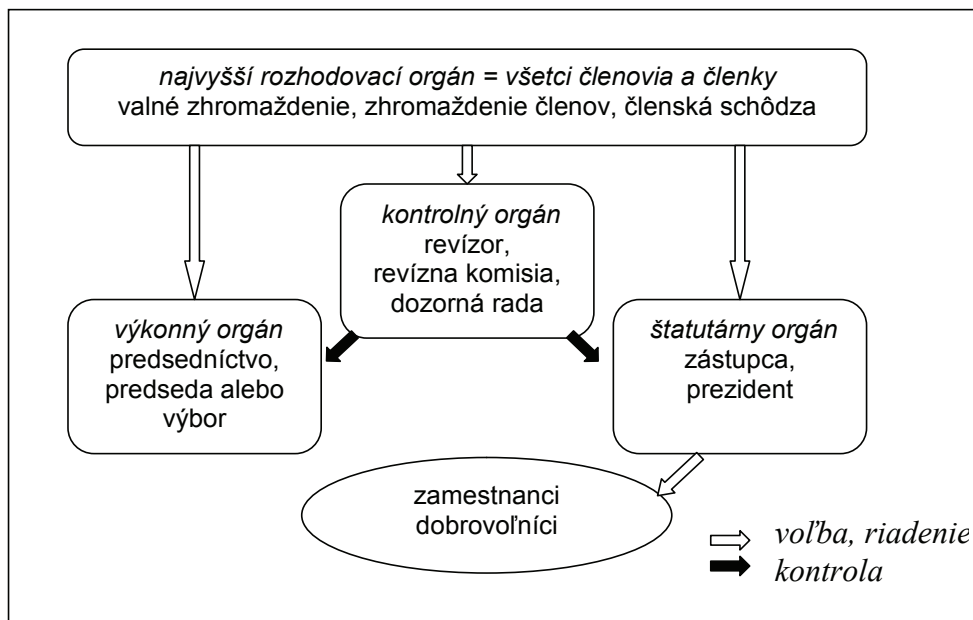
Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov v §18 vymenúva orgán neziskovej organizácie a v nasledujúcich paragrafoch (§19 – 28) vymedzuje ich štruktúru, spôsob ustanovovania a úlohy.

Orgánmi neziskovej organizácie sú:

správna rada

- je to najvyšší orgán;

Obr.5
Obvyklá organizačná
štruktúra združení

- má najmenej troch členov;
- volí zo svojich členov predsedu, prípadne podpredsedu;
- volí a odvoláva riaditeľa neziskovej organizácie a určuje jeho plat;
- volí a odvoláva členov správnej rady a dozornej rady (revízora);
- medzi jej úlohy patrí najmä: schvaľovanie rozpočtu, ročnej uzávierky, výročnej správy o činnosti a hospodárení, rozhodovanie o zrušení, splnutí alebo rozdelení organizácie,

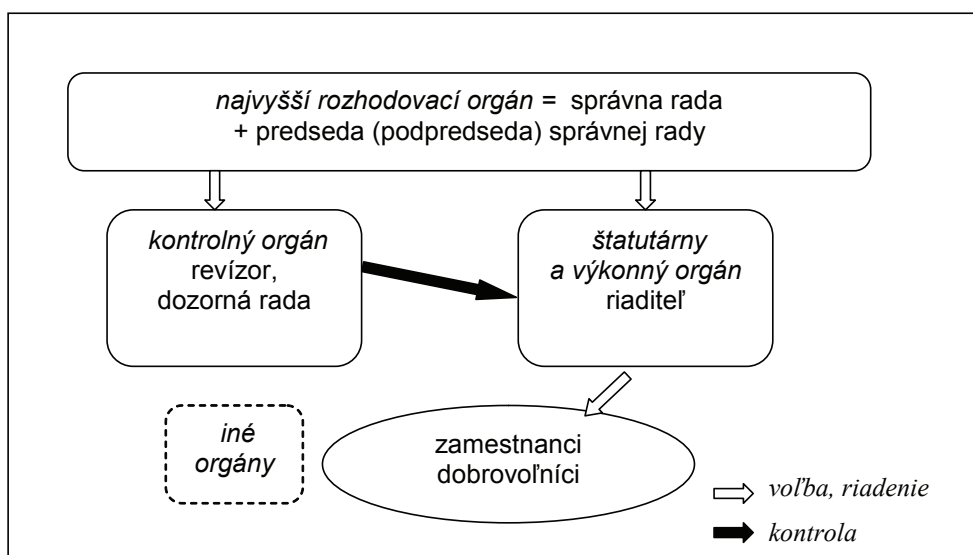
á dozorná rada, ak majetok NO prevyší 165 969 €, alebo ak súčasťou majetku je prioritný majetok alebo revízor, ak nie je ustanovená dozorná rada

- kontrolný orgán nadácie;
- kontroluje účtovníctvo, schvaľuje účtovnú uzávierku a výročnú správu atď.;

á iný orgán, ktorý ustanoví zakladacia listina.

Organizačnú štruktúru neziskovej organizácie zobrazuje Obr. 6.

Obr.6
Organizačná štruktúra neziskových organizácií

schvaľuje právne úkony hnuiteľného majetku atď.
riaditeľ

- je štatutárny orgán neziskovej organizácie, ktorý riadi jej činnosť a koná v jej mene;
- rozhoduje o všetkých záležitostiach organizácie, ak nie sú zákonom alebo zakladateľskou zmluvou vyhradené do pôsobnosti iných orgánov;

Nadácie

Podobnú organizačnú štruktúru ako neziskové organizácie majú aj nadácie. Jednotlivé orgány, ich spôsob ustanovenia, členstvo a úlohy určuje zákon č. 34/2002 o nadáciách v §19 až 27.

Nadáciu spravuje správna rada, ktorej členov vyberá na obmedzené časové obdobie zakladateľ alebo zakladatelia nadácie. Po uplynutí tohto obdobia si členovia vyberajú svoju vlastnú náhra-

du. Správna rada volí správcu nadácie (výkonného riaditeľa), aby riadil každodenné fungovanie organizácie.

Orgánmi nadácie sú teda sú:

správna rada

- je to najvyšší orgán;
- má najmenej troch členov;
- volí a odvoláva správcu nadácie a určuje jeho odmenu;
- volí zo svojich radov predsedu správnej rady;
- volí a odvoláva členov dozornej rady (revízora);
- rozhoduje napr. o zrušení nadácie, zmenách v nadačnej listine, použití majetku nadácie, zvýšení nadačného imania, vytvorení nadačného fondu a iné, schvaľuje rozpočet nadácie atď.

správca nadácie

- je štatutárny orgán nadácie, ktorý riadi činnosť nadácie a koná v jej mene
- rozhoduje o všetkých záležitostiach nadácie, ak nie sú zákonom alebo nadačnou listinou vyhradené do pôsobnosti iných orgánov;

dozorná rada, ak majetok nadácie prevyší 165969 €, alebo ak ho ustanoví nadačná listina alebo revízor, ak nie je ustanovená dozorná rada

- kontrolný orgán nadácie;
- kontroluje účtovníctvo, schvaľuje účtovnú uzávierku a výročnú správu atď.;

í *iný orgán, ktorý ustanoví nadačná listina.*

Organizačnú štruktúru nadácie zobrazuje Obr. 7.

Neinvestičný fond

Zákon, podľa ktorého sa zriaďujú neinvestičné fondy, zákon č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch podobne ako pri predchádzajúcich právnych formách, určuje štruktúru orgánov

fondy, avšak je oveľa jednoduchšia.

Orgánmi neinvestičného fondu podľa zákona sú:

í *správna rada*

- najvyšší orgán fondu, ktorý obvykle plní aj kontrolnú funkciu;
- rozhoduje najmä o rozpočte, použití prostriedkov fondu, schvaľuje ročnú účtovnú uzávierku a pod.

í *správca fondu*

- štatutárny orgán, ktorý riadi činnosť fondu;
- rozhoduje o všetkých záležitostiach nadácie, ak nie sú zákonom alebo štatútom fondu vyhradené do pôsobnosti iných orgánov.

Štatút fondu môže ustanoviť aj iné orgány. Organizačnú štruktúru fondu zobrazuje Obr. 8.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

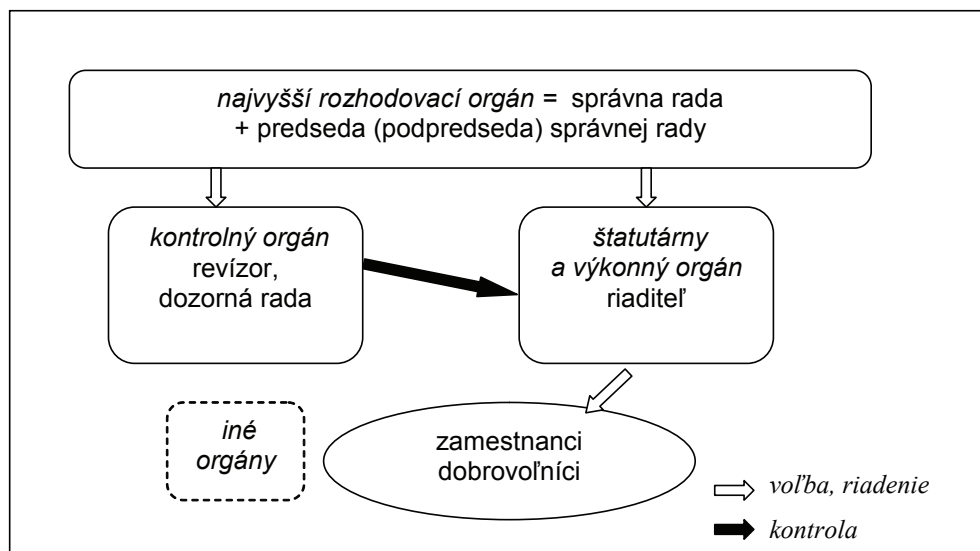
? *Nájdite stanovby existujúceho občianskeho združenia alebo nadačnú listinu nadácie a vytvorte organizačnú schému organizácie.*

? *Vo fiktívnom občianskom združení, ktoré ste si založili, si rozdeľte funkcie, zodpovednosti a kompetencie v rámci jednotlivých orgánov.*

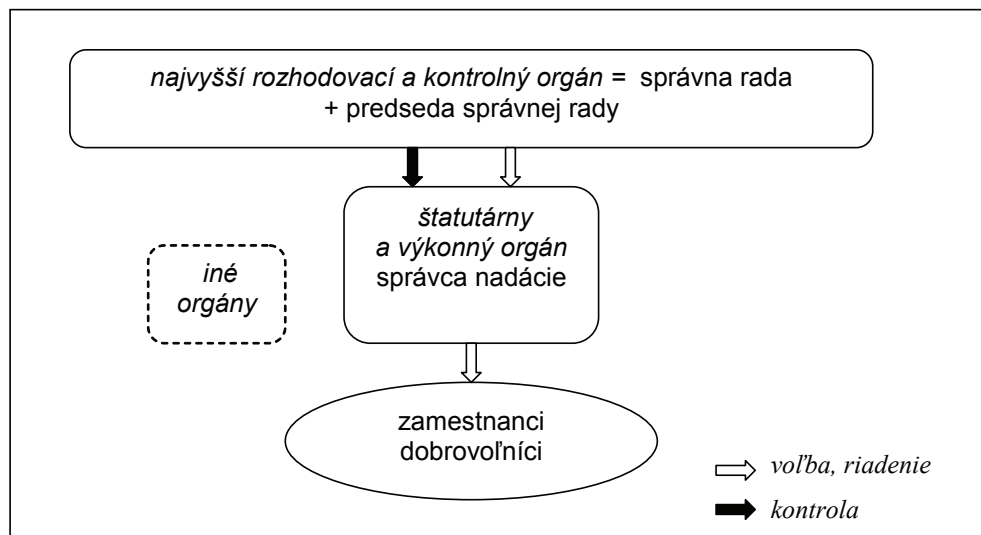
? *Pokúste sa zhrnúť základné úlohy správnych rád.*

? *Podľa stanov konkrétneho občianskeho združenia je valné zhromaždenie spôsobilé rokovať a uznávať sa vtedy, ak je prítomná nadpolovičná väčšina všetkých jeho členov a členiek. Na prijaté rozhodnutia je potrebné, aby hlasovala za nadpolovičná väčšina všetkých prítomných členov a členiek. Vo valnom zhromaždení je dokopy 27 členov a členiek. Na zasadnutí val-*

Obr.7
Organizačná štruktúra nadácií

Obr.8
Organizačná štruktúra
investičných fondov

ného zhromaždenia je prítomných 14 členov a členiek. Za návrh na odvolanie predsedu združenia hlasovalo 8. Bol predseda odvolaný? Oponenti tvrdia, že osem hlasov z celkového počtu 28 členov a členiek nie je rozhodnutie prijaté podľa stanov.

? *Vyhľadajte v zákone o nadáciách, kedy je správna rada uznášania-schopná.*

06.3 Vnútorné dokumenty mimovládnych organizácií

Základným predpokladom efektívne fungujúcej organizácie je jasný, transparentný a pre každého člena prijateľný systém pravidiel. Tieto pravidlá a pomery môžu byť dohodnuté ústne medzi členmi, ale ak ide o väčšiu organizáciu s väčším počtom dobrovoľníkov a dobrovoľníčok či zamestnancov a zamestnankýň, pomôže, ak sú obsiahnuté vo vnútorných dokumentoch, ktoré sú akýmsi „kompasom“ pre lepšiu orientáciu v organizácii.

Základné vnútorné dokumenty mimovládnych organizácií sú:

- *stanovy, štatút, nadačná listina, zakladacia listina*

Sú základným a najdôležitejším dokumentom MVO. Obsahujú názov, sídlo, ciele a orgány organizácie, upravujú kompetencie jednotlivých orgánov, určujú vnútorné kontrolné mechanizmy a zásady hospodárenia, definujú pravidlá zániku alebo zlúčenia MVO s inou organizáciou. Sú nevyhnutné pre registráciu MVO a záväzné pre jej členov.

- *zápisnice*

Vyhotovujú sa na zasadnutiach jednot-

livých orgánov MVO a dokumentujú rozhodnutia orgánov. Zápisnice majú obsahovať dátum a miesto zasadnutia, zoznam účastníkov a neprítomných, program zasadnutia, návrhy a uznesenia, termíny vykonania určených úloh a za ne zodpovedných osôb, meno zapisovateľa a podpis schvaľovateľa zápisnice atď. K zápisnici sa zvyčajne prilaďá aj prezenčná listina.

- *záznamy*

Závery menších operačných alebo organizačných stretnutí stačí zdokumentovať v záznamoch, ktoré obsahujú len najdôležitejšie informácie súvisiace s definovanými úlohami. Zánamy sa neschvaľujú.

- *iné úradné dokumenty*

Úradnými dokumentmi MVO sú všetky dokumenty používané v oficiálnom styku, a to najmä: doklady o registrácii (stanovy, štatút, zakladateľské listiny, čestné vyhlásenia, atď.), potvrdenie o pridelení identifikačného čísla (IČO) a daňového identifikačného čísla (DIČ), zmluvy o poskytnutí podpory, zmluvy o spolupráci, pracovnoprávne zmluvy, zmluvy o zriadení bankového účtu, menovacie dekréty, oficiálne listy a iné. Odporúča sa ich archivovať (aj vo viacerých kópiách).

- *organizačný poriadok*

Obsahuje detailný rozpis kompetencií a zodpovedností (napr. podpisové práva, vnútornú delbu práce, vnútorné rozhodovacie mechanizmy – jednoduchá alebo kvalifikovaná väčšina, vnútorné kontrolné mechanizmy, zamestnávateľské a zamestnanecké práva a povinnosti, časový harmonogram zasadnutí jednotlivých orgánov atď.). Organizačný poriadok dopĺňa stanovy MVO, nie je však povinný (je užitočný v prípade väčších organizácií).

Ďalšie úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Vytvorte fiktívnu zápisnicu zo zasadnutia správnej rady nadácie.
- ? Vyhľadajte organizačný poriadok konkrétnej MVO a analyzujte ho.

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- AXELRODOVÁ, N. R.: Úloha vedúcich pracovníkov neziskovej organizácie pri rozvoji správnej rady. Bratislava : SAIA, 1998. ISBN 80-88928-30-3
- BEDNAŘÍK a kol.: Čítanka pre neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2003. ISBN 80-968095-9-8
- HAŇDIAK, P. – PLIŠŇÁKOVÁ, O.: Manuál pre nadácie z pohľadu nového zákona č. 34/2002 Z.z. o nadáciách. Bratislava : 1. slovenské neziskové servisné centrum a Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2002. ISBN 80-968754-1-8
- HLOUŠEK, J.: Problematika zakládání organizací v sociální oblasti. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-620-3
- INGRAM, R. T.: Desť základných úloh správnych rád neziskových organizácií. Bratislava : NCNB a SAIA, 1998. ISBN 80-88928-31-1
- KULCSÁR, M. a kol.: Sprievodca pre MVO na ceste k efektívnemu fungovaniu.
- MAJDUCHOVÁ, H. a kol.: Neziskové organizácie. Bratislava : Sprint, 2004. ISBN 80-88848-59-8
- www.ngoemmanual.org
- Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách
- Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 147/1997 Z. z. o neinvestičných fondoch
- Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Dobrovoľníctvo môžeme vo vzťahu k občianskej spoločnosti a tretiemu sektoru vnímať v dvoch rovinách. Na jednej strane občianska spoločnosť a tretí sektor predstavujú priestor, v ktorom sa dobrovoľnícke aktivity realizujú. Na druhej strane občianska spoločnosť a tretí sektor by nemohli fungovať bez toho, aby ľudia nemali víziu a chuť robiť niečo v prospech iných, svojej komunity či celej spoločnosti. Altruizmus je tak pevným základom občianskych aktivít.

07.1

Definícia a formy dobrovoľníctva

Dobrovoľníctvo sa v súčasnosti vyznačuje vo svete rôznorodými formami. Je silno ovplyvnené históriou, politikou, kultúrou a náboženstvom regiónu, v ktorom sa rozvíja, a preto existujú aj rôzne náhľady na jeho definovanie.

V posledných rokoch sa vo väčšine krajín uplatňuje vymedzenie dobrovoľníctva na základe troch charakteristík:

- dobrovoľníctvo je aktivita, ktorá nie je vykonávaná primárne pre finančný zisk, i keď dobrovoľnícke aktivity môžu zahŕňať náhradu nákladov spojených s ich výkonom, prípadne symbolickú odmenu;
- dobrovoľnícke aktivity sú vykonávané dobrovoľne, na základe individuálnej slobodnej vôle, hoci sú medzi ne zahrňované aj rôzne školské aktivity komunitných servisov a služieb, ktoré niekedy požadujú od študentov, aby sa zapájali do dobrovoľníckych činností;
- dobrovoľnícke aktivity prinášajú profit inému človeku ako dobrovoľníkovi/ dobrovoľníčke alebo sú prospešné spoločnosti vo všeobecnosti, pričom sa samozrejme uznáva, že dobrovoľníctvo prináša signifikantný zisk aj pre dobrovoľníka/dobrovoľníčku. (Measuring volunteering: A practical Toolkit, 2001)

Za dobrovoľníctvo sa vo všeobecnosti považuje neplatená, uveďomelá činnosť, ktorá je vykonávaná z vlastnej vôle, v prospech druhých.

Dobrovoľník/dobrovoľníčka je človek, ktorý bez nároku na finančnú odmenu venuje svoj čas, svoje schopnosti, vedomosti, energiu v prospech iných ľudí alebo spoločnosti.

Na základe uvedených charakteristík sa rozoznávajú najčastejšie nasledovné **štyri typy alebo formy dobrovoľníctva**: vzájomná pomoc a svojpomoc;

filantropia alebo služba iným; participácia; advokácia a vedenie kampaní.

Každý z týchto typov dobrovoľníctva môže byť **manažovaný**, t. j. riadený a koordinovaný nejakou organizáciou alebo **nemanažovaný**, t. j. realizovaný ako spontánna aktivita jednotlivcov alebo komunity. V praxi sa môžeme stretnúť aj s ich kombináciou.

Vzájomná pomoc a svojpomoc

V mnohých krajinách je vzájomná pomoc dominantným systémom sociálnej a ekonomickej podpory pre väčšinu populácie. V industriálnych kraji-

nách je vzájomná pomoc rozšírená aj ako forma organizácií spájajúcich ľudí, ktorí majú nejaký spoločný problém, napr. špecifický druh choroby alebo postihnutia. V takejto podobe potom členovia a členky združení, spolkov či klubov vykonávajú dobrovoľnícku činnosť v záujme realizácie svojich vlastných cieľov.

Vzájomne prospešné dobrovoľníctvo zaznamenalo po roku 1989 významný rozvoj aj v našich podmienkach. Boli obnovené alebo pretransformované rôzne spolky a združenia, ktorým sa podarilo znovuvytvoriť organizácie vo veľkej miere postavené na dobrovoľnej práci svojich členov a členiek. Popritom vzniklo aj mnoho nových organizácií, napríklad kultúrnych, športových, detských či mládežníckych klubov a spolkov, v ktorých občania sami pre seba a svojich priateľov či ro-

dinných príslušníkov realizujú mnoho aktivít.

Ako uvádzajú Sozanská a Tošner (2002), vo vzájomne prospešných organizáciách je každoročne odpracovaných desaťtisíce hodín zadarmo, ktoré spolu s finančnými a vecnými zbierkami prispievajú k zvýšeniu kvality života svojich členov a členiek.

Poskytovanie služieb iným

Poskytovanie služieb iným sa odlišuje od vzájomne prospešného dobrovoľníctva v tom, že primárnym recipientom/recipientkou dobrovoľníctva nie je člen/členka skupiny či organizácie sama osebe, ale „externá tretia strana“.

Tento typ dobrovoľníctva sa na Slovensku v prevažnej miere realizuje v rámci mimovládnych neziskových organizácií, menej v rámci verejného sektora. V súčasnosti aj v našich podmienkach rastie záujem o vykonávanie tohto typu dobrovoľníckych činností aj v rámci podnikateľského sektora (firemné dobrovoľníctvo).

Medzi tento typ dobrovoľníckych aktivít môžeme zaradiť aj humanitárnu a rozvojovú pomoc, v rámci ktorej sú dobrovoľníci a dobrovoľníčky vysielaní/vysielané do iných krajín, označujeme ju tiež ako dobrovoľnícku službu. U nás sa tento typ aktivity objavil po roku 1989, kedy na Slovensko prichádzalo mnoho dobrovoľníkov a dobrovoľníčok najmä z USA a západoeurópskych krajín, ktorých činnosť bola zameraná predovšetkým na výučbu cudzích jazykov, prípadne na podporu rozvoja

demokratickej občianskej spoločnosti. Postupom času vznikli aj na Slovensku organizácie, respektíve založili sa tu pobočky veľkých medzinárodných spoločností, ktoré vysielajú našich dobrovoľníkov a dobrovoľníčky do zahraničia.

Participácia

Participácia sa vzťahuje na rolu, ktorú jednotlivci zohrávajú v rozhodovacích procesoch na rôznych úrovniach. Ide o spontánne prejavenie záujmu občanov o veci verejné. Zahŕňa aktivity ako napr.: členstvo v odborných komisiách samospráv, reprezentáciu lokálnych spoločenstiev a spoluzodpovednosť za lokálne rozvojové projekty, účasť

na demonštráciách, organizovanie protestov či pochodov, petícií atď. Ako forma dobrovoľníctva je najviac rozvinutá v krajinách so silnou tradíciou občianskej angažovanosti.

V našich podmienkach sa na rozvoj tejto formy dobrovoľníctva kladie dôraz najmä v posledných rokoch, predovšetkým v súvislosti so zapájaním občanov do poradných orgánov miest-

nej samosprávy či pripomienkovaním rôznych projektov a plánov týkajúcich sa rozvoja miest a obcí, s podporou participácie mládeže na samospráve školy či verejnom živote a pod.

Advokácia a vedenie kampaní

Advokácia, t. j. obhajoba záujmov a vedenie kampaní môže byť v rôznych oblastiach podnecovaná a podporovaná práve dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Medzi advokačné a agitačné dobrovoľnícke aktivity patria napríklad: lo-

bovanie za zmenu legislatívy týkajúcej sa ľudí so zdravotným postihnutím, homosexuálne orientovaných ľudí, zneužívanie ľudských práv, poškodzovanie životného prostredia, aktivity za rozvoj demokracie a pod. Pretože advokačná funkcia mimovládnych organizácií patrí po roku 1989 medzi jednu z najdôležitejších, možno konštatovať, že i v tomto type dobrovoľníctva nachádzame na Slovensku množstvo dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

V praxi sa môžeme stretnúť aj s kombináciou uvedených foriem dobrovoľníctva. Dôležité je uvedomiť si, že rozlíšenie dobrovoľníckej aktivity alebo jej efektu pre recipienta/recipientku nemusí byť až také podstatné.

Podľa výskumov týkajúcich sa zapájania občanov do dobrovoľníckych činností, **dobrovoľníci a dobrovoľníčky pracujú najmä v týchto oblastiach:**

- ochrana životného prostredia;
- humanitárna pomoc a pomoc pri katastrofách;
- sociálne služby;
- zdravotníctvo;
- kultúrna a umelecká činnosť;
- športová a rekreačná činnosť;
- vzdelávanie a výskum;
- rozvoj obcí a regiónov;
- obhajoba a ochrana občianskych záujmov a práv;
- zahraničná dobrovoľnícka služba;
- profesijné organizácie.

V rámci týchto oblastí vykonávajú dobrovoľníci a dobrovoľníčky veľmi široké spektrum aktivít od jednoduchej manuálnej práce, cez administratívne činnosti, realizáciu zbierok, vedenie kampaní a priamu prácu s klientmi a klientkami, až po vysoko špecializované činnosti, ako napríklad poskytovanie odborného poradenstva, lektorskú činnosť, advokáciu či tvorbu projektov.

07.2

Dobrovoľníctvo vo svete

Snaha presadzovať myšlienky dobrovoľníctva, spojená so zvyšovaním jeho statusu v očiach verejnosti, rozvojom kultúry dobrovoľníctva a úsilím o jeho legitimizáciu, viedla k vytvoreniu viacerých medzinárodných dobrovoľníckych iniciatív.

IAVE – International Association for Volunteer Effort (Medzinárodná

asociácia pre dobrovoľnícke úsilie) bola založená v roku 1970 a je celosvetovou organizáciou združujúcou jednotlivcov a organizácie z viac ako 80 krajín sveta. Je primárne zameraná na propagáciu a podporu dobrovoľníctva. Okrem posilňovania národných a regionálnych dobrovoľníckych iniciatív a centier usporadúva každé dva roky medzinárodné konferencie venujúce sa dobrovoľníctvu, organizuje výcvikové a vzdelávacie programy pre dobrovoľníkov a manažérov dobrovoľníckych programov, stará sa o propagáciu myšlienky dobrovoľníctva, okrem iného každoročným organizovaním Medzinárodného dňa dobrovoľníkov. V roku 1990 prijala na 11. svetovej konferencii v Paríži Všeobecnú deklaráciu o dobrovoľníctve. (www.iave.org)

V Európe bola v roku 1972 založená asociácia **AVE**, ktorá je súčasťou IAVE a sústreďuje sa na výmenu informácií a skúseností o dobrovoľníctve v rámci európskej komunity.

United Nations Volunteers (UNV) je dobrovoľnícky program Organizácie spojených národov, ktorý prostredníctvom podpory a mobilizácie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok sleduje ciele sociálneho rozvoja OSN. Väčšina dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v rámci tohto programu pôsobí v rozvojových krajinách, často v odľahlých častiach sveta, v extrémnych sociálnych, ekonomických i klimatických podmienkach.

V roku 2004 UNV mobilizoval viac ako 7300 dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, reprezentujúcich 166 národností vo viac ako 140 krajinách. Od roku 1970, kedy bol založený, pôsobí každoročne v rámci tohto programu viac ako 30 000 dobrovoľníkov po celom svete. (www.unv.org)

K ďalším významným medzinárodným dobrovoľníckym aktivitám možno zaradiť ešte: **AVA – Association for Volunteer Administration**, organizáciu podporujúcu dobrovoľníctvo najmä profesionálnym rozvojom a sieťovaním dobrovoľníckych organizácií, **AVSO – Association of Voluntary Ser-**

vices Organization je medzinárodná nezisková organizácia, ktorá formuje európsku platformu organizácií zaoberajúcich sa dobrovoľníckymi službami, **CEV – European Volunteer Center**

združuje dobrovoľnícke centrá v Európe a iné.

Dôležitú úlohu zohrávajú v súčasnosti aj projekty založené na spolupráci prostredníctvom internetu, ktoré ponúkajú rôzne služby v oblasti dobrovoľníctva, ako napr. **World Volunteer Web** (www.worldvolunteerweb.org) alebo **Volunteernet** (www.volunteer-net.ecn.cz).

V roku 1985 Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov určilo **5. december** za **Medzinárodný deň dobrovoľníkov** – každoročný sviatok dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a dobrovoľníckych komunít a organizácií. Tento deň v súčasnosti oslavuje viac ako polovica krajín sveta.

Dňa 20. novembra 1997 Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov prijalo rezolúciu, ktorou vyhlásilo **rok 2001 za Medzinárodný rok dobrovoľníkov**. Rezolúciu podporilo 123 krajín sveta vrátane Slovenska. Za hlavného koordinátora aktivít v rámci Medzinárodného dňa dobrovoľníkov bola oficiálne určená organizácia United Nations Volunteers (UNV).

Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve bola prijatá Medzinárodnou asociáciou pre dobrovoľnícke úsilie – IAVE na 11. svetovej konferencii v Paríži v roku 1990. Vo Všeobecnej deklarácii o dobrovoľníctve sa hovorí, že dobrovoľníctvo:

- je založené na osobnej motivácii a osobnom rozhodnutí;
- je to spôsob podpory aktívnej občianskej participácie a záujmu o rozvoj komunity;
- má formu skupinovej aktivity vykonávanej väčšinou v rámci určitej organizácie;
- zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu;
- poskytuje odpovede na dôležité výzvy našej spoločnosti a snaží sa prispievať k vytváraniu lepšieho a pokojnejšieho sveta;
- prispieva k životaschopnosti ekonomického života a aj k tvorbe pra-

covných miest a nových profesií.

Európska únia v rámci svojich opatrení podporuje dobrovoľníctvo najmä prostredníctvom programu **Mládež**, od roku 2007 nazvanom **Mládež v akcii**, v rámci ktorého sa realizuje Európska dobrovoľnícka služba. Dobrovoľníctvo sa v rámci tohto programu zameriava najmä na rozvoj solidarity mládeže, podporu aktívneho občianstva a vzájomného porozumenia medzi mládežou.

V roku 2003 bol prijatý **Manifest Európskeho dobrovoľníctva 2003**, ktorý načrtáva spôsoby, akými môžu členovia Európskeho parlamentu v dlhodobom výhlade pristúpiť k dobrovoľníctvu ako k prostriedku rozširovania zdrojov pri riešení miestnych, národných i globálnych potrieb a otázok týkajúcich sa zlepšovania kvality života všetkých európskych občanov.

Uvedený dokument uvádza deklarácie a rezolúcie, ktoré prijal Európsky parlament a OSN, ktorými bolo uznané, že:

- dobrovoľnícke aktivity umožňujú občanom zapojiť sa do demokratických procesov;
- dobrovoľníctvo obohacuje jednotlivých dobrovoľníkov i tých, ktorí stoja mimo bezprostredný okruh rodiny, komunity či spoločnosti;
- dobrovoľníctvo prispieva k sociálnemu začleneniu;
- dobrovoľníctvo je prostriedkom celoživotného vzdelávania a zvyšovania zamestnateľnosti;
- dobrovoľníctvo je jednotiacim motívom, ktorý generuje partnerstvá naprieč sektormi;
- ekonomická hodnota dobrovoľníckeho úsilia je obrovská.

22. apríla 2008 prijal Európsky parlament **Uznesenie o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť**.

Európsky parlament formuluje v uvádzaných oboch dokumentoch vo vzťahu k členským štátom EÚ, ale i regionálnym a miestnym orgánom, ale i Komisii a ďalším zodpovedným organizáciám a inštitúciám viacero výziev a odporúčaní smerujúcich k uznaniu hodnoty dobrovoľníctva pri podpore sociálnej a hospodárskej súdržnosti.

V tejto súvislosti Európska komisia dňa 18. 2. 2009 oznámila, že z nariadenia prezidenta Barrosa začala prí-

pravy na rok 2011 – Európsky rok dobrovoľníctva. Komisia reagovala na hlas svojich občanov: viac ako 100 miliónov Európanov prispieva k rozvoju spoločnosti formou dobrovoľníctva, prostredníctvom ktorého realizuje hodnoty solidarity, sociálnej kohézie a aktívneho občianstva.

Konkrétna podoba dobrovoľníctva je v jednotlivých krajinách závislá od viacerých faktorov. Úlohu zohráva nielen ekonomická situácia, ale najmä sociálne a kultúrne faktory, kde významný vplyv možno pripisovať aj náboženskej tradícii.

V rokoch 1996 – 2000 uskutočnil medzinárodný výskumný tím pod hlavičkou projektu „Porovnávací výskum neziskového sektora“ rozsiahly a ojedinelý porovnávací výskum vo vzťahu k neziskovému sektoru a dobrovoľníctvu. Výskum podáva nielen zaujímavé zistenia o ekonomickej sile, role, veľkosti, zameraní či štruktúre mimovládnych organizácií v 24 krajinách, ale prináša aj zaujímavé informácie o podobe dobrovoľníctva v rôznych častiach sveta.¹

H. Woleková (2002) spolu s kolektívom autorov a autoriek, vychádzajúc z uvedeného výskumu, ponúka v publikácii Dobrovoľníctvo vo svetle výskumu zaujímavé pohľady na modely a štruktúru dobrovoľníctva vo svete, najmä v súvislosti s už spomínanými trendmi úpadku občianskej participácie v rozvinutých demokraciách a vo vzťahu dobrovoľníctva a sociálneho štátu.

V jednotlivých krajinách možno pozorovať jednak výrazné rozdiely v celkovom rozsahu dobrovoľníctva, ako aj v rozdelení dobrovoľníctva do rôznych oblastí. Vychádzajúc z uvedených výskumov podávame obraz o súčasnom stave dobrovoľníctva vo všeobecnosti, v celosvetovom meradle. Za najdôležitejšie považujeme nasledovné fakty:

- **občianska participácia vo forme dobrovoľníckych aktivít má stúpajúci trend**, a to v rozvinutých, postkomunistických i rozvojových krajinách;
- **v priemere 28 percent obyvateľstva jednotlivých krajín sa angažuje v dobrovoľníckych aktivitách**, pričom veľkosť dobrovoľníckeho vkladu tvorí v priemere 2,5

percenta zamestnanosti v nepoľnohospodárskom sektore;

- **rozdiely v rozsahu dobrovoľníctva v jednotlivých krajinách sú veľmi veľké.** Kým vo Švédsku, Holandsku, Francúzsku, Veľkej Británii či USA prekračuje rozsah dobrovoľníctva uvedený priemer (2,5 percenta zamestnanosti v nepoľnohospodárskom sektore) dvoj až trojnásobne, postkomunistické krajiny a krajiny Južnej Ameriky majú vzhľadom na veľkosť svojich ekonomík nízku úroveň dobrovoľníctva – 1 až menej ako 1 percento zo zamestnanosti v nepoľnohospodárskom sektore;
- **rozsah dobrovoľníckej práce v jednotlivých krajinách pozitívne koreluje s veľkosťou neziskového sektora.** Platí, že čím je väčší neziskový sektor, tým je väčšia miera zapájania sa občanov do dobrovoľníckych aktivít. Rozvinuté štruktúry neziskových organizácií napomáhajú náboru a udržiavaniu dobrovoľníckej práce;
- **aj keď sa väčšina dobrovoľníckeho úsilia sústreďuje do oblasti sociálnych služieb, kultúry a rekreácie** (tieto oblasti tvoria v skúmaných krajinách takmer 60 percent celého dobrovoľníckeho vkladu), **existujú v tomto rozdelení medzi jednotlivými krajinami podstatné rozdiely.** Dobrovoľníctvo má v jednotlivých krajinách tendenciu koncentrovať sa do dvoch rozdielnych oblastí aktivít. Jednou z nich je kultúra, rekreácia, advokácia a záujmy spojené s povoláním, ktoré predstavujú expresívnu rolu neziskového sektora. Druhá oblasť zahŕňa vzdelávanie, starostlivosť o zdravie, sociálne služby a ekonomický rozvoj a reprezentuje servisnú rolu tretieho sektora. Rola, ktorú zohráva neziskový sektor v spoločnosti, teda významnou mierou ovplyvňuje rozloženie dobrovoľníckeho úsilia do jednotlivých oblastí;
- **na rozsah a rozloženie dobrovoľníckych činností do jednotlivých oblastí má výrazný vplyv aj podoba sociálneho štátu.** Kým v krajinách so silnejšou sociálnodemokratickou tradíciou (Švédsko a Fínsko) je rozsah dobrovoľníctva väčší ako v iných krajinách, väčšina dobrovoľníckeho úsilia sa sústreďuje do oblasti kultúry a rekreácie. V ostatných krajinách sa dobrovoľnícke aktivity sústreďujú prevažne do oblasti služieb, ale dobrovoľníckeho

¹ Bližšie pozri: SALAMON, L. M. – ANHAIER, H. K. a kol.: Nástup neziskového sektoru (medzinárodný srovnání). Praha : 1999.

tvo je viac rozšírené v liberálnom type sociálneho štátu, priemerné v korporativistickom type a nízke v krajinách s paternalistickým poňmaním sociálnej politiky. I keď niektoré rozvinuté korporativistické krajiny (Francúzsko, Holandsko, Nemecko) majú koncentráciu dobrovoľníctva v expresívnej oblasti väčšiu. Tieto výnimky možno vysvetliť kultúrnymi a politickými faktormi, ktorých význam vzrástol počas 60-tych a 70-tych rokov. Východoeurópske krajiny (zmiešaný paternalisticko/sociálnodemokratický typ sociálneho štátu) sú charakterizované nízkou úrovňou dobrovoľníckej participácie a dominujúcim expresívnym typom dobrovoľníctva.

Z uvedených zistení je zrejmé, že dobrovoľníctvo nie je len individuálnou voľbou jednotlivcov či skupín, ale je vo výraznej miere ovplyvnené väčšími sociálnymi a inštitucionálnymi silami krajiny. Jeho konkrétnu podobu je preto nutné vnímať vždy v kontexte sociálneho priestoru, v ktorom sa rozvíjalo a rozvíja.

07.3

Dobrovoľníctvo na Slovensku

Po roku 1989 bolo na Slovensku uskutocnených viacero reprezentatívnych výskumov, ktorých snahou bolo získať prehľad o **miere zapájania sa občanov do dobrovoľníckych aktivít** a vybraných otázkach súvisiacich s týmto fenoménom. Ide najmä o tieto výskumy:

- v roku 1993 výskum SAIA-SCTS a agentúry FOCUS (Bútora, Bútorová, 1995);
- v roku 1995 výskum agentúry FOCUS (Bútorová, Bútora, 1996);
- v roku 1998 výskum agentúry FOCUS pre nadáciu S.P.A.C.E. (jeho výstupy sú súčasťou medzinárodného porovnávacieho výskumu neziskového sektora pod vedením Lestera M. Salamona z Univerzity Johna Hopkinsa) (Woleková, 2002);
- v roku 2003 výskum IVO prostredníctvom agentúry FOCUS (Bútorová, 2004);
- v roku 2004 výskum agentúry FOCUS pre Nadáciu pre deti Slovenska.

Dobrovoľníctvu z pohľadu predstaviteľov vybraných organizácií tretieho sektora bola venovaná pozornosť aj vo výskume S.P.A.C.E. v roku 2003. (Fila-

delfiová a kol, 2004)

Na analýzu fenoménu dobrovoľníctva z pohľadu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ich koordinátorov a ľudí, ktorí profitujú z dobrovoľníckej práce, sa formou kvalitatívneho výskumu zamerail v rokoch 2004 a 2005 Inštitút pre verejné otázky. (Marošiová, Majchrák, 2005)

V snahe získať novšie údaje o zapojení sa dobrovoľníkov do činnosti mimovládnych organizácií na Slovensku a o hodnote dobrovoľníkmi odpracovaných hodín zrealizovalo C.A.R.D.O. ku koncu roku 2007 prieskum medzi organizáciami zaregistrovanými na stránke www.dobrovolnictvo.sk.

Porovnanie výsledkov jednotlivých výskumov a získanie komplexného obrazu o rôznych aspektoch dobrovoľníctva v jednotlivých rokoch sťažuje skutočnosť, že vo výskumoch bola použitá rôzna metodológia. Napriek tomu sa pokúsime o prehľad jednotlivých zistení za účelom spresnenia obrazu o dobrovoľníctve na Slovensku po roku 1989.

Prvou oblasťou, na ktorú sa zameriava pozornosť všetkých uvedených kvantitatívnych výskumov, je **miera zapájania sa občanov do dobrovoľníckych aktivít**. Na základe uvedených zistení možno konštatovať, že dobrovoľníctvo na Slovensku reálne existuje, nie je však možné uviesť relevantný údaj o miere zapájania sa občanov do dobrovoľníckych aktivít. V posledných rokoch sa pohybuje od **13 do 46 percent**.

Miera zapájania sa do dobrovoľníckych aktivít nie je však jediným ukazovateľom rozsahu dobrovoľníckej aktivity, ktorá okrem počtu zapojených ľudí závisí aj od intenzity ich práce, t. j. počtu odpracovaných hodín. Zapájanie sa občanov do dobrovoľníckych aktivít na Slovensku je však v porovnaní s inými krajinami celkovo na nízkej úrovni.

Čo sa týka **oblastí uplatnenia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok**, najviac ich pôsobilo podľa výskumu IVO v roku 2003 v nasledujúcich oblastiach: náboženstvo a cirkevné aktivity (13 %), komunitný rozvoj (12 %), šport a rekreácia (9 %), školstvo, vzdelávanie, veda (9 %), kultúra a umenie (7 %), sociálne služby ľuďom v núdzi (7 %), životné prostredie (7 %), zdravie (7 %). Oblasť ako podpora dobročinnosti a dobrovoľníctva, činnosť odborov, advokácia, humanitná pomoc, politika, pomoc Rómom a pro-

fesijné organizácie neboli významne zastúpené.

Čo sa týka **subjektov, pre ktoré dobrovoľníci a dobrovoľníčky pracovali**, výskumy v roku 1998 a v roku 2003 uvádzajú, že najväčší priestor pre zapojenie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok poskytujú mimovládne organizácie (v roku 2003 pre ne pracovalo 25 % dobrovoľníkov a dobrovoľníčok), ďalej nasledujú orgány štátnej správy a samosprávy (17 % v roku 2003) a kostoly a iné bohoslužobné miesta (14 % dobrovoľníkov a dobrovoľníčok). Podľa výskumu IVO sa značná časť dobrovoľníckej práce v roku 2003 odohrávala v rámci iných bližšie nedefinovaných organizácií a sociálnych sietí (23 %), ktoré sa utvárajú na príbuzenskom, susedskom, kolegiálnom alebo priateľskom základe.

Výskum agentúry FOCUS v roku 2004 sa zameriaval na iné členenie subjektov, pre ktoré dobrovoľníci a dobrovoľníčky pracovali, a jeho zistenia sú nasledovné: 43 % dobrovoľníkov a dobrovoľníčok pracovalo pre mimovládne organizácie, 37 % pre obec alebo mesto, 35 % pre cirkev a cirkevné organizácie, 33 % sa venovalo konkrétnemu jednotlivcovi a rovnaké percento pomoci štátnym a príspevkovým organizáciám. V uvedenom výskume sa objavujú i dobrovoľnícke aktivity v rámci súkromnej firmy, do ktorých sa v roku 2004 zapojilo 5 % dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

Čo sa týka **frekvencie vykonávania dobrovoľníckych aktivít**, prevažujú nepravidelné, sporadické aktivity, menej ľudí sa dobrovoľníctvu venuje pravidelne, t. j. aspoň raz za mesiac a častejšie.

Výskumy v rokoch 1995, 1998 a 2003 sa zameriavali aj na **sociálny profil dobrovoľníkov a dobrovoľníčok**, pričom možno konštatovať, že sa v základných črtách v jednotlivých rokoch reprodukuje. Zistenia sú nasledovné:

- dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami sú približne v rovnakej miere muži aj ženy,
- jednotlivé vekové kategórie sú medzi dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami zastúpené približne rovnomerne,
- rozdiely v miere účasti na dobrovoľníckych aktivitách sú zaznamenávané najmä vo vzťahu k vzdelaniu, možno konštatovať, že s vyššou úrovňou vzdelania rastie aj podiel účasti občanov na dobrovoľníctve,

- neboli zaznamenané významné odlišnosti v miere participácie na dobrovoľníckych aktivitách v závislosti od ekonomickej situácie,
- vyššia aktivita v oblasti dobrovoľníctva je medzi dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami z vidieka a u veriacich,
- dobrovoľníctvo je na Slovensku úzko späté s členstvom v mimovládnych organizáciách a darcovstvom, t. j. dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami sú častejšie občania, ktorí prejavujú aktívnejší záujem o aktuálne spoločenské dianie.

Čo sa týka **potenciálu dobrovoľníctva do budúcnosti**, v jednotlivých výskumoch vyjadruje ochotu zapojiť sa do dobrovoľníckych aktivít okolo 45 % respondentov a respondentiek, pričom sociálny profil potenciálnych dobrovoľníkov a dobrovoľníčok sa v základných črtách podobá profilu aktívnych dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Zároveň sa ukazuje, že aktívni dobrovoľníci a dobrovoľníčky prejavujú dlhodobu väčšiu ochotu vykonávať dobrovoľnícku činnosť v budúcnosti, ako tí, ktorí dobrovoľnícku činnosť v aktuálnom roku nevykonávali.

Celkovo možno konštatovať, že **pre naše územie je typickejší skôr komunitný typ dobrovoľníctva, menej manažérsky typ**. Na území Slovenska vzniklo viacero organizácií, ktoré medzi svoje ciele zaradili aj rozvoj dobrovoľníctva, ale ich činnosť nie je taká výrazná ako napr. v Českej republike, kde už niekoľko rokov funguje Národné dobrovoľnícke centrum zastrešujúce koalíciu dobrovoľníckych iniciatív v ČR.

Dobrovoľnícke centrá, ktoré sa venujú podpore, propagácii a servisu pre organizácie a dobrovoľníkov,

existujú v súčasnosti na Slovensku len tri: Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici, Dobrovoľnícke centrum v Prešove a C.A.R.D.O. v Bratislave. Na území Slovenska však funguje veľké množstvo dobrovoľníckych organizácií, ktoré medzi svoje ciele zaradili aj rozvoj dobrovoľníctva, ich činnosť sa však zameriava na konkrétnu cieľovú skupinu viac ako na dobrovoľníkov, ktorí s touto cieľovou skupinou pracujú.

Od roku 2006 začína na celoslovenskej úrovni vyvíjať činnosť občianske zdru-

ženie C.A.R.D.O. Pod jeho vedením za podpory Ministerstva školstva SR a za účasti organizácií pracujúcich s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami na území

celého Slovenska sa v roku 2007 začal realizovať projekt **národného virtuálneho dobrovoľníckeho centra**. Od tohto obdobia C.A.R.D.O. pracuje na vytváraní siete spolupracujúcich dobrovoľníckych organizácií, s ktorými organizuje tematicky zamerané stretnutia a na propagácii myšlienky dobrovoľníctva na celom Slovensku.

Súčasná **slovenská legislatíva problematiku dobrovoľníctva komplexne neupravuje**, respektíve čiastočne upravuje iba jednu jeho špecifickú formu – dobrovoľnícke aktivity vykonávané nezamestnanými ako formu aktívnej činnosti v rámci Zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Zákon tu definuje dobrovoľnícke práce ako vykonávanie všeobecne prospešnej činnosti u zákonom vymedzenej právnickej alebo fyzickej osoby.

Mládežníckemu dobrovoľníctvu sa venuje **zákon o podpore práce s deťmi a mládežou**, ktorý bol prijatý vládou v marci 2008.

S cieľom zvýšiť status dobrovoľníctva v očiach verejnosti a oceniť prácu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok existuje na Slo-

vensku množstvo čiastkových **aktivít na verejné uznanie dobrovoľníctva, resp. dobrovoľníckych aktivít**. Národná správa o implementácii spoločných cieľov pre dobrovoľnícke aktivity mladých ľudí v Slovenskej republike uvádza napríklad nasledovné: prijatie dobrovoľníkov za obnovu Tatier na Úrade vlády SR, ocenenie Dobrej noviny prezidentom SR, Slovenská humanitná rada udeľuje ocenenie Dar roka, realizuje benefičný večer v období adventu – dobrovoľníci hovoria o svojej práci Benefícium, Slovenský Červený kríž udeľuje cenu Darcovstvo krvi a Zápis do knihy cti ako i ocenenie Dobrovoľná opatrovatelka za dlhoročné poskytovanie opatrovateľských služieb na báze dobrovoľníctva, Nadácia krajiny harmónie udeľuje cenu Forresta

Gumpa pre človeka, ktorý pomohol zdravotne postihnutým ľuďom k integrácii. Niekoľko rokov sa tiež udeľuje cena Srdce na dlani pri príležitosti medzinárodného dňa dobrovoľníkov 5. decembra v Prešovskom kraji, od roku 2007 aj v Banskej Bystrici a v roku 2008 sa zrealizovalo oceňovanie aj v Bratislave.

V posledných rokoch sa záujem organizácií zameriava i na zvyšovanie **profesionalizácie práce** s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Mnohé organizácie majú v súčasnosti vytvorené prepracované systémy práce, od ich náboru, výberu, výcviku, vedenie, oceňovanie až po samotnú supervíziu. Dobrovoľníctvo začína byť prvkom v systéme manažmentu organizácií.

Aktuálnosť a potrebu profesionalizácie práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami v našich podmienkach potvrdzujú aj viaceré odborné publikácie z oblasti manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizáciách a manuály a príručky týkajúce sa rôznych aspektov metodiky, ktoré uvádzame vo zozname použitej a odporúčanej literatúry.

Ako príklady dobrovoľníckych aktivít uvádzame najznámejšie dobrovoľnícke programy a organizácie v skratke. (Brozmanová Gregorová, Mračková, Marček, 2009)

Komunitný typ dobrovoľníctva v sebe zahŕňa spontaneitu a snáď i nenápadné a nenútené „učenie sa či pri-vykanie“ k dobrovoľníckej činnosti. Výchova k dobrovoľníctvu je súčasťou veľkých detských a mládežníckych dobrovoľníckych organizácií na Slovensku, ktorých cieľová skupina sa vekom mení na dobrovoľníkov. Patria sem veľké organizácie ako Slovenský skauting, organizácie s kresťanským pozadím ako DOMKA (Združenie saleziánskej mládeže), eRko (Združenie kresťanských spoločenstiev mládeže) alebo menšie organizácie, ktoré majú lokálne pôsobenie a venujú sa voľnočasovým aktivitám detí a mladých ľudí, ako napr.: Žabky na prameni, MO Plusko, DO Fénix, atď.

Medzi významné organizácie, ktoré na Slovensku pôsobia niekoľko desať-ročí alebo storočí, patria „komunitne“ alebo tradične vyvinuté svojpomocné kluby (bývalé cechy) a organizácie, medzi nimi napr. poľovnícke zväzy, kluby dôchodcov, resp. kluby zamera-

né na rozvíjanie záujmu a svojpomoci alebo pomoci istej komunity ľudí, a potom organizácie, ktoré plnia úlohu ochrany obyvateľstva, ako sú napr. dobrovoľné hasičské zbory. V týchto skupinách alebo organizáciách tvoria veľkú časť dobrovoľníkov seniori. Medzi najväčšie seniorské organizácie, ktorých činnosť je postavená na dobrovoľníckom základe, patria organizácie ako Slovenský Červený Kríž a Jednota dôchodcov.

Ďalšiu veľkú skupinu dobrovoľníckych organizácií tvoria **environmentálne organizácie**. Niektoré z nich, najmä tie s medzinárodným aspektom, využívajú už skôr manažérsky prístup. Medzi najaktívnejšie v oblasti dobrovoľníctva patria Greenpeace Slovensko, OZ Tatry, SOS Birdlife, OZ Jablonka.

Na Slovensku sa v priebehu posledných 10 rokov rozvíja, i keď pomalšie ako v Českej republike, **manažérsky typ dobrovoľníctva v sociálnych a zdravotníckych zariadeniach**. Koncom deväťdesiatych rokov vznikli prvé programy dobrovoľníctva v nemocniciach v Bratislave (Klub detskej nádeje, Slniečnice, Dobrovoľnícka skupina Vrba), ktoré fungujú dodnes, avšak stále len ako spolupracujúce mimovládne organizácie s nemocnicou, teda bez spolufinancovania alebo zabezpečenia pracovného miesta nemocnicou. V roku 2007 rozbehlo C.A.R.D.O. ako prvá organizácia dobrovoľnícky program v bratislavských domovoch dôchodcov. Najmä v Bratislave, kde sa v posledných rokoch stretávame s čoraz väčším množstvom ľudí bez domova či so skúsenosťou z domáceho násillia, sa začínajú rozvíjať dobrovoľnícke aktivity v útulkoch a v azylových domoch (napr. Depaul, Brána do života).

Významné miesto na Slovensku má už po niekoľko rokov **medzinárodné dobrovoľníctvo**. Formou Európskej dobrovoľníckej služby ho sprostredkováva niekoľko desiatok akreditovaných organizácií (napr. INEX Slovakia). Do Nemecka v rámci tzv. Dobrovoľníckeho sociálneho roka sprostredkuje dobrovoľníkom ročný pobyt Evanjelická Diakonia. Misijnému dobrovoľníctvu sa prioritne venuje SAVIO (saleziánska organizácia) a eRko.

Veľmi častá je na Slovensku spolupráca organizácií s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami pri realizácii **rôznych verejných zbierok** (napr. Biela pastelka, Deň narcisov, Modrý gombík a iné).

Program Big Brother Big Sister¹ nebol do roku 2008 na Slovensku úspešne zavedený. V súčasnosti ho však rozbieha Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici pod názvom Opri sa o mňa. V rámci programu sa vyškolili prvé dobrovoľníčky, ktoré sa začali stretávať s deťmi.

Osobitná pozornosť je na Slovensku venovaná **rozvoju dobrovoľníctva v rámci vysoko-**

kých škôl pripravujúcich sociálnych pracovníkov a pracovníčky a odborníkov a odborníčky iných pomáhajúcich profesií. Dobrovoľníctvo v tomto kontexte sleduje okrem prospechu pre prijímateľa aj vzdelávacie ciele súvisiace s prípravou budúcich pomáhajúcich profesionálov a profesionálok. Najdlhšie sa tejto špecifickej forme dobrovoľníctva venujú na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ďalej na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove a misijnému dobrovoľníctvu na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave.

Medzinárodná spolupráca a trendy v iných krajinách ovplyvňujú aj rozvoj dobrovoľníctva na Slovensku. Čoraz väčšie úspechy zaznamenáva **zapájanie firiem a ich zamestnancov do firemného dobrovoľníctva**. Nadácii Pontis, ako členovi skupiny Engage, sa počas májového víkendu v roku 2008 podarilo zapojiť do akcie Naše Košice 15 firiem a 500 dobrovoľníkov a počas septembrového víkendu do akcie Naša Bratislava 39 firiem a 750 zamestnancov týchto firiem.

Manažment dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizáciách

Možno to znie paradoxne, ale aby bola pomoc dobrovoľníkov a dobrovoľníčok účinná, je potrebné jej efektívne organizovanie. Dobrovoľníctvo vo svete dosiahlo taký rozsah, že sa vytvoril nový odbor – **manažment dobrovoľníctva**. Dobré pripravený dobrovoľ-

1 Program Big Brother Big Sister je mentoringový program, ktorého podstatou je kamarátsky vzťah medzi dospelým dobrovoľníkom a dieťaťom. Program pôvodne vznikol v Amerike no v rôznych podobách s úspechom funguje v mnohých krajinách po celom svete.

nícky program môže zvýšiť nielen výkonnosť, ale aj profesionalitu neziskovej organizácie a pritom nič neuberá z tvorivosti a spontaneity dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

Slovo **manažment** vzniklo z anglického slova „to manage“, čo znamená riadiť, viesť, organizovať, dosiahnuť cieľ. V ekonomickej literatúre možno nájsť množstvo definícií tohto pojmu, no pre účely našej práce budeme uvažovať o manažmente ako o neustálom procese alebo súbore nadväzujúcich činností, ktoré musia byť vykonávané, ak majú byť dosiahnuté určité ciele. V našom prípade, ak má byť práca s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami prínosom pre organizáciu, jej klientov a klientky i pre samotných dobrovoľníkov a dobrovoľníčky.

Manažment práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami v organizáciách zahŕňa v podstate všetky činnosti manažmentu vo všeobecnosti od plánovania, cez organizáciu, koordináciu, až po komunikáciu a kontrolu a od manažérskej práce s ľuďmi sa v mnohom nelíši. V podmienkach riadenia dobrovoľníckej práce sa však aplikáciou týchto činností zároveň vytvorili špecifické postupy, ktoré slúžia k presnejšiemu a lepšiemu vymedzeniu toho, čo má efektívny proces manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizáciách obsahovať. Najčastejšie sa ako **súčasťi manažmentu práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami** uvádzajú nasledujúce oblasti:

1. Plánovanie dobrovoľníckeho programu
2. Získavanie/nábor dobrovoľníkov a

5. Uzatvorenie dohody (zmluvy)
6. Vedenie, podpora a supervízia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok
7. Oceňovanie a odmeňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok
8. Ukončenie spolupráce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami

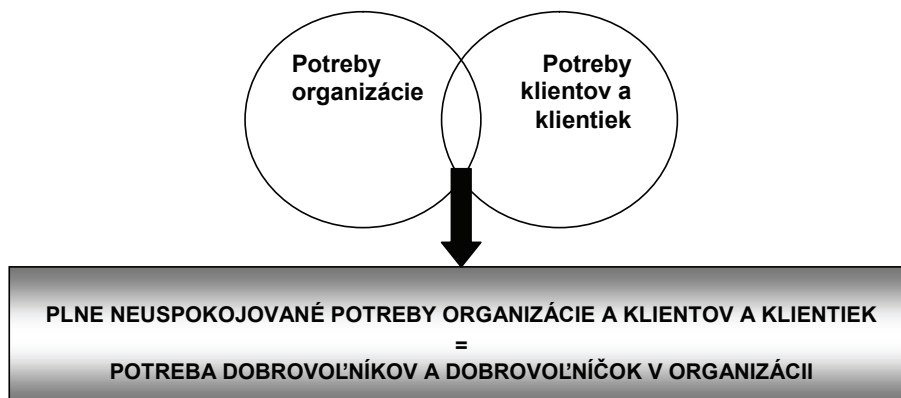
07.4.1 Plánovanie dobrovoľníckeho programu

Plánovanie dobrovoľníckeho programu je dôležitou súčasťou manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok nielen v organizácii, ktorá chce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami začať spolupracovať, ale i v organizácii, ktorá pomoc dobrovoľníkov a dobrovoľníčok využíva už dlhodobo, prípadne je na ich práci chod organizácie priamo závislý. „Zhodnotenie doterajšej dobrovoľníckej činnosti a plánovanie využitia dobrovoľníkov je príležitosťou k zhodnoteniu tokov informácií a kvality komunikácie v organizácii.“ (Tošner, Sozanská, 2002)

Efektívne plánovanie dobrovoľníckeho programu pozostáva z týchto krokov:

1. Definovanie potreby dobrovoľníkov a dobrovoľníčok
2. Výber činností a vypracovanie pracovnej náplne dobrovoľníkov a dobrovoľníčok
3. Vytvorenie profilu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok vhodných pre jednotlivé činnosti
4. Vyčlenenie materiálnych a finančných zdrojov pre dobrovoľnícky program
5. Určenie koordinátora/koordiná-

Obr.9
Potreba dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizácii

3. Výber dobrovoľníkov a dobrovoľníčok
4. Príprava dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

6. Pripravenie organizácie na prijatie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Definovanie potreby dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Prvým krokom k plánovaniu práce s dobrovoľníkmi v organizácii je odpoveď na otázku, či existuje vôbec potreba zapojiť dobrovoľníkov do činnosti organizácie. Odpoveď na túto otázku vyplynie z definovania potrieb organizácie a potrieb klientov a určenia tých potrieb, ktoré nie sú napĺňané, v ktorých napĺňaní existujú medzery/nedostatky a ktorých napĺňanie by sa dalo ešte zlepšiť. Ak tieto potreby nie je možné v plnej miere uspokojiť zo zdrojov organizácie, stávajú sa priestorom pre činnosť a pomoc dobrovoľníkov a možno povedať, že v organizácii vzniká nová potreba – potreba pracovať s dobrovoľníkmi.

Proces definovania potreby dobrovoľníkov a dobrovoľníčok môže v niektorých organizáciách prebehnúť „spontánne“. V týchto organizáciách je potreba pracovať s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami jasná od začiatku a jej pracovníci a pracovníčky presne vedia, ktoré činnosti majú byť dobrovoľníkmi zabezpečené. Organizácie tohto typu získavajú zväčša dobrovoľníkov a dobrovoľníčky už na konkrétne činnosti.

Existujú i organizácie, ktoré pracujú s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami alebo chcú s nimi spolupracovať, ale nemajú presne definovanú potrebu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Dobrovoľníci a dobrovoľníčky sú zamestnávaní/zamestnávané činnosťami, ktoré plynú z aktuálnych potrieb organizácie a klientov/klientiek. Aj v týchto organizáciách však môže existovať efektívny dobrovoľnícky program.

Tretím typom sú organizácie „bez definovania potreby dobrovoľníkov a dobrovoľníčok“, ktoré získavajú dobrovoľníkov a dobrovoľníčky, pretože ich pomoc „by sa im zišla“, no nevedia presne na čo. Keď ľudí získajú, obvykle nevedia určiť, čo má byť náplňou ich práce a očakávajú, že budú sami robiť niečo v prospech ich organizácie alebo klientov. Takýto prístup však obvykle vedie k sklamaniu na oboch stranách a k demotivácii dobrovoľníkov a dobrovoľníčok ohľadom zapájania sa do dobrovoľníckych činností i v iných organizáciách.

Výber činností a vypracovanie pracovnej náplne dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Ak v organizácii existuje potreba pracovať s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, je dôležité určiť, ktoré činnosti

by mohli a mali vykonávať. Náplň práce dobrovoľníkov a dobrovoľníčok pritom závisí od potrieb a možností organizácie a klientov a tvorivej fantázie dobrovoľníkov a zástupcov organizácie.

Je len niekoľko málo obmedzení, ktoré limitujú činnosť dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Medzi ne patria najmä tieto zásady:

- Dobrovoľníci a dobrovoľníčky by nemali nahrádzať prácu profesionálov a profesionálok.
- Dobrovoľníci a dobrovoľníčky by nemali robiť činnosti, do ktorých sa nikomu nechce. (Tošner, Sozanská, 2002)

Dobrovoľníci a dobrovoľníčky môžu vykonávať činnosti v organizácii samostatne a zabezpečovať ich celý priebeh, prípadne môžu pri niektorých aktivitách len asistovať. Náplň práce dobrovoľníka/dobrovoľníčky by mala byť stanovená tak, aby z nej pochopil/pochopila, ako jeho/jej činnosť prispieva k napĺňaniu poslania organizácie a ako súvisí s ostatnými činnosťami.

Ako upozorňujú Tošner a Sozanská (2002), pri práci s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami netreba zabúdať na skutočnosť, že vytváranie ponuky činností pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky je trvalý a otvorený proces. Ponuka sa postupne rozširuje tak, ako si pracovníci a pracovníčky trúfnu dobrovoľníkov a dobrovoľníčky zapojiť, ako im to dovoľia ich skúsenosti a ako sa mení a vyvíja samotná organizácia.

Vytvorenie profilu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok vhodných pre jednotlivé činnosti

Vytvorenie profilu dobrovoľníka/dobrovoľníčky spočíva v definovaní požiadaviek, ktoré by mal človek vykonávajúci konkrétne činnosti spĺňať. Tieto požiadavky je vhodné definovať v týchto oblastiach:

demografické charakteristiky

K demografickým charakteristikám zaraďujeme predovšetkým pohlavie, vek, vzdelanie, ekonomickú aktivitu (zamestnaný, nezamestnaný, študent/študentka, dôchodca/dôchodkyňa...) a stav (slobodný/slobodná, ženatý/vydatá).

vedomosti, schopnosti, zručnosti

Okrem demografických charakteristík je vhodné zamyslieť sa nad tým, či činnosti, ktoré majú dobrovoľníci a dobrovoľníčky vykonávať, vyžadujú nejaké špeciálne vedomosti, schopnosti a zručnosti. Môžu nimi byť napríklad: ovládanie cudzieho jazyka, zručnosti v práci na počítači, základné vedomos-

ti z oblasti práce s ľuďmi s mentálnym postihnutím a pod.

V tejto oblasti je tiež dôležité určiť, ktoré vedomosti a zručnosti by mal dobrovoľník predtým, ak o začne v organizácii pracovať a ktoré môže získať počas výcviku alebo prípravy.

požiadavky na osobnosť dobrovoľníka/dobrovoľníčky

Definovanie požiadaviek na osobnosť dobrovoľníka/dobrovoľníčky by malo vychádzať z charakteru pracovného tímu a zo špecifik cieľovej skupiny organizácie. Ak sa má dobrovoľník/dobrovoľníčka stať súčasťou pracovného tímu, je dobré, ak si organizácia uvedomí, akí pracovníci a aké pracovníčky ho tvoria a akými charakteristikami sa vyznačujú. To pomôže i pri určovaní požiadaviek na osobnostné charakteristiky dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a zaručí, že dobrovoľník sa bude v organizácii dobre cítiť a stane sa jej súčasťou. Druhým faktorom, ktorý determinuje osobnostné charakteristiky dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, je cieľová skupina organizácie. Práca s ňou môže vyžadovať veľmi konkrétne osobnostné charakteristiky, ako napríklad tolerantnosť a akceptácia iných kultúr pri práci s etnickými minoritami.

iné špeciálne požiadavky na dobrovoľníka/dobrovoľníčku

Charakter činností určených pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky môže vyžadovať i iné špeciálne požiadavky na dobrovoľníkov, ako sú vyššie uvedené. Medzi ne môže patriť napríklad uspokojivý zdravotný stav overený lekárskeym vyšetrením, absolvovaný sociálnopsychologický výcvik či nejaký špecializačný kurz.

Výčlenenie materiálnych a finančných zdrojov pre dobrovoľnícky program

Okrem ľudských zdrojov spojených s dobrovoľníckym programom v podobe zavedenia funkcie koordinátora/koordinátorky dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je potrebné počítať i s určitými materiálnymi a finančnými zdrojmi. Tieto sú vo veľkej miere závislé na činnosti, ktorú majú dobrovoľníci a dobrovoľníčky v organizácii vykonávať, netreba však na ne zabúdať a treba si uvedomiť, že ani dobrovoľníctvo, i keď šetrí finančné prostriedky organizácie, nie je zadarmo.

V oblasti materiálnych zdrojov môžu vzniknúť požiadavky najmä na vyhradenie priestoru pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky, ich prípadné prezliekanie či na ich stretnutia a supervíziu. Okrem priestoru môže byť potrebné

vyčleniť napríklad určité technické vybavenie (počítač, kopírovací stroj) alebo zabezpečiť prístup k tomuto vybaveniu.

Finančný rozpočet dobrovoľníckeho programu by mal počítať najmä s nákladmi na cestovné pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky, nákladmi na odmeňovanie a oceňovanie dobrovoľníkov, na poštovné pre zasielanie pozvánok či iné telekomunikačné náklady. Finančné zdroje môžu byť potrebné i na hradenie nákladov súvisiacich s výcvikom koordinátora dobrovoľníkov alebo samotných dobrovoľníkov.

Výčlenenie materiálnych a finančných zdrojov týkajúcich sa dobrovoľníckeho programu v organizácii je predpokladom jeho „bezproblémového“ priebehu. Naplánovanie týchto zdrojov môže predísť komplikáciám a problémom pri samotnej práci s dobrovoľníkmi či vymedzovaní nevyhnutných prostriedkov v čase, keď je už finančný rozpočet pre organizáciu schválený.

Určenie koordinátora/koordinátorky dobrovoľníckeho programu

Koordinátor/koordinátorka je kľúčovou postavou dobrovoľníckeho manažmentu. Jeho úlohou je vytvoriť z rôznorodej skupiny dobrovoľníkov a dobrovoľníčok jeden celok, v ktorom si každý ponecháva svoju samostatnosť a svojbytnosť. (Tošer, Sozanská, 2002) Podľa Mydlíkovej (2001) existujú v podstate tri základné pozície v riadení dobrovoľníkov:

- dobrovoľníkov riadi vedúci organizácie sám;
- dobrovoľníkov riadi člen/zamestnanec organizácie;
- koordinátorom dobrovoľníkov je samotný dobrovoľník.

V prípade, keď je koordináciou dobrovoľníckeho programu poverený/poverená vedúci/vedúca organizácie alebo jej zamestnanec/zamestnankyňa, ktorý/ktorá má okrem tejto funkcie vo svojej náplni aj iné aktivity, je dôležité, aby si táto osoba vyčlenila dostatok času a priestoru pre systematickú prácu s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Často sa tiež stáva, že rola koordinátora/koordinátorky prípadne skúsenejšiemu dobrovoľníkovi alebo dobrovoľníčke. V každom z uvedených prípadov je však nevyhnutné, aby sa manažment dobrovoľníkov a dobrovoľníčok stal súčasťou celkového riadenia a vedenia organizácie a aby sa koordinácia práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami stala pevnou súčasťou pracovnej náplne osoby, ktorá je touto funkciou poverená.

Koordinátor/koordinátorka by mal/mala byť schopný/schopná vykonávať svoju rolu na základe úprimných a otvorených vzťahov s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, ktorým sa na základe tohto vzťahu dostáva istoty, že to, čo robia, je významné a slúži to dobrej veci – koordinátor/koordinátorka dobrovoľníkov je „vizitkou“ organizácie.

Povinnosťami koordinátora/koordinátorky dobrovoľníckeho programu sú najmä:

- uskutočňovať výber dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a úvodné pohovory so záujemcami a záujemkyňami o dobrovoľnícku prácu v organizácii,
- vypracovať pracovnú náplň dobrovoľníka/dobrovoľníčky,
- vypracovať dohodu s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou,
- uskutočňovať zaškolenie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- založiť a viesť evidenciu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- koordinovať prácu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizácii,
- odborne usmerňovať dobrovoľníkov a dobrovoľníčky,
- poskytovať podporu a zabezpečiť supervíziu pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky,
- hodnotiť prácu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- vypracovať a realizovať systém odmeňovania dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- v prípade potreby ukončiť spoluprácu s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou,
- sprostredkovať komunikáciu medzi dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, ostatným personálom, klientmi/klientkami a vedením organizácie...

Zároveň je ale potrebné uvedomiť si, že dobrovoľnícky program je proces, na ktorom sa podieľajú všetky zúčastnené strany a nie je výlučne otázkou schopnosti koordinátora/koordinátorky, ale celej organizácie, ako prijme dobrovoľníctvo za svoje.

Pripravenie organizácie na prijatie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Vstup dobrovoľníkov a dobrovoľníčok do organizácie predstavuje systémovú zmenu v jej činnosti a otvorenie sa okolitému svetu. Táto zmena nemusí byť prijateľná a žiaduca pre všetkých, ktorí sa v organizácii pohybujú. Obavy pracovníkov a pracovníčok z nového a cudzieho prvku – dobrovoľníka/dobrovoľníčky, ktorý medzi nich vstupuje, môžu byť vážnou bariérou v rozvoji

dobrovoľníctva. (Tošner a kol., 2003)
Z týchto dôvodov je potrebné v procese prípravy organizácie na prijatie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok podrobne zoznámiť všetkých pracovníkov a pracovníčky organizácie s princípmi dobrovoľníctva, zapojiť ich do tvorby dobrovoľníckeho programu a využiť ich námety vo vzťahu k činnostiam dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizácii. V neposlednom rade by pri plánovaní dobrovoľníckeho programu nemala organizácia zabúdať aj na jeho predstavenie klientom a klientkám a ich rodinným príslušníkom, ktorí môžu významne ovplyvniť jeho realizáciu.

Pri plánovaní práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami platia dve zásady:

- „každá zmena i k lepšiemu sa musí naplánovať, vysvetliť a nacvičiť“ (Tošner, Sozanská, 2002, s. 71);
- čím viac ľudí sa podarí do prípravy dobrovoľníckeho programu zainteresovať, tým bude realizácia zmien ľahšia.

Na základe viacročných skúseností v oblasti manažmentu dobrovoľníckych programov môžeme konštatovať, že dôsledné plánovanie práce s dobrovoľníkmi pred samotným zavedením dobrovoľníckeho programu, ale i opakovaná aktualizácia potrieb organizácie vo vzťahu k využívaniu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je jedným zo zásadných predpokladov efektívneho fungovania celého manažmentu dobrovoľníkov. V prípade, že organizácia túto etapu práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami zanedbá, dobrovoľníci zostávajú v organizácii krátku dobu, je medzi nimi vysoká fluktuácia, absentuje pocit príslušnosti k organizácii, dobrovoľnícka práca existuje v organizácii „sama pre seba“ – je problematické určiť, ako v skutočnosti súvisí s napĺňaním samotného poslania organizácie a dobrovoľníci ani pracovníci organizácie nevedia, čo má byť náplňou práce dobrovoľníka v organizácii.

Nábor dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Nakoľko dobrovoľníci a dobrovoľníčky v organizácii zväčša nevydržia veľmi dlhú dobu, súčasťou dobrovoľníckeho programu je ich pravidelné systematické získavanie.

Forma náboru dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je závislá na viacerých

faktoroch, napríklad: predpokladaná dĺžka spolupráce (inú formu náboru budeme voliť v prípade, že chceme dobrovoľníkov a dobrovoľníčky získať pre jednorazovú akciu, inú v prípade, že ich chceme získať pre dlhodobú spoluprácu), charakter vykonávanej dobrovoľníckej činnosti, počet dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ktorých plánujeme získať a iné.

V praxi sú využívané viaceré formy získavania dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, pri reálnom náboře je však vhodná ich vzájomná kombinácia. Najčastejšie sa využívajú:

- letáky, plagáty, informačné materiály;
- diskusné stretnutia;
- miestna a regionálna tlač, televízia, rádio;
- náborová akcia spojená s väčšou akciou, napr. koncertom a pod;
- spolupráca so strednými a vysokými školami;
- osobný kontakt cez príbuzných, známych a aktívnych dobrovoľníkov a dobrovoľníčky či cez klientov a klientky a iné.

Výber dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Pred úvodným pohovorom s budúcim dobrovoľníkom sa odporúča doručiť záujemcovi o dobrovoľnícku prácu v organizácii dotazník, ktorého zámerom je najmä získať základné informácie o budúcom dobrovoľníkovi/budúcej dobrovoľníčke.

Cieľom úvodného pohovoru s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou je pridelenie správneho človeka na správne miesto.

Čím presnejšie obidve strany popíšu svoje očakávania na začiatku spolupráce, tým menšie je riziko ich sklamaní v budúcnosti. Preto je potrebné počas úvodného pohovoru čo najpresnejšie definovať:

- očakávania vo vzťahu k dobrovoľníckej práci na strane organizácie a záujemcu o dobrovoľnícku prácu,
- predstavy o dobrovoľníckej práci na oboch stranách,
- záväzky vyplývajúce zo vzájomnej spolupráce,
- práva a povinnosti súvisiace s výkonom dobrovoľníckych činností,
- pracovnú náplň dobrovoľníka,

- spôsob plnenia úloh,
- pracovný čas.

Výber dobrovoľníkov a dobrovoľníčok by mal byť prispôsobený dobrovoľníckemu programu v organizácii. Náročnejšie dobrovoľnícké programy (napríklad práca s umierajúcimi) si môžu vyžadovať aj psychologickú diagnostiku.

07.4.4 Príprava dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Príprava dobrovoľníkov a dobrovoľníčok by mala obsahovať dve zložky: **všeobecnú a špecifickú**.

Všeobecná príprava by mala dobrovoľníkom a dobrovoľníčkam poskytnúť informácie najmä o:

- poslaní, cieľoch, úlohách a histórii organizácie,
- organizačnej štruktúre,
- spôsoboch práce, pracovných postupoch používaných v organizácii,
- špecifikách organizácie,
- základných dokumentoch organizácie,
- etickom kódexe organizácie,
- profile klientov a klientiek organizácie,
- funkcií a povinnostiach koordinátora/koordinátorky dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- svojom mieste a role v organizácii.

Špecifická príprava by mala zahŕňať:

- analýzu prípadných obáv dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- prípravu na konkrétne činnosti, ktoré bude dobrovoľník/dobrovoľníčka vykonávať (teoretickú a pokiaľ možno aj praktickú),
- oboznámenie s princípmi supervízie pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky.

07.4.5 Uzatvorenie dohody (zmluvy) a evidencia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Dohoda s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou poskytuje oporu jednak organizácii, ale i dobrovoľníkovi. Pre obe strany totiž určuje pravidlá a podmienky ich spolupráce. Nakoľko v prípade dobrovoľníkov a dobrovoľníčok ide občianskoprávny vzťah, tento právny vzťah je možné v prípade potreby upraviť nasledovnými zmluvami pod-

Ia Občianskeho zákonníka:

- príkaznou zmluvou podľa § 724 a nasledujúcich;
- zmluvou o dielo podľa § 631 a nasledujúcich;
- inomínátnou zmluvou (nepomenovanou) podľa § 51.

Najdôležitejšie body, ktoré by mohla príkazná a nepomenovaná zmluva s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou obsahovať, sú uvedené vo vzore zmluvy v Prílohe 4.

Evidencia dobrovoľníkov v organizácii umožňuje kontakt s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, zabezpečuje prehľadné informácie o počte a náplni práce dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a zjednodušuje vyhodnocovanie dobrovoľníckeho programu v organizácii

Evidencia by mala zahŕňať najmä:

- mená a kontaktné údaje na dobrovoľníkov a dobrovoľníčky,
 - druh činnosti, ktorú dobrovoľníci a dobrovoľníčky vykonávajú,
 - hodiny odpracované v organizácii.
- Takúto evidenciu môžu robiť sami dobrovoľníci a dobrovoľníčky alebo ich koordinátor/koordinátorka.

07.4.6 Vedenie, podpora a supervízia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Vedenie a podpora dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je predpokladom ich dlhodobého udržania v organizácii. Dôležité je:

- dôkladne oboznámiť dobrovoľníkov a dobrovoľníčky s tým, čo majú robiť,
- zabezpečiť pridelovanie úloh,
- pomôcť dobrovoľníkom a dobrovoľníčkam začleniť sa do nového kolektívu,
- udržiavať kontakt medzi koordinátorom/koordinátorkou a dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami,
- zabezpečiť pre dobrovoľníkov a dobrovoľníčky supervíziu.

Nevyhnutná je nepretržitá komunikácia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a organizácie, ktorá

- predchádza vzniku napätia a konfliktov,
- vytvára ovzdušie dôvery a vzájomnej podpory,
- umožňuje výmenu informácií o tom, čo sa deje a o akýchkoľvek zmenách, ku ktorým došlo,
- pôsobí ako prevencia proti odcho-

du dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,

- zabezpečuje podporu partnerstva dobrovoľníkov/dobrovoľníčok a plateného personálu.

Supervízia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok sa môže uskutočňovať formou osobných alebo skupinových stretnutí dobrovoľníkov a koordinátora. Supervízia by mala byť integrálnou súčasťou dobrovoľníckych programov, v rámci ktorých dobrovoľníci a dobrovoľníčky pracujú priamo s klientmi a klientkami organizácií. Supervízia má mnoho prínosov, jej význam spočíva napríklad v nasledovných funkciách:

- umožňuje dobrovoľníkom a dobrovoľníčkam vyjadriť svoje pocity a konzultovať svoje postoje či postupy;
- je predpokladom profesionálneho rastu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok;
- chráni klientov a klientky pred nekompetentnými zásahmi dobrovoľníkov a dobrovoľníčok;
- je prevenciou straty motivácie a syndrómu vyhorenia;
- je jednou z foriem ocenenia a vyjadrenia rešpektu a úcty k dobrovoľníkom a dobrovoľníčkam;
- plní rolu spätnej väzby.

07.4.7 Oceňovanie a odmeňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok

Oceňovanie a odmeňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok patrí k dôležitým prvkom celkového manažmentu, pričom netreba zabúdať, že najdôležitejšou a najjednoduchšou odmenou je slovo **ĎAKUJEM**.

Formy odmeňovania dobrovoľníkov a dobrovoľníčok sú rôznorodé, k najčastejším patria napríklad:

- oslava Dňa dobrovoľníkov a dobrovoľníčok;
- posielanie gratulácií k meninám a narodeninám;
- posielanie vianočných pozdravov;
- darčeky, diplomy s logom organizácie;
- organizovanie spoločných stretnutí zamestnancov a zamestnankýň a dobrovoľníkov a dobrovoľníčok;
- pozývanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok na neformálne stretnutia personálu či klientov a klientiek;

- umožnenie absolvovania edukačných aktivít;
- vydávanie odporúčaní pre iné inštitúcie;
- zahrnutie mien dobrovoľníkov a dobrovoľníčok do výročných správ, správ do médií a pod.

Ukončenie spolupráce s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou

K ukončeniu spolupráce s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou môže dôjsť:

- počas vstupného pohovoru alebo pri výbere. Pri porovnaní očakávaní a kvalít záujemcu o dobrovoľnícku prácu a očakávaní a požiadaviek organizácie.
- po uplynutí skúšobného obdobia. Ak dobrovoľník/dobrovoľníčka nemá o prácu záujem alebo koordinátor/koordinátorka zistí, že nie je vhodný pre danú prácu či tím v organizácii.
- po dlhšom časovom období. Z rôznych dôvodov, napr.: neplnenie povinností, porušenie podmienok dohody, nezvládanie práce, uplynutie času, na ktorý bola dohoda uzatvorená a pod.

Pri prerušení spolupráce s dobrovoľníkom/dobrovoľníčkou z akýchkoľvek dôvodov je dôležité poďakovať za prácu, ktorú pre organizáciu vykonal/vykonal a o dôvode prepustenia informovať všetkých zainteresovaných pracovníkov a pracovníčky.

Pomoc pri plánovaní dobrovoľníckej práce v organizácii môže poskytnúť jednak organizácia, v ktorej dobrovoľnícky program efektívne funguje už dlhšiu dobu, ale táto rola pripadá predovšetkým tzv. dobrovoľníckym centráam. Úlohou týchto centier je najmä poskytovať servis a poradenstvo vo vzťahu k dobrovoľníctvu.

Príklad plánovania dobrovoľníckeho programu v konkrétnej organizácii uvádzame v Prílohe 5.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Nájdite príklady jednotlivých foriem dobrovoľníctva vo vašom okolí.
- ? V organizácii, v ktorej sa pracuje s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, sa pokúste identifikovať jednotlivé prvky dobrovoľníckeho programu.

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. – MRAČKOVÁ, A. – MARČEK, E.: Analýza dobrovoľníctva na Slovensku. Bratislava : PDCS – PANET, 2009.
- BÚTORA, M – FIALOVÁ, Z.: Neziskový sektor a dobrovoľníctvo na Slovensku. Bratislava : SPACE, 1995. ISBN 80-09674-80-09
- BÚTOROVÁ, Z. – BÚTORA, M.: Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo očami verejnej mienky I. Bratislava, SPACE, 1996. ISBN 80-967403-3-4
- Dobrovolnictví, vzdělávání a výchova ve škole i mimo školu. Kroměříž : Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2004.
- Dobrovolnictví, ochrana před sociálním vyloučením. Kroměříž : Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2006.
- Dobrovolnictví bez hranic. Kroměříž : Klub UNESCO Kroměříž, 2007.
- 10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských cností. Kroměříž : Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA, 2008.
- Dobrovolníctvo ako životný štýl II. (Hodnota dobrovoľníckej práce) Trnava : Trnavská univerzita 2004. ISBN 80-96921-5-17
- Dobrovolníctvo a mládež. Bratislava : UIPŠ, 2006.
- Dobrovolníctvo a stredoškolská mládež. Bratislava : UIPŠ, 2007.
- Dobrovolníctvo a právna úprava. Bratislava : NOS-OSF, 2008. ISBN 978-80-969271-6-6
- Dobrovolníctvo v meste Banská Bystrica. Banská Bystrica : PF UMB, 2003. ISBN 80-8055-750-0
- European Volunteering Forum. Bratislava : RMS, 2008.
- FILADELFIOVÁ, J. – DLUHÁ, M. – MARČEK, E. – KOŠIČIAROVÁ, S.: Poznávanie tretieho sektora na Slovensku. Bratislava : 2004. ISBN 80-88991-26-9
- FRÍČ, P. a kol.: Dárcovství a dobrovolnictví v České republice. Praha : NROS, 2001. ISBN 80-902633-7-2
- FRÍČ, P.: Význam dobrovolnictví v moderní společnosti. In: <http://www.dobrovolnik.cz/nazory.html> 8.10.2002

- Institute for Volunteer Research, June, 2003.
- GREGOROVÁ, A.: Manažment dobrovoľníckej práce v mimovládnych organizáciách. Banská Bystrica : Centrum dobrovoľníctva, 2002.
- JUHÁSOVÁ a kol.: Príručka dobrovoľníka Dobrovoľníckej skupiny Vřba. Bratislava : Dobrovoľnícka skupina Vřba, 2004.
- KOMÁRIK, E.: Porozumieť bolesti. Učebnica pre prípravu dobrovoľných sociálnych pracovníkov s ohrozenou mládežou. 1. vyd. Bratislava : Nová nádej, 1999. ISBN 80-967334-3-5
- KRÁLIKOVÁ, N.: Ja nie som dobrovoľník! Ja to robím iba tak... 1. vyd. Bratislava : Iuventa, 2006. ISBN 80-8072-054-1
- LAGO, M.: Dobrovoľníctvo ako konkurenčná výhoda uchádzača o zamestnanie v cieľovej skupine personalistov. Bratislava : 2005.
- Manifest Evropského dobrovoľníctví. Brusel : 2003.
- Manuál projektu dobrovoľníctvo. Bratislava : Nadácia pre občiansku spoločnosť, 1998
- MAROŠIOVÁ, L. – MAJCHRÁK, J.: Dobrovoľníci: Prípadové štúdie. 1. vyd. Bratislava : IVO, 2005. ISBN 80-88935-80-6
- Measuring volunteering: A practical Toolkit. 1. ed. Washington : 2001. ISBN 0-929556-09-7
- MCCURLY, S. – LYNCH, R.: Manažment dobrovoľníkov. Ako zmobilizovať všetky zdroje komunity. Vybrané kapitoly. Bratislava: 2000.
- MRÁČKOVÁ, A.: Prieskum o stave dobrovoľníctva realizovaný občianskym združením C.A.R.D.O. pri príležitosti 5. decembra – Medzinárodného dňa dobrovoľníkov medzi organizáciami zaregistrovanými v databáze virtuálneho dobrovoľníckeho centra. Bratislava : CARDO, 2007.
- MRÁZOVÁ, A. – RADKOVÁ, L.: Dobrovoľníctvo a postupná profesionalizácia jeho manažmentu ako priorita rozvoja sociálnej práce. In: Geriatria, roč. 7, 2001, č. 4, s. 170 – 173.
- MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo čo si počať s dobrovoľníkom. Bratislava: ASSP, 2002. ISBN 80-968713-0-7
- MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax. Bratislava : ASSP, 2007. ISBN 978-80-968713-4-6
- Národná správa o implementácii spoločných cieľov pre dobrovoľnícke aktivity mladých ľudí v Slovenskej republike. Bratislava : Iuventa, 2006.
- OCHMANOVÁ, A – JORDAN, P.: Dobrovoľníci – cenný zdroj pomoci. 1. vyd. Baltimore : 1997.
- PAVLÍKOVÁ, D.: Štúdia o dobrovoľníctve, jeho systéme na Slovensku a v niektorých vybraných krajinách Európskej únie, Kanady a jeho integrácia do rozvojovej a humanitárnej pomoci. Bratislava : 2005.
- RADKOVÁ, L. : Sociálna práca v treťom sektore. Trnava : Trnavská univerzita, 2003. ISBN 80-89104-30-4
- SALAMON, L. M. – ANHEIER, H. K. a kol.: Nástup neziskového sektoru (mezinárodní srovnání). 1. vyd. Praha : 1999. ISBN 80-902633-1-3
- SOZANSKÁ, O. – TOŠNER, J. : Dobrovoľníci a metodika práce s nimi v organizáciách. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-514-8
- SOZANSKÁ, O. – TOŠNER, J.: Metodika dobrovoľníctví nezaměstnaných z hlediska projektu Job Rotation. Praha : Hestia, 2005.
- Volunteering and Social Development. 1. ed. New York : 1999.
- WOLEKOVÁ, H. a kol.: Dobrovoľníctvo vo svetle výskumu. 1. vyd. Bratislava : SPACE, 2002. ISBN 80-88991-16-1
- Workshop o dobrovoľníctve. Bratislava : SAIA, 2000.
- Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých predpisov v znení neskorších predpisov
- Zákon NR SR č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou
- Záverečná správa z prieskumu pre Nadáciu pre deti Slovenska. Bratislava : 2004.
- Závery stretnutí „Levočskej skupiny dobrovoľníctva“. 11. 10. 2000
- www.centrumdobrovolnictva.sk
- www.dobrovolnictvo.sk
- www.eurodesk.sk
- www.ff.unipo.sk/kvdsp
- www.hest.cz
- www.iuventa.sk

Ida Adolfová

Neziskový sektor vytvára množstvo príležitostí pre realizáciu verejnoprospešných aktivít, projektov a programov. Na väčšinu z nich nepostačuje práca dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ale vyžadujú si aj ďalšie finančné a materiálne zabezpečenie. Keďže MVO nie sú zriadené za účelom dosahovania zisku, resp. podnikania, ale za účelom dosahovania svojich verejnoprospešných cieľov vyplývajúcich z ich poslania, majú špecifické možnosti financovania. Cieľom tejto kapitoly je oboznámiť čitateľov a čitateľky so základmi finančného fungovania MVO.

08.1 Finančný rozpočet organizácie alebo NA ČO?

V prvom rade je potrebné si uvedomiť, na čo presne potrebuje daná organizácia financie. Bežnou praxou mnohých organizácií je zostavovanie ročného rozpočtu, ktorý je úzko prepojený s plánovanými aktivitami počas roka a taktiež plánovanými zdrojmi krytia, resp. financovania. Rozpočet je finančným plánom na rok. Je rozdelený na niekoľko položiek, ktoré si každá MVO určí sama, na základe svojich aktivít. Dá sa tiež povedať, že pokiaľ MVO zoženie dostatočné množstvo financií na pokrytie vs etkých plánovaných výdavkov, funguje všetko podľa plánu a nie je potrebné robiť žiadne opatrenia na znížovanie výdavkov (znižovanie miezd alebo prepúšťanie zamestnancov, rušenie programov, na ktoré nie je dosť financií, výmena kancelárskych priestorov za lacnejšie a pod.). Pokiaľ nenastane ideálny stav, t. j. nezoženie dostatok financií, začne šetriť alebo sa snaží získať financie a materiálne zabezpečenie iným spôsobom.

V podstate ide o taký istý mechanizmus, aký pozná každý z nás pri plánovaní napríklad slávnostnej večere. Položkami nášho rozpočtu sú:

- menu (predjedlo, polievka, hlavné jedlo, dezert, prípitok, víno, nealko),
- prenájom miestnosti,
- výzdoba,
- obsluha,
- pozvánky.

To všetko prepočítame na počet účastníkov. Každú položku si po predchádzajúcich skúsenostiach alebo po zistení cien priradíme jednotkovú cenu a prepočítame na počet ľudí. Po spočítaní všetkých položiek nám vyjde rozpočet, plán, ktorý je akousi ideálnou predstavou o našej oslave. A následne sa pozrieme na finančné možnosti. Pokiaľ zistíme, že máme peňazí dosť, je to ideálny stav a môžeme s pokojným svedomím rezervovať a objednávať podľa plánu. Druhá možnosť je, že

nám peniaze chýbajú. Predstava pohodovo stráveného obeda i večere ešte stále nie je ohrozená, nakoľko si môžeme vybrať z niekoľkých možností:

- 1) zavoláme rodičom, starej mame a pod. a poprosíme ich o podporu,
- 2) chýbajúce peniaze si požičiame,
- 3) upravíme rozpočet a snažíme sa ho znížiť, ušetriť.

Vo väčšine prípadov si ľudia vyberú tretiu možnosť. To napríklad znamená, že upravia počet účastníkov a účastníčok a nepozvú sestrnicu z tretieho kola, namiesto predjedla z morských plodov postačí šunková rolka, obsluhovať bude kamošova frajerka, ktorá sa učí za čašníčku alebo sa môže stať, že začneme plánovať oslavu vo forme rodinnej opekačky, čo tiež nie je zlé.

Zhrnutie:

- Rozpočet je finančný plán organizácie, v ktorom sú zachytené plánované výdavky a príjmy za predpokladu, že bude možné realizovať v daný rok všetky aktivity.
- Pokiaľ sú plánované príjmy a výdavky v rovnováhe, je to ideálny stav a môžeme realizovať všetky programy.
- Pokiaľ je plánovaných, resp. potenciálnych príjmov menej ako výdavkov, je realizácia niektorých aktivít ohrozená a organizácia sa musí poobzerať po ďalších zdrojoch krytia alebo začať šetriť.
- Pokiaľ je plánovaných príjmov viac ako výdavkov, môže si organizácia peniaze ušetriť na ďalšie obdobie, naplánovať viac aktivít, zvýšiť platy, kúpiť akvárium a pod. To všetko však závisí od zdroja príjmu.

08.2 Zdroje financovania mimovládnych organizácií alebo ODKIAL?

V literatúre aj praxi sa môžeme stretnúť s viacerými klasifikáciami zdrojov financovania od jednoduchých po zložitejšiu, zahrňajúcu čo najkomplexnejší prehľad existujúcich zdrojov príjmov. **Hlavné kritériá rozdelenia zdrojov financovania sú:**

- spôsob nadobudnutia
 - interné zdroje (z vlastnej činnosti),
 - externé zdroje (z iného zdroja),
- pôvod finančných prostriedkov
 - domáce, miestne zdroje (zo Slovenska),
 - zahraničné zdroje (z iných krajín),
- charakter darujúceho subjektu
 - verejné zdroje (štát, samospráva, EÚ)
 - súkromné zdroje (podnikatelia, jednotlivci, nadácie, fondy),
- forma príjmu
 - dar,
 - zbierka,
 - grant,
 - členské,
 - dotácia a iné.

Tieto kritériá sa, samozrejme, prelínajú, ako znázorňuje nasledovná tabuľka.

Zdroje financovania mimovládnych organizácií

Základným princípom financovania MVO je **viaczdrojovosť**. Jeho podstata spočíva vo využívaní viacerých zdrojov príjmov s cieľom zabezpečiť si nezávislosť od jedného finančného zdroja, ktorá by mohla viesť k zániku MVO

	domáce, miestne	zahraničné
súkromné	- nadácie - podnikatelia - firmy - fyzické osoby	- nadácie - firmy a nadnárodné spoločnosti - zahraniční a individuálni darcovia
verejné	- štátna správa (ministerstvá, štátne fondy, orgány štátnej správy) - samospráva (obce, VÚC)	- veľvyslanectvá, - vládne agentúry (USAID) - kultúrne inštitúty (British Council) - fondy a programy EÚ - medzivládne inštitúcie (Svetová banka, Višegrádsky fond)

pri jeho zlyhaní. To isté súvisí s istou autonómiou v rozhodovaní MVO. Vo viacerých prípadoch je pri podávaní žiadosti o podporu projektu na aktivity vyžadované spolufinancovanie z iných zdrojov. Znamená to, že napríklad nadácia financuje projekt na 80 % nákladov, zvyšných 20 % musí žiadateľ zohnať z iných zdrojov (dary, iný grant, materiálny vklad a pod.).

V nasledujúcej časti sa budeme venovať niektorým zdrojom financovania bližšie.

Slovenská republika má k dispozícii rôzne nástroje, ktorými sa môže podieľať na spolufinancovaní slovenských neziskových organizácií priamo a nepriamo.

Priama podpora pre MVO spočíva v nasledovných zdrojoch:

- dotácie (podpora z rozpočtových príjmov),
- výťažky z lotérií a podobných hier (podpora z mimorozpočtových príjmov),
- platby a príspevky za kontrakty a služby,
- spolufinancovanie európskych fondov, finančných mechanizmov EHP, EZVO.

Nepriama podpora pre MVO:

- asignácia 2 % podielu zaplatenej dane fyzických a právnických osôb,
- odpustenie daní a ciel.

Priama podpora pre MVO

Dotácie môžeme charakterizovať ako transferové platby finančných prostriedkov bez očakávania protislužby alebo tovaru. Oblasť podpory, oprávnených prijímateľov, ako aj podmienky udelenia dotácie si určuje každý poskytovateľ samostatne. Na úrovni

štátnej správy sa udeľovanie dotácií riadi zákonom o štátnom rozpočte, zákonom o rozpočtových pravidlách verejnej správy a tiež výnosmi a predpismi príslušných ministerstiev. Na úrovni samosprávy sú podmienky udeľovania dotácií upravené zákonom o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a všeobecne záväznými nariadeniami. Okrem ministerstiev sú dotácie poskytované aj z jediného štátneho fondu – Protidrogového fondu. V minulosti existovali aj iné fondy (Štátny fond kultúry Pro Slovakia, Štátny fond životného prostredia). Ich kompetencie v udeľovaní dotácií prebrali na seba príslušné ministerstvá.

Výnosy z lotérií a podobných hier

sú prerozdeľované prostredníctvom Ministerstva financií SR a vzťahuje sa k nim zákon o rozpočtových pravidlách, zákon o štátnom rozpočte, zákon o hazardných hrách. Výnosy sú použité pre účely jednotlivých rezortov (MŠ SR, MZ SR, MK SR, MPSVR SR, MŽP SR, Úrad vlády SR), na verejnoprospešné akcie obcí a miest atď.

Podpora formou platieb a príspevkov za kontrakty prebieha prostredníctvom vyhlásenia verejných súťaží na zabezpečovanie služieb verejnoprospešného charakteru. Zadávateľom verejného obstarávania sú orgány štátnej správy alebo samosprávy. Na základe zmluvy MVO, ktoré vo verejnej súťaži uspeli, poskytujú všeobecne prospešné služby obyvateľom, resp. cieľovej skupine.

Spolufinancovanie európskych fondov, finančných mechanizmov EHP (Európskeho hospodárskeho priestoru), EZVO (Európskeho združenia voľného obchodu) spadá do kompetencie ministerstiev, úradu vlády a agentúr a vzťahuje sa na operačné programy Národného referenčného rámca 2007 – 2013. Spolufinancované sú projekty MVO podané na základe aktuálnych výziev a schválené administrátorom. Príkladom je napríklad Európsky sociálny fond, Nórsky a EZVO finančný mechanizmus (Blokové granty pre MVO) a Švajčiarsky finančný mechanizmus.

Najvýznamnejším nástrojom nepriamej podpory MVO je asignácia 2 % dane z príjmov fyzických a právnických osôb, ktorú upravuje zákon o dani z príjmov. Tento zákon umožňuje fyzickým osobám od roku 2001 poskytnúť percento svojej zaplatenej dane na verejnoprospešný účel. Spočiatku to bolo 1 %, od roku 2004 sú to 2 %. Právnickým osobám bolo darovanie percenta svojej dane umožnené od roku 2003 (1 %) a od roku 2004 2 %. Tak tiež bola stanovená minimálna výška príspevku, a to 100,- Sk pre fyzické osoby a 250,- Sk pre právnické osoby.

Pre účely asignácie 2 % dane z príjmov sa neziskové organizácie registrujú u oprávneného notára do Zoznamu prijímateľov 2 % a na to, aby boli zapísané, musia spĺňať podmienky určené zákonom. Zákon o dani z príjmov definuje účely použitia 2 % nasledovne: ochrana a podpora zdravia, prevencia, liečba, resocializácia drogovzo závislých v oblasti zdravotníctva a sociálnych služieb, podpora športu detí, mládeže a občanov zdravotne postihnutých, po-

skytovanie sociálnej pomoci, zachovanie kultúrnych hodnôt, podpora vzdelávania, ochrana ľudských práv, ochrana a tvorba životného prostredia, veda a výskum.

Súkromné zdroje financovania MVO na Slovensku

Pod súkromnými zdrojmi financovania rozumieme nadačné (nadácie zriadené súkromnými osobami alebo firmami), podnikové zdroje (zdroje firiem a podnikateľov) a individuálne zdroje jednotlivcov.

Nadácie (medzinárodné, národné, komunitné) tvoria najsilnejšiu finančnú základňu pri financovaní väčšiny MVO. Všetky nadácie na Slovensku musia byť registrované na základe zákona č. 34/2002 o nadáciách a sú vedené v registri nadácií, ktorý spravuje Ministerstvo vnútra SR (www.civil.gov.sk).

Z hľadiska naplňovania poslania môžeme na nadácie nahliadať ako na:

1. **Grantové nadácie** – ich hlavou činnosťou je prerozdeľovanie získaných finančných prostriedkov, udeľovanie grantov. Môžu popri tom realizovať aj svoje vlastné programy a projekty. Grantové nadácie vytvorili v roku 1998 záujmové združenie právnických osôb Fórum donorov (www.donorsforum.sk), ktorého poslaním je zvýšiť efektívnosť rozdeľovania grantov a vytvoriť podmienky pre zlepšenie finančnej podpory tretieho sektora.
2. **Operačné nadácie** – realizujú predovšetkým svoje vlastné programy a projekty.

K 31. 12. 2007 bolo v registri nadácií zapísaných 363 nadácií, z toho môžeme označiť 306 za aktívne na základe toho, že poslali na MV SR svoju výročnú správu za predchádzajúci rok. Grantové nadácie udelili v roku 2007 granty vo výške 737 293 928 Sk (24 473 675 €). (Správa o stave slovenských nadácií analýza údajov za rok 2007, 2008). Najväčší počet nadácií sa nachádza v Bratislave.

Početnú skupinu z celkového počtu tvoria nadácie, ktoré boli zriadené pri iných organizáciách či inštitúciách (školské a zdravotnícke zariadenia).

V posledných rokoch zohrávajú v nadačnom sektore významnú úlohu fi-

remné nadácie. Tie boli založené veľkými firmami a využívajú na svoju verejnoprospešnú činnosť predovšetkým zdroje z asignácie 2 % dane. Patria medzi ne napr. Nadácia SPP, Nadácia Tatra banky a pod. Vyhlasujú svoje vlastné grantové uzávierky a zameriavajú sa predovšetkým na oblasť vzdelávania.

Nezanedbateľnou súčasťou nadačného sektora sa stali aj *komunitné nadácie*, ktoré pôsobia v presne vymedzenej komunite (obec, región) a ich hlavným zámerom je podporovať darcovstvo a filantropiu vo svojej komunite a zo získaných financií podporovať projekty, ktoré zvyšujú kvalitu života ľudí v komunite. V roku 2003 vznikla Asociácia komunitných nadácií Slovenska, ktorá združuje 9 „komunitiek“.

Zahraničné nadačné zdroje sa zaslúžili o vybudovanie a podporu tretieho sektora na Slovensku vo významnej miere. Priamo, prostredníctvom založenia slovenskej pobočky alebo vytvorenia partnerstva so slovenskou nadáciou podporujú projekty MVO podľa vlastných priorít. Medzi najvýznamnejšie nadácie registrované na Slovensku patria Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, Nadácia Ekopolis, Nadácia pre deti Slovenska, Karpatská nadácia a iné. Majú spoločné to, že na začiatku svojho fungovania boli podporované zahraničnými prostriedkami. Objem tejto podpory však každoročne klesá a na udržanie svojich programov využívajú tieto nadácie čoraz väčší podiel domácich zdrojov. Zo zahraničných nadácií, ktoré prispeli k tvorbe občianskej spoločnosti, spomenieme americké Charles Stewart Mott Foundation, Ford Foundation, Rockefeller Brothers Fund, National Endowment for Democracy, britský Charity Know How a Westminster Foundation, ale aj nemecké Friedrich Ebert Stiftung a Konrad Adenauer Stiftung. Tieto nadácie nemali nikdy svoje sídlo na Slovensku.

Podnikateľský sektor podporuje MVO zo svojho zisku (finančne) alebo poskytovaním svojich služieb za symbolickú sumu, poprípade bezodplatne (nefinančne). Dôležitú úlohu zohráva podnikové darcovstvo (*korporatívna filantropia*), teda ochota podniku venovať nejakú hodnotu na verejnoprospešný účel bez nároku na protislužbu. V súčasnosti neexistujú žiadne legislatívne nástroje, ktoré by podnikateľov a firmy motivovali k finančnej podpore aktivít neziskového sektora (v minulosti exis-

tovala možnosť odpísať si výšku daru zo základu dane). Stále sa ale nájdu firmy, ktoré sú ochotné vytvárať s neziskovými organizáciami partnerstvá (aj dlhodobé, strategické) a na základe konceptu spoločenskej zodpovednosti podnikania (*corporate social responsibility*), ktorej jedným z aspektov je aj zodpovednosť sociálna a spoločenská, sa podieľať na rozvoji spoločnosti a budovania komunity, v ktorej pôsobia. Tieto firmy počítajú s tým, že podpora verejnoprospešných aktivít a partnerstvo im môže priniesť určitú publicitu, reklamu, šírenie dobrého mena, uznanie, kontakt na cieľovú skupinu a pod.

Individuálne zdroje financovania tvoria najmenší podiel na financovaní MVO, ale v žiadnom prípade nejde o zdroje, ktoré sú menej dôležité. Tvoria ich prostriedky od konkrétnych ľudí, jednotlivcov a dá sa povedať, že metódy získavania týchto prostriedkov sú jedny z najstabilnejších, ale aj najnáročnejších. Je potrebné získať veľa malých darov, čo je síce náročné, ale na druhej strane strata darcu nenaruší stabilitu organizácie. Na Slovensku sa na individuálnych darcov zameriava pomerne málo MVO, nakoľko si metóda ich získavania vyžaduje množstvo ľudských, materiálnych, časových a finančných kapacít. Pokiaľ sa ale organizácii podarí získať dôveru veľkého počtu jednotlivcov, môže sa tento zdroj stať veľmi významným a udržateľným do budúcnosti.

Ako príklad individuálneho zdroja financovania možno uviesť kampaň Hodina deťom, ktorú každoročne realizuje na národnej úrovni Nadácia pre deti Slovenska a v roku 2008 získala od jednotlivcov finančnú podporu vo výške 16 014 347,- Sk (531 578 €). Od roku 1999, kedy bola táto kampaň odštartovaná, sa podarilo z vyzbieraných prostriedkov podporiť 1 205 projektov v celkovej výške 3 051 950 €. (www.hodinadetom.sk)

Pri oslovovaní darcov je potrebné prihliadať na jednoduchosť a transparentnosť darovania. Darovanie by malo byť pre darcu zážitkom a nie byrokratickou traumou. Vo všeobecnosti platí, že pokiaľ darcu oslovíte, resp. presvedčíte raz, môžete s jeho podporou rátať do budúcnosti. Pokiaľ však darcovu dôveru sklamete, môžete počítať nielen s jeho stratou, ale aj s menším množstvom príspevkov do budúcnosti na základe pravidla, že zlá správa sa šíri rýchlejšie, ako tá dobrá.

1. *Verejná zbierka* – je taká zbierka, ktorá sa usporiada na vopred určený verejnoprospešný účel na získanie finančných prostriedkov od fyzických osôb a právnických osôb dobrovoľným poskytovaním príspevkov. Konanie verejnej zbierky môže povoliť len miestne príslušný orgán štátnej správy rozhodnutím (obvodný úrad, krajský úrad alebo Ministerstvo vnútra SR) a upravuje ju zákon č. 63/1973 Zb. o verejných zbierkach a o lotériách a iných podobných hrách v znení neskorších predpisov. Pri konaní verejnej zbierky sú zákonom presne určené pravidlá a podmienky. Je administratívne náročná. Evidencia verejných zbierok je uverejnená na internetovej stránke sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a na internetových stránkach niektorých krajských úradov a obvodných úradov.
2. *Členské príspevky* – patria medzi najjednoduchšie formy oslovovania darcov, ktorí sú presvedčení o užitočnosti organizácie a chcú sa stať jej členom/členkou. Za platbu členského majú potom výhody člena. Túto formu darovania môžeme považovať aj za metódu samofinancovania organizácie.
3. *Priame oslovovanie darcov* (osobne, telefonicky alebo písomne) – je to najnáročnejšia a zároveň najúčinnnejšia forma oslovovania darcov, kde má potenciálny darca možnosť priamo získať informácie o činnosti a projektoch MVO a na základe toho sa rozhodnúť, či ju podporí. Výhodou je možnosť stáleho udržiavania kontaktu s darcom a vytvorenie vzťahu do budúcnosti. Nevýhodou je to, že je to nákladná forma oslovovania.
4. *Verejné dobročinné akcie* – patria sem podujatia, ktorých cieľom je zábavnou a zaujímavou formou získať od individuálnych darcov finančné príspevky (napr. koncerty, pochody, súťaže a pod.).
5. *Darcovská SMS, DMS* – je to jednoduchá forma darovania prostredníctvom použitia mobilného telefónu. Nevýhodou sú vysoké náklady na kampaň, ktorou je verejnosť informovaná o možnosti darovať, a taktiež ide o anonymné dary, tzn. nie je možné udržiavať kontakt s darcom do budúcnosti, ani ho informovať o použití daru. Viac informácií na

Okrem spomenutých foriem oslovovania darcov využíva množstvo organizácií inovatívne prístupy k tomu, ako získať podporu jednotlivcov. Môže sa tak diať aj v spolupráci s firemnými darcami.

Napríklad komunitné nadácie realizovali projekt Klub darcov, kde ku každej získanej korune pridal firemný darca druhú korunu, teda zdvojnásobil dar a zo získaných prostriedkov boli podporené projekty v jednotlivých komunitách.

Na záver tejto časti považujeme za užitočné poznamenať, že pri akejkoľvek forme darovania a akomkoľvek darcovi je potrebné myslieť na transparentnosť použitia získaných prostriedkov, ich efektívne využitie a tým zabezpečenie dôvery v aktivity realizované a podporované tretím sektorom.

08.2.3 Samofinancovanie MVO na Slovensku

Okrem zdrojov, ktoré sme uviedli v prechádzajúcich častiach, je mnoho MVO na Slovensku odkázaných aj na samofinancovanie svojich aktivít, ktoré sa stáva stále častejšie súčasťou ich rozpočtových príjmov.

Samofinancovanie je proces, pri ktorom MVO využíva svoje kapacity na tvorbu a získavanie zdrojov pri súčasnom naplňaní svojho poslania. Nesmie to však byť podnikanie v pravom slova zmysle, na ktoré je potrebné živnostenské oprávnenie. Pojem „podnikanie“ vo všeobecnosti definuje ustanovenie § 2 ods. 1 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov ako sústavnú činnosť vykonávanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku. Rozdiel medzi podnikaním podnikateľa alebo firmy a podnikaním MVO je v spôsobe použitia zisku. MVO z neho financuje aktivity, ktorými naplňa svoje neziskové ciele v súlade so svojím poslaním. Nemôže ho použiť na obohatenie zkladateľov alebo svojich členov tak, ako je to u podnikateľov. Dôvodom, prečo sa MVO dajú na podnikanie, je aj to, že prostriedky z grantov, dotácií či darov sú vopred viazané na určité projekty a aktivity a prostriedky získané samofinancovaním sú „voľné“, tzn. že

je možné ich použiť na základe potrieb a vlastného uváženia organizácie napr. na prevádzkové náklady kancelárie, na ktoré sa príspevky zháňajú obťažnejšie. Organizácia tak nie je nútená prispôbovať aktivity samofinancovania požiadavkám a podmienkam darcov. Získanie zdrojov samofinancovaním však kladie veľké nároky na kvalitný finančný manažment a vyžaduje vyššiu mieru profesionálneho riadenia organizácie. Taktiež je spojené s možnými rizikami, čo je spojené so samotným princípom podnikania, pod čím rozumieme konkurencieschopnosť, originalitu a kvalitu výrobkov, reklamu a iné.

Príkladmi samofinancovania sú:

- *predaj vlastných produktov* (literatúra, remeselné výrobky, pohľadnice) či už za symbolické ceny alebo otvorené ceny, založené na dobrovoľnosti výšky príspevku,
- *spoplatnenie služieb, ktoré MVO poskytuje* (školenie, poradenstvo, ošetrovanie a pod.). Môže ísť aj o spolufinancovanie služieb dotovaných napr. samosprávou,
- *prenájom vlastného majetku* (automobil, nehnuteľnosť, pozemok a pod.).

Podnikanie MVO. Definíciu podnikania sme spomenuli v predchádzajúcom texte. Okrem aktivít samofinancovania, ktoré sme spomenuli a nie sú podnikaním, existuje aj možnosť, že MVO podniká. Podnikateľskú činnosť môžu realizovať občianske združenia, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, záujmové združenia právnických osôb, cirkvi a náboženské spoločnosti a v obmedzenej miere aj nadácie. Zákaz podnikateľskej činnosti majú politické strany a neinvestičné fondy. Právna úprava neziskových právnických osôb nerieši otázku podnikania systematicky a jednotlivé ustanovenia o možnosti či nemožnosti podnikania boli rozpracované v rámci legislatívneho procesu náhodne a bez akejkoľvek odbornej diskusie a logiky. Aj sama prax potvrdzuje nejednotný postup živnostenských úradov a následne registrových orgánov. (Svák, Handíak a kol., 2002) V praxi je náročné určiť, kde končí samofinancovanie a začína podnikanie práve kvôli neexistencii presného vymedzenia podnikania MVO v legislatíve.

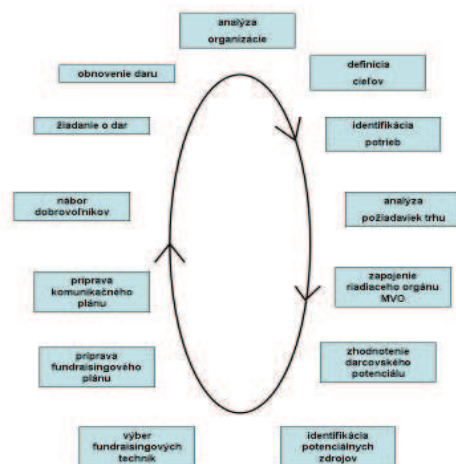
Najjednoduchším vyjadrením pojmu fundraising je získavanie finančných prostriedkov a iných nefinančných zdrojov. A to je spojené so získavaním priateľov a podporovateľov, ktorí veria poslaniu organizácie.

Na to, aby MVO dokázala získavať finančné a nefinančné dary, ktoré vedú k udržateľnosti organizácie a jej aktivít, musí postupovať plánovane, musí mať určitú stratégiu získavania prostriedkov – fundraisingovú stratégiu, tiež poznať základný cyklus získavania finančných prostriedkov (viď Obr. 10) a techniky fundraisingu.

Cyklus získavania finančných prostriedkov pozostáva z nasledovných krokov:

1. *Analýza organizácie* – zahŕňa poznanie poslania organizácie, projektov a programov, cieľovej skupiny, organizačnej štruktúry, personálne a technické zabezpečenie, rozpočet, plány do budúcnosti, správnu radu a pod.

1. *Definícia cieľov* – rozpracovanie poslania do súboru jasných, stručných a konkrétnych cieľov, naformulovaných tak, aby potenciálny darca vedel posúdiť, či sú dosiahnuteľné.

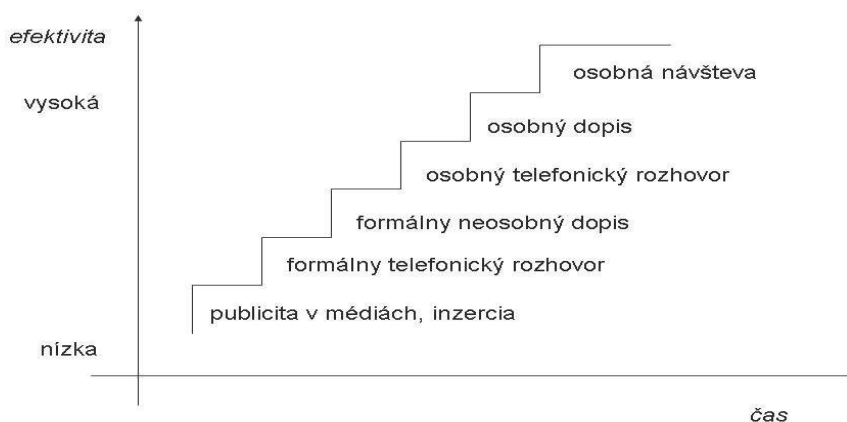
2. *Identifikácia potrieb* – špecifikácia konkrétnych aktivít, ktoré je potrebné vykonať na dosiahnutie cieľov a na základe týchto plánov špecifikovať ľudské, materiálne a finančné potreby organizácie.
3. *Analýza požiadaviek trhu* – programy organizácie by mali vychádzať z aktuálnych potrieb cieľovej sku-

Obr.10

Cyklus získavania finančných prostriedkov
Zdroj: ROSSO, H. A.: *Fundraising – Jak se stát úspěšným profesionálem*, Indiana : The Fundraising School, Indiana University, 1993.

Obr.11

Znázornenie efektivity spôsobu komunikácie s darcom
Zdroj: Získavanie finančných prostriedkov – Fundraising pre pokročilých, Bratislava : SAIA, 1999.

4. *Zapojenie riadiaceho orgánu* (predsedníctva, správnej rady a pod.) – je najvyšším orgánom MVO, a teda by mal niesť zodpovednosť za zís-

a oboznámiť ich so spôsobom použitia darov. Týmto spôsobom je možné udržať si darcu do budúcnosti.

- kanie finančných prostriedkov a tiež by mal byť zapojený do ich plánovania a získavania.
5. *Zhodnotenie darcovského potenciálu a potenciálnych zdrojov* – fundraisingový plán sa pripravuje na základe analýzy potenciálu darcovského „trhu“ a každej jeho časti zvlášť. Na základe toho sa neskôr určia fundraisingové techniky na oslovenie potenciálnych darcov v každej skupine.
6. *Výber fundraisingových techník* – písomná forma, telefón, žiadosť o grant, kampaň na verejnú zbierku, kultúrne podujatie a pod.
7. *Príprava fundraisingového plánu* – rozpracovanie všetkých krokov s vyčíslením nákladov na kampaň, cieľ kampane, rozdelenie zodpovednosti v tíme, časový harmonogram, poprípade zaškolenie ľudí.
8. *Príprava komunikačného plánu* – spôsob a harmonogram komunikácie s darcami.
9. *Nábor dobrovoľníkov a dobrovoľníčok* – pokiaľ ide o verejnú akciu, je možné požiadať o pomoc priateľov MVO (napríklad informovanie verejnosti, roznos letákov a pod.).
10. *Žiadanie o dar* – komunikácia s potenciálnym darcom, samotné získanie daru.
11. *Obnovenie daru* – snaha o získanie dlhodobej podpory do budúcnosti, poďakovanie za podporu.

Po každej fundraisingovej akcii je vhodné vytvoriť stručnú správu, ktorá informuje všetkých účastníkov, sympatizantov a darcov (pokiaľ je to technicky možné) o dosiahnutých výsledkoch

Otázky a úlohy na zamyslenie:

- ? Priradte k jednotlivým pojmom správnu definíciu.

POJMY:

1. Grant
2. Dar
3. Fundraising
4. Samofinancovanie
5. Základina
6. Projekt
7. Altruizmus
8. Dobročinnosť
9. Charita
10. Filantropia

DEFINÍCIE:

- a) *Kapitál a iný majetok organizácie určený na cielené zhodnocovanie.*
- b) *Je protikladom egoizmu. Vyjadruje mravný princíp, ktorý spočíva v nezištnej službe iným ľuďom a v ochote obetovať pre ich dobro vlastné záujmy. Vzťahuje sa len na konanie jednotlivcov, nie inštitúcií alebo organizácií.*
- c) *Jednostranné poskytnutie účelovo viazaných finančných prostriedkov bez očakávania protihodnoty v prospech dávajúceho. Finančné prostriedky pridelené žiadateľovi financujúcou agentúrou alebo donorom na podporu projektu alebo inej aktivity, o ktoré žiadateľ žiadal v návrhu alebo žiadosti.*
- d) *Všeobecný pojem označujúci rôzne aktivity motivované láskou k blížnemu a snahou pomôcť človeku, ľudstvu, svetu. Podstatu tvorí darcovstvo, ktoré môže mať formu materiálnu (vecné dary)*

a finančnú (peňažné dary) a dobrovoľníctvo (môže byť vnímané tiež ako darovanie, napr. času, energie a pod.). Zameriava sa len na ľudí stojacich mimo vlastnej rodiny a je bohatšia o inštitucionálny charakter. Okrem živelného poskytovania darov zahŕňa aj organizovanú aktivitu, ktorú zabezpečujú rôzne inštitúcie.

- e) *Cielená a plánovaná činnosť MVO, ktorá vedie k získavaniu finančných a nefinančných zdrojov na programy a vlastné fungovanie.*
 - f) *Tradičnejšie pomenovanie altruistického správania jednotlivcov alebo inštitúcií zameraného na pomoc ľuďom v núdzi. V bežnom ponímaní sa snaží zmierňovať okamžité utrpenie, prípadne biedu ľudí.*
 - g) *Poskytnutie finančnej a nefinančnej podpory alebo služby bez nároku na odmenu. Môže byť viazaný aj na určitý účel.*
 - h) *Ludomilnosť, dobročinnosť. Predstavuje modernejšiu formu darcovstva, označujúca darcovstvo, ktoré sa snaží riešiť problémy spoločnosti podporou vzdelávania, inovácií a rozvojom schopností ľudí, aby si boli schopní pomôcť sami. Je historicky viazaná viac na bohatších členov spoločnosti a predpokladá isté rozšírenie individuálneho darcovstva. V súčasnosti je spájaná aj so sociálne zodpovedným správaním podnikateľských subjektov.*
 - i) *Činnosti, ktoré umožňujú zabezpečiť pre MVO rôzne typy príjmov mimo grantov.*
 - j) *Súbor aktivít smerujúcich k dosiahnutiu konkrétneho cieľa s presne ohraničeným začiatkom a koncom a využitím zodpovedajúcich a obmedzených zdrojov.*
- ? Zaradte konkrétne príklady možnosti financovania ku každému typu zdrojov pre MVO.

Príklady:

predaj vlastných produktov, Nadácia otvorenej spoločnosti, zrážky zo mzdy, uzatváranie zmlúv a kontraktov medzi MVO a verejným sektorom, príspevky štátu a samosprávy na úhrady verejnoprospešných služieb poskytovaných neštátnymi organizáciami, Nadácia Socia, 2 % dane z príjmov FO a PO, Fordova nadácia, Nadácia SPP, Americká informačná služba USIS, Využívanie materiálnych a nemateriálnych statkov, Holandské veľvyslanectvo – program MATRA, Nadácia pre deti Slovenska, Kanadské veľvyslanectvo, EÚ, zasielanie pošty alebo telefonovanie, podnikanie NO, Svetová banka, Konto Orange, príspevky na činnosť občianskych združení z jednotlivých rozpočtových kapitol, prerozdelenie výnosov z lotérií, verejných zbierok a ďalších podobných hier, Komunitná nadácia Zdravé mesto, corporate social responsibility, verejné dobročinné akcie, korporatívna filantropia, priamy kontakt (zbierka Biela pastelka), členské príspevky, poplatenie poskytovaných služieb, príjmy z investícií.

Typ zdroja	Príklady
Verejné zdroje zahraničné	
Verejné zdroje domáce	
Súkromné zdroje zahraničné nadačné	
Súkromné zdroje domáce nadačné	
Súkromné zdroje domáce – podnikateľský sektor	
Individuálne zdroje	
Samofinancovanie	

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BARTOŠOVÁ Z.: Sprievodca firemnou filantropiou. Bratislava : Fórum donorov, 2007.
- ETCHART, N. – DAVIS, L. – MESSING, J. – GUŠTAFÍK, P.: Príručka podnikania neziskových organizácií. Bratislava : PDCS, 2001. ISBN 80-968095-8-X
- MAJDUCHOVÁ, H. a kol.: Neziskové organizácie. Bratislava : Sprint, 2004. ISBN 80-88848-59-8
- POLAČKOVÁ, Z.: Fundraisingové aktivity. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-694-2
- ROSSO, H, A.: Fundraising – Jak se stát úspěšným profesionálem, Indiana : The Fundraising School, Indiana University, 1993.
- Správa o stave slovenských nadácií analýza údajov za rok 2007. Bratislava : Fórum donorov, 2008.
- SVÁK, J. – HAŇDIAK, P. a kol: Právna úprava tretieho sektora. Bratislava : 1. slovenské neziskové servisné centrum, 2002. ISBN 80-968754-2-6
- Zákon č. 523/2004 o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 583/2004 o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Získavanie finančných prostriedkov – fundraising pre pokročilých. (Manuál zo školenia). Bratislava : SAIA, 1999
- www.asociaciakns.sk
- www.civil.gov.sk
- www.donorsforum.sk
- www.hodinadetom.sk
- www.nonprofit.sk
- www.panet.sk
- www.rozhodni.sk

09

Filantropia a tretí sektor vo svete

Jana Kunická

Filantropia a tretí sektor majú všade vo svete svoje špecifiká, ktoré vyplývajú z historických, politických, ekonomických i sociálnych súvislostí vývoja a fungovania jednotlivých krajín a regiónov. Cieľom tejto kapitoly je priblížiť niektoré špecifiká a podoby filantropie v jednotlivých častiach sveta a poukázať na pluralitu a rozmanitosť tretieho sektora, ktorá je jednou z jeho silných stránok. Okrem jednotlivých kontinentov sme do kapitoly zaradili aj informácie o filantropii a trefom sektore v arabskom svete, najmä vďaka ich špecifickým východiskám.

09.1

Filantropia a tretí sektor v Európe

Sociálne a ekonomické zázemie v Európe by mohlo naznačovať, že vďaka väčšine spoločenských systémov so silnou, vládou podporovanou sociálnou politikou neostáva veľký priestor na rozvoj robustnej filantropie. Nie je tomu však tak. Filantropia sa v Európe rozvíja rýchlo a inovatívne a často zatiaľ aj rozvoj a rozmanitosť v Severnej Amerike. No hoci spôsoby, akými ľudia venujú prostriedky, sú inovatívne, ešte stále potrvá dlho, kým sa objem ich darčovstva bude dať porovnať s tým v USA. Kým na druhej strane Atlantiku sa odhaduje, že Američania venujú až 1 % hrubého domáceho produktu, v Európe je to omnoho menej (Francúzsko: 0,28 %, Nemecko: 0,13 %, Taliansko: 0,09 %).

Pre rýchly rozvoj európskej filantropie je niekoľko dôvodov. Nie všetky majú rovnaké zastúpenie v každej krajine, ale každý zohráva dôležitú úlohu. Jedným z nich je rastúce bohatstvo, respektíve rýchlosť a objem, akým rástlo až do začiatku hospodárskej krízy v roku 2008. Na strane druhej potrebu pre rast filantropie spôsobuje starnutie európskej populácie a globalizácia. Odhaduje sa, že v roku 2050 bude priemerný vek v Európe 52,3 roka (dnes je to 37,7). V Nemecku bude v roku 2050 až 12 % populácie staršej ako 80 rokov (dnes sú to 2 %). Efekt, aký bude mať starnutie populácie v Európe na ekonomiku, je obrovský. V takejto situácii nemôžu jednotlivé ekonomiky investovať do budovania produktívnych kapacít, pretože prostriedky sa presúvajú na podporu závislej populácie. Do toho sa pridáva globalizácia a snaha ekonomík jednotlivých krajín súťažiť o pozíciu na globálnom trhu. Ak nemôžu investovať do produktivity a redukovať dane na to, aby si upevnili pozíciu na trhu, ich ekonomický rozvoj zaostáva.

Kombinácia pôvodných filantropických tradícií v Európe a zmeny, ktoré

sa na našom kontinente udiali v posledných, obzvlášť dvadsiatich, rokoch kombinované s rastom bohatstva, starnutím populácie, zmenami na svetových trhoch a podporou súkromného podnikania, priniesli nové trendy vo filantropii, ktoré smerujú súkromné dary na verejnoprospešné účely inovatívnym a často objavným spôsobom.

Odpoveďou na rastúce filantropické impulzy v Európe sú nové inštitúcie a spôsoby, ktoré pomáhajú tým, čo sa chcú realizovať v oblasti darčovstva a nevedia ako. Jedným z príkladov je rozvoj percentuálnej filantropie v krajinách bývalého východného bloku (Maďarsko, Slovensko, Litva, Rumunsko), ktorá umožňuje daňovníkom venovať niekoľko percent z ich daní z príjmu na podporu organizáciám, ktoré majú verejnoprospešné poslanie. Jeden z pozitívnych dopadov je ten, že takéto opatrenie vedie k popularizácii a posilneniu filantropie v postkomunistických krajinách.

Existujú aj ďalšie inovatívne spôsoby, ako presúvať súkromné dary na verejnoprospešné účely. V Európe sa zakladajú banky, ktoré ponúkajú také sporiace účty, kde 100 % investovanej sumy, ako aj úrokov je použitých na charitatívne účely. Ďalšie komerčné a bankové inštitúcie veria, že nie je rozdiel medzi budovaním schopných a udržateľných firiem a charitatívnych organizácií. Prenášajú tak vedomosti, kapitál a skúsenosti z komerčného sveta na vybudovanie lepších a silnejších neziskových organizácií. Iné firmy zase investujú do budovania kapacít v trefom sektore a namiesto peňazí prinášajú kvalitných manažérov.

Neziskové organizácie zase prichádzajú s novými spôsobmi, ako uľahčiť ľuďom darovanie. Dokážu napríklad ponúknuť charitatívny účet, ktorý funguje ako bežný bankový účet. Záujemcovia dostanú debetnú bankovú kartu, ktorú môžu použiť na darovanie časti (alebo celej) sumy prostredníctvom internetu, telefónu alebo poštou na podporu organizácie podľa svojho výberu.

Ďalšími obľúbenými sú charitatívne poukážky a pravidelné mesačné odvody neziskovým organizáciám.

Medzi najobľúbenejšie však stále patrí venovanie času a vedomostí – pomoc neziskovým organizáciám prostredníctvom dobrovoľníckej práce. Ľudia a darcovia uprednostňujú osobný kontakt a účasť, chcú vidieť a zažiť, aký dopad má ich dar alebo pomoc. Najdôležitejším je nájsť si „svoju“ charitatívnu organizáciu. V Európe, ako i inde vo svete, tými najobľúbenejšími ostávajú tie, ktoré sa venujú deťom a medicínskemu výskumu.

09.2 Filantropia a tretí sektor v Ázii

V Ázii, ktorá bola v poslednom desaťročí ekonomicky najrýchlejšie sa rozvíjajúcim kontinentom na svete, narastajúce bohatstvo a meniace sa postoje ovplyvňujú spôsoby, akými ľudia realizujú svoju osobnú filantropiu.

Z historického hľadiska boli v krajinách tohto regiónu vždy hlboko zakorenené tradície a viera v pomoc iným. V minulosti boli osobné dary a charitatívne aktivity jednotlivcov osobnou záležitosťou, keď tí bohatší pomáhali tým, čo to potrebovali vo vlastnej rodine, v náboženskej skupine, do ktorej patrili alebo vo svojej komunite. V súčasnosti si už desiatky tisícov Ázijčanov s novonadobudnutým obrovským bohatstvom nemôžu dovoliť rozdeľovať charitatívne dary sami po osobnej osi. Preto v celej Ázii vidíme prudký nárast profesionálne vedených nadácií a iných neziskových organizácií tak, ako tomu bolo na začiatku minulého storočia napríklad v Severnej Amerike. Ázijčania si uvedomujú, že darcovstvo môže byť transparentné a trvácne, ak k nemu pristúpia s rovnakou organizáciou práce ako vo svojich úspešných podnikoch.

Rozvoju profesionálneho darcovstva v Ázii napomáhajú aj príklady zo sveta, ako napríklad neuveriteľný altruizmus podnikateľov ako sú Bill Gates a Warren Buffett. Po ich vzore mnoho ázijských filantropov venuje značnú časť svojich majetkov na sociálne, edukatívne, zdravotné a iné projekty v rozličných častiach kontinentu. Hongkongský herec Jackie Chan oznámil, že venuje polovicu svojho celého majetku na pomoc ázijskej mládeži.

Časopis Forbes ho vyhlásil za jednu z najštedrejších holywoodských celebrit, spolu s hviezdami ako Bono, Paul McCartney a Oprah Winfrey.

Veľké množstvo filantropie sa ale stále realizuje zaužívaným spôsobom. Napríklad nadácie v Hong Kongu sú väčšinou rodinné a uzavreté, postavené na osobných vzťahoch. Je ale očividné, že mladší členovia rodín, ktorí postupne nahrádzajú staršiu generáciu, začínajú zavádzať modernejšie metódy v rodinných nadáciách rovnako, ako to robia v rodinných podnikoch. To isté sa deje v Indii, kde mladí a čerstvo zbohatnutí podnikatelia praktizujú filantropiu na západný spôsob – investujú zdroje na vylepšenie všadeprítomných spoločenských problémov a s rovnakým dôrazom na dopad ich investícií, ako je to bežné v biznise. Vzhľadom na to, že India je z ázijských krajín asi najviac prepojená medzinárodne, vďaka množstvu emigrácie a otvorenosti voči novým trendom, aj jej pokrok vo filantropii je pozoruhodný.

V mnohých ohľadoch potrebujú ázijskí filantropi pracovať mimo systému, jednotlivé štáty im totiž málokedy poskytujú podporu a vhodné právne a daňové podmienky. V niektorých krajinách je riskantné byť štedrým, ľudia tak vzbudzujú priveľa pozornosti a podozrenia. To je typické napríklad pre Čínu, kde darcovia, ktorí nerealizovali svoju charitatívnu činnosť prostredníctvom vlády, boli vnímaní ako nebezpeční a podkopávajúci autoritu systému. Ale aj v Číne sa postupne podmienky na filantropiu menia a vláda nabáda rastúcu vrstvu milionárov a miliardárov, aby prispeli svojimi zdrojmi na riešenie sociálnych problémov v krajine. Vláda postupne vylepšuje legislatívu v oblasti darcovstva a podporuje darcovstvo v širšej populácii.

Typickou je pre ázijské darcovstvo potreba nerozprávať o ňom – keď niekto dáva, nemal by o tom hovoriť, lebo sa tým stráca akákoľvek pravosť a nefalšovaná pohnútky. Kým pre moslimov je darcovstvo predpísaným a záväzným, pre budhistov je napríklad spôsobom osobnej spásy, takže jeho zverejňovaním stráca na dôveryhodnosti. Pre ďalších v Ázii je darcovstvo súkromným a tajným kvôli pocitu vlastnej bezpečnosti, boja sa únosov a komplikácií, ktoré môže takáto aktivita spôsobiť, preto sa vyhýbajú zakladaniu formálnych inštitúcií.

Najväčšími skúškami pre ďalší rozvoj filantropie v regióne bude ďalší ekonomický rozvoj na kontinente, podpora pre zmeny v legislatíve a daňových úľavách pre neziskový sektor, vzdelávanie širšej populácie o tom, čo neziskový sektor je a čo robí, budovanie kapacity sektora a ďalšie vzdelávanie pre darcov a organizácie a nakoniec mobilizácia zdrojov na podporu dlhodobých a trvalo udržateľných riešení pre množstvo sociálnych a spoločenských problémov, ktoré na kontinente vďaka veľkosti jeho populácie stále pretrvávajú.

09.3

Filantropia a tretí sektor v USA

V Severnej Amerike má filantropia svoje základy v náboženstve a viere, vzájomnej pomoci druhým, v princípoch demokratickej občianskej participácie a v americkej tradícii osobnej autonómie. Ťažké podmienky pri osídľovaní kontinentu, keď vláda bola slabá a vzdialená, nútili ľudí, aby si vládli sami, pomáhali si a starali sa spoločne o komunitné aktivity ako stavanie škôl, kostolov, udržiavanie poriadku atď. Z týchto skúseností sa vyvinula tradícia občianskych iniciatív a osobného vkladu pre dobro a blaho komunity. Neskôr sa z tejto tradície vyvinuli filantropické praktiky ako napríklad pomoc chudobným prostredníctvom cirkvi a zakladanie asociácií na vzájomnú pomoc. Pôvodní obyvatelia Severnej Ameriky, ako i Afroameričania mali tiež vlastné a hlboko zakorenené filantropické tradície.

Náboženský vodcovia vždy podporovali veriacich, aby pomáhali chudobnejším a podporovali charitatívnu činnosť svojej fary. Povinnosťou pre ľudí bola nie len podpora fary a chudobnejších, ale i podpora chudobnejších v iných krajinách, obetí prírodných či iných nešťastí. Náboženské dôvody boli a sú stále jednou z najdôležitejších motivácií pre darcovstvo a iné filantropické aktivity.

Benjamin Franklin, vynálezca a štátnik, bol počas koloniálnej éry jedným z prvých veľkých filantropov. Daroval svojej

komunitu a ľuďom vytváral príležitosti na to, aby si dokázali pomôcť. Založil občianske organizácie ako napríklad dobrovoľný požiarny zbor a inštitúcie ako Pensylvánsku nemocnicu, Pensylvánsku univerzitu a verejnú knižnicu vo Filadelfii.

Až na začiatku 20. storočia začali darcovia, obzvlášť tí majetnejší, smerovať svoje darcovstvo strategickým spôsobom a zameriávali sa na hľadanie spôsobov, ako zabrániť vzniku problémov (najmä sociálnych) a podporovali vedu a výskum. V tomto období najznámejší z filantropov, ako napríklad Anrew Carnegie, John Rockefeller a Margare Olivia Sage, začali inštitucionalizovať svoju filantropickú činnosť novým spôsobom, podobným vedeniu svojich podnikov a korporácií.

Andrew Carnegie, bohatý podnikateľ, bol jedným z prvých moderných filantropov. Bohatých ľudí vnímal ako produkt prírodnej selekcie silami súťaže. Tým, že získali bohatstvo, stali sa poslami civilizácie a filantropia bola prostriedkom na jej vylepšenie. Medzi jeho filantropické aktivity patrilo

zakladanie knižníc a iných inštitúcií, ktoré mali byť rebríkom, po ktorom mohli kráčať s cieľom niečo dokázať.

Nová korporátna organizačná štruktúra mala viac flexibility než charitatívne fondy zdedené z Británie. Tieto nové súkromné nadácie nemali za cieľ pomáhať ľuďom priamo, ale boli založené ako nástroj reformy a riešenia problémov a zaoberali sa hľadaním príčin problémov ako chudoba, hlad a choroby. Korporátne nadácie sa objavili až neskôr, keď sa uzavreli legislatívne otázky korporatívnej filantropie v r. 1935. 40. roky minulého storočia potom zaznamenali ich prudký nárast.

Darovanie v USA v roku 2007 po prvýkrát prelomilo bariéru 300 miliárd, s celkovou hodnotou 306,39 miliardy dolárov za dary od jednotlivcov, nadácií a podnikov. Jednotlivci medzi darcami vedú. Reprezentujú 74,8 %, to je 229 miliárd dolárov. Ďalších 23 miliárd predstavujú závet venované charite, takže spolu predstavovalo darovanie

jednotlivcami v r. 2007 až 252 miliárd dolárov, čo je 82,3 % z celkových darov.

Korporácie darovali viac ako 15,6 (12,6 %) miliardy dolárov, v čom nie je započítané sponzorstvo a nadácie ďalších 38,5 miliárd, čo je 12,6 % z celkových darov. V roku 2007 narástlo darcovstvo o takmer 4 percentá oproti predchádzajúcemu roku a len nasledujúce štatistiky na rok 2008 prinesú svedectvo o tom, aký vplyv má finančná kríza, ktorá nastúpila v polovici roku na filantropiu a záujem darovať.

Najväčším prijímateľom darov sú stále náboženské organizácie s viac ako 33,4 % z celkových darov, čo je približne 102,3 miliardy dolárov. Druhou najväčšou skupinou sú vzdelávacie inštitúcie (12,1 %, 43,3 miliardy) a tretou skupinou sú organizácie poskytujúce sociálne služby (9,7 %, 29,6 miliardy). Najväčšia zmena v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi sa udiala v oblasti podpory do zahraničia, tam bol nárast až o 16 %, ktorý poukazuje na trend medzi americkými darcami a organizáciami podporovať globálne problémy.

Počet neziskových organizácií neustále rastie a v roku 2007 bolo registrovaných 1 126 367 organizácií. Neziskový sektor predstavuje 5 % hrubého domáceho produktu, 8,1 % z celkových miezd a 9,7 % pracovných miest.

Najbohatšími ľuďmi sveta boli v roku 2009 miliardári Bill Gates (č.1) a Warren Buffett (č.2), ktorí sú zároveň aj jednými z najväčších filantropov v amerických dejinách. Čo robia na poli filantropie?

Filantropia a tretí sektor v Latinskej Amerike

Veľká časť Južnej Ameriky prechádza intenzívnymi zmenami. Prevažná väčšina dôvodov, pre ktoré sa tento kontinent dlho pokladal za zaostalý a menej rozvinutý, sa postupne stabilizuje. Napríklad dojčenská úmrtnosť klesla od roku 1970 o 70 %, v dvadsiatich dvoch štátoch kontinentu je priemerná dĺžka života aspoň 75 rokov. Menia sa aj ekonomické trendy, inflácia trvalo pomaly klesá a zadlženosť neprekračuje viac ako 30 % hrubého domáceho produktu, mzdy za posledné desaťročie narástli o 41 %.

Aj napriek tomu je Latinská Amerika

sužovaná veľkým množstvom sociálnych, ekonomických, politických a iných problémov. Ekonomická nerovnováha v tejto oblasti patrí k najhorším vo svete, ešte stále na mnohých miestach chýba základná zdravotnícka starostlivosť a školské systémy zaostávajú v kvalite. Diskriminácia je stále bežná a hoci veľa krajín má aspoň navonok demokratické zriadenie, mnohokrát postrádajú dlhodobú víziu a snahu o udržateľnosť.

Filantropické zdroje na kontinente nie sú ani zďaleka také veľké, aby dokázali osloviť všetky pretrvávajúce problémy, ale aj v tejto oblasti je badateľný pokrok. Darcovstvo a dobrovoľníctvo majú v spoločnosti hlboké korene. V koloniálnej ére poskytovali vzdelanie, sociálne a zdravotnícke služby hlavne organizácie katolíckej cirkvi. Svetské organizácie s verejnoprospešným účelom majú tiež dlhú históriu a umožňovali jednotlivcom a rodinám prispieť financiami alebo prácou k zlepšovaniu problémov v komunitách.

Na začiatku minulého storočia sa filantropické organizácie rozšírili o ďalšie spoločnosti vzájomnej pomoci, ktoré zakladali noví imigranti z Talianska, Španielska, Číny a Japonska. Tieto spoločenstvá pomáhali podporovať vzdelávanie, zdravotné služby a sociálnu výpomoc v jednotlivých komunitách prisťahovalcov.

Aj v súčasnosti ostáva náboženská filantropia, či už katolícka, evanjelická alebo moslimská, dominantnou zložkou v obraze terajšieho neziskového sektora. Zväčša sa zameriava na charitatívnu výpomoc ľuďom v núdzi, ale venuje sa aj dlhodobým problémom, ako napríklad otázkam ľudských práv v spoločnosti.

Práca nadácií v regióne sa viac podobá na činnosť neziskových organizácií napríklad u nás alebo v Severnej Amerike. Nadácie v Južnej Amerike sa najčastejšie venujú poskytovaniu služieb (a nie rozdeľovaniu grantov, ako to býva zvykom pri nadáciách inde vo svete).

Najväčší potenciál pravdepodobne existuje v oblasti osobného darcovstva. Na tomto kontinente narástla hodnota miliárdarov za tri roky (2004 až 2006) o 38 % – najviac z celého sveta s výnimkou Blízkeho východu. Globalizácia prináša väčšiu uvedomelosť s potrebou vrátiť niečo zo svojho bohatstva aj komunite, a preto treba dúfať, že osob-

ná filantropia bude rásť expanzívne. Oblasťou filantropie s najväčšími zmenami a rastom je na kontinente korporátna filantropia. Latinskoamerické podniky prebrali na seba časť zodpovednosti za sociálny rozvoj v regióne a často na to vyčlenili zodpovedné rozpočtové položky. Okrem rastu darcovstva v jednotlivých podnikoch rastú aj možnosti združovania sa podnikov v rozličných národných a medzinárodných členských asociáciách, ktoré im umožňujú vylepšovať spôsoby a praktiky, ktoré vo svojej filantropii používajú.

Aj napriek nástupu finančnej krízy bol v roku 2009 tretím najbohatším mužom planéty Mexičan libanonského pôvodu Carlos Slim Helu. Najväčšou časťou jeho portfólia sú telefonické spoločnosti v Mexiku a v celej Latinskej Amerike. Po dlhom období, keď sa venoval iba svojmu biznisu, začal v posledných rokoch venovať pozornosť aj filantropii. Svojej nadácii, ktorú založil pred štvrtstoročím a značne ju zanedbával, venoval takmer 2 miliardy USD a prisľúbil ďalších desať miliárd na podporu zdravotníckych

a vzdelávacích programov. Jeho najnovším poslaním, ako vraví on, je zamerať sa na rozvoj zamestnanosti a regiónu.

09.5 Filantropia a tretí sektor v arabskom svete

Arabský región má vo svete asi najbohatšiu tradíciu podporovania a propagovania sociálnej/spoločenskej zodpovednosti. Filantropia je pevne zakorenená priamo v islame, tak ako aj v kresťanstve a judaizme, ale práve v arabských krajinách sa filantropické tradície praktizujú zrejme najviac.

V islame je venovanie časti svojho bohatstva tým menej obdareným nazývané „*zakať*“ – jeden z piatich pilierov viery a očakáva sa od všetkých moslimov. Ďalšie uvážené a cielené darcovstvo „*sadaqa*“ sa pokladá za sväté a má schopnosť vynulovať predchádzajúce

hriechy.

Už počas rozkvetu Osmanskej ríše prosperovali v arabskom svete systémy moslimských základín/endowmentov „*awqaf*“ a administrované dary „*zakať*“, ktoré podporovali všetko, počnúc školami a nemocnicami, až po vodné napájadlá na uliciach. Mestá boli centrami náboženských a kláštorňých charít, ktoré sa starali o ľudí v núdzi, mladých aj starších, chorých i chudobných.

Časom, tak ako aj inde vo svete, podľahli tieto tradície zmenám vyplývajúcim z meniacich sa vládnych režimov a spoločenských zmien. V arabskom svete tieto zmeny spôsobili najmä slabší dynastickí vládcovia, koloniálne mocnosti, skorumpovaní administrátori základín, panarabské politické experimenty atď. Bližšie k súčasnosti národy v arabskom svete žili v spoločensko-politických systémoch postavených na vládou určenom smerovaní a pasívnom občianstve. Mnoho zostatkov základín „*awqaf*“ bolo znárodnených a zmenených na obrovské byrokratické mašinérie.

V období po 11. 9. 2001 sa všetko týkajúce sa moslimskej filantropie, obzvlášť tej zameranej na náboženstvo, stalo všeobecne podozrivým. Množstvo charitatívnych organizácií bolo obvinených zo vzťahov s teroristami alebo z poskytovania zázemia násilníckym politickým skupinám. Aj samotní moslimovia začali byť opatrní, darcovstvo medzi moslimami od roku 2001 klesá.

Aj darcovstvo od medzinárodnej komunity je kontroverzné, granty z nadácií z iných častí sveta spôsobujú pochybnosti. Tie sa môžu týkať vytvárania závislosti na medzinárodných zdrojoch, konfliktov o prioritách, zredukovanej autonómie príjemcov. Odporcovia takýchto zdrojov navrhujú riešenie v inštitucionalizácii arabských charitatívnych zdrojov a v presadzovaní transparentnej a zodpovednej praxe.

Súčasný trendy v arabskej filantropii nie sú len pochmúrne. Na jednej strane je badateľná renesancia osobného neformálneho a islamom motivovaného darcovstva, na strane druhej je badateľný nárast organizovanej/inštitucionalizovanej filantropie.

Osobná filantropia nasleduje zaužívané tradície venovania podpory príslušníkom rovnakej viery. Cieľovou skupi-

nou sú tí, ktorých spomína aj Korán ako príjemcov podpory – siroty, chorí, pútnici, žobráci a chudobní. V praxi to znamená, že tí v núdzi dostávajú materiálnu pomoc vo forme stravy, oblečenia, strechy nad hlavou alebo lekárskej pomoci. Impulzov na takúto pomoc je v arabskej spoločnosti mnoho a sú hodné chvály.

Organizovaná filantropia je inštitucionalizovaná v mnohých formách. Patria k nim moslimské neziskové organizácie, islamské banky, náboženské organizácie a množstvo svetských organizácií, ktoré vzdialene pripomínajú západné fondy a nadácie. Tiež majú finančnú, prípadne i materiálnu základinu, venovanú jedincami, firmami, rodinami alebo inou skupinou darcov. Cieľom ich grantových programov sú hlavne kultúrne, spoločenské alebo rozvojové oblasti. Väčšinou majú zvolených správcov a riadiacu štruktúru, zverejňujú informácie o svojich finančných a grantových operáciách. Sú medzi nimi štyri základné kategórie: rodinné nadácie, korporátne fondy, komunitné nadácie a hybridné „partnerské“ nadácie.

Zakat (almužna pre chudobných) je islamský princíp určujúci darovanie časti príjmu každého človeka na charitatívne účely. Je to verejnoprospešný dar pre chudobných a znevýhodnených ľudí v moslimských oblastiach. Povinnosťou islamského štátu je nie len vyberať zakat, ale ho aj spravodlivo prerozdeliť. Veriaci moslimovia veria, že dávaním zakat naplňajú náboženskú potrebu a očisťujú seba samých od chamtivosti a sebecka. Prijímanie zakat tými v núdzi je tiež vnímané ako očistné, pretože ochraňuje pred ponižujúcim žobraním a pred závišťou. Moslimovia majú za povinnosť venovať 1/40 (2,5 %) bohatstva, ktoré mali v uplynulom roku, 1/40 (2,5 %) z tržieb obchodu a 5 až 10 % z úrody.

Sadaqa je dobrovoľná charitatívna činnosť (v porovnaní so zakat, ktorý je povinný). Sadaqa zahrňuje finančnú pomoc, verejné služby alebo aj úsmev, ak ho niekto potrebuje.

Waqf (alebo **awqaf**) je nezávislý a neodcudziteľný endowment/základina/fond, zahrňujúci typicky budovy alebo pôdu určené na charitatívne účely. Už v desiatom storočí malo každé islamské mesto aj niekoľko nemocníc financovaných waqf. Waqf zabezpečoval nemocniciam priestory, vybavenie, mzdy,

údržbu atď., rovnako ako podporoval vzdelávanie lekárskeho personálu.

09.6

Filantropia a tretí sektor v Afrike

Dlhotrvajúci boj Afriky za svoju nezávislosť mal priam epické rozmery a patrí k najdôležitejším momentom histórie tohto kontinentu. Získanie formálnej suverenity bolo ale iba začiatkom cesty k mieru, demokracii a rozvoju. Hoci kolonializmus už neexistuje, dlhodobá závislosť na zdrojoch zo zahraničia oslabuje schopnosť Afričanov presadiť si vlastné priority a politiku pre ďalšie smerovanie a rozvoj. Zahraniční donori, ako napríklad svetové finančné inštitúcie, národné vlády a súkromné nadácie majú obrovský vplyv na celom kontinente. Štrukturálne programy vedené Svetovou bankou a Medzinárodným menovým fondom presadzujú striktné podmienky pre krajiny žiadajúce o pôžičky a nižšie úroky. Aj darcovia s tými najlepšimi úmyslami dokážu jemne a mimovoľne ovplyvňovať štátne inštitúcie a občianske združenia, ktoré podporujú. Autómia pri rozhodovaní čo a ako robiť ďalej je takmer nemožná.

Pestovanie pôvodnej, domácej filantropie a zdrojov je možné vnímať ako spôsob, ktorým sa dá vyvážiť vplyv externých donorov. Filantropické tradície darcovstva a vzájomnej pomoci sú v Afrike hlboko zakorenené, hoci fungujú najčastejšie iba v rodinách a v komunitách. Snaha obnoviť tieto tradície a prehĺbiť ich môže pomôcť domácim filantropickým organizáciám vyrovnáť vplyv zo zahraničia a často aj vplyv menej kvalitných vládnych režimov. Zároveň je badateľné, že ekonomický rast v niektorých častiach Afriky vytvára nové ohniská bohatstva a novú generáciu afrických filantropov a inštitúcií. Nové korporátne, súkromné a komunitné nadácie zohrávajú kľúčovú úlohu pri dlhodobodržateľnej podpore afrických iniciatív a združení podporujúcich demokratický a spravodlivý rozvoj.

V každom prípade je ale jasné, že v mnohých častiach Afriky sú krajiny demokratické len podľa názvu a odsúvajú alebo ničia činnosť občianskych a ekonomických združení. Spolupracujú s občanmi len veľmi povrchným a symbolickým spôsobom a nepovoľujú účasť občianskych a nezávislých zdru-

žení v rozhodovacích procesoch.

Súčasný nárast nezávislých občianskych organizácií v Afrike ale nesie prísľub pre rozvoj demokracie na kontinente. Tieto organizácie však často zlyhávajú kvôli nedostatočnej koordinácii, zlému vedeniu, elitárstvu, nedostatočnej transparentnosti, protichodným cieľom a neefektívnej organizácii. Tretí sektor zápasí s nedostatkom spolupráce a koordinácie medzi miestnou, národnou a medzinárodnou úrovňou, závislosťou na západných donoroch a s nedostatočnou organizáciou, ktorá zabráňuje plánovaniu v stredno a dlhodobom časovom horizonte. V mnohých prípadoch sa k tomu ešte pridáva snaha jednotlivých štátov regulovať činnosť tretieho sektora často represívnymi a reštriktívnymi opatreniami a zákonmi.

Vzťah medzi africkou a globálnou ekonomikou je pre ďalší rozvoj kľúčový. Hoci v Afrike žije 13 % svetovej populácie, kontroluje iba dve percentá svetového obchodu a menej ako jedno percento svetových investícií. Afrika je jediný kontinent, ktorý v uplynulom desaťročí zažil ešte väčší prepád k chudobe. Táto nerovnováha sa odráža nie len v ekonomickom rozvoji jednotlivých krajín, ale aj v celkovom vzťahu k svetovej ekonomike. Podpora rozvoja miestneho podnikania môže pomôcť prekonať závislosť od podnikov v zahraničí.

Vo filantropickom aj trhovom svete je badateľný narastajúci konsenzus o tom, že Afrika potrebuje obchod a nie pomoc a naznačuje smer, akým by sa kontinent mohol uberať. Mnoho afrických krajín zažíva rastúci trend v ich ekonomickom rozvoji a investori sa začínajú zaujímať o africkú burzu cenných papierov a akcií čoraz viac. Ďalší rozvoj musí byť zameraný na dlhodobú udržateľnosť a spravodlivosť.

Tento trend ekonomického rozvoja a demokratizácie začína byť viditeľný v niektorých, obzvlášť subsaharských častiach Afriky a prináša so sebou aj cezhraničnú solidaritu a pomoc tým menej úspešným. Jednotlivé štáty harmonizujú svoje ekonomické praktiky (napríklad daňovú politiku), trhy a obchod narastá, ľudia môžu voľnejšie prekračovať hranice a neziskové organizácie rozširujú svoju pôsobnosť aj do susedných krajín, umožňujúc tým rozvoj regionálnej filantropie.

V regionálnej filantropii v Afrike sú dva hlavné trendy. Prvým je prenos filantropických zdrojov z bohatších a rozvinutejších krajín (Nigéria, Južná Afrika, Botswana, Keňa, Líbya atď.) do tých menej rozvinutých (Libéria, Mozambik, Mauritánia, Somálsko, atď.). Druhým trendom je vznik panafrických, kontinentálnych filantropických inštitúcií, ktoré môžu mobilizovať a riadiť filantropické zdroje v celej Afrike a od africkej diaspóry z celého sveta.

Vo filantropii v Afrike je možné vidieť nové strategické a inovatívne organizácie. Jednou z nich je napríklad Rozvojový fond pre africké ženy (African Women's Development Fund), ktorý zháňa zdroje a prerozdeľuje ich formou grantov na aktivity, ktoré majú za cieľ posilniť postavenie afrických žien v spoločnosti. Druhým príkladom je juhoafrická nadácia Dary darcov (Gifts of the Givers Foundation), ktorá zozbierala až 800 000 dolárov pre podporu Darfuru. Posledným príkladom je Trust Africa (Africká nadácia), ktorá má za cieľ podporovať africké riešenia pre miestne a regionálne problémy, ktorým kontinent čelí.

09.7 Filantropia a tretí sektor v Austrálii

Filantropia v Austrálii je rozmanitá. Na jednej strane vedie celosvetové rebríčky v osobnom darcovstve – Austrálčania sú jednými z najštedrejších darcov. Súkromný dar Alfreda Feltona (ktorý zanechal po svojej smrti v roku 1904) sa dodnes pokladá na celom svete za najvýznamnejší dar v oblasti umenia. Na druhej strane Austrálčania „pokrivkávajú“ v korporátnom darcovstve a v darcovstve stredných sociálnych vrstiev.

Pôvod austrálskej filantropie je treba hľadať v jej koloniálnej minulosti spojenej s Britským impériom a jeho filantropickými tradíciami. V tejto tradícii sa očakávalo, že ľudia z nižších vrstiev venujú akékoľvek prebytočné zdroje cirkvi, ktorá potom rozhodne o tom, ako ich prerozdeliť. Tiež sa očakávalo, že ľudia z vyšších vrstiev budú priamo podporovať chudobnejších a menej privilegovaných spoluobčanov. Bohatší ľudia, či už svoje bohatstvo zdedili, alebo nadobudli svojou vlastnou prácou, boli pod silným spoločenským tlakom, ktorý ich povzbudzoval vrátiť časť svojho majetku späť svojej komu-

nite.

Filantropia je súčasťou neziskového sektora, ktorý v Austrálii nazývajú aj komunitným alebo tretím sektorom. Neziskový sektor v Austrálii pozostáva z organizácií, ktoré nemajú za cieľ vytvárať zisk pre svojich členov alebo vedúcich pracovníkov. Vláda do neziskového sektora nepatrí, ale niektoré vládne inštitúcie áno, napríklad školy, nemocnice, univerzity a múzeá.

V roku 1999/2000 boli hlavnými príjmami Austrálskeho neziskového sektora tieto činnosti:

- 58 % predaj výrobkov a služieb,
- 30 % vládne granty a zmluvy,
- 9 % priame dary z domácností prostredníctvom bankového prevodu.

V Austrálii je viac ako 700 000 neziskových organizácií. Spadajú zväčša do týchto kategórií:

- záujmové krúžky,
- miestne športové kluby,
- lobistické skupiny,
- verejné nemocnice,
- výskumné zdravotnícke organizácie,
- školy,
- nadácie,
- materské školy,
- environmentálne ochrannárske organizácie,
- charity, ktoré pomáhajú ľuďom v núdzi, atď.

Veľkosť neziskového sektora v Austrálii dokumentuje posledná aktuálna štatistika z rokov 1999/2000:

- viac ako 700 000 neziskových organizácií, z ktorých je väčšina malá a úplne závislá od dobrovoľníckych záväzkov svojich zakladateľov,
- približne 380 000 z nich je registrovaných,
- menej ako 35 000 z nich niekoho zamestnáva,
- 20 000 organizácií ma štatút oslobodenia darov od daní.

Niektoré neziskové organizácie majú štatút charity. Charita je inštitúcia schválená Austrálskym daňovým úradom ako altruistická organizácia s charitatívnym (v tomto kontexte verejnoprospešným) poslaním. Charity sa napríklad starajú o ľudí s postihnutím alebo o starších, poskytujú pomoc pri nešťastiach (prírodných alebo ľudských), propagujú náboženstvo, poskytujú štipendiá atď.

Ďalším typom neziskovej organizácie v Austrálii je fond alebo nadácia (trust, foundation). Fond (trust) je legálnym pomenovaním, ale rokmi sa osvedčil aj výraz nadácia (foundation). Fondy a nadácie sú neziskové organizácie, ktoré združujú finančné zdroje vo fondoch s verejnoprospešným poslaním a ktoré prerozdeľujú zisky z týchto fondov na charitatívne účely formou grantov. Nadácie sú spravované správcami, ktorí rozhodujú o tom, ako investovať fondy a komu udeliť granty. Správcovia majú za povinnosť zabezpečiť, aby nadácii rástli príjmy (zabezpečené investovaním fondov) a pokračovala v napĺňaní svojich cieľov, ktoré boli určené pri jej založení.

Niektoré nadácie v Austrálii majú platených zamestnancov, ktorí skúmajú žiadosti o granty, zabezpečujú potrebné informácie pre správcov a komunikujú so záujemcami o granty. Niektoré nadácie zamestnancov nemajú a správcovia vykonávajú všetky potrebné operatívne funkcie sami. A nakoniec, niektoré nadácie sú vedené správcovskými firmami, čo sú organizácie, ktoré sú legálne vedené ako profesionálni správcovia.

Nadácie sa v Austrálii delia do kategórií podľa toho, odkiaľ pochádzajú ich finančné zdroje a čo je ich poslaním. Takto vznikli nasledovné kategórie, deliace nadácie na rodinné, súkromné, korporátne a komunitné.

Zaujímavé čísla:

- najviac zamestnancov majú organizácie pracujúce v sociálnych službách (26 % z celého sektora),
- v r. 2004 13,4 miliónov Austráľčanov darovalo 5,2 miliardy austrálskych dolárov neziskovým organizáciám,
- v tom istom roku ďalších 10,5 miliónov Austráľčanov venovalo ďalšie 2 miliardy austrálskych dolárov prostredníctvom charitatívnych zbierok a aukcií,
- v roku 2004 6,3 miliónov Austráľčanov prispelo neziskovým organizáciám dobrovoľníckou prácou v celkovej hodnote 750 miliónov pracovných hodín,
- v roku 2003 viac ako 13 miliónov Austráľčanov bolo členmi aspoň jednej neziskovej organizácie, 48 % bolo členmi aspoň troch.

Alfred Felton (8. 11. 1831 – 8. 1. 1904), podnikateľ a filantrop

Felton pochádzal z východného Anglicka a pracoval ako hodinársky učeň predtým, ako emigroval do Austrálie v r. 1853 počas veľkej viktoriánskej zlatej horúčky. Veľmi rýchlo sa presadil svojimi podnikateľskými schopnosťami ako úspešný obchodník a výrobca. Spojil sa s Fentonom Grimwadom a ich podnikanie sa rozšírilo z farmaceutík na chemickú výrobu a hnojivá. Keďže ich výroba vyžadovala množstvo sklenných materiálov na skladovanie, vyhli sa dodávateľom tým, že začali vyrábať vlastné sklenené výrobky. Tieto továrne v Austrálii, po mnohých zmenách, fungujú dodnes. Felton diverzifikoval svoje portfólio ešte na reality a tento mix podnikateľských aktivít ho úspešne preniesol cez veľkú hospodársku krízu v r. 1890.

Žil v Melbourne a hoci bol vždy zapojený do rôznych neziskových organizácií, nikdy sa neuchádzal o verejný post ani o miesto vo verejných výboroch. Toto sa v čase viktoriánskej éry a povinnosti vyplývajúcej z bohatstva pokladalo za nedostačujúce. Očakávalo sa, že úspešní ľudia ako Felton, obzvlášť preto, že pochádzali zo skromných pomerov, venujú časť svojho bohatstva komunitě, v ktorej žijú. Feltona v tejto oblasti pokladali za spomaleného. O to väčším prekvapením bolo, keď zistili, že po svojej smrti zanechal veľkú časť svojho bohatstva na verejnoprospešné účely.

Peniaze, ktoré zanechal (ekvivalent 40 miliónov dolárov v dnešnej dobe), mali byť uložené do správcovského fondu a investované. Ich zisky mali byť rozdelené medzi obrazovú galériu a ďalšie charity. Celý život zbieral umenie, ale jeho obrovský závet bol prekvapením. Od jeho smrti sa z jeho závetu nakúpilo umenie v hodnote viac ako jednej miliardy dolárov a podporila mnohá charitatívna činnosť v Melbourne. Je bežné, že v Melbourne narazíte na umelecké dielo so štítkom „Feltonove dedičstvo“. Do dnešného dňa sa jeho dedičstvo pokladá za jeden z najdôležitejších darov v oblasti umenia a neustále slúži na nákup a podporu umenia.

Úlohy a otázky na zamyslenie:

- ? Pokúste sa vyhľadať príklady mimovládnych organizácií v jednotlivých častiach svet a.
- s Aké faktory zohrávajú podľa Vás úlohu pri rozvoji filantropie a mimovládnych organizácií v jednotlivých častiach sveta?

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- AIDO, A.: African regional philanthropy: time to take off? In: Alliance Magazine, 1. 12. 2004.
- BARÁT, J. a kol.: Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava : PDCS, 2000. ISBN 80-968095-3-9
- CUNNINGHAM, S. J.: Time for Giving. In: Forbes, www.forbes.com/2007/10/19/asia-rich-report-face-markets-cx_jc_1019autofacescan01.html, 3. 12. 2007
- IBRAHIM, B. – SHERIF, D.: From Charity to Social Change: Trends in Arab Philanthropy. In: <http://www.aucegypt.edu/ResearchatAUC/rc/gerhartcenter/Pages/Publications.aspx>
- MAJCHRÁK, J. – STREČANSKÝ, B. – BÚTORA, M. (ed.) : Keď ľahostajnosť nie je odpoveď. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80-88935-73-3
- MURRAY, S.: A helping hand in a shrinking world. In: Financial Times, <http://www.impetus.org.uk/documents/Ahelpinghandinashrinkingworld.pdf>, 24. 11. 2005
- MURRAY, S.: Forces that combine to create a generous culture. In: <http://www.ft.com/cms/s/2/7877a98c-6d72-11da-a4df-0000779e2340.html>, 15. 12.

2005

- NGUGI, M.: Africa does not need more Western philanthropy. In: www.zmag.org/znet/viewArticle/1534, 21. 4. 2007
- PLIMMER, G.: the rise of citizen donors. In: The Financial Times Limited 2009, <http://www.ft.com/cms/s/2/2b8e4180-6d72-11da-a4df-0000779e2340.html>, 15. 12. 2005
- RAYMOND, S.: Global Philanthropy, Part 2: Philanthropy in Latin America: Past Traditions, Future Innovations In: http://www.onphilanthropy.com/site/News2?news_iv_ctrl=1&page=NewsArticle&id=7423, 6. 3. 2008
- RAYMOND, S.: Growing Up Global, Part 5: Innovation Marks Europe's Robust Philanthropic Growth In: <http://www.onphilanthropy.com/site/News2?page=NewsArticle&id=7497>, 4. 6. 2008
- SALOMON, L., M. – SOKOLOWSKI, S. W. – LIST, R. : Global Civil Society. An Overview. Baltimore : The John Hopkins University, 2003. ISBN 1-886333-50-5
- The White Hat Guide to Philanthropy in Australia In: <http://www.whitehat.com.au/australia/Philanthropy/Philanthropy.asp>
- WALSH, B.: Learning the Art of Giving, In: Time Magazine, www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1531426,00.html, 4. 9. 2006
- What We Do: African Philanthropy; Cultivating African Resources for Democracy and Development. In: www.trustafrica.org/index.php?option=com_content&task=view&id=150&Itemid=109&lang=en
- www.asianphilanthropyforum.org
- www.alliancemagazine.org
- www.aucegypt.edu
- www.cof.org
- www.efc.be
- www.forbes.com
- www.ft.com
- www.philanthropy.org.au www.philanthropywiki.org.au
- www.time.com
- www.trustafrica.com

10

UPLATNENIE PRVKOV SERVICE LEARNING PRI VÝUČBE PROBLEMATIKY TRETIHO SEKTORA

Alžbeta Brozmanová Gregorová

Výučba problematiky tretieho sektora na vysokých školách má svoje špecifiká. Ak zámer vyučujúceho alebo vyučujúcej nie je formulovaný len na úrovni sprostredkovania vedomostí o občianskej spoločnosti a mimovládnych organizáciách, ale je zameraný aj na vytvorenie priestoru pre aktívne učenie sa na základe vlastnej skúsenosti študentov a študentiek, ako vhodné sa javí začlenenie prvkov koncepcie service-learning do výučby. V tejto kapitole sa preto bližšie zameriame na objasnenie tohto modelu dobrovoľníctva študentov a študentiek a predstavíme naše skúsenosti s jeho realizáciou na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Kapitola môže slúžiť ako inšpirácia pre učiteľov a učiteľky, ale i študentov a študentky či odborníkov a odborníčky z praxe pri nadväzovaní spolupráce tretieho sektora s akademickým prostredím.

10.1

Definícia a ciele service-learning

National Commission on Service-learning v USA definuje service-learning nasledovne: „**Service-learning** kombinuje ciele služby so vzdelávacími cieľmi so zámerom priniesť zmenu obom stranám – prijímateľovi i poskytovateľovi služby. To sa dosahuje prostredníctvom kombinácie úloh súvisiacich so službou so štruktúrovanými príležitosťami, ktoré zahŕňajú úlohy vo vzťahu k sebareflexii, sebarozvoju a nadobudnutiu a porozumeniu významu hodnôt, zručností a vedomostí.“ (Fiske, 2001, s. 3)

V súčasnosti existuje viacero definícií service-learning, ich spoločným znakom je, že service-learning je chápaný ako vyučovacia a učebná stratégia, ktorá integruje zmysluplnú dobrovoľnícku službu v komunite so vzdelávaním a reflexiou.

Skupina autorov a autoriek Koliba, Cambell a Shapiro (2006), ktorá sa zaoberala praxou service-learning v lokálnom kontexte vybraných školských komunít, definovala **šesť charakteristík service-learning**:

- kľúčovou charakteristikou akejkoľvek service-learning skúsenosti je zreteľne artikulovaný partner v komunite, ktorým môžu byť lokálne inštitúcie a organizácie, ale i jednotlivci;
- existencia poskytnutej služby;
- existencia učebných cieľov, ktoré sprevádzajú skúsenosť v rámci service-learning;
- existencia reflexie používanej na facilitáciu učebných cieľov;
- dlhodobejšie trvanie;
- vysoký stupeň participácie študentov a študentiek.

Podľa National Commission on Service-Learning, service-learning je spojené s akademickým obsahom a štandardmi, pričom môže byť praktikované v akejkoľvek oblasti primerane

dosiahnutiu učebného cieľa. Jeho osobitosťou je, že je recipročné, čiže získavajú obe strany – komunita i dobrovoľníci, a to kombináciou dobrovoľníckej a učebnej skúsenosti. Vo svojej podstate zahŕňa najmä mladých ľudí, ale i ostatné vekové skupiny do pomoci, ktorej potreba je určovaná potrebami komunity. Service-learning však nie je:

- epizodický dobrovoľnícky program;
- pripojenie dobrovoľníctva na existujúce kurikulum;
- absolvovanie dobrovoľníckych odpracovaných hodín len za účelom ukončenia kurzu;
- alternatívna služba určená ako trest určený súdom alebo školou;
- len pre vysokoškolských študentov a študentky;
- zamerané jednostranne, t. j. získava len dobrovoľník alebo len komunita. (Fiske, 2001)

Ciele service-learning sú formulované vo viacerých oblastiach:

- zlepšiť proces učenia sa žiakov a študentov spojením teórie so skúsenosťou a uvažovania s akciou;
- uspokojiť potreby komunity prostredníctvom priamych zmysluplných a potrebných služieb;
- dať možnosť žiakom a študentom pomáhať iným a vstúpiť do vzťahu pomoci s inými;
- pomôcť vidieť študentom spojenie akademických predmetov s reálnym svetom;
- zvýšiť sebaúctu a sebadôveru študentov;
- rozvíjať priestor pre vzájomnú spoluprácu študentov, školy a komunity;
- dať študentom príležitosť robiť dôležitú a potrebnú prácu;
- rozvíjať občianstvo a občianske zručnosti;
- pomôcť organizáciám v poskytovaní lepších služieb klientom;
- vystaviť žiakov a študentov sociálnemu nedostatku a nespravodlivosti a posilniť ich v boji proti nim;
- rozvíjať bohatší kontext učenia sa;

- získavať multikultúrnú skúsenosť;
- lepšie pripraviť žiakov či študentov pre ich budúce profesijné pôsobenie;
- dať študentom väčšiu zodpovednosť za ich učenie;
- ovplyvňovať lokálne zámery a potreby. (Cooper, M., 2005)

Pre tento model dobrovoľníctva boli vo viacerých krajinách vytvorené i systémy verejnej finančnej podpory a problematike sa venujú i národné výskumy a správy, ktoré analyzujeme v ďalšej časti.

10.2 Service-learning ako súčasť formálneho vzdelávania a jeho prínosy

Dobrovoľníctvo ako súčasť vzdelávania má pravdepodobne najstaršiu a najbohatšiu tradíciu v USA, kde bolo uskutočnených mnoho výskumov a čiastkových štúdií týkajúcich dobrovoľníckych programov vo všeobecnosti, ale aj ich vplyvu na študentov a študentky, komunity, prijímateľov služieb, pedagógov/pedagogičky i školy.

Hall a Hall (2002) uvádzajú niekoľko záverov vyplývajúcich zo skúseností s dobrovoľníckymi programami, ale i výskumných zistení, ktoré môžu byť použité ako argumenty pre podporu učenia sa prostredníctvom dobrovoľníctva v komunite:

- študenti si môžu vytvárať spojenia medzi abstraktnými konceptmi naučenými počas teoretickej prípravy a ich reálnou aplikáciou vo vonkajšom svete;
- ako forma experimentálneho (zážitkového) učenia môže dobrovoľníctvo podporovať učenie prostredníctvom cyklu akcie a reflexie;
- prostredníctvom záväzku študentov a interakcie s inými môže podporovať skôr hlboký ako povrchný prístup k štúdiu;
- u študentov sa môžu rozvíjať všeobecné i kľúčové spôsobilosti, ktoré sú použiteľné i v iných kontextoch, zvlášť vo svete práce;
- povzbudzuje študentov k angažovaniu sa na „sociálnych hodnotách“, ako služba iným, recipročné učenie a zapájanie sa do komunity.

Správa National Commission on Service-learning v USA zhrnula v roku 2001 výsledky výskumov v oblasti vplyvu dobrovoľníckych programov založe-

ných na modeli service-learning na študentov a študentky do štyroch oblastí:

- akademické štúdium;
- občianska zodpovednosť;
- sociálny a personálny rozvoj;
- profesijná orientácia. (Fiske, 2001)

Podrobný prehľad bibliografie výskumov zameraných na zhodnotenie dobrovoľníckych programov vo vyššom vzdelávaní v rokoch 1993 – 2000 a ich najdôležitejších výsledkov podáva skupina autorov a autoriek v publikácii *At the Glace: What We Know about The Effects of Service Learning on College Students, Faculty, Institutions and Communities*.

Podľa výskumov zahrnutých v uvedenej publikácii boli **vplyvy dobrovoľníckych programov preukázané v nasledovných štyroch oblastiach:**

1. vplyv service-learning na študentov a študentky;
2. vplyv vybraných charakteristík dobrovoľníckych programov na študentov a študentky;
3. vplyv service-learning na školy a univerzity;
4. vplyv service-learning na komunity.

Zistenia výskumov **v oblasti vplyvu dobrovoľníctva na študentov a študentky** poukazujú na to, že service-learning má pozitívny vplyv na:

- personálny rozvoj študentov a študentiek v oblasti osobnej identity, spirituálneho rastu a morálneho rozvoja;
- interpersonálny rozvoj v oblasti schopnosti spolupracovať s inými, vodcovstva a komunikačných zručností;
- redukciu stereotypov a podporu kultúrneho a rasového porozumenia;
- zmysel pre sociálnu zodpovednosť a občianstvo;
- angažovanie sa v dobrovoľníckych aktivitách v budúcnosti;
- učenie sa študentov a študentiek;
- rozvoj schopnosti aplikovať to, čo sa študent naučil „v skutočnom svete“;
- schopnosť riešiť problémy, rozvoj kritického myslenia a kognitívny rozvoj;
- rozvoj profesijnej orientácie;
- bližší vzťah k škole.

Zaujímavé sú v tomto smere aj **výskumné zistenia vplyvu vybraných charakteristík dobrovoľníckych**

programov na študentov a študentky, ktoré dokumentujú nasledovné skutočnosti. Pozitívny vplyv na rôzne oblasti rozvoja študentov a študentiek má:

- kvalita umiestnenia dobrovoľníckeho programu;
- kvalita a kvantita reflexívnych aktivít;
- aplikácia dobrovoľníckych služieb do akademického kontextu;
- trvanie a intenzita dobrovoľníckej skúsenosti;
- rozmanitosť dobrovoľníckych aktivít;
- zapojenie komunity do dobrovoľníckych programov;
- obdržanie kvalitnej spätnej väzby od pedagógov alebo klientov.

Uvedené výskumy dokumentujú skutočnosť, že dobrovoľníctvo môže prispievať nielen k rozvoju spoločnosti, komunít a jednotlivcov, ktorým je pomoc adresovaná, ale môže byť aj významným prostriedkom rozvoja samotných dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

K podobným výsledkom sme dospeľi aj v rámci výskumu realizovaného v roku 2007 na Pedagogickej fakulte UMB, ktorý bol súčasťou dizertačnej práce autorky na tému „Dobrovoľníctvo ako súčasť vysokoškolskej prípravy študentov sociálnej práce a sociálnej pedagogiky“. Výsledky nášho výskumu potvrdzujú, že dobrovoľnícke aktivity študentov a študentiek:

- naplňujú jednotlivé funkcie praktickej prípravy v rámci vysokoškolského vzdelávania. Na jednej strane dobrovoľníctvo vytvára priestor na uplatnenie vedomostí a zručností študentov a študentiek, ktoré získali počas štúdia, na druhej strane možno konštatovať, že vysokoškolské štúdium umožňuje aplikovať vedomosti a zručnosti získané v rámci dobrovoľníctva. Je to významná skutočnosť, ktorá napomáha tomu, aby sa zovšeobecnené skúsenosti získané počas dobrovoľníckej praxe transformovali do podoby novej teórie, ktorá následne pozitívne ovplyvní prax;
- môžu prispieť k rozvoju osobnej a sociálnej zodpovednosti, formovaniu postojov k cieľovým skupinám, postojov k aktivite v komunite a rovnako i k plánovaniu profesijného uplatnenia študentov a študentiek. (Brozmanová Gregorová, A., 2007)

Špecifiká a predpoklady uplatnenia service-learning v rámci formálneho vzdelávania

Špecifiká service-learningu ako modelu dobrovoľníctva v rámci formálneho vzdelávania vyplývajú z jedného zo základných znakov dobrovoľníctva, ktorým je **dobrovoľnosť** – t. j. vykonávanie aktivít na základe individuálnej, slobodnej vôle. Práve tento znak je na jednej strane nespornou výhodou, ale súčasne na druhej strane aj príčinou možných komplikácií pri jeho začleňovaní do formálneho vzdelávania.

Aby uvedená charakteristika zostala zachovaná, je nutné ponechať dobrovoľnícke aktivity ako alternatívu k iným formám vzdelávania. Na druhej strane aj na túto skutočnosť existujú najmä v zahraničí rôzne názory, najmä v rámci vyššieho vzdelávania. Povinná účasť na dobrovoľníckych aktivitách však podľa nášho názoru popiera samotnú filozofiu dobrovoľníctva a jeho prednosti v rámci formálneho vzdelávania. Vhodnejšie riešenie je uznanie dobrovoľníckej aktivity žiakov/žiačok a študentov/študentiek ako alternatívy k iným formám vzdelávania.

Ak má byť dobrovoľnícka skúsenosť považovaná za súčasť formálneho vzdelávania, je podľa nášho názoru dôležité splniť niekoľko **predpokladov**.

Základným predpokladom je tzv. **prodobvoľnícka atmosféra** na škole. Prodobvoľnícku atmosféru chápeme ako vytváranie prostredia, ktoré motivuje k záujmu o dianie vo svojom okolí a k záujmu o pomoc iným a v ktorom sú podporované a oceňované dobrovoľnícke aktivity študentov/študentiek.

Ďalším dôležitým predpokladom je **organizácia a koordinácia dobrovoľníckych činností**, ktorá zahŕňa najmä komunikáciu so študentmi a študentkami a organizáciami s potrebou dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ale i spoluprácu s médiami, učiteľmi/učiteľkami a samotnými študentmi/študentkami. O možnostiach dobrovoľníckych aktivít je nutné študentov a študentky informovať, motivovať k ich vykonávaniu, zapájať ich do organizovania jednotlivých aktivít.

Nutné je tiež spolupracovať s organizáciami, v ktorých študenti a študentky ako dobrovoľníci a dobrovoľníčky pô-

sobia, za účelom zabezpečenia kvalitného dobrovoľníckeho programu. Je možné tiež realizovať vlastné dobrovoľnícke programy a aktivizovať študentov a študentky v rámci neformálnych dobrovoľníckych aktivít.

Za nemenej dôležitý predpoklad začlenenia dobrovoľníctva do formálneho vzdelávania považujeme aj **prepojenie dobrovoľníckej skúsenosti s cieľmi vzdelávania a reflexiu skúseností študentov a študentiek získaných počas výkonu dobrovoľníctva vo vzťahu k teoretickej príprave.**

Dôležité je zároveň uvedomiť si, že splnenie uvedených predpokladov vyžaduje okrem značných **personálnych a časových kapacít i finančné zdroje**, s ktorými je nutné počítať.

Skúsenosti s uplatňovaním prvkov service-learning pri výučbe problematiky tretieho sektora na PF UMB

Dobrovoľníctvo študentov a študentiek je na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela rozvíjané už takmer desať rokov. Cieľom nie je len zvýšiť angažovanosť študentov a študentiek v dobrovoľníckych aktivitách v priebehu ich vysokoškolského štúdia, ale i aplikovať ich skúsenosť do procesu vzdelávania a rozvíjať v nich sociálnu zodpovednosť a angažovanosť, ktorá sa preniesie aj do ich profesionálnej praxe.

Získavanie študentov a študentiek pre dobrovoľnícku činnosť je na PF UMB od začiatku založené na pravidelnom organizovaní Dobrovoľníckej kampane. Do jej prípravy, priebehu a vyhodnotenia sú zapájaní/zapájané aj samotní študenti a študentky. V prvom roku Dobrovoľníckej kampane (1998) bol vytvorený model jej organizácie, ktorý sa s malými obmenami realizuje už desať rokov.

V posledných rokoch bola okrem organizovania kampane zvolená stratégia vytvárania prodobrovoľníckej atmosféry, a to najmä formou zvyšovania statusu dobrovoľníctva, osobných príkladov dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, priameho oslovovania študentov a študentiek počas celého akademického roka pedagógmi a pedagogičkami a zástupcami a zástupkyňami organizácií s potrebou dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v priebehu vyučova-

nia i na samostatných diskusných kluboch a kazuistických seminároch.

Od roku 2000 organizovanie dobrovoľníckych aktivít študentov a študentiek prebieha za úzkej spolupráce s občianskym združením Centrum dobrovoľníctva, ktorého štatutárnou zástupkyňou sa v roku 2003 stala A. Brozmanová Gregorová a od roku 2004 funguje pri Katedre sociálnej práce PF UMB.

Dobrovoľnícke aktivity študentov a študentiek sociálnej práce sú na PF UMB zaradované medzi alternatívne formy odbornej praktickej prípravy a ich vykonávanie je podporované a oceňované viacerými spôsobmi.

Dobrovoľníctvo sa za posledné roky zaradilo na PF UMB medzi aktivity fakulty, ktorými sa fakulta prezentuje i navonok. Zároveň sa stalo súčasťou života študentov a študentiek a procesu ich vysokoškolskej prípravy.

Od akademického roka 2005/2006 sú dobrovoľnícke aktivity študentov a študentiek začlenené aj do vybraných disciplín, ktoré tvoria obsahový rámec učebných plánov v týchto študijných programoch ako alternatívne aktivity v rámci predmetov v zmysle koncepcie service-learning. Jedným z týchto predmetov je aj predmet súvisiaci s problematikou tretieho sektora a mimovládnych organizácií.

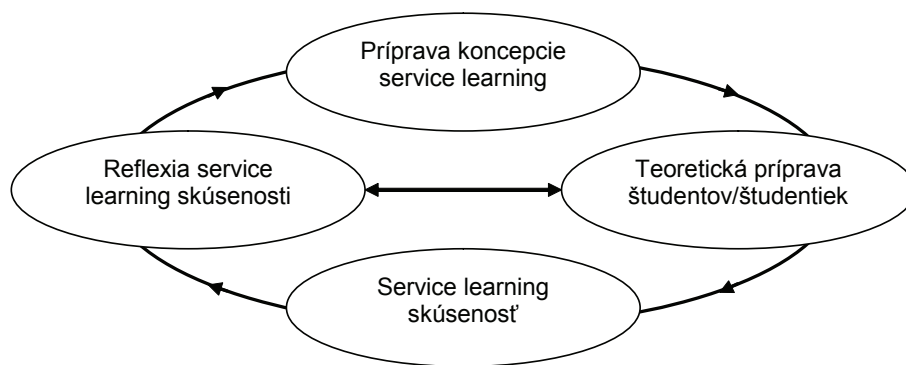
Na začiatku akademického roka sú študenti a študenti oboznámení/oboznámené so systémom bodového hodnotenia predmetu. Určené body môžu počas semestra získať aj za konkrétne dobrovoľnícke aktivity alebo si vybrať teoretickú úlohu. Pre ponuku konkrétnych dobrovoľníckych aktivít volíme tri možnosti:

- dobrovoľnícke aktivity sú dopredu naplánované s organizáciami, s ktorými spolupracuje katedra dlhšiu dobu;
- dobrovoľnícke aktivity sú vytvárané ako aktuálna ponuka v priebehu semestra v prípade, že katedru osloví organizácia s konkrétnou aktuálnou ponukou a potrebou dobrovoľníkov a dobrovoľníčok na učené činnosti;
- nápady na dobrovoľnícke aktivity vymýšľajú študenti a študentky.

Ďalej analyzujeme systém začlenenia prvkov service learning na konkrétnych príkladoch. Všetky spočívajú na modeli zobrazenom v Obr. 12.

Účasť na verejnej zbierke

Študenti a študentky v rámci pred-

Obr.12
Základné prvky modelu service learning

metu Tretí sektor a mimovládne organizácie môžu získať určený počet bodov za vypracovanie a prezentáciu seminárnej práce na tému „Získavanie zdrojov v oblasti tretieho sektora – fundraising“ alebo sa môžu zúčastniť na verejnej zbierke organizovanej rôznymi organizáciami. Katedra sociálnej práce a Centrum dobrovoľníctva, v posledných rokoch spolupracuje na zbierkach s viacerými organizáciami, najmä s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska „Biela pastelka“, s Ligou za duševné zdravie na zbierke „Dni nezábudiek“, s UNICEFOM na zbierke „Modrý gombík“ a s Hodinou deťom.

Alternatívu účasti na zbierke si vyberá približne 95 % študentov a študentiek. V posledných rokoch sa študenti a študentky rozhodli po účasti na zbierke aj pre dopredaj bielej pastelky v priestoroch školy a internátov, ktorý samostatne zorganizovali a niektorí z nich sa zúčastnili ďalších zbierok.

Pred samotnou zbierkou prebieha teoretická príprava, ktorá pozostáva z dvoch častí:

- prvú časť zabezpečuje vyučujúca, v rámci nej absolvujú študenti a študentky prednášku o verejnej zbierke, rozoberáme podmienky organizácie zbierky, ktoré musí organizácia naplniť, ak chce tento typ fundraisingovej aktivity realizovať a aké sú jej povinnosti pred, počas a po konaní zbierky;
- druhú časť zabezpečuje pracovník alebo pracovníčka organizácie, ktorá zbierku organizuje, v rámci tejto časti sú študenti a študentky oboznámení/oboznámené s konkrétnou zbierkou, systémom jej organizácie a ich povinnostiach.

Po príprave sa študenti a študentky zúčastnia na zbierke, po ktorej nasleduje reflexia ich skúsenosti v rámci seminárov i písomných sebareflexií. Reflexia je zameraná na nasledovné oblasti:

- získané vedomosti a zručnosti,
- pozitívne zážitky a skúsenosti,
- negatívne zážitky a skúsenosti.

Zároveň sa venujeme aj problematike darcovstva a darovania so zameraním

na to:

- kto sú darcovia a darkyne,
- čo motivuje ľudí dávať,
- aké sú faktory ovplyvňujúce to, že niekto daruje peniaze.

Účasť na zbierke hodnotia študenti a študentky vo svojich sebareflexiách veľmi pozitívne. Oceňujú najmä konkrétne vedomosti a skúsenosti, ktoré ako dobrovoľníci/dobrovoľníčky pri účasti na zbierke získali, a to jednak v oblasti organizácie takejto aktivity, jednak pri komunikácii s potenciálnymi darcami. Kým pri teoretickej analýze si nevedeli predstaviť, že by zbierku mali sami zorganizovať, po účasti na zbierke majú študenti a študentky reálnu predstavu a pocit, že by to zvládli. „Pridanou hodnotou“ sú aj finančné prostriedky vyzbierané na pomoc iným ľuďom. O sume, ktorú študenti a študentky vyzbierali na každej zbierke ich vždy informujeme a na záver predmetu celú sumu spoločne spočítame. Napríklad v zimnom semestri 2008/2009 vyzbierali študenti a študentky v zbierkach vyše 1 330 € (40 000,- Sk).

Organizácia Dobrovoľníckej kampane na PF UMB

Ďalšou aktivitou, do ktorej sa študenti a študentky zapájajú v rámci predmetu Tretí sektor a mimovládne organizácie na PF UMB, je organizácia Dobrovoľníckej kampane. Dobrovoľnícka kampaň sa od začiatku (1998) organizuje na PF UMB v spolupráci so študentmi a študentkami. Účasť na tejto dobrovoľníckej aktivite má rovnako ako v predchádzajúcom príklade service-learning aktivity svoju teoretickú, zážitkovú a reflexívnu časť.

Teoretická časť je zameraná na nasledovné aspekty:

- dobrovoľníctvo, jeho definícia, znaky, formy, prínos atď.;
- dobrovoľníctvo vo svete a na Slovensku;
- dobrovoľnícke programy a ich manažment.

Okrem týchto aspektov sa venujeme systému Dobrovoľníckej kampane na

PF UMB, ktorý sa však na základe podnetov a nápadov študentov a študentiek každý rok mení.

Samotná účasť študenta/študentky na organizácii Dobrovoľníckej kampane môže mať rôznu podobu (príprava propagačných materiálov, oslovovanie organizácií pre účasť na kampani, samotná propagácia kampane rôznymi spôsobmi, zabezpečenie diskusných klubov s organizáciami, prieskum medzi študentmi a študentkami, aktívna účasť v informačnom centre kampane, nákup materiálu, evalvácia kampane, a iné). Pri organizácii kampane je dôležitá tímová spolupráca a jasné rozdelenie kompetencií a úloh, ktoré v posledných rokoch nechávame plne v kompetencii študentov a študentiek. Úloha pedagogicky je v tejto časti len poradná a podporná. Študenti a študentky majú k dispozícii z Centra dobrovoľníctva, ktoré sídli pri Katedre sociálnej práce PF UMB, aj určený obnos financií, ktorý môžu využiť, ale zároveň ho musia aj vyúčtovať. Na Dobrovoľnícku kampaň 2007 sa študentom a študentkám podarilo získať financie aj samostatným projektom v rámci programu Magnet Komunitnej nadácie Zdravé mesto v Banskej Bystrici.

Po Dobrovoľníckej kampani, ktorú okrem zrealizovania musia študenti a študentky aj vyhodnotiť a napísať z nej tlačovú správu, nasleduje sebareflexia a reflexia v skupine so zameraním na:

- získané vedomosti a zručnosti,
- pozitívne zážitky a skúsenosti,
- negatívne zážitky a skúsenosti,
- návrhy na zmeny v organizácii kampane,
- reflexiu práce v tíme.

Z reflexie študentov a študentiek uvádzame niekoľko príkladov, čo sa organizáciou kampane naučili:

- kreatívne pracovať,
- spolupracovať v tíme,
- prezentovať a obhájiť svoj názor,
- aktívne počúvať,
- komunikovať,
- prijať odmietnutie,
- ako šíriť myšlienku dobrovoľníctva,
- na čo organizácie dobrovoľníkov a dobrovoľníčky potrebujú,
- organizovať akciu.

V posledných rokoch sa do organizácie Dobrovoľníckej kampane zapájajú všetci študenti a študentky, ktorí/ktoré sa na predmet Tretí sektor a mimovládne organizácie prihlásia. Táto skutočnosť je však podľa našich skúseností spôsobená aj sociálnym tlakom skupiny a snahou o konformitu, nie-

len motiváciou získať novú skúsenosť či prosociálnou motiváciou. To vedie k tomu, že niektorí študenti a študentky sa aktivít zúčastňujú len „pro forma“ čo môže spôsobiť aj problémy v organizácii samotnej kampane. Aj takéto skúsenosti však študenti a ostatné študentky hodnotia nakoniec ako pozitívne, nakoľko si uvedomujú, že aj konflikt v tíme ich „posúva“ dopredu. Vhodnou formou ako získať spätnú väzbu o aktivite jednotlivých študentov a študentiek je preto aj sebahodnotenie a vzájomné pridelovanie bodov za účasť na organizácii kampane.

Okrem organizácie Dobrovoľníckej kampane sa študenti a študentky môžu zapojiť aj do organizácie iných kampání a aktivít organizovaných v meste či vyplývajúcich z potrieb organizácií. Aby účasť na aktivitách napĺňala aj ciele vzdelávania v rámci problematiky tretieho sektora je nutné, aby aktivita bola spojená s teóriou, prípravou a dôkladnou reflexiou skúseností, z ktorej môžu veľa získať aj tí študenti a tie študentky, ktorí/ktoré sa priamo do aktivity nezapojili.

Na záver uvádzame výber zo spätných väzieb študentov a študentiek získaných v predchádzajúcich rokoch na konci absolvovania predmetu Tretí sektor a mimovládne organizácie, ktoré súvisia aj s hodnotením zaradenia service-learning aktivít,

- zistila som, koľko ľudí potrebuje pomoc,
- páčilo sa mi spojenie teórie s praxou,
- mohli sme si vyskúšať niečo z činnosti MVO,
- dozvedela som sa veľa dôležitých informácií o MVO na základe praktickej skúsenosti,
- získala som veľa nových skúseností,
- alternatívne úlohy sú super skúsenosti do života,
- páči sa mi, že ste nás zaktivizovali,
- som rada, že som sa mohla zúčastniť praktických úloh,
- naučila som sa spolupracovať aj s ľuďmi, s ktorými dobre nevychádzam,
- zistila som, že mnohí ľudia sú egoisti, česť výnimkám, ale neodradilo ma to,
- naučila sa som prijať odmietnutie,
- vkuse niečo robíme, stále nejaké aktivity, chýba mi vydýchnutie;
- to, čo sme sa naučili na hodine, sme aplikovali do praxe a na seminároch a tým sa to lepšie zapamätá

- talo,*
- *hodiny vo mne prebudili záujem o tretí sektor a moje ďalšie možnosti,*
 - *páčili sa mi aktivity, pri ktorých sme museli rozmýšľať nielen pasívne prijímať informácie,*
 - *nepáči sa mi, že veľa ľudí sa nezúčastňuje na aktivitách z vlastného presvedčenia, ale pre body,*
 - *mám dobrý pocit z dobre vykonanej práce a pomoci iným.*

Na spojenie dobrovoľníctva a formálneho vzdelávania kladie dôraz aj Uznesenie Európskeho parlamentu z 22. apríla 2008 o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť, ktorým Európsky parlament „vyzýva Komisiu, členského štáty

a regionálne a miestne orgány, aby propagovali dobrovoľníctvo prostredníctvom vzdelávania na všetkých stupňoch, a to tým, že vytvoria príležitosti na dobrovoľnícku činnosť na ranom stupni vzdelávacieho systému tak, aby sa vnímala ako bežný prínos k životu komunity, aby naďalej podporovali tieto aktivity aj v prípade starších študentov, aby napomáhali učeniu sa službou iným (tzv. service-learning), aby vyzývali na vytváranie väzieb medzi dobrovoľníckym sektorom a sektorom vzdelávania na všetkých úrovniach, aby propagovali dobrovoľnícku činnosť a aby uznávali učenie v rámci dobrovoľníckej činnosti ako súčasť celoživotného vzdelávania“.

Použitá a odporúčaná literatúra k téme:

- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A.: Dobrovoľníctvo ako súčasť vysokoškolskej prípravy študentov sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. Dizertačná práca. Banská Bystrica : 2007.
- COOPER, M.: The Big Dummy's Guide to Service-learning: 27 Simple Answers to Good Questions on: Faculty, Programmatic, Student, Administrative, Non Profit Issues. In: <http://www.fiu.edu/-time4chg/Library/bigdummy.html> 25. 7. 2005
- Dobrovolníci, vzdělávání a výchova ve škole a mimo školu. Sborník konference. Praha : 2004.
- Dobrovoľníctvo a mládež. Bratislava : 2006.
- EYLER, J. S. – GILES, D. E. – STENSON, CH. M. – GRAY, CH. J.: At A Glance: What We Know about The Effects of Service-Learning on College Students, Faculty, Institutions and Communities, 1993 – 2000. 3. ed. Vanderbilt University : 2001.
- FISKE, E. B.: Learning in Deed. The Power of Service-Learning for American Schools. A report From National Commission on Service Learning. Battle Creek : 2001.
- HALL, D. – HALL, I.: Incorporating change through reflection: community based learning. In: Academic and Educational Development: Research, Evaluation and Changing Practice in Higher Education. London : 2002.
- HALL, I – HALL, D.: Student Volunteering – its place within the curriculum. In: Network for Sociology, Anthropology, Politics, http://c-sap.bham.ac.uk/resources/project_reports.html 25.7.2005
- KOLIBA, CH. J. – CAMBPELL, E. K. – SHAPIRO, C.: The Practice of Service Learning in Local School-Community Context. In: Educational Policy, 2006, No. 20, s. 685-686.
- Národná správa o implementácii spoločných cieľov pre dobrovoľnícke aktivity mladých ľudí v Slovenskej republike. Bratislava : 2006.
- NOVOTNÝ, M. a kol.: Dobrovoľníctví středoškoláků. 1. vyd. Praha : 2003.
- Uznesenie Európskeho parlamentu z 22. apríla 2008 o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť (2007/2149(INI))

1. OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ A TRETÍ SEKTOR ALEBO PREČO BYŤ AKTÍVNY

Kapitola objasňuje obsah pojmu občianska spoločnosť a tretí sektor. Vymedzuje ich ako priestor pre realizáciu záujmov a priestor pre aktívnych ľudí. V závere ich analyzuje v súvislosti s účasťou verejnosti na správe vecí verejných.

2. TRETÍ SEKTOR A MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

Kapitola vymedzuje tretí sektor, jeho základné znaky, poslanie a funkcie. Venuje sa typológii mimovládnych organizácií.

3. MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKA PRED ROKOM 1989

Kapitola prezentuje príklady mimovládnych organizácií, ktoré sa na území Slovenska objavujú pred rokom 1989. Príklady ilustruje na konkrétnych organizáciách, spolkoch a spoločnostiach, ktoré pôsobili na území Banskej Bystrice.

4. TRETÍ SEKTOR NA SLOVENSKU PO ROKU 1989

V kapitole je zachytený vývoj tretieho sektora na Slovensku po roku 1989 a najdôležitejšie udalosti, ktoré ho ovplyvnili. Kapitola dokazuje, že od roku 1989 prešiel tretí sektor na Slovensku významným kvantitatívnym aj kvalitatívnym rozvojom.

5. PRÁVNA ÚPRAVA MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ NA SLOVENSKU

Kapitola analyzuje právnu úpravu mimovládnych organizácií v podmienkach Slovenska. Vymedzuje mimovládnu organizáciu ako právnickú osobu, poskytuje stručný prehľad legislatívneho vývoja MVO na Slovensku, najvýznamnejších právnych dokumentov, ktoré sa týkajú MVO na Slovensku a najvýznamnejších právnych foriem MVO.

6. ORGANIZAČNÝ ROZVOJ A ŠTRUKTÚRA MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ

Kapitola sa venuje špecifikám organizačného rozvoja a štruktúry mimovládnych organizácií. Analyzuje jednotlivé štádiá rozvoja MVO a organizačnú štruktúru základných právnych foriem MVO. V závere poskytuje prehľad o najdôležitejších vnútorných dokumentoch MVO.

7. DOBROVOĽNÍCTVO AKO SÚČASŤ TRETIEHO SEKTORA A MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ

Siedma kapitola definuje dobrovoľníctvo a jeho formy a venuje sa vybraným aspektom dobrovoľníctva vo svete a na Slovensku. V samostatnej časti sa zameriava na najdôležitejšie súčasti manažmentu práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami v organizáciách.

8. FINANCOVANIE MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ

Cieľom tejto kapitoly je oboznámiť čitateľov a čitateľky so základmi finančného fungovania MVO s dôrazom na rozpočet mimovládnych organizácií, zdroje ich financovania a fundraisingovú stratégiu.

9. FILANTROPIA A TRETÍ SEKTOR VO SVETE

Kapitola poskytuje prehľad o špecifikách filantropického správania a budovania tretieho sektora v jednotlivých častiach sveta.

10 UPLATNENIE PRVKOV SERVICE LEARNING PRI VÝUČBE PROBLEMATIKY TRETIETIEHO SEKTORA

Kapitola sa zameriava na základnú charakteristiku koncepcie service learning, ktorú je možné uplatniť pri výučbe problematiky tretieho sektora. Prezentuje základné zistenia v oblasti vplyvu tejto dobrovoľníckej skúsenosti začlenenej do formálneho vzdelávania študentov a študentiek a skúsenosti s uplatnením prvkov tohto modelu na PF UMB.

O AUTORKÁCH A AUTOROCH

Ida Adolfová (1979) vyštudovala Ekonomiku a správu území na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Počas štúdia sa venovala dobrovoľníckej práci v niekoľkých organizáciách. V roku 2002 sa zamestnala ako finančná manažérka občianskeho združenia Občania v akcii – Centrum komunitného organizovania. Momentálne pracuje ako programová a finančná manažérka Komunitnej nadácie Zdravé mesto v Banskej Bystrici, kde sa venuje okrem iného aj dobrovoľníckemu programu MaGNeT. Spolupracuje s ďalšími mimovládnyimi organizáciami v oblasti účtovníctva a finančného manažmentu. V roku 2008 pracovala 3 mesiace ako dobrovoľníčka programu GLEN (Global Education Network for Young Europeans) v Juhoafrickej republike.

Alžbeta Brozmanová Gregorová (1979) pôsobí na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici od roku 2002, na Katedre sociálnej práce PF UMB je odbornou asistentkou od jej vzniku v roku 2004. V pedagogickej činnosti sa venuje problematike tretieho sektora a mimovládnych organizácií, tvorbe a manažmentu projektov, etike sociálnej práce, sociálnej práce so skupinou a rodinou a rodovej senzibilizácii. Koordinuje a vedie odbornú prax študentov a študentiek. Je štatutárnou zástupkyňou občianskeho združenia Centrum dobrovoľníctva, kde zároveň manažuje dobrovoľnícky program. Tretiemu sektoru a dobrovoľníctvu sa venuje vo svojej vedeckej, publikačnej i praktickej činnosti na úrovni mesta i na úrovni celoslovenskej.

Beata Hirt (1962) absolvovala Vysokú školu lesnícku a drevársku, Drevárska fakulta vo Zvolene (1986). Do roku 1990 pracovala v Smrečine, š. p. V rokoch 1990 – 1995 pracovala na Mestskom úrade v Banskej Bystrici ako vedúca oddelenia pre podnikateľskú činnosť a neskôr ako koordinátorka projektu Zdravé mesto. V roku 1994 pomáhala založiť Komunitnú nadáciu Zdravé mesto a odvtedy je jej riaditeľkou. Je členkou viacerých občianskych združení a neformálnych skupín (o. z. Nádej deťom, Centrum dobrovoľníctva, Klub náhradných rodín, Asociácia komunitných nadácií Slovenska). Aktívne pôsobí v oblasti rozvoja a podpory komunitných nadácií doma i v zahraničí. Od roku 2006 je poslankyňou Mestského zastupiteľstva v Banskej Bystrici.

Jana Kunická (1975) pracuje v treťom sektore. Po ukončení Filozofickej fakulty Prešovskej Univerzity v Prešove začala pracovať v Komunitnej nadácii Zdravé mesto v Banskej Bystrici. V roku 2002 prijala pozvanie Európskeho nadačného centra v Bruseli (European Foundation Centre), kde do roku 2007 viedla CPI (Community Philanthropy Initiative, program na podporu rozvoja komunitnej filantropie v Európe). V roku 2008 odišla na Stredný Východ (Bejrút, Libanon), kde začala spoluprácu s množstvom organizácií zameraných na rozvoj arabskej filantropie. Pôsobí ako nezávislá konzultantka v oblasti strategického rozvoja neziskových organizácií a filantropie v Európe a v arabskom svete. V súčasnosti žije v Banskej Bystrici.

Vladimír Pirošík (1976) je absolventom Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (2001). V rokoch 2001 – 2002 pracoval ako poslanecký legislatívny asistent v Národnej rade Slovenskej republiky, v rokoch 2001 až 2004 bol advokátskym koncipientom v advokátskej kancelárii VALKO and Partners. Od roku 2005 je advokátom a od roku 2006 certifikovaným mediátorom. Od roku 1998 je aktivistom viacerých občianskych, environmentálnych a komunitných iniciatív a združení. Od roku 2006 je zároveň nezávislým poslancom Mestského zastupiteľstva v Banskej Bystrici. Venuje sa tzv. právu verejného záujmu, predovšetkým problematike prístupu k verejným informáciám, ochrane ľudských práv, komunálnemu právu, neziskovému právu a príprave a presadzovaniu pro-občianskej legislatívy. Spolupracuje s viacerými mimovládnyimi organizáciami.

Andrea Štulajterová (1967) po vyštudovaní chemickej priemyslovky v Tisovci v roku 1987 sa presťahovala do Banskej Bystrice, kde začala pracovať v Závodoch výpočtovej techniky. Po revolúcii sa zapájala do činnosti vznikajúcich občianskych iniciatív a mimovládnych organizácií. Má viacročné skúsenosti v práci s komunitami, 3 roky pracovala ako komunitná organizátorka v Centre komunitného organizovania v Banskej Bystrici, 5 rokov pôsobila ako členka občianskej iniciatívy Podlavice očami Podlavičanov, je zakladateľka občianskej iniciatívy Za rozvoj nemotorovej dopravy v Banskej Bystrici a zakladateľka občianskej iniciatívy Občania mestu. Bola koordinátorkou viacerých projektov zameraných na participáciu a zapájanie obyvateľov do rozhodovacích procesov (Nezávislá občianska komisia, Prvá Banskobystrická greenway, Mestská greenway 2008, Cyklofest 2005, 2006 a 2007, 2008), spoluorganizátorka projektu Značenie a úprava Rodinnej cestičky BB – ZV, spoluautorka návrhu siete cyklotrás na území mesta Banská Bystrica, projektová manažérka programu príprava na LEADER 2008/09, členka pracovnej skupiny PHSR, editorka publikácie: Praktická príručka pre lídrov občianskych iniciatív.

Luboš Vrbický (1979) vyštudoval environmentálne inžinierstvo na Fakulte ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene (2003). Prvý raz sa zapojil do trefosektorových aktivít ešte pred nástupom na gymnázium v roku 1993. Počas štúdia na gymnáziu sa venoval mládežníckej dobrovoľníckej činnosti v rámci projektov Komunitnej nadácie Zdravé mesto a ochranárskej organizácie Deti Zeme. V roku 1999 sa stal jedným zo zakladateľov organizácie Centrum komunikácie, kooperácie a integrácie sexuálnych menšín a neskôr v roku 2000 signatárom Charty inakosti a spoluzakladateľom neformálnej iniciatívy Inakosť – spolužitie bez diskriminácie sexuálnych menšín. Po skončení vysokoškolského štúdia pracoval pre viaceré mimovládne organizácie – Komunitná nadácia Zdravé mesto, Centrum komunitného organizovania, Združenie Slatinka a ďalšie. Od roku 2008 pracuje v podnikateľskom sektore na obchodníckej pozícii, svoje voľné kapacity však aj naďalej venuje mimovládnym organizáciám a občianskym iniciatívam v oblasti životného prostredia, komunitných aktivít a zrovnoprávnenia gejov a lesieb.

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1	Vzor návrhu na registráciu občianskeho združenia
Príloha 2	Návod na vypracovanie stanov občianskeho združenia
Príloha 3	Vybrané charakteristiky mimovládnych organizácií
Príloha 4	Vzory zmlúv o dobrovoľníckej činnosti
Príloha 5	Návrh dobrovoľníckeho programu v Dome Božieho milosrdenstva